

Universiteit Antwerpen

Onderzoek naar ervaringen van LGBTQ's op het kruispunt van herkomst en seksuele identiteit

Rapport

dr. Marion Wasserbauer & prof. dr. Alexander Dhoest
December 2020

Inhoud

1.	Inleiding.....	4
2.	Literatuurstudie.....	6
2.1.	Theoretisch kader.....	7
2.2.	De positie van LGBTQ-personen.....	8
2.2.1.	Welzijn.....	8
2.2.2.	Geweld en discriminatie.....	9
2.2.3.	Onderwijs.....	10
2.3.	Over de positie van LGBTQ's met een migratieachtergrond.....	11
2.3.1.	Op een kruispunt: intersectionele posities.....	11
2.3.2.	Biculturele LHBT's in Nederland.....	13
2.3.3.	LGBTQ's met een moslim-achtergrond.....	15
2.3.4.	Vlaams en Belgisch onderzoek.....	16
2.4.	De aanvaarding van gender- en seksuele diversiteit in internationaal perspectief.....	18
2.4.1.	Vlaanderen en België.....	19
2.4.2.	Vergelijking met andere Europese landen.....	23
2.4.3.	Nederland.....	24
2.4.4.	Verenigd Koninkrijk.....	27
2.4.5.	Duitsland.....	28
2.5.	Initiatieven omtrent etnisch-culturele minderheden en seksuele en genderdiversiteit.....	28
2.5.1.	Vlaamse en Belgische initiatieven.....	28
2.5.2.	Europese initiatieven.....	36
2.6.	Tussentijds besluit en aanbevelingen.....	46
3.	Empirisch onderzoek: methodologie.....	50
3.1.	Expertinterviews.....	50
3.2.	Diepte-interviews met LGBTQ's met een migratieachtergrond.....	53
3.2.1.	Opzet.....	53
3.2.2.	Epistemologie en positionaliteit.....	55
3.2.3.	Rekruteringsproces deelnemers.....	56
3.2.4.	Dataverzameling.....	59
3.3.	Disclaimers en ethische reflecties.....	60
4.	Schets van de deelnemers en hun leefwereld.....	63
4.1.	Marokkaanse en Maghrebijnse diaspora.....	63
4.1.1.	Schets van de deelnemers.....	63
4.1.2.	Reactie van de familie.....	65
4.1.3.	Reactie van de bredere etnisch-culturele gemeenschap.....	66

4.2.	Turkse diaspora	69
4.2.1.	Schets van de deelnemers.....	69
4.2.2.	Reactie van de familie	71
4.2.3.	Reactie van de bredere etnisch-culturele gemeenschap	73
4.3.	Congolese diaspora	77
4.3.1.	Schets van de deelnemers.....	77
4.3.2.	Reactie van de familie	78
4.3.3.	Reactie van de bredere etnisch-culturele gemeenschap	79
4.3.4.	Aanvullende bronnen en reflecties	80
5.	Overkoepelende thema's	83
5.1.	De aanvaarding van (homo-)seksualiteit.....	85
5.1.1.	Culturele verschillen in de omgang met (homo-)seksualiteit	85
5.1.2.	Problemen met de aanvaarding van LGBTQ's	86
5.1.3.	Shock-tactieken werken niet.....	88
5.1.4.	Alternatieve manieren van sensibilisering	89
5.2.	Gendernormen en -rollen.....	92
5.2.1.	Genderrollen in traditie, religie en cultuur	92
5.2.2.	Gender, bewegingsvrijheid en homoseksualiteit	93
5.2.3.	Toxische mannelijkheid	95
5.3.	Aanvaarding in intersectioneel perspectief	97
5.3.1.	Kruispuntspecifieke ervaringen	97
5.3.2.	Aanvaarding van seksuele en culturele diversiteit in de bredere bevolking.....	99
5.3.3.	De band met andere vormen van uitsluiting en discriminatie	103
5.3.4.	Superdiversiteit en empathie	108
5.3.5.	Kritische noot: Een culturaliserend onderzoeksoepzet.....	110
5.4.	Het heden valt nooit los te zien van het verleden	113
5.4.1.	Migratiecontexten	113
5.4.2.	Kolonialisme en dekolonisering.....	115
5.4.3.	Kritische noot: Dekolonisatie van onderzoek.....	117
5.5.	<i>Nothing about us without us</i>	119
5.5.1.	De rol van de overheid	119
5.5.2.	Verandering van binnenuit.....	120
5.5.3.	Kritische noot: "Nothing about us without us" in onderzoek	122
6.	Struikelblokken en hefboomen op specifieke domeinen.....	124
6.1.	Religie en geloof	125
6.1.1.	Persoonlijke beleving van geloof.....	125

6.1.2.	Geloof, religie en cultuur.....	127
6.1.3.	Religie en de aanvaarding van LGBTQ's	128
6.2.	LGBTQ-gemeenschap en organisaties.....	131
6.2.1.	Specifieke drempels en noden	131
6.2.2.	Nood aan organisaties gericht op LGBTQ's met migratieroots.....	134
6.2.3.	Safe(r) spaces.....	136
6.3.	Middenveldorganisaties en (socio-)cultureel werk.....	142
6.3.1.	Het middenveld is levensbelangrijk.....	142
6.3.2.	Stemmen uit het middenveld.....	142
6.3.3.	Cultuur en het culturele landschap	143
6.4.	Representatie	145
6.4.1.	Maatschappelijke representatie en rolmodellen	145
6.4.2.	Representatie in de media	147
6.4.3.	Levensverhalen.....	152
6.5.	School, onderwijs en jongeren	154
6.5.1.	Het belang van inzetten op kinderen en jongeren.....	154
6.5.2.	Discriminatie, pesten, uitsluiting en structurele ongelijkheid in het onderwijs	155
6.5.3.	Diversiteit in onderwijsmateriaal en inhoudelijke aanpak.....	157
7.	Algemeen besluit en beleidsaanbevelingen.....	163
	Referenties	173
	Bijlagen	181
	Oproep voor interviews.....	181
	Besproken hypothetische beleidsinitiatieven	182

1. Inleiding

Het uitgangspunt van de onderzoeksopdracht was de vaststelling van een gebrek aan aanvaarding van holebiseksualiteit bij bepaalde buitenlandse herkomstgroepen. Dit bleek al uit eerder Vlaams onderzoek (bv. Hooghe et al. 2010, Hooghe & Meeusen 2012), en werd recenter bevestigd in de survey Samenleven in Diversiteit (SID) die een lagere aanvaarding van holebiseksualiteit vaststelde bij respondenten met een Marokkaanse, Turkse en Congolese herkomst in vergelijking met een Belgische en (in mindere mate) Poolse en Roemeense herkomst (Stuyck et al., 2018). Die werd gemeten op drie dimensies: vinden dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen hun leven moeten kunnen leiden zoals ze dat willen; het goed vinden dat twee personen van hetzelfde geslacht met elkaar mogen trouwen; en het OK vinden als een eigen kind een partner heeft van hetzelfde geslacht.

Aansluitend bij deze vaststelling, was het doel van dit onderzoek bij te dragen aan de aanvaarding van holebiseksualiteit binnen bepaalde herkomstgroepen, met name de Marokkaanse, Turkse en Congolese gemeenschap in Vlaanderen. Uitgaand van de SID-survey, was de opdracht de resultaten verder uit te diepen en in een vergelijkend perspectief plaatsen. In een eerste fase werd daartoe een uitgebreid literatuuronderzoek uitgevoerd, waarbij verdere Vlaamse en buitenlandse inzichten rond de aanvaarding van holebiseksualiteit bij buitenlandse herkomstgroepen verzameld werden. Daarbij werd ook vanuit het denkkader van 'intersectionaliteit' of kruispuntdenken nagegaan welke andere sociale identiteiten en posities een rol spelen in deze aanvaarding, naast etnisch-culturele achtergrond. Vlaamse, Belgische in internationale *best practices* werden eveneens in kaart gebracht. In een tweede fase werd via diepte-interviews met LGBTQ's¹ uit de drie betrokken herkomstgroepen (Marokkanen, Turken en Congolezen) nagegaan welke problemen zij ervaren maar ook welke oplossingen zij zien. Aansluitend bij de onderzoeksopdracht focusten we daarbij op de attitudes en meningen ten aanzien van holebiseksualiteit die zij ervaren, met aandacht voor positieve en negatieve ervaringen binnen de eigen familie en in de ruimere gemeenschap. Ook bespraken we welke rol zij weggelegd zien voor beleid en middenveldorganisaties. Ter voorbereiding maar ook ter interpretatie van deze interviews namen we ook een aantal expertinterviews af.

---

¹ We kiezen in dit rapport voor het acroniem LGBTQ. Daarmee bedoelen we lesbische, homoseksuele, biseksuele, transgender en queer personen, als ook personen die non-binair zijn of zich op een andere manier niet als heteroseksueel of cisgender identificeren. In Vlaanderen zijn er verschillende courante verzameltermen die naar deze doelgroep verwijzen: holebi's, holebitrans-personen, maar ook andere variaties op het letterwoord: LGBT+ of LGBTI. Holebi en holebitrans gebruiken we soms als synoniem voor LGBTQ. We kiezen bewust niet voor de laatstgenoemde optie LGBTI, omdat interseks-personen niet specifiek worden besproken of als subdoelgroep worden benaderd. Meer informatie: <https://lumi.be/info/romantische-seksuele-voorkeur>

Uit het literatuuronderzoek, de *best practices* en de initiële expertinterviews blijkt dat er vooral ook nood is aan ondersteuning van de doelgroep zelf (o.a. Cense, 2013; Rahman 2010). We weten uit onderzoek dat personen die op basis van verschillende identiteitskenmerken tot een minderheidsgroep behoren, bijzonder kwetsbaar zijn (o.a. Bakker & Felten, 2019; Cense, 2013; Szulc, 2019). Het ervaringsperspectief van LGBTQ's met migratieroots staat centraal in dit onderzoek, en bijgevolg komen hun noden en ervaringen sterk naar voor. Mede daarom kozen we ervoor om hen ook uitgebreid te citeren in dit rapport, om hun stem duidelijk te laten horen.

2. Literatuurstudie

Deze literatuurstudie verkent literatuur rond de positie van holebi's met een migratie-achtergrond, in België en internationaal.² Daarbij wordt in het bijzonder gefocust op in- en uitsluitingsmechanismes, zowel binnen de eigen gemeenschap als daarbuiten. Naast internationale en vergelijkende **academische literatuur** wordt ook **praktijkgericht onderzoek** in kaart gebracht, om zo concrete *good practices* op het spoor te komen. Bestaande Vlaamse en Belgische **initiatieven en acties** rond deze specifieke doelgroep worden in kaart gebracht, in het bijzonder de activiteiten van organisaties gericht op holebi's met een migratie-achtergrond. Ook initiatieven uit andere Europese landen worden besproken. Bovendien werden **expert-interviews** afgenomen met mensen die vanuit verschillende perspectieven betrokken zijn bij de problematiek en wiens inzichten kunnen helpen om de bevindingen uit de literatuur, beleid en *good practices* verder te duiden.

De literatuurstudie bestaat uit vier delen. Eerst worden kort twee belangrijke onderzoeksdomeinen toegelicht, die dit onderzoek inspireren: intersectionaliteit en *queer migration studies*. Ten tweede wordt de algemene maatschappelijke positie van LGBTQ-personen in België geschetst, en ten derde de specifieke positie van LGBTQ's met buitenlandse *roots*. In de vierde sectie ligt de focus op aanvaarding van seksuele en genderdiversiteit, zowel binnen de bredere maatschappij als binnen migrantengemeenschappen. Cijfers uit Vlaanderen en België worden daarvoor naast cijfers uit andere landen gelegd. De vijfde sectie brengt (beleids-)initiatieven, aanbevelingen en verenigingen omtrent het kruispunt LGBTQ en migratieachtergrond in kaart. We beginnen met een overzicht van de initiatieven in Vlaanderen en België, en kijken dan naar initiatieven in andere Europese landen. Doorheen de initiatieven worden een aantal lijnen van *good practices* zichtbaar, deze worden besproken.

---

² Deze literatuurstudie werd afgerond in het najaar van 2019. Op basis van de inhoud van de interviews en actuele maatschappelijke gebeurtenissen tussen oktober 2019 en oktober 2020, werd nog bijkomende literatuur geraadpleegd die niet in deze literatuurstudie is opgenomen, maar wel in het empirisch onderzoek wordt toegelicht. Waar mogelijk werden tussentijdse veranderingen wat betreft Belgische en internationale initiatieven aangepast in de literatuurstudie.

2.1. Theoretisch kader

Een goed kader om na te denken over meervoudige sociale posities en identiteiten is dat van **intersectionaliteit**. Voortbouwend op de inzichten van Kimberlé W. Crenshaw (1989), wordt intersectionaliteit opgevat als de manier waarop verschillende sociale minderheidsposities elkaar wederzijds beïnvloeden. Daar waar de vertaling 'kruispunt' kan suggereren dat het om twee of meer vaste posities of identiteiten gaat die elkaar 'kruisen' en als dusdanig versterken, is het belangrijk intersecties te zien als een samenspel tussen veranderlijke posities in wisselende contexten. Minderheidsposities worden dus niet louter 'opgeteld', het gaat er eerder om dat ze met elkaar interageren en elkaar op uiteenlopende manieren beïnvloeden (Choo & Ferree, 2010; Hill Collins & Bilge, 2016; Taylor, Hines, & Casey, 2011).

Intersectionaliteit is ook een kernconcept in 'queer studies', een benadering van gender en seksualiteit die ingaat tegen de idee van vaste identiteitscategorieën. In plaats van seksuele identiteit als losstaand van andere identiteitskenmerken te beschouwen, wordt binnen queer studies juist aandacht besteed aan de manier waarop deze met seksuele diversiteit interageren (Hall & Jagose, 2013). Ook etniciteit is daarbij een belangrijk aandachtspunt, vooral in het kader van onderzoek naar migratie. Zo begon in de jaren 1990 het veld van **queer migration studies** te groeien, waarbinnen het belang van (opvattingen over) seksualiteit in de context van migratie, diaspora en de interculturele samenleving beklemtoond werd. Auteurs in deze traditie stellen dat migranten de Westerse benadering van seksualiteit, die vaak in binaire concepten zoals heteroseksueel vs. homoseksueel wordt uitgedrukt, niet zomaar overnemen. Manalansan (2006) beschrijft het proces als een samenvoegen of verenigen van verschillende principes en praktijken, waardoor alternatieve seksuele culturen en identiteiten kunnen ontstaan. Ook Luibhéid (2005) wijst erop dat migranten niet zomaar Westerse seksuele identiteiten overnemen, maar dat ze actief omgaan met Westerse en andere modellen van seksualiteit, en die transformeren. Luibhéid bekritiseert ook de eenzijdige voorstelling van de queer migrant als iemand die van onderdrukking naar vrijheid gaat, en die zich moet assimileren; veeleer gaat het volgens haar om een proces van culturele transformatie.

In immigratie- en integratiebeleid zien we in veel Westerse landen de tendens dat openheid tegenover en aanvaarding van halebiseksualiteit als een belangrijke waarde wordt opgevat, die inherent hoort bij een bepaald land of een nationale identiteit (bv. Sältenberg, 2016). Van nieuwkomers en migrantengemeenschappen wordt verwacht dat ze deze waarden overnemen, hoewel deze mogelijk niet dezelfde zijn in hun land van herkomst. Manalansan en Luibhéid's idee van nieuwe, hybride seksuele culturen en identiteiten suggereert echter dat het belangrijk is om niet alleen rekening te houden met de normen en waarden van het land van aankomst maar ook met die van het land van herkomst. In die

optiek is het de opgave van beleidsmakers om enerzijds naar wederzijds begrip toe te werken: wat zijn de heersende normen en waarden omtrent bepaalde thema's zoals gendergelijkheid en holebiseksualiteit in het land van herkomst, alsook in de nieuwe omgeving van de migrant? Anderzijds moet beleid ervoor zorgen dat personen op het kruispunt van migratie en holebiseksualiteit voldoende ondersteuning krijgen, met aandacht voor hun specifieke, vaak moeilijke positie maar ook met respect voor hun herkomst. Zonder de eigen normen en waarden op de helling te zetten, is het bij dit alles belangrijk om oog te hebben voor de diverse invullingen en belevingen van gender en seksualiteit.

2.2. De positie van LGBTQ-personen

Voor we specifiek ingaan op de positie van LGBTQ-personen met een migratieachtergrond, verruimen we onze blik en kijken we naar de algemene situatie van LGBTQ-personen in België. Academisch onderzoek, rapporten van middenveldorganisaties en overheden helpen om een beeld te schetsen van de positie van deze minderheidsgroep, waarbij we een onderscheid maken tussen de thema's welzijn, geweld en discriminatie, en onderwijs.

2.2.1. Welzijn

Als men over welbevinden spreekt, wordt al snel naar **suïdecijfers** gekeken, maar welzijn bij LGBTQ-personen mag niet gereduceerd worden tot suïdepreventie. LGBTQ-personen lopen een groter risico op minderheidsstress, stigmatisering en discriminatie, en moeten daarom specifieke coping-mechanismes ontwikkelen.

Eenzaamheid is in veel subdoelgroepen van de gemeenschap een prangend probleem. Uit onderzoek blijkt dat eenzaamheid een belangrijke rol speelt in het welzijn van LGBTQI-personen. Bij de LGBTQI-gemeenschap speelt ook 'minority stress' (Meyer, 2003). Dat is de stress die leden van een minderheidsgroep ervaren door dagelijkse discriminatie en door de eenzaamheid ten gevolge van hun identiteit. Internationaal en Vlaams onderzoek toont verder een wederzijds verband aan tussen eenzaamheid en mentaal welzijn. De rol van aanvaarding en **steun van vrienden** is niet te onderschatten; een studie naar transgender adolescenten en hun omgeving toont aan dat steun van vrienden voor hen de belangrijkste factor is om zich goed in hun vel te voelen (Van Cauwenberg & Motmans, 2019).

Uit onderzoek blijkt de **sterke samenhang van welzijn met de omgeving**: als een school of werkplaats progressieve ideeën heeft over gender en een actief LGBTQ-beleid, is het doorgaans beter gesteld met

het welzijn van alle werknemers, niet alleen de LGBTQ-werknemers. Een open en inclusief klimaat zorgt voor verhoogd welzijn alsook productiviteit (Badgett et al., 2013).

Onderzoek naar seksuele gezondheid bij LGBTQ's toont aan dat een **gebrek aan seksueel en mentaal welzijn vaak hand in hand gaan** (Sensoa, 2018). Diverse onderzoeken wijzen op een zwakkere mentale gezondheid bij holebi's, die een weerslag heeft op hun **risicogedrag**. Sommige auteurs spreken over een syndemie, een samengaan van frequent voorkomende gezondheidsproblemen die elkaar versterken en onderhouden, bij homomannen: een hogere prevalentie van hiv, van depressieve symptomen en andere mentale gezondheidsproblemen, verhoogd middelengebruik en seksuele compulsiviteit.

Aan de Universiteit Gent is onderzoek verricht naar de **prevalentiecijfers met betrekking tot suïcidaliteit** bij Vlaamse holebi's en transgenderpersonen (Missiaen & Seynaeve, 2016). Het onderzoek focuste voornamelijk op de factoren die het risico verhogen op suïcidepogingen en de factoren die beschermend kunnen zijn. Uit de resultaten blijkt dat gemiddeld ruim een kwart (26,5%) van de deelnemers reeds één of meerdere suïcidepogingen ondernam, 22% bij holebi's en maar liefst 38,7% bij transgender personen. Deze cijfers zijn beduidend hoger dan de gemiddelde Vlaamse cijfers en bevestigen de gekende hoge prevalentie bij LGBTQ's uit internationaal onderzoek. De nieuwste cijfers omtrent suïcidaliteit komen uit het rapport "Leven als transgender persoon in België. Tien jaar later" (2018). Ondanks het feit dat 67,3 % van de bevroegde transgender personen hun subjectieve gezondheid als zeer goed of goed beschrijven, geeft 77,1% aan al ooit ernstige suïcidegedachten te hebben gehad. 33,5% heeft reeds een suïcidepoging achter de rug – in de algemene bevolking is dit cijfer 14% (Motmans, Wyverkens & Defreyne, 2018).

Globaal gezien moeten we vaststellen dat er **(te) weinig actueel onderzoek** naar welzijn bestaat, hoewel we weten dat welzijn een aandachtspunt is binnen de doelgemeenschap. Welzijn komt vaak terloops aan bod in onderzoek naar specifieke subdoelgroepen en thema's, maar vormt niet vaak het centrale onderzoeksthema. Er is momenteel bijvoorbeeld geen onderzoek naar welzijn bij LGBTQ's met een migratieachtergrond.

2.2.2. Geweld en discriminatie

Wat holebitransnegatief geweld en discriminatie betreft, zien we bijzonder **hoge cijfers**, maar weten we ook dat discriminatie en geweld **ondergerapporteerd** worden. Uit onderzoek weten we ook meer over de genderidentiteit en herkomst van de daders, maar het is hierbij belangrijk om holebitransnegatieve attitudes niet gelijk te stellen aan daderschap.

Wanneer we naar ervaringen met **holebinegatief geweld** kijken, dan zien we dat 90% van de respondenten in het onderzoek van D'haese, Dewaele, & Vanhoutte (2014, p. 50) ooit al in aanraking kwam was met één of meerdere holebinegatieve incidenten. Negen op tien respondenten rapporteerden ooit in aanraking gekomen te zijn met verbaal geweld, drie op tien respondenten hadden reeds fysiek geweld ervaren, twee op tien had materieel geweld ervaren, en vier op tien was slachtoffer geworden van seksueel geweld.

Uit een onderzoek naar geweldervaringen bij trans*personen blijkt dat 79.8% van de respondenten ooit **transfoob geweld** meemaakte. 78.9% rapporteert verbaal en/of psychisch geweld, 31.7% seksueel geweld, 26.8% fysiek geweld en 18.4% materieel geweld (Motmans, T'sjoen, & Meier, 2015). Uit verder onderzoek blijkt ook dat transgender personen minder begrepen en aanvaard zijn dan holebi's.

2.2.3. Onderwijs

Belgisch onderzoek toont net als internationaal onderzoek aan dat **alle scholieren profiteren van scholen met een positieve houding tegenover LGBTQ-personen en progressieve opvattingen over genderrollen**. Verschillende factoren kunnen hiertoe bijdragen. Zo zouden LGBTQ-thema's in alle opleidingsniveaus aan bod moeten komen. Uitgeverijen van onderwijsmateriaal zijn nog steeds heteronormatief en (impliciet) LGBTQ-negatief, en tegelijkertijd is er te weinig kennis over deze thema's bij leerkrachten en zien we handelingsverlegenheid. Slechts 37% van de bevroegde LGBTQ Vlaamse leerlingen geven aan dat ze op een positieve manier les kregen over LGBTQ-thema's (Çavaria, 2018). Internationaal onderzoek toont aan dat zogenaamde **GSA's**, dat is een acroniem voor gay-straight alliance of gender-sexuality alliance, bijdragen tot een veiligere en inclusievere schoolomgeving voor alle leerlingen (bv. van der Klein, Buijs, & Hermens, 2014). De bedoeling van een GSA is dat LGBTQ-leerlingen zich samen met heteroseksuele leerlingen en een inzetten voor een veilig en fijn klimaat voor LGBTQ-personen.

De **scholierenenquête** geeft ons een goed zicht op hoe het met Vlaamse LGBTQ-leerlingen gesteld is. 41% van de LGBTQ-leerlingen voelt zich onveilig omwille van hun seksuele voorkeur; 27% voelt zich onveilig wegens genderexpressie. Verbaal geweld komt vaker voor (omwille van seksuele oriëntatie: 55,8%, omwille van genderidentiteit: 44,6%) dan fysiek geweld (omwille van seksuele oriëntatie: 26,8%, omwille van genderidentiteit: 17,3%). 50% van de bevroegde Vlaamse LGBTQ-leerlingen geeft aan dat ze regelmatig LGBTQ-negatieve opmerkingen krijgen; 49% zegt dat leerkrachten daar niet op reageren (Çavaria, 2018).

2.3. Over de positie van LGBTQ's met een migratieachtergrond

In deze sectie ligt de focus op LGBTQ's met een migratieachtergrond. In de veelheid aan academisch en praktijkgericht onderzoek richten we ons eerst op onderzoek dat focust op intersectionele posities. Daarna lichten we onderzoek over biculturele LGBTQ's in Nederland toe, en focussen we ook het specifieke kruispunt van LGBTQ- en moslim-zijn. We eindigen deze sectie met Vlaams en Belgisch onderzoek.

2.3.1. Op een kruispunt: intersectionele posities

Als we kijken naar de positie van holebi's met een migratieachtergrond, stellen we vast dat die inderdaad vaak een **precaire positie** bekleden:

Wanneer LHBT³'s wel uit de kast komen kunnen zij te maken krijgen met geweld vanuit hun familie die bang is dat de familie-eer wordt aangetast (Felten & Bakker, 2015). Daarnaast worstelen veel LHBT's (in het bijzonder binnen gesloten migranten- en vluchtelingengemeenschappen) met hun zelfacceptatie en het omgaan met hun religie. (Bakker & Felten, 2019)

Daarbij is het belangrijk om de positie van holebiseksualiteit in het leven van holebi's met een migratie-achtergrond **niet eenduidig te koppelen aan hun culturele achtergrond**, net zoals we de houding van Vlamingen met een migratie-achtergrond tegenover holebiseksualiteit niet eenduidig kunnen koppelen aan hun culturele achtergrond.

Als we vanuit een **intersectioneel perspectief** naar LGBTQ's met een migratieachtergrond kijken, zien we dat hun etnisch-culturele identiteit in wisselwerking treedt met hun seksuele oriëntatie en hun genderidentiteit, die op hun beurt in interactie gaan met hun etnisch-culturele identiteit. Een mogelijk gevolg daarvan is dat ze in twee gemeenschappen uit de boot vallen (als LGBTQ worden ze niet aanvaard in hun etnisch-culturele gemeenschap, als etnisch-culturele minderheid worden ze niet aanvaard in de holebi-gemeenschap), maar het is evenzeer mogelijk dat ze een bepaalde identiteit voorrang geven. Zo kunnen ze zich bijvoorbeeld openlijk profileren als LGBTQ, of omgekeerd hun seksuele oriëntatie verborgen houden en hun etnisch-culturele identificatie voorrang geven. Of nog, wat het meest voorkomt, is het **onderhandelen** tussen verschillende posities: in bepaalde contexten en tegenover bepaalde personen in de kast blijven om banden met familie en de bredere etnisch-culturele gemeenschap te vrijwaren, in andere contexten uit de kast komen om banden met de bredere holebi-

---

³ In Nederland is het letterwoord LHBT de meest gebruikelijke manier om holebi- en transgender personen als groep aan te duiden. Dit letterwoord gebruiken we wanneer we Nederlands onderzoek of initiatieven bespreken.

gemeenschap te versterken, en doorheen dit alles de (vermeende) tegenstellingen tussen identiteiten proberen te verzoenen. Bij dit alles spelen ook andere sociale posities en identiteiten een rol.

Uit **buitenlands onderzoek** blijkt dat de moeilijke positie van holebi's met een migratieachtergrond zeker niet uniek is voor Vlaanderen of voor de door ons bestudeerde groepen. Abdi en Van Gilder (2016) onderzochten bijvoorbeeld Iraans-Amerikaanse vrouwen, en stellen vast dat zij verschillende 'kruisende' identiteiten met elkaar moeten verzoenen en zich daarbij soms cultureel geïsoleerd voelen binnen de Iraans-Amerikaanse gemeenschap, waarbinnen homoseksualiteit als een westerse 'afwijking' gezien wordt. In een recente survey onder Poolse queers⁴ in het Verenigd Koninkrijk geven meer dan één op de vier respondenten aan dat hun seksuele oriëntatie of genderidentiteit de reden van hun migratie is; vaak worden seksuele en genderdiversiteit onder migrantengroepen echter over het hoofd gezien en zijn er niet voldoende initiatieven die specifiek op de 'empowerment' van deze groepen focussen (Szulc, 2019). LGBTQ-migranten riskeren om **zowel met xenofobie als holebitransfobie** geconfronteerd te worden, en dat ervaren Poolse queers in het politieke klimaat na het Brexit-referendum aan den lijve (Szulc, 2019). Ook Nigeriaans-Amerikaanse vrouwen worstelen om verschillende identiteiten te verzoenen, waarbij ze er vaak voor kiezen in sommige omstandigheden in de kast te blijven – wat volgens Chikwendu (2013) ook geen probleem hoeft te zijn. Zoals veel auteurs rond deze thematiek stelt Chikwendu (2013) het dictaat van 'coming out' (altijd en overal) in vraag en bepleit zij een **strategisch gebruik van 'de kast'**, wat ook Fisher (2003) doet op basis van haar onderzoek naar Russisch-Amerikaanse holebi's evenals Cense en Ganzevoort (2016) op basis van hun onderzoek naar biculturele⁵ LGBTQ's in Nederland.

Veel auteurs beklemtonen dat mensen in een migratiecontext niet per se 'westerse' opvattingen over seksuele identiteit overnemen, maar vaak **hybride identiteiten** vormen, wat bijvoorbeeld Manalansan (2006) vaststelde in zijn onderzoek rond Filipino's en Latino's in New York. Queer migranten ervaren discriminatie en stigma zowel vanuit hun eigen gemeenschap als vanuit de mainstream (Manalansan, 2006). Als migranten en *queers of color* ervaren zij ook vaak uitsluiting binnen de LGBTQ-gemeenschap. Zij navigeren tussen traditionele praktijken uit het land van herkomst en het meegaan met of juist weerstand bieden aan de seksuele en gender-praktijken van het land van aankomst (Manalansan, 2006). Onderzoek naar lesbische Latina migranten in de VS toont aan dat LGBTQ-migranten zich gevangen kunnen voelen tussen de holebitransfobe en misogynne tendensen van hun gemeenschap, en het raciale, etniciteits- en klassegebonden denken in het nieuwe thuisland (Espín, 1999). Op jonge migranten,

---

⁴ Het onderzoek van Szulc gebruikt "queer" als een verzamelnaam voor alle personen die lesbisch, homoseksueel, biseksueel, transgender of queer zijn. We nemen het woord hier in deze betekenis over.

⁵ In Nederland is dit één van de gebruikelijke termen om aan te duiden dat een persoon roots in een etnisch-culturele minderheid heeft.

alsook op personen van de tweede generatie rust een grote druk om de tradities van de gemeenschap in stand te houden, en hun seksueel gedrag draagt daar sterk toe bij (Luibhéid, 2005).

Daarop voortbordurend stelt Yue (2014) dat mensen op een intersectionele positie (zoals LGBTQ's met een migratieachtergrond) een sterk **individuele identificatie** kunnen ontwikkelen, die 'post-gay' is in die zin dat ze loskomt van het westerse identiteitsmodel gebaseerd op een vaste en centrale seksuele identiteit – een evolutie die trouwens ook in het Westen volop aan de gang is, getuige de gestaag afnemende identificatie met labels zoals 'homo' en 'lesbisch' (Ghaziani, 2011; Çavaria, 2018).

2.3.2. Biculturele LHBT's in Nederland

Het onderzoek van Marianne Cense (2013) sluit nauw aan bij ons onderzoek, zodat we hier uitgebreider op ingaan. Op basis van levensverhalen van biculturele LHBT's in Nederland identificeerde Cense verschillende strategieën om om te gaan met seksuele identiteit en factoren die de intersectie van seksuele en culturele identiteit beïnvloeden. Uit de levensverhalen en de analyses komen een aantal aanbevelingen voort. Biculturele holebi's passen publieke en persoonlijke strategieën toe om met hun ervaring op deze intersectie aan de slag te gaan. Publieke strategieën leiden tot bewustmaking en sociale verandering; persoonlijke strategieën helpen de persoon op weg naar zelfaanvaarding. Bij de **ontwikkeling van de seksuele identiteit** geven de biculturele LHBT's aan dat **familie** een grote rol speelt; vaak wordt thuis helemaal niet over seksualiteit gepraat, en sommigen moeten zich losmaken van de familie en hun waarden om tot zelfacceptatie te komen. De taboes rond seksualiteit verschillen per cultuur en familie, niet alle deelnemers hadden gelijkaardige ervaringen. Cense stelt vast dat **religie en cultuur** nauw verweven zijn in de levensverhalen, en dat dit proces veel moeite kost voor moslims (Cense, 2013). Wanneer het gaat over **strategieën om de seksuele identiteit vorm te geven**, is er een duidelijk verschil tussen jongeren die opgroeien in een sociale omgeving waar homoseksualiteit geaccepteerd is, en jongeren die meekrijgen dat het slecht is of niet bestaat: “Jongeren die van huis uit meekrijgen dat homoseksualiteit slecht of zondig is, hebben minder bewegingsruimte om hun eigen leven vorm te geven en daar open over te zijn. Deze groep ervaart ook meer dreiging en negatieve consequenties als hun seksuele voorkeur publiek wordt” (Cense, 2013, p. 17).

Niet alleen familie en culturele achtergrond hebben hier invloed op. Onderzoek toont aan dat individuele strategieën nauw verbonden zijn met de ruimte die het **politieke en sociale debat** geeft aan bepaalde thema's en groepen:

Acceptatie van homoseksualiteit, gendergelijkheid en seksuele vrijheid/openheid worden geclaimd als verworvenheden van het Westen, die beschermd moeten worden tegen bedreiging van buitenaf. De minderheden die onder vuur liggen reageren door een sterke

groepsidentiteit te vormen, waarin hun anders-zijn juist een bron van trots wordt. Dit publieke debat beïnvloedt de identiteiten en relaties van individuen. (Cense, 2013, p. 17)

Onderzoek toont aan dat een sterkere groepsidentiteit loyauteit vraagt van groepsleden, en dat maakt het lastiger voor individuele personen om meerdere identiteiten te combineren (Ganzevoort, van der Laan, & Olsman, 2011; zie ook Huijnk, 2014).

Op basis van de ervaringen van biculturele holebi's geeft Cense een aantal **beleidsaanbevelingen**, enerzijds voor een specialistische aanpak met initiatieven die specifiek de doelgroep ondersteunen, en anderzijds voor een universele aanpak door de brede bevolking beter te informeren en sensibiliseren omtrent seksuele en genderdiversiteit, en de intersectie daarvan met culturele diversiteit.

De meest voorkomende commentaren uit de levensverhalen kunnen samengevat worden onder de noemer **empowerment en counseling van biculturele LHBT-personen** "om een weg te vinden om hun culturele roots en hun seksuele identiteit te combineren. Zowel voor hun eigen welzijn is het belangrijk, als voor het brengen van sociale verandering binnen de eigen gemeenschap" (Cense, 2013, p. 28). Enkele concrete manieren om dit te realiseren zijn: levensverhalen van biculturele holebi's zichtbaar maken om herkenning en erkenning te vergroten; inzetten op rolmodellen waaraan de doelgroep zich kan spiegelen; inzetten op seksuele weerbaarheid bij jongeren; een laagdrempelige plaats creëren waar ze verbinding kunnen vinden; cultuursensitieve counseling en hulp op maat bieden; meer bekendheid geven aan counseling en ontmoetingsplekken; betere toegankelijkheid daarvan via internet; en ook aanbod voor ouders voorzien (Cense, 2013, p. 28-30).

Een grote rol is weggelegd voor **voorlichting en educatie van alle jongeren** omtrent thema's die verband houden met de intersectie van seksuele en culturele diversiteit. Een veilig schoolklimaat zorgt ervoor dat LGBTQ-jongeren van eender welke afkomst zich goed voelen, en het integreren van seksuele diversiteit doorheen alle seksuele vorming, dus niet alleen in een apart stukje over homoseksualiteit, helpt om het thema te normaliseren in plaats van het juist als iets 'anders' in de kijker te zetten (Cense, 2013, p. 30-31). Ook voor **cultuur en media** is een belangrijke rol weggelegd: theater of film die het kruispunt van seksuele en culturele diversiteit in de verf zet, maakt het thema bespreekbaarder; en door het integreren van de thema's in tv-series kunnen meer personen ermee in aanraking komen (Cense, 2013, p. 31).

Om tot **maatschappelijke verandering** te kunnen komen, is meer zichtbaarheid van het kruispunt nodig: "Het gaat dan zowel om zichtbaarheid van homoseksualiteit binnen culturele gemeenschappen, als om zichtbaarheid van culturele diversiteit op homo-evenementen" (Cense, 2013, p. 31). Aan verandering

binnen culturele gemeenschappen kan worden gewerkt door het inzetten op jongeren en sleutelfiguren uit de gemeenschappen.

2.3.3. LGBTQ's met een moslim-achtergrond

Hoewel de hoger beschreven spanningen en problemen zeker niet beperkt zijn tot moslims, is veel geschreven over de specifieke positie van holebi's met een moslim-achtergrond. Dit zowel in hun **land van herkomst** zoals Turkije, waar Bereket en Adam (2008) bijvoorbeeld vaststelden dat homo's op verschillende manieren omgaan met de spanning tussen homoseksualiteit en islam, waarbij sommigen eerder kiezen voor discretie terwijl anderen (stilzwijgend) uitkomen voor hun seksuele oriëntatie, die vaak een 'publiek geheim' is. Wimark (2016) wijst ook op het grote belang van de familie, die enerzijds een bron van steun is maar anderzijds een bron van sociale controle, waardoor veel Turkse holebi's ervoor kiezen te verhuizen voor studies of werk.

Ook over de positie van holebi's met een moslim-achtergrond in hun **land van aankomst** is veel geschreven. Rahman (2010) wijst bijvoorbeeld op de intersectionele positie die zij bekleden, waarbij ze enerzijds kampen met homofobie en anderzijds met islamofobie, vanuit de veronderstelling dat homoseksualiteit en islam onverenigbaar zijn, wat volgens hem en veel andere auteurs niet zo hoeft te zijn. Holebi's met een moslim-achtergrond gebruiken in die context een aantal strategieën om op een veilige manier hun meervoudige identiteit te beleven, waarbij (zoals ook hoger al vermeld) een zeker mate van stilzwijgen een rol speelt, maar ook vormen van 'agency' mogelijk zijn (Siraj, 2012; Yip, 2004). In de Nederlandse context bekritiseert El-Tayeb (2012) de tegenstelling die gezien wordt tussen de (impliciet witte en niet-islamitische) holebigemeenschap en de verondersteld uniform heteroseksuele moslimgemeenschap, waarbij moslims als een bedreigende gemeenschap gezien worden die de westerse holebi's en holebirechten bedreigt, een tegenstelling die niet alleen de islamitische gemeenschap homogeniseert maar ook moslim-holebi's in de rol van verdrukte slachtoffers duwt. Jivrai en de Jong (2011) delen die visie, en stellen dat moslim-holebi's daardoor verder gemarginaliseerd worden en nog extra onder druk gezet worden. Onderzoek van Savenije (2012) toont aan dat dit leidt tot psychische en emotionele problemen zoals eenzaamheid, schuldgevoelens en depressie.

Nahas (2005) bespreekt **hoe homo-zijn en moslim-zijn toch kunnen samengaan**, in een populariserend boek gericht op hulpverleners. Uit jarenlange ervaring als hulpverlener voor Nederlandse LGBTQ's met een moslimachtergrond stelt Nahas vast: "Homo-emancipatie heeft bij moslims weinig kans van slagen als er inbreuk wordt gemaakt op hun religieuze beleving en tradities. Dat wil zeggen: als zij het *gevoel* hebben dat de spot wordt gedreven met de islam en henzelf" (2005, p. 93). Om de meer conservatieve moslims te bereiken, "van wie homoseksuelen de meeste last en tegenstand ondervinden", mogen

initiatieven deze personen niet voor het hoofd stoten: “De homo-emancipatie in Nederland schiet z’n doel vaak voorbij. Ze richt zich op mensen die al progressief en vrijzinnig denken, in plaats van op behoudende moslims die – mede vanwege hun positie als minderheid – inderdaad slecht tegen een stootje kunnen” (Nahas 2005, p. 93). De benadering van het thema moet zowel westers geïntegreerd zijn, alsook islamitisch acceptabel om op vruchtbare bodem te kunnen vallen.

2.3.4. Vlaams en Belgisch onderzoek

Vlaams onderzoek rond dit thema is vrij beperkt. In een korte nota bespreekt Van Hove (2004) hoe 'allochtone' holebi's geen homogene doelgroep vormen, maar wel een extra kwetsbare en onzichtbare groep. In een meer journalistiek boek beklemtoont Vuylsteke (2008) aan de hand van getuigenissen ook vooral de moeilijkheden, in haar geval van Marokkaanse homo's. Poelman (2011) deed meer systematisch onderzoek naar 'allochtone' holebi's met verschillende achtergronden (qua herkomstland en religie), op basis waarvan ze onder meer vaststelt dat er voor de meesten een religieus en/of sociaal-cultureel taboe rust op homoseksualiteit, maar ook discussie heerst over de noodzaak van 'coming out' (tegenover de buitenwereld) dan wel 'coming in' (het deel uitmaken van de holebigemeenschap).

Het meest uitgebreide Vlaamse onderzoek op dit domein is dat van Peumans (2011, 2014, 2017, 2018), die zich enkel richt op **moslims** en op basis van etnografisch onderzoek bespreekt hoe die hun seksuele, religieuze en culturele identiteiten met elkaar proberen te verzoenen en hoe ze daarbij omgaan met verwachtingen binnen de verschillende gemeenschappen waarvan ze deel uitmaken. Peumans legt nadruk op het belang van het morele begrip dat de familie van een LGBT-persoon met een Moslim-achtergrond heeft van seksualiteit, gender en verwantschap, gebaseerd op hun specifieke levenstraject (2017, p. 290). Om de negatieve houdingen en meningen over holebiseksualiteit bij veel Moslims in België te begrijpen is het belangrijk om rekening te houden met verschillende sociale factoren bij families met een migratieachtergrond, onder andere de centrale maatschappelijke positie van het heteroseksuele gezin, socio-economische achtergrond, opleidingsniveau, migratiecontext alsook etnische en religieuze identificatie (Peumans 2017, p. 290). Binnen een migratiecontext definiëren machtsverhoudingen welke aspecten van de eigen cultuur, religie en traditie benadrukt of verminderd worden, om zo de grenzen tegenover de etnische meerderheidsgroep af te lijnen (Espín, 1999, geciteerd in: Peumans 2017, p. 290). Daarin spelen waarden, normen, praktijken en discours omtrent seksualiteit en gender vaak een cruciale rol (Nagel, 2003, geciteerd in: Peumans 2017, p. 290).

De islam wordt vanuit een Westers standpunt vaak gezien als een religie die vijandig staat tegenover LGBTQ-personen; maar desondanks benadrukken sommige moslim-migranten in het onderzoek van Peumans (2014) en Giametta (2014) dat hun geloof een manier is om een gevoel van samenhang te creëren

en *belonging* te creëren, nadat ze uit hun land van herkomst zijn vertrokken (Sältenberg, 2016). De ambivalente manier waarop LGBTQ-moslims omgaan met de houding van hun geloof tegenover hun seksualiteit, moet altijd tegen de achtergrond van islamofobie en racisme gezien worden (Sältenberg, 2016).

Gabiam (2013) is een van de weinige auteurs die zich specifiek richt op **zwarte homomannen**, die vrij onzichtbaar zijn ondanks hun groeiende aanwezigheid in het Brusselse. Ook Dhoest (2015 a, b, 2016 a, b, c, 2018 a, b) sprak onder meer met zwarte LGBTQ's, binnen een ruimer onderzoek naar de intersectionele identiteiten van LGBTQ's met een migratieachtergrond, zowel moslims als niet-moslims, mannen en vrouwen, van de eerste en tweede generatie, met inbegrip van vluchtelingen. Wat daarbij opviel is de verschillende positie van de eerste generatie, die meer sociaal geïsoleerd is maar daardoor ook vrijer seksualiteit kan exploreren en uitdrukken, in vergelijking met de tweede generatie, die door de familiecontext een beter sociaal netwerk heeft maar daardoor ook meer sociale controle. Ook de gelijkenissen in de verhalen, los van nationale en religieuze achtergrond, vielen op, en de klemtoon op familiewaarden en -eer die vaak de grootste hindernis vormen voor de aanvaarding door hun omgeving.

Een ander thema dat in Belgisch onderzoek aan bod komt is de ervaring van **asielzoekers** die omwille van hun seksuele of genderidentiteit naar België kwamen. In de omgang met deze asielzoekers worden culturele verschillen in opvattingen over seksuele oriëntatie en genderidentiteit doorgaans niet in rekening gebracht. Voor seksuele migranten is het echter zeer belangrijk hoe zij worden aangesproken en hoe de thema's seksualiteit en gender worden benaderd – hier hangt van af hoe open of gesloten zij later zijn (Maryns & Van Belle, 2017). De concepten van seksualiteit en gender die in de asielprocedure worden gebruikt komen vaak niet overeen met de concepten die de asielzoeker gebruikt: “Western sexual concepts and norms permeate discourses and practices concerning LGBTQ refugees and asylum seekers, setting up a divide between gay-friendly Western countries and homophobic non-Western countries, which refugees can only cross by adapting Western-style identities and narratives” (Dhoest, 2018b, p. 4). Beleidsmakers en activisten bevestigen dat ook in Belgische asielaanvragen op basis van seksuele oriëntatie of genderidentiteit ‘Westerse’, narratieven over seksuele zelfrealisatie en coming out worden verwacht (Dhoest, 2018b, p. 8). Dhoest stelt vast dat dit vaak haaks staat op hoe de migranten persoonlijk en vanuit hun culturele achtergrond omgaan met seksuele identiteit.

Ondanks de rijkdom aan bestaand onderzoek, zijn er een aantal belangrijke **lacunes**. Ten eerste is het Vlaamse onderzoek vrij beperkt, en ligt de klemtoon daar vooral op moslims; zeker over zwarte holebi's (ook van Congolese origine) is nauwelijks iets geweten. Ten tweede is bovenstaand onderzoek vooral academisch, en is het belangrijk specifiek op zoek te gaan naar bijkomende beleidsondersteunend en praktijkgericht onderzoek, ook uit het buitenland. Ten derde ligt de klemtoon in het besproken

onderzoek vooral bij problemen, en is het de bedoeling ook gericht op zoek te gaan naar oplossingen, zowel in de literatuur als in de eigen interviews.

2.4. De aanvaarding van gender- en seksuele diversiteit in internationaal perspectief

Internationaal zien we dat in metingen van waarden binnen een bepaalde maatschappij de houdingen tegenover de gelijkheid van vrouwen en mannen, euthanasie, homoseksualiteit, seks voor het huwelijk, en echtscheiding naast elkaar worden geplaatst. Het is duidelijk dat homoseksualiteit een belangrijk moreel, ethisch en politiek vraagstuk blijft. Maar waar ligt precies de samenhang tussen opvattingen over homoseksualiteit en de situatie van LGBTQ-personen? Opvattingen over seksuele en genderdiversiteit zijn een indicator van het maatschappelijk klimaat, en

zijn ook direct gerelateerd aan de leefsituatie van seksuele en genderminderheden. Buitenlands onderzoek laat zien dat opvattingen gerelateerd zijn aan homonegatief gedrag (Parrott et al. 2008) en aan het welzijn van LHB-burgers (Hatzenbuehler et al. 2010; Hatzenbuehler et al. 2011; Hatzenbuehler et al. 2014). Opvattingen hebben daarmee een effect op het welzijn en de leefsituatie van LHB-burgers zelf. (Kuyper 2018, p. 40)

In internationaal onderzoek zien we dat attitudes tegenover seksuele en genderdiversiteit en de acceptatie ervan worden gemeten op vier niveaus: algemene aanvaarding, gelijke rechten en (anti-) discriminatie, reacties op homoseksualiteit in de openbaarheid, en reacties op homoseksualiteit in de naaste omgeving (Huijnk, 2014). In de Vlaamse SID-survey (2018) werden de houdingen op een gelijkaardige manier gemeten; alleen reacties op homoseksualiteit in de openbaarheid werden niet afzonderlijk bevraagd.

In de afgelopen jaren zien we in het publieke debat een tendens om homoseksualiteit rechtstreeks in een problematische verhouding met de islam te plaatsen (zie bv. Aftab et al., 2013). Huijnk beschrijft de Nederlandse context, die in dit opzicht erg lijkt op de Vlaamse: “problemen rondom de acceptatie van homoseksualiteit onder bepaalde niet-westerse migranten – met name met een islamitische achtergrond – zijn nadrukkelijk naar voren gekomen in het maatschappelijke en politieke debat. De (gebrekkige) acceptatie van homoseksualiteit wordt soms beschouwd als een graadmeter voor de integratie van migrantengroepen” (Huijnk, 2014, p. 54). Al gauw ontstaat hieruit een discours van Wij versus Zij, een progressief en tolerant Westen versus een problematisch en patriarchaal niet-Westen (Sältenberg, 2016, p. 6). Zoals hoger al aangegeven wordt dit meestal benoemd als "homonationalisme", een term die geïntroduceerd werd door Jasbir Puar (2007) en verwijst naar de tendens om de

aanvaarding van LGBTQ's en hun rechten te beschouwen als een essentieel onderdeel van de eigen (meestal Westerse) nationale identiteit, en te contrasteren met andere gemeenschappen en landen die als uniform homofoob worden voorgesteld. Puar verwees daarbij vooral naar de V.S., maar andere onderzoekers identificeerden gelijkaardige tendensen in andere nationale contexten, zoals Nederland (bv. Mepschen, Duyvendak, & Tonkens, 2010), waarbij meestal (maar niet alleen) de moslimgemeenschap gevisieerd wordt. Daarbij wordt snel veralgemeend en worden andere factoren die eveneens invloed hebben op acceptatie buiten beschouwing gelaten: "De samenhang tussen etnische herkomst en homoacceptatie verloopt voor een aanzienlijk deel via andere kenmerken. Verschillen in houdingen ten aanzien van homoseksualiteit tussen etnische groepen zijn voor ongeveer drie vijfde toe te schrijven aan verschillen in achtergrondkenmerken", zoals religiositeit en het opleidingsniveau van de ouders (Huijnk, 2014, p. 81). Bij de bespreking van *good practices* in 2.5 komt hetzelfde thema aan bod, en leren we uit de praktijk waarom het strategisch belangrijk is een genuanceerd beeld over acceptatie van homoseksualiteit bij etnisch-culturele minderheden te geven en niet te veralgemenen. Wat volgt is geen exhaustief overzicht van alle beschikbare literatuur en cijfers, maar een verkenning. Niet alle Europese landen voeren representatieve metingen uit over de aanvaarding van seksuele en gender-diversiteit, en taalbarrières maken ook dat niet alle bestaande rapporten mee in dit overzicht kunnen worden opgenomen. We beginnen met een kijk naar attitude-metingen in Vlaanderen en België, om daarna naar gelijkaardige metingen in het Europese landen te kijken.

2.4.1. Vlaanderen en België

Een belangrijke context voor deze discussie vormen de **attitudes rond holebiseksualiteit binnen de bredere Vlaamse en Belgische bevolking**. Onderzoek toont aan dat de algemene houding tegenover holebi's in België duidelijk verbeterde in het afgelopen decennium, en in Europees perspectief zeer positief is: 84% van de ondervraagde Belgische personen is voor gelijke rechten voor homoseksuele, biseksuele en lesbische mensen, en 82% vindt niets mis met seksuele relaties tussen twee personen van hetzelfde geslacht (European Commission, 2019). In 2015 waren dat respectievelijk 81% en 82% (European Commission, 2015). Toch heerst er impliciet nog veel LGBTQ-negativiteit: één op de vijf Belgen zou het problematisch vinden als hun kind een holebi-relatie heeft, één op vier wil niet dat hun kinderen moeten leren dat holebi-zijn normaal is (Studiedienst Vlaamse Regering, 2017). 42% van de Belgen hebben het moeilijk met de gedachte dat hun kind een relatie met een transgender of transseksueel persoon zou hebben (European Commission, 2019); ook in dit opzicht is de houding van de Belgen weinig veranderd tussen de twee metingen. Vlamingen hebben een diffuse houding tegenover transgender personen en vinden het belangrijk om te weten of iemand man of vrouw is.

Uit het 'Beyond the Box'-onderzoek weten we dat vooral **seksisme en genderbinair denken** aan de basis liggen van homo- en transfobie (Dierckx, Meier, & Motmans, 2017). Ander onderzoek bevestigt: homofobie hangt samen met meerdere gronden van discriminatie zoals seksisme, agisme, racisme (Huysentruyt, Dewaele, & Meier, 2014). Wie minder contact heeft met halebiseksuele personen en thema's heeft meer kans om homonegatieve houdingen aan te nemen. Een diverse sociale omgeving zorgt daarentegen voor meer openheid, minder homo- en transfobie (Dierckx et al., 2017).

Verschillende factoren spelen een rol in de aanvaarding van halebiseksualiteit. Ten eerste **geslacht**: we weten dat mannen over het algemeen minder open zijn dan vrouwen. Dat blijkt ook uit de SID-survey (2018): mannen denken meer vanuit gendernormen. Genderbeleving en genderrol zijn bij mannen een zeer belangrijke factor, bezwaren bij vrouwen komen vooral voort uit ideologische overtuigingen (Dierckx, Meier, & Motmans, 2017). Ook **leeftijd** speelt een rol: jongeren zijn minder halebifob en seksistisch dan ouderen. Maar jongeren zijn even transfoob als ouderen en actievere genderbashers (Dierckx et al., 2017). Naast de hogergenoemde traditionele genderopvattingen kunnen ook sterke **geloofsovertuigingen** gelinkt worden aan halebinegativiteit (Meuleman et al., 2017). Ook Roggemans et al. (2015) vinden bij jonge Vlaamse gelovige christenen en moslims meer negatieve attitudes tegenover homoseksualiteit, waarbij vooral jongens sterker negatief staan, en zeker moslimjongens eruit springen, een samenhang die ook Hooghe et al. (2010) vaststellen en die deels verklaard kan worden door het belang van traditionele genderrollen in deze groep (Meuleman et al., 2017).

Binnen een intersectioneel denkkader is het belangrijk om aandacht te hebben voor het feit dat verschillende vooroordelen en negatieve houdingen gebaseerd zijn op gelijkaardige **achterliggende mechanismes**. Onderzoek van Meuleman en collega's (2017, p. 49) toont aan dat bepaalde identiteitskenmerken indicatoren kunnen zijn voor een negatieve houding tegenover verschillende bevolkingscategorieën: "Traditionele genderopvattingen, bijvoorbeeld, hebben tegelijkertijd een versterkend effect op homonegativiteit en een temperende invloed op islamofobie". Ze verklaren nader hoe opvattingen over gender samenhangen met homonegativiteit (Meuleman et al., 2017, p. 56):

Een van de meest persistente stereotypen is dat homoseksualiteit de patriarchale normen betreffende gender uitdaagt: wanneer mannen zich vrouwelijk gedragen (of omgekeerd), wordt dit als een teken van homoseksualiteit gezien (Dewaele et al., 2013). Homonegativiteit is bijgevolg sterker aanwezig bij personen die veel belang hechten aan traditionele genderrollen (Aerts et al., 2014).

België ervaart ook **regionale verschillen** in attitudes over holebi's en transgenders. Vlaanderen is progressiever op vlak van politiek-institutionele halebifobie, maar minder progressief op vlak van modern seksisme en politiek –institutionele transfobie. Er wordt meer discriminatie op het werk ervaren

door arbeiders in Wallonië, Vlamingen zijn meer serofoob⁶ en Brusselaars minst seksistisch. (Dierckx, Meier, & Motmans, 2017)

Naast de hoger besproken factoren speelt ook **etnisch-culturele achtergrond** een rol in opinies over holebiseksualiteit, zoals ook de SID-survey (2018) aantoont. Het is echter belangrijk deze cijfers te contextualiseren. Zo zorgt de gebruikte kwantitatieve methode met een aantal vooraf bepaalde stellingen voor vergelijkbaarheid maar verdwijnt een deel van de achterliggende diversiteit uit beeld. Bepaalde achtergrondvariabelen (zoals gender en opleidingsniveau) kunnen gemeten worden, maar op de feitelijke samenhang van deze en vele andere factoren in het dagelijkse leven van de bevroegden krijgen we zo weinig zicht. Bovendien worden zij uiteindelijk vooral in het licht van één identiteitsaspect bekeken en besproken, dat van hun land van herkomst. Op die manier wordt cultuurverschil, dat zeker bij latere generaties steeds kleiner wordt, net herbevestigd en uitvergroot. Respondenten worden 'essentieel' als Turk, Marokkaan of Congolees beschouwd, terwijl zij zichzelf vaak niet (enkel) zo bekijken en vaak andere factoren (zoals leeftijd of beroep) even belangrijk of zelfs belangrijker zijn in hun zelfbeeld en -identificatie, binnen de huidige superdiverse bevolking met een migratieachtergrond. Kortom: we moeten ons ervoor hoeden dat onderzoek naar culturele diversiteit niet de grenzen herbevestigd die het uiteindelijk in vraag wil stellen. Of nog: we moeten ons ervoor hoeden de houding tegenover holebiseksualiteit niet te sterk en te eenduidig aan cultuur of religie te koppelen.

Dit gezegd zijnde, is het onweerlegbaar dat holebiseksualiteit binnen gemeenschappen met een migratieachtergrond vaak minder aanvaard wordt. Zo werden in 2015 circa 700 burgers met **Turkse en Marokkaanse roots** in een studie van de Koning Boudewijnstichting ook over hun houding tegenover homoseksualiteit bevroegd. 59,3% van de bevroegde Marokkaanse Belgen en 60,3% van de bevroegde Turkse Belgen vinden dat homoseksualiteit nooit te verantwoorden valt (Torrekens & Adam, 2015, p. 126-127). Ongeveer één vijfde van de bevroegde personen is minder principieel tegen homoseksualiteit en vindt het in bepaalde omstandigheden wél aanvaardbaar, en voor één vijfde van de bevroegde personen is homoseksualiteit in de meeste of alle omstandigheden te verantwoorden (Torrekens & Adam, 2015, p. 127). Een iets grotere tolerantie kan worden vastgesteld bij vrouwen, al gaat het om een klein verschil. Andere variabelen dan de invloed van gender werden niet gemeten of althans niet besproken in het rapport. Dit is een gemiste kans, aangezien het rapport ook specifiek focust op factoren zoals religiositeit en ander onderzoek aantoont dat dit een relevante factor is.

In een rapport over **Belgische burgers met Congolese, Rwandese en Burundese roots**, werd ook de houding van deze burgers tegenover een aantal thema's zoals gelijkheid van mannen en vrouwen, euthanasie en homoseksualiteit bevroegd (Demart, Schoumaker, Godin, & Adam, 2017). Het rapport

---

⁶ Discriminatie van personen die seropositief zijn, en dus dragers van het HIV-virus.

toont aan dat de houding van de bevraagde Congolese Belgen negatief is: 17% vinden homoseksualiteit aanvaardbaar, 79% niet aanvaardbaar (Demart et al, 2017, p. 102). De auteurs stellen vast dat religiositeit en generatie hierin belangrijke factoren zijn, en dat er een “duidelijke sociale afstand is tegenover de waarden, of zeden van de meerderheidsmaatschappij. Toch is het ook hier belangrijk om een onderscheid te maken tussen het discursieve register en de praktijken” (Demart et al. 2017, p. 103). Wat deze personen op papier aangeven, hoeft niet overeen te komen met praktijken van verbale en homofobe agressie.

In de literatuur worden een aantal redenen opgesomd voor de beperktere aanvaarding van holebiseksualiteit in bepaalde culturen. **Religie** staat in het maatschappelijke debat centraal, en speelt onweerlegbaar een rol in de aanvaarding van holebiseksualiteit, zoals het onderzoek van Hooghe rond jongvolwassenen aantoont, waarbij vooral moslimjongeren slecht scoren (Hooghe et al., 2010; Hooghe & Meeusen, 2012). Holebiseksualiteit gaat daarbij in tegen (bediscussieerde) religieuze voorschriften, en wordt gezien als zondig. De rol van religie moet echter genuanceerd worden, op twee manieren. Ten eerste gaat het niet alleen om de islam en spelen andere religies een zeer gelijkaardige rol; in streng katholieke of protestantse gemeenschappen is holebiseksualiteit bijvoorbeeld evenzeer een probleem (Duyvendak, Bos, & Hekma, 2010; Roggemans et al., 2015). Ten tweede lijkt het vaak niet enkel of zelfs helemaal niet om religie te gaan, maar krijgt religie een centrale positie in een cluster van waarden, binnen gemeenschappen waar net het gemeenschapsgevoel en solidariteit extra belangrijk zijn in een migratiecontext. Zo hangt religie samen met **traditie**, met de instandhouding van de eigen cultuur met bepaalde waarden en normen, bijvoorbeeld wat betreft de omgang tussen mannen en vrouwen. Religie hangt ook samen met **familie**, het belang van familiebanden en het belang van voortplanting als manier om de familie verder te zetten. Dat laatste verklaart ook de weerstand tegen niet op reproductie gerichte vormen van seksualiteit, die verder gaat dan holebiseksualiteit. Ook het afwijken van **genderrollen** roept weerstand op, waarbij holebiseksualiteit wordt geassocieerd met onmannelijkheid of onvrouwelijkheid (Duyvendak et al., 2010).

Opvattingen over homo- en biseksualiteit en genderdiversiteit hangen inderdaad sterk samen: opvattingen over homoseksualiteit zijn ook gebaseerd op “een breder waardensysteem dat betrekking heeft op gepaste rollen, gedragingen, gevoelens en opvattingen over mannen en vrouwen” (Kuyper, 2018, p. 39). Dit blijkt o.a. uit het Beyond the Box-onderzoek (Dierckx et al., 2017), alsook uit ander internationaal en lokaal onderzoek. Bij dit alles speelt ook **discretie** een belangrijke rol: het niet publiekelijk uiten van seksualiteit, iets dat meer algemeen in bepaalde culturen leeft (bv. de Marokkaanse en Turkse, Duyvendak et al., 2010) en samenhangt met noties van **schande en oneer**, die de hele familie of zelfs gemeenschap treft en dus wijst op een minder individualistische mensvisie. Uit de literatuur blijkt ook de onzichtbaarheid van **vrouwen**: zowel in de bestudeerde gemeenschappen, als

in wetenschappelijk onderzoek dat er vaak moeilijk in slaagt vrouwelijke respondenten te bereiken, wat samenhangt met de gendernormen en -rollen binnen deze gemeenschappen (Duyvendak et al., 2010).

2.4.2. Vergelijking met andere Europese landen

Zoals in de hogere uiteenzetting over Vlaanderen en België kijken we hier niet alleen naar de aanvaarding van LGBTQ-personen door personen met een bepaalde afkomst of religieuze overtuigingen, maar ook naar acceptatie in het algemeen. De meeste internationale metingen splitsen de resultaten niet op volgens parameters zoals afkomst of religie, waardoor het moeilijk is om de houding van deze specifieke doelgroepen te vergelijken. Een blik op de algemene aanvaarding in Europese landen vertelt ons wel dat België het over het algemeen vrij goed doet op het vlak van LGBTQ-aanvaarding.

Op het vlak van mensenrechten voor LGBTQ-personen doet België het in Europese vergelijking al jaren goed, zoals de jaarlijkse **Rainbow Europe index** van ILGA-Europe duidelijk maakt (<https://www.rainbow-europe.org/>): België scoorde in 2019 73,08% en belandde daarmee op de tweede plaats. Op het vlak van gelijke rechten, anti-discriminatie en bescherming van personen op basis van hun sekse-kenmerken, kan België het wel nog beter doen.

In haar internationale vergelijking van houdingen baseert Kuyper (2018) zich op data van de **European Social Survey**. Om een globaal overzicht te kunnen geven worden de antwoorden op verschillende vragen met betrekking tot aanvaarding samengenomen. In deze Europese vergelijking gebaseerd op data uit 2016 scoort België zeer goed, met een vijfde plaats (Kuyper, 2018, p. 25).

In 2019 liet het **Europees Bureau voor de grondrechten** (FRA) opnieuw een survey uitvoeren bij Europese LGBTQ-personen, in navolging van de studie uit 2012. De resultaten hiervan zijn nog niet gekend, maar zullen waarschijnlijk in de loop van 2020 bekend gemaakt worden. 140.000 LGBTQ-personen uit heel de Europese Unie namen deel aan dit onderzoek, dat onder andere focuste op de houdingen en ervaringen van LGBTQ-personen, hun uitdagingen, haatmisdrijven en discriminatie van LGBTQ-personen (FRA, 2019).⁷

De **Eurobarometer 437** over discriminatie in de EU focust op de aanvaarding en discriminatie van LGBTQ-personen in Europa (European Commission, 2015). De Europese Commissie liet in deze Eurobarometer de houdingen in de 28 lidstaten van de Europese Unie meten aan de hand van dezelfde vragen, wat een vergelijking op Europees niveau mogelijk maakt. Deze Eurobarometer is gebaseerd op

---

⁷ De resultaten van deze studie werden in mei 2020 gepubliceerd: <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/eu-lgbti-survey-results>

data verzameld in 2015 en dus al enkele jaren oud, maar het blijft een handige tool om houdingen in Europese staten in directe vergelijking met elkaar te zien. In Europees perspectief blijken de houdingen en opvattingen over LGBTQ-personen bijzonder ver uiteen te lopen: “The polarisation of attitudes among countries is particularly high when it comes to opinions and perceptions on LGBTQ people” (European Commission, 2015, p. 9). Het is bijzonder interessant dat deze Eurobarometer ook houdingen tegenover personen met roots in een etnisch-culturele minderheid meet. 74% van de deelnemende Belgen geven aan dat discriminatie van personen op basis van hun etniciteit “widespread” of vaak voorkomend is; discriminatie op basis van seksuele oriëntatie is volgens 59% veel voorkomend, op basis van genderdiversiteit 55%. Ook de kans op discriminatie op basis van religie wordt met 67% hoog ingeschat (European Commission, 2015, p. 16). Discriminatie op basis van etniciteit en religie worden dus hoger ingeschat dan discriminatie op basis van seksuele oriëntatie.

In september 2019 verscheen de meest recente **Eurobarometer 493** van de Europese Commissie, die de sociale acceptatie van LGBTQ-personen in Europa meet. Ook hier doet België het goed in vergelijking met andere Europese lidstaten, en toont over de hele lijn een positievere houding dan het Europees gemiddelde (European Commission, 2019). In vergelijking met de metingen van 2015 zijn de houdingen nog positiever geworden. We kunnen echter zien dat de Belgische respondenten minder accepterend zijn naarmate LGBTQ’s dichterbij hun eigen leefwereld staan: 63% zou zich comfortabel voelen als hun kind een partner van hetzelfde geslacht heeft, en slechts 42% zou zich comfortabel voelen als hun kind een romantische relatie heeft met een transgender persoon en 44% bij een relatie met een interseks persoon; deze cijfers komen overeen met of liggen net onder het Europees gemiddelde (European Commission, 2019). Deze cijfers geven enerzijds aan dat LGBTQ’s over het algemeen goed aanvaard worden in België, maar anderzijds ook dat niet alle aspecten van seksuele en genderdiversiteit even goed worden begrepen en aanvaard. 21% van de Belgen zou het problematisch vinden als hun kind een holebi-relatie heeft, 19% wil niet dat hun kinderen op school leren over seksuele oriëntatie of transgender zijn (22%; European Commission, 2019). Voor deze studie worden verschillende identiteitskenmerken afzonderlijk besproken, wat als voordeel heeft dat de deelnemende landen per kenmerk met elkaar vergeleken kunnen worden. De barometer houdt in deze metingen echter geen rekening met privileges, nadelen en discriminatie op basis van meerdere identiteitskenmerken.

2.4.3. Nederland

In Nederland wordt er vrij veel aandacht besteed aan de intersectie van etnisch-culturele afkomst en seksuele diversiteit. In het kader van de bevolkingsmonitoring die in Nederland zeer nauwkeurig wordt uitgevoerd, worden ook data over diversiteit en de aanvaarding ervan verzameld. Het **Sociaal en Cultureel Planbureau** (SCP) “brengt sinds 2006 de opvattingen van de Nederlandse bevolking over

homoseksualiteit in kaart en sinds 2012 over genderdiversiteit” (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2018). Algemeen staan Nederlanders zeer positief tegenover seksuele en genderdiversiteit. Er zijn echter een aantal indicatoren voor een minder positieve houding: “Groepen die beduidend negatiever denken dan de algemene Nederlandse bevolking, zijn leden van de PKN⁸, leden van overige religies en mensen met een niet-westerse migratieachtergrond. Hierbij moet wel in het achterhoofd worden gehouden dat deze groepen gemiddeld weliswaar negatievere opvattingen hebben, maar dat ook van hen de meerderheid geen negatieve houding heeft.” (Kuyper, 2018, p. 41)

Een **studie specifiek omtrent de acceptatie van homoseksualiteit door etnische en religieuze groepen** uit 2014 toont gelijkaardige bevindingen over acceptatie van homoseksualiteit bij Turkse en Marokkaanse Nederlanders als de SID-survey (2018) over Turkse en Marokkaanse Belgen (Huijnk, 2014, p. 73). Dit onderzoek toont echter aan dat het **belangrijk is verder te kijken dan alleen herkomst**: “De samenhang tussen etnische herkomst en homoacceptatie verloopt voor een aanzienlijk deel via andere kenmerken. Verschillen in houdingen ten aanzien van homoseksualiteit tussen etnische groepen zijn voor ongeveer drie vijfde toe te schrijven aan verschillen in achtergrondkenmerken” (Huijnk 2014, p. 81). Religieuze achtergrond en opleidingsniveau van ouders hebben algemeen invloed op houdingen tegenover homoseksualiteit. Verder zijn er een aantal kenmerken die specifiek zijn voor migranten. Maatschappelijke veranderingen zoals secularisering en seksuele revolutie hebben zich anders of minder nadrukkelijk gemanifesteerd in herkomstlanden zoals Marokko en Turkije. Een deel van de migranten is “stevig ingebed in de eigen herkomstgroep en dit kan – met name in traditionele gemeenschappen – een belemmering vormen voor de homoacceptatie” (Huijnk 2014, p. 54). Discriminatie, uitsluiting, en een als gebrekkig ervaren acceptatie kunnen ervoor zorgen dat migranten zich juist distantiëren van de ontvangende samenleving en haar basiswaarden (Huijnk 2014, p. 54). Als seksuele en genderdiversiteit aan de eigen, persoonlijke leefwereld raken, blijken deze moeilijker te liggen. Terwijl de meeste mensen met een migratieachtergrond vinden dat homo’s en lesbische vrouwen hun eigen leven moeten kunnen leiden zoals zij dat zelf willen, vindt ongeveer driekwart van de ouders van Turkse en Marokkaanse afkomst “het problematisch als hun kind zou samenwonen met een partner van dezelfde sekse, terwijl dit bij Nederlanders zonder migratie- of vluchtelingenachtergrond 11% is, aldus het Sociaal en Cultureel Planbureau” (Kuyper, 2016, geciteerd in: Bakker & Felten, 2019).

Twee publicaties uit 2016 gaan specifiek in op seksuele en genderdiversiteit binnen de Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse gemeenschappen. Er worden ook enkele interessante inzichten met betrekking tot de aanvaarding ervan meegegeven, ten eerste wat betreft **Turkse Nederlanders**:

---

⁸ De Protestantse Kerk in Nederland.

Driekwart (75%) van de Nederlanders met een Turkse achtergrond zou het een probleem vinden als hun kind een vaste partner heeft van iemand van hetzelfde geslacht (Huijnk, 2014). Huijnk en Dagevos leggen de reden van dit hoge percentage in een combinatie van de religiositeit van de Turks-Nederlandse gemeenschap en de norm dat er kinderen en kleinkinderen verwacht worden van de eigen kinderen (2012). Huijnk et al. stellen evenwel ook dat het islamitische geloof in de Turkse gemeenschap minder invloed heeft op de homoacceptatie dan in de Marokkaanse gemeenschap (2014). (van der Klein et al., 2016a, p. 9)

Bij Turkse Nederlanders hebben genderrollen en verwachtingen met betrekking tot het voortbestaan van de familie dus even veel invloed als religiositeit. Bij **Marokkaanse Nederlanders** speelt religie een belangrijker rol, naast opnieuw genderrollen:

Ongeveer de helft van de Marokkaanse Nederlanders vindt homoseksualiteit bijna altijd 'verkeerd'. Toch vindt ook 62% dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen wel hun eigen leven moeten kunnen leiden zoals zij zelf dat willen (Huijnk, 2014). Huijnk et al. stellen dat het islamitische geloof, sterker dan bij de Turkse gemeenschap, de homoacceptatie beïnvloedt (2014). Daarnaast maakt de traditionele Marokkaanse rolverdeling tussen mannen en vrouwen het moeilijk om homo's en lesbo's te accepteren. Homo's en lesbo's wijken af van de conservatieve genderrol die voor hen weggelegd is. (van der Klein et al., 2016b, p. 7)

Er is een verschil in houdingen tussen personen van de eerste en tweede **generatie**: er is meer instemming voor gelijke rechten bij de tweede generatie (Huijnk, 2014, p. 63). De auteur nuanceert echter meteen deze vaststelling: "De tweede generatie heeft gemiddeld weliswaar positievere opvattingen dan de eerste generatie [...], maar deze zijn volledig toe te schrijven aan andere factoren, met name het eigen opleidingsniveau en het opleidingsniveau van de ouders" (Huijnk, 2014, p. 82).

In 2018 stelde het SCP vast dat de verschillen in attitudes tussen bevolkingsgroepen steeds kleiner worden: "Groepen in de samenleving die minstens twee keer zo negatief en minder positief denken over homo- en bisexualiteit zijn protestanten (PKN) (16%), leden van overige religies (30%) en mensen met een niet-westerse migratieachtergrond (17%). De verschillen tussen de bevolkingsgroepen zijn de afgelopen jaren wel kleiner geworden." (Kuyper, 2018, p. 16) Tussen 2006-'07 en 2016-'17 is er op alle vlakken een daling in negatieve opvattingen over homo-en bisexualiteit te zien, ook gemeten op het vlak van religie. Waar in 2006-'07 17% van rooms-katholiek gelovigen, 28% van de protestants gelovigen en 53% van mensen die een andere religie hebben negatief stonden tegenover homo-en bisexualiteit, waren dat in 2016-'17 respectievelijk 6%, 16% en 30% (Kuyper, 2018, p. 18).

Het is belangrijk om op te merken dat niet alleen biculturele Nederlanders negatieve attitudes hebben tegenover seksuele en genderdiversiteit, maar ook autochtone Nederlanders. Factoren zoals leeftijd, gender, opleidingsniveau, mate van gelovigheid en politieke ingesteldheid spelen daarbij een belangrijke rol (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2018). Wat opvattingen over genderdiversiteit betreft,

zien we een parallel met opvattingen over homo-en bisexualiteit: “mensen met een negatieve opvatting zijn vaker man, laagopgeleid, religieus, van niet-westerse afkomst” en stemmen op christelijke partijen (Kuyper, 2018, p. 36).

2.4.4. Verenigd Koninkrijk

Stonewall UK, de grootste LGBTQ-belangenvertegenwoordiger, publiceert verschillende studies over BAME LGBTQ-persone⁹. In Groot-Brittannië is de afkorting BAME courant, ze staat voor Black, Asian and Minoritised Ethnicities.

Uit het rapport “LGBT in Britain - Home and Communities” (2018) blijkt dat 51% van de BAME-deelnemers aan de studie **discriminatie** op basis van hun etniciteit ervaren binnen de LGBTQ-gemeenschap, dat is een alarmerend hoog aantal.¹⁰ Voor zwarte LGBTQ-persone ligt dat cijfer op 61%. BAME-persone maken een grotere kans op partnergeweld dan andere LGBTQ-persone (17% tegenover 11%), en één op de acht gelovige LGBTQ-persone hebben discriminatie ervaren gebaseerd op hun intersectionele positie (Bachmann & Gooch, 2018). De studie stelt ook vast dat BAME LGBTQ-persone **vaker LGBTQ-specifieke evenementen of plaatsen bezoeken** dan witte LGBTQ-persone (45% tegenover 22%). Dit cijfer is specifiek in de context van het VK te plaatsen; er zijn geen vergelijkbare cijfers voor Vlaanderen, maar experts en activisten bevestigen dat de meeste activiteiten voornamelijk door witte persone worden bezocht (expert-interview Chi-Kong Man, expert-interview Nyiragasigwa Hens). De cijfers uit het VK tonen echter aan dat er ook voor Vlaamse organisaties een grote kans ligt om te groeien in het bereik van LGBTQ-persone van kleur en met een migratieachtergrond.

Het rapport “One minority at a time. Being black and gay” (2012) gaat specifiek in op de ervaringen van BAME LGBTQ-persone. Stonewall UK werkte hiervoor samen met Runnymede, een onafhankelijke *race equality think tank*. Uit het rapport blijkt dat openbare diensten en medische zorgverleners lijken uit te gaan van de **vooronderstelling dat BAME-persone sowieso heteroseksueel zijn**. Als een persoon aan één minderheid toebehoort wordt er vaak niet bij stilgestaan dat die persoon ook deel kan uitmaken van een andere minderheidsgroep (Runnymede Trust & Stonewall, 2012). Verschillende deelnemers vrezen dat persone uit hun eigen etnisch-culturele gemeenschap negatief zouden reageren op hun seksuele oriëntatie, en verbergen deze daarom (idem, p. 6). Een belangrijke factor daarin is het **ontbreken van publiek zichtbare LGBTQ BAME persone**; meer zichtbaarheid en rolmodellen die openlijk uitkomen voor hun seksuele oriëntatie zouden een positieve impact hebben op hun

---

⁹ Deze zijn online te raadplegen: <https://www.stonewall.org.uk/stonewall-research>.

¹⁰ N= 5,375 LGBT persone, 6% ervan zijn van kleur, Aziatisch of maken deel uit van een etnische minderheid (Bachmann & Gooch, 2018, p. 19).

zelfvertrouwen en het gevoel alleen te zijn doorbreken (idem, p. 7). In het onderwijs wordt er hard gewerkt aan meer inclusiviteit, maar ook daar blijft het volgens de respondenten moeilijk om rond intersectionele identiteiten te werken (idem, p. 12). Ook in de medische zorg wordt er algemeen te weinig stilgestaan bij seksuele en genderdiversiteit.

2.4.5. Duitsland

Een studie uit 2015 toont aan dat 83 % van de Duitse burgers voorstander zijn van het holebi-huwelijk. Bij Duitse moslims ligt dat percentage lager: het Bertelsmann instituut dat deze studie uitvoerde, differentieert aan de hand van religiositeit. 67% van de minder religieuze moslims keuren het holebi-huwelijk goed, onder sterk gelovige Soenitische moslims zijn dat 40% (Bertelsmann Stiftung, 2015).

Een andere studie (Pokorny, 2016) stelde vast dat slechts 6% van de Duitsers zonder migratieachtergrond geen homoseksuele vrienden wensen te hebben; bij Duitsers met migratieachtergrond is dat 23% (p. 87). Vooral Russische immigranten scoren hier bijzonder hoog (37%). Bij alle religies (katholiek, protestants, en islamitisch) neemt de negatieve houding tegenover homoseksualiteit toe naarmate een persoon religieuzer is, maar deze tendens is het sterkst bij moslims: 15% van de zwak gelovige moslims wil geen homoseksuele vrienden, bij sterk gelovigen zijn dat er meer dan 30% (Pokorny, 2016, p. 87-88). Dit cijfer ligt in andere studies echter hoger: in een studie van Koopmans (2015) geven 57% van de West-Europese moslims uit Turkije en Marokko aan dat ze geen homoseksuele vrienden willen.

2.5. Initiatieven omtrent etnisch-culturele minderheden en seksuele en genderdiversiteit

Vooraleer er nieuwe initiatieven worden genomen, is het belangrijk om reeds bestaande initiatieven in kaart te brengen die op de intersectie van etnisch-culturele minderheden en seksuele en genderdiversiteit focussen. Zoals het hogere overzicht van binnen- en buitenlands onderzoek rond het thema is ook dit overzicht niet exhaustief, maar het geeft wel een inkijk in (de aanpak van) belangrijke binnen- en buitenlandse initiatieven.

2.5.1. Vlaamse en Belgische initiatieven

Er zijn in Vlaanderen en België verschillende kleinere verenigingen en belangengroepen die LGBTQ-personen uit etnisch-culturele minderheden ondersteunen. Deze worden door vrijwilligers en van

onderuit gerund. Een aantal grotere vzw's, die ook Vlaamse of Belgische subsidies ontvangen, richten zich met socio-cultureel werk en werk omtrent gelijke kansen specifiek op het kruispunt; andere vzw's werken in projecten of als onderdeel van hun werking rond deze intersectie. De volgorde van de bespreking van verschillende initiatieven in deze sectie is willekeurig.

ShoufShouf

ShoufShouf is een multiculturele holebi-organisatie die al sinds 2009 bijeenkomsten organiseert. Het doel van deze vereniging, die volledig op het engagement van vrijwilligers steunt, is om LGBTQ-personen met een migratieachtergrond samen te brengen. Sinds het begin van de Arabische Lente (2011) komen er meer hoogopgeleide Arabische en Afrikaanse nieuwkomers naar de activiteiten, die omwille van hun seksuele voorkeur of genderidentiteit moesten vluchten uit hun thuisland. ShoufShouf is de enige vereniging die in Vlaanderen specifiek rond dit kruispunt bezig is. Uit de ervaring van ShoufShouf blijkt dat er nood is aan een meer structurele opvang van LGBTQ-asielzoekers en nieuwkomers (expert-interview Chi-Kong Man).

Meer informatie: <https://www.facebook.com/Shouf-Shouf-113966868674766/>

Rainbowhouse Brussels

Voor Rainbowhouse Brussels is intersectionaliteit een essentiële insteek in al hun projecten. Medewerker Aïda Yancy werkt in 2020-21 aan een Europees project gefinancierd door European Union's Rights, Equality and Citizenship Programme (2014-2020), *Equal City*, waarin verschillende Europese steden focussen op geweld op basis van gender en seksualiteit binnen migrantengemeenschappen. In Brussel ligt de focus op LGBTQ-gemeenschappen: "our goal is to set up safe spaces, for people with a migrant background. And when we say migrant background, we see it in a very wide way. It means that we count people as being from a migrant background when they are asylum seekers, when they are undocumented, when they are refugees, but also when they are from a second, a third generation, when they are from the diaspora, when they are perceived as being from a migrant background" (interview Aïda Yancy). Binnen de Brusselse bijdrage aan het internationale project wordt gewerkt aan een toolbox waarin onder andere richtlijnen voor safe spaces opgenomen zijn. Bovendien wordt een strategie voorgesteld om LGBTQI+-migranten op de hoogte te stellen van het bestaan van safe spaces en het belang ervan, alsook een trainingsprogramma voor eerstelijns werkers die met LGBTQI+ migranten werken (<http://rainbowhouse.be/en/projet/equalcity-project-2/>). Hiervoor baseert Rainbowhouse Brussels zich op de ervaringen van verenigingen die met dit doelpubliek samenwerken.

Een aantal bij Rainbowhouse Brussels aangesloten verenigingen werken specifiek rond de intersectie met migratieachtergrond. **Why Me**, een vereniging van en voor holebi's en transgenders uit Sub-

Saharaans Afrika, en **Omnya**, een vereniging voor LGBTQ's uit het Midden-Oosten en Noord-Afrika, leggen zich vooral toe op nieuwkomers uit Afrika. Het **Project Rainbows United** in Brussel focust op asielzoekers en biedt workshops en praatavonden.

Meer informatie: <http://rainbowhouse.be/nl/association/why-me-2/>,
<http://rainbowhouse.be/nl/association/omnya-2/>, <http://rainbowhouse.be/en/projet/equality-project-2/>

Fondation Ihsane Jarfi

Fondation Ihsane Jarfi is een stichting die strijdt tegen discriminaties en homofobie. Ze werd 2014 in het leven geroepen door Hassan Jarfi, vader van vermoorde Ihsane Jarfi. Er wordt ingezet op cultuur als speerpunt tegen onverdraagzaamheid, interculturaliteit in de dialoog tussen de levensbeschouwingen, de jeugd als hoop voor de toekomst, en het arbeidsveld als plek zonder discriminatie. Ieder jaar vindt de mars Ihsane Jarfi plaats, een symbool tegen discriminatie en homofobie, vanuit een intersectionele insteek.

Meer informatie: www.fondation-ihsane-jarfi.be/nl/

Les Identités du Baobab vzw

Les Identités du Baobab vzw, ook bekend onder de naam Massimadi, zet zich reeds sinds 2008 in voor interculturele dialoog op het kruispunt van seksuele oriëntatie en etniciteit. Via kunst worden sociale, culturele en seksuele diversiteit in de verf gezet. Het voornaamste project van de organisatie is het jaarlijks Massimadi festival, een LGBTQ-filmfestival rond Afrika en haar diaspora's. Massimadi organiseert ook open ontmoetingsavonden onder de naam Massimabar, filmvertoningen en party's.

Meer informatie: <http://www.massimadi-bxl.be/nl/>

Rainbow Nation Brussels

Het doel van Rainbow Nation Brussels is om mensen van kleur meer zichtbaarheid te geven in de LGBTQ-gemeenschap, die ook in Brussel opvallend wit is. In de praatgroep hebben mensen van kleur de ruimte voor uitwisseling: "Tijdens de praat sessies hoeven we racisme niet uit te spitten. We weten allemaal wat dat inhoudt. Wel is het voor ons een kans om te praten over onze problemen", zegt één van de oprichters van Rainbow Nation (Gieghase, 2019). "Daarnaast praten we over onze vreugde en hoe we die beleven. Hoe we ze moeten onderdrukken omdat het anders niet altijd past bij de huidige maatschappij waar witte mensen de regels bepalen. Hoe we ons uitdrukken, moet binnen die lijntjes passen. Dat maakt dat er bepaalde denkpatronen en verwachtingen heersen, zeker bij zwarte mensen of mensen van kleur", luidt het verder (Gieghase, 2019). Witte bondgenoten worden gestimuleerd om hun privileges te gebruiken om zwarte stemmen de ruimte te geven om gehoord te worden. Om de

LGBTQ-gemeenschap inclusiever te maken, is het essentieel op alle niveaus en in alle beslissingsprocessen met een intersectionele bril te werken:

Wil je dat er een groter effect is en geen eenmalig wapenfeit, moet je mensen van kleur of mensen uit een andere minderheidsgroep aannemen, ervoor zorgen dat ze zelf kunnen bijdragen aan oplossingen. Het is enorm belangrijk om [LGBTQ's van kleur] te betrekken bij beslissingen over hun gemeenschap(en). Want als je als individu zelf niet tot een bepaalde minderheidsgroep behoort, denk je er ook niet of anders over na. (Gieghase, 2019)

Via artistieke evenementen zoals open podium-avonden, activistische posts op sociale media en deelname aan het publieke debat laat Rainbow Nation de stem van LGBTQ's van kleur horen.

Meer informatie: <https://www.facebook.com/rainbownationbrussels/>

Merhaba

Merhaba doet reeds sinds 2002 aan onthaal en activiteiten voor LGBTQ's met etnische roots. Naast de eerstelijnswerking werkt Merhaba door belangenbehartiging, kennisdeling en sensibiliseringsacties ook indirect mee aan een omgeving waar iedereen zich aanvaard voelt. De opdracht van Merhaba en haar kerntaak is socio-cultureel bewegingswerk; Merhaba werkt met mensen in hun vrije tijd. Merhaba krijgt echter veel aanvragen om hun expertise als expertisecentrum te delen. Hiervoor is er door jarenlang inzet voldoende expertise, maar zijn er geen middelen of personeel voor. Merhaba deed wel in de afgelopen jaren meermaals hun visie en aanbevelingen voor beleid, onder andere op een netwerksessie rond intersectionaliteit in februari 2019.

Via vormingen draagt Merhaba bij tot sensibilisering omtrent intersectionaliteit en interculturaliteit in onze samenleving. In vormingen en panelgesprekken richt Merhaba zich op interculturalisering van de LGBTQI-beweging, de hulp- en dienstverlening, het onderwijs, het middenveld, de maatschappij (www.merhaba.be). De term "intercultureel" wordt hierbij bewust verkozen boven "multicultureel": interculturaliteit duidt aan dat culturen met elkaar vermengen in onze multiculturele samenleving, alsook dat culturen veranderen doorheen tijd (Aftab et al., 2013, p. 26). Doorheen de werking van Merhaba is het essentieel dat er rond de noden en behoeften van de doelgroep zelf wordt gewerkt, op het tempo van de doelgroep en met en door de doelgroep zelf. Deze bottom-up filosofie toonde doorheen de jaren haar effectiviteit.

Een greep uit de ruime werking van Merhaba¹¹:

- Laagdrempelig onthaal van LGBTQ-personen van kleur of met een migratieachtergrond.

---

¹¹ Het volledige aanbod, en projecten die Merhaba in het verleden realiseerde, zijn op hun website te raadplegen: www.merhaba.be.

- Merhaba: open toegankelijke evenementen met bv. een filmvoorstelling omtrent het thema LGBTQ's van kleur of met een migratieachtergrond.
- Praatgroep: Merhaba organiseert maandelijkse praatgroepen voor mensen met roots in de Maghreb, het Midden-Oosten, Turkije, Sub-Saharaans Afrika en Oost-Europa die hier geboren zijn of reeds lang in België verblijven.
- Film Roots and Wings. In deze documentaire worden de verhalen van vier holebi's met Marokkaanse achtergrond getoond, alsook getuigenissen van Hassan Jarfi, vader van de in 2012 vermoorde homoseksuele Ihsane Jarfi.
- Stille Stemmen: een boekje met getuigenissen van LGBTQ-personen uit etnisch-culturele minderheden. Persoonlijke verhalen, die op een intieme en respectvolle manier worden gebracht en door portretten van de personen worden begeleid, maken de diversiteit aan seksuele identiteiten (en hoe deze ervaren worden) zichtbaar.
- Emancipatorisch vrouwenproject Ladies Talk.
- Informeren en sensibiliseren door getuigenissen en artikels.

Merhaba zet zich in voor *empowerment* en emancipatie van de doelgroep, alsook voor gemeenschapsvorming. Daarvoor werken ze met stemmen van de doelgroep zelf, en sensibiliseren ze omtrent kruispuntdenken: "Discriminatie bestaat niet alleen uit verschillende dimensies, maar die dimensies zijn op zo'n manier met elkaar verweven dat het niet mogelijk is om ze netjes van elkaar te scheiden" (Aftab et al., 2013, p. 15). Homoseksualiteit bestaat niet in een sociaal vacuüm, maar hangt altijd samen met andere identiteitskenmerken (Aftab et al. 2013, p. 13). Hetzelfde geldt voor de manier waarop we naar homoseksualiteit kijken: onze eigen positionaliteit heeft daar onvermijdelijk invloed op. Als we dit feit herkennen, kunnen we met meer begrip en empathie met elkaar omgaan: "Een intersectioneel uitgangspunt richt de aandacht op die seksuele diversiteit in al haar mogelijke vormen waarbinnen homoseksuele identiteit slechts een, weliswaar belangrijke en dominante, vorm is." (Aftab et al., 2013, p. 17)

Merhaba en Ella vzw hebben een handleiding en vorming uitgebracht om seksuele diversiteit bespreekbaar te maken binnen etnisch-culturele minderheden, "Recht op liefde. Handleiding: seksuele diversiteit bespreekbaar maken binnen etnisch-culturele minderheden" (2013). Stapsgewijs worden gevoelige thema's besproken en wordt er naar bespreekbaarheid toegewerkt. Naast concrete methodieken wordt ook theoretische achtergrondinformatie aangereikt. Een belangrijk principe is om shock-tactieken te vermijden, maar telkens in de comfortzone of zogenoemde "stretchzone" van de deelnemers uit etnisch-culturele minderheden te werken: "Wanneer we onze grenzen verleggen, bevinden we ons in de stretchzone. We gaan iets doen wat we nog niet eerder gedaan hebben, of we doen een bekende taak in een nieuwe context. In deze zone ervaren we lichte stress, maar we ervaren dit meestal als prettig. In de stretchzone leren we nieuwe kennis en vaardigheden. Iedere stap in de stretchzone vergroot onze comfortzone." (Speksnijder, 2017) Het is belangrijk om de deelnemers niet te ver te duwen en te vermijden om in de "paniczone" terecht te komen: "We komen in de paniczone

wanneer we iets moeten doen wat te ver bij het bekende vandaan ligt. Ons zelfvertrouwen daalt, de stress is dusdanig hoog dat het ons belemmert om iets nieuws te leren.” (Speksnijder, 2017)

Geregeld organiseert Merhaba vormingsdagen “Recht op Liefde” voor personen die professioneel of als vrijwilliger werken met mensen uit etnisch-culturele minderheden.

Meer informatie: <http://www.merhaba.be>

Ella

Ella vzw focust op het kruispunt gender en etnisch-culturele minderheden. Vanuit intersectioneel perspectief worden in de samenhang met deze identiteitsassen ook klasse, sociaal-economische status en opleidingsniveau gethematiseerd. Ella vzw richt zich als expertisecentrum op professionelen met vragen rond dit kruispunt.

Het kenniscentrum gender en etniciteit is een belangrijke partner in initiatieven omtrent deze intersectie. Uit wetenschappelijke studies weten we dat houdingen over gendergelijkheid en houdingen tegenover holebitransseksualiteit nauw verweven zijn. Dit werd in vele studies op een persoonlijk en psychologisch niveau bewezen: traditionele opvattingen over gender hangen samen met negatieve houdingen tegenover LGBTQ's (Herek; 1988; Kerns and Fine; 1994; Kite and Deaux, 1987; Kite and Whitley 1996; Dierckx, Meier, & Motmans, 2017; Huysentruyt, Dewaele, & Meier, 2014). Maar ook op een structureel en politiek niveau spelen deze mechanismes: in landen met een grotere gendergelijkheid is de houding tegenover positiever, en zijn er ook de sterkste wetten ter bescherming van LGBTQ-persoonen (Henry & Wetherell, 2017). Eén van de factoren die sterk samenhangen met de aanvaarding van LGBTQ's is hoe vrouwen worden behandeld en, ruimer, gendergelijkheid. In die zin is de werking van organisaties zoals Ella essentieel in de aanpak van sociale vraagstukken zoals de acceptatie van holebitransseksualiteit bij etnisch-culturele minderheden. Recent werkte Ella vzw op vraag van de stad Mechelen samen met Sensoa en Çavaria aan een gendertraject voor scholen in het Mechelse.

BeHuman

BeHuman vzw is een Antwerpse vzw die via kunst en persoonlijke verhalen verbinding creëert: “Niet om kwaad bloed te zetten in deze polariserende tijden, maar om empathie op te wekken. Om de mens achter het verhaal te tonen. Door middel van muziek, theater en dans onderzoeken wij het thema identiteit in al zijn facetten. Controversiële thema's schuwen wij niet en het vieren van onze menselijkheid staat centraal. [...] In onze ideale wereld is diversiteit datgene wat ons verbindt” (<http://www.behumanvzw.be>). Zanger en theatermaker Jaouad Alloul, Antwerpenaar met Marokkaanse roots, en coach en actrice Nyiragasigwa Hens, Kempenaar met Rwandese roots, maken

samen theaterstukken en muziek rond verhalen over intersectionele identiteit. Gender, seksuele oriëntatie en roots spelen daarin een centrale rol. In de succesvolle theaterproducties *Zeemeermin*¹² en *De Meisje* breekt Alloul via zijn persoonlijk levensverhaal als homoseksuele man met Marokkaanse roots vele taboes. De stukken bieden inzicht in zijn eigen perspectief, maar ook in dat van zijn Marokkaanse familie en zijn Belgische vrienden. Nyiragasigwa Hens licht de werkwijze van BeHuman toe:

BeHuman is vooral podiumkunst, met daarnaast ook sociale projecten. Sociaal-culturele projecten worden vaak scheef bekeken, als een beetje minderwaardig. Ik vind dat helemaal onterecht: sociaal-culturele projecten zijn van groot belang, ze zijn waardevol en kunnen ook zeer artistiek zijn. [...] We maken eigen producties, en het startpunt is altijd: eigen verhalen, het verhaal van het individu. En sociaal-culturele projecten gaan meestal over een minderheidsgroep. Het gaat dan om theater en stemgebruik - dat is mijn expertise - of kindertheater: voor groepen die daar geen toegang tot krijgen of die er normaal vaak niet door worden bereikt. En we proberen ook de projecten af te stemmen op wat hun noden zijn, en niet zomaar met een afgewerkt product te komen. Nee, we stappen meestal eerst toe naar hen met de vraag: "wat hebben jullie nodig, welke behoeftes hebben jullie?" en dan proberen we iets op maat te maken. (Expert-interview Nyiragasigwa Hens)

BeHuman werkt rond de noden van etnisch-culturele minderheden en zet in op de thema's seksuele en genderdiversiteit. Op die manier *empoweren* ze personen reeds vanaf jonge leeftijd, bijvoorbeeld met een sprookje wiens hoofdpersonage een meisje van kleur is, en waarin elementen vanuit Zwart-Afrikaanse tradities zijn verwerkt. Kinderen van kleur kunnen zichzelf herkennen, en witte kinderen kunnen leren over culturele diversiteit.

2019 organiseerde BeHuman vzw de eerste **POC Pride** in Antwerpen, een avond van en voor queer¹³ POC-personen, die voor iedereen toegankelijk was maar vooral als *safe space* voor queer POC-personen functioneerde. Tijdens de Antwerp Pride week zijn er talrijke activiteiten, maar deze zijn voornamelijk van en voor witte LGBTQ-personen. Internationaal zien we dat er in veel steden specifieke pride events voor queer POC zijn, zoals *Black Pride* of *Queer Arab Parties*. Deze zorgen enerzijds voor meer bewustzijn en maken thema's, personen en moeilijkheden omtrent dit kruispunt van identiteitslagen bespreekbaar. Anderzijds vormen deze events *safe spaces* en openen ze ruimte voor queer POC-personen om samen te komen en helemaal zichzelf te kunnen zijn.

Medeorganisator Hens zegt dat de motivatie om een POC pride te organiseren vele jaren geleden is ontstaan. Uit de ervaring de enige persoon van kleur op LGBTQ-evenementen te zijn, maar te weten dat er feitelijk meer LGBTQ-personen van kleur zijn, is de wens naar een *black-owned* plek in de LGBTQ-scene en de socio-culturele sector gegroeid: "Dat is inderdaad herkenbaarheid, community, er niet

---

¹² <https://www.behumanvzw.be/zeemeermin/>

¹³ Hier gebruiken we "queer" als een verzamelnaam voor alle personen lesbisch, homoseksueel, biseksueel, transgender en/of in meer politieke zin queer zijn.

alleen voor staan. En in die herkenbaarheid zit ook ergens binnenkomen, om dan een duidelijk voorbeeld te geven en mensen te zien die effectief op jou lijken. [...] Het is heel verademend. [...] Je hebt bepaalde dingen die je dan niet meer moet uitleggen.” (Expert-interview Nyiragasigwa Hens) In 2020 kreeg het event een nieuwe naam, Pride of Color, en lanceerde de organisatie ook een aantal podcasts en online evenementen, aangezien het fysieke festival niet kon doorgaan omwille van coronamaatregelen.

Meer informatie: www.behumanvzw.be

Sensoa

Sensoa, Vlaams expertisecentrum voor seksuele gezondheid, besteedt specifiek aandacht aan diverse culturele achtergronden en mannen die (ook) seks hebben met mannen. In een expert-interview met de twee beleidsmedewerkers die specifiek rond deze thema's werken, werden belangrijke aandachtspunten vernoemd. Uit de ervaring van de medewerkers is het beter om binnen etnisch-cultureel diverse groepen te sensibiliseren en kennis te verhogen via bredere en algemene insteken, in plaats van direct te focussen op het thema seksuele diversiteit. Sensibiliseren rond seksuele en genderstereotypen en toxische masculiniteit lijkt op het eerste zicht veraf te staan van de aanvaarding van homoseksualiteit, maar heeft impliciet impact op hoe mensen over homoseksualiteit nadenken. Wanneer er bijvoorbeeld in het onderwijs in vormingen van Sensoa rond stereotypes wordt gewerkt, zal homoseksualiteit ook aan bod komen, maar krijgen de studenten een ruimer denkkader waarin ze houdingen over homoseksualiteit leren plaatsen. Deze aanpak wordt wereldwijd gehanteerd en kent veel succes. Als voorbeeld noemen de medewerkers van Sensoa het initiatief *MenEngage*, dat sinds 2018 ook een Vlaamse afdeling heeft. Het basisprincipe is gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen. Op basis daarvan wordt met mannen rond ongelijkheid en discriminatie op basis van gender gewerkt. Op langere termijn kunnen via dit soort initiatieven houdingen duurzaam veranderen (expert-interview Thomas Demyttenaere en Mark Sergeant).

Meer informatie: <https://www.sensoa.be/>

Çavaria

Çavaria, belangenvertegenwoordiger en koepelorganisatie van LGBTQ's, besteedt aandacht aan intersectionaliteit en diversiteit doorheen de hele werking en in de beeldvorming. In het project Safe Havens ontwikkelde Çavaria opleidingen voor professionals uit de asielsector. De bedoeling was dat er in elk asielcentrum een referentiepersoon zou zijn met kennis rond de specifieke noden van LGBT-asielzoekers. Een tweede luik focuste op het organiseren van activiteiten voor LGBTQ-asielzoekers zelf, om hen in staat te stellen een netwerk uit te bouwen en hun weg te vinden in onze maatschappij. De financiering voor dit project werd echter begin 2018 stopgezet. De vormingspartner van Çavaria, **KliQ**

vzw, biedt wel vormingen aan voor professionals die meer wil weten over LGBTQ-personen met een migratieachtergrond.

In een recent gestart project omtrent intersectionaliteit en sociale integratie is er bij Wel Jong Niet Hetero, samenwerkingsverband en expertisepartner voor seksuele en genderdiversiteit bij jongeren, en Çavaria een nieuwe medewerker gestart.

Meer informatie: www.cavaria.be en www.weljongniethetero.be

2.5.2. Europese initiatieven

Een overkoepelend initiatief dat in meerdere landen werd geïmplementeerd is "Gay vs. God?". **ILGA-Europe**, de Europese koepel voor LGBTQ-verenigingen en belangenbehartiger, vestigde met deze de aandacht op vraagstukken en mythes omtrent geloof en seksuele voorkeur. Deze mythes worden besproken en ontkracht, op basis van getuigenissen van LGBTQ's. ILGA-Europe maakt duidelijk dat geloof of religie en LGBTQ-gelijkheid niet tegenover elkaar hoeven te staan: "Advocating for LGBTI¹⁴ equality is never about advocating against a religion or a belief" (ILGA-Europe, n.d.).

Meer informatie: <https://www.ilga-europe.org/gayvsgod>

Nederland

In Nederland zien we, naast kleinere lokale initiatieven, veel beleidsgerichte initiatieven, handreikingen en vormingen omtrent biculturele LHBT-personen. De instanties die hier het meest rond werken zijn kenniscentrum voor sociale vraagstukken Movisie, en Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS). Deze centra werken vaak in opdracht van de overheid en vormen cruciale bruggen tussen de leefwereld van de doelgroep, activisme, onderzoek en beleid. Opvallend is de goede samenwerking tussen beide instanties wat kennisopbouw en -verspreiding betreft. Een aantal van de belangrijkste initiatieven worden hier weergegeven.

In Nederland vormen Antilliaanse, Surinaamse, Marokkaanse en Turkse personen de grootste etnisch-culturele gemeenschappen. Bepaalde initiatieven focussen daarom ook specifiek op deze gemeenschappen.

---

¹⁴ ILGA-Europe gebruikt het letterwoord LGBTI, dat naast lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen, ook naar intersekse personen verwijst.

KIS: Kennisplatform Integratie en Samenleving

Het thema biculturele LHBT-personen wordt al verschillende jaren onderzocht in opgevolgd in Nederlandse instituties voor sociale vraagstukken. Het KIS heeft verschillende onderzoeken rond dit thema; de insteek is telkens in onderzoek, literatuur en binnen initiatieven op zoek te gaan naar strategieën, en analyseren of en hoe deze werken.

van der Klein, Oostrik en Duysak verzamelden **400 bronnen voor biculturele LHBT's en hun hulpverleners** (2017). Op basis van verzamelde levensverhalen stellen ze vast dat biculturele LHBT's zowel publieke als subtiele persoonlijke strategieën gebruiken om hun identiteit te navigeren (2017, p. 4). Het is volgens hen best om bij biculturele LHBT's niet aan te dringen op een coming out in de Westerse zin, en ook niet uit te gaan van vooronderstellingen over de cultuur waar de LHBT-persoon vandaan komt. Beter is het om uit te gaan van hun specifieke gezinssituatie, wie in de familie als bondgenoot zou kunnen fungeren, welke stappen voor hen veilig zijn, en vooral te luisteren: "De persoon in kwestie kan jou daar zelf het meeste over vertellen en de accenten geven die voor hem/haar belangrijk zijn" (van der Klein et al., 2017, p. 6). Verder werden er meer overeenkomsten tussen Nederlands-Nederlandse en biculturele LGBTQ's gevonden dan gedacht. Culturele verschillen bestaan er en hebben invloed op uit de kast komen, maar qua zelfbeschikking en strategieën daarvoor bewandelen alle LHBT's ongeacht hun herkomst gelijkaardige wegen (idem, p. 25). Zo lijkt bijvoorbeeld het proces van zelfacceptatie doorheen de LHBT-bevolking op elkaar.

Naast dit algemeen overzicht van bronnen voor en over biculturele LHBT's, werden de grootste bevolkingsgroepen van Nederland specifiek in de verf gezet, waaronder ook de Turkse en Marokkaanse gemeenschap.

Onder de noemer "**Meerdere vliegen in een klap**" (Felten, Taouanza, & Broekroelofs, 2018) gingen onderzoekers voor het KIS op zoek naar werkzame mechanismen die een bijdrage kunnen leveren aan het verminderen van discriminatie. Dit uitgebreide literatuuronderzoek vormt onder andere de wetenschappelijke fundering van de aanpak binnen de alliantie "Verandering van binnenuit", die hieronder uitvoerig wordt beschreven. Op basis van literatuur uit sociologie, psychologie, sociaal werk, en andere disciplines worden de belangrijkste voorspellers van discriminatie en werkzame interventies beschreven. "Meerdere vliegen in een klap" heeft als bedoeling om mechanismes te identificeren die algemeen aan de basis liggen van discriminerend gedrag; deze bevindingen bespreken dus mechanismes achter discriminatie op basis van verschillende identiteitskenmerken: godsdienst en levensovertuiging, afkomst en huidskleur, geslacht, seksuele voorkeur, beperking, chronische ziekte en leeftijd (Felten & Taouanza, 2018b). Drie **voorspellers van discriminerend gedrag** werden vastgesteld: 1) **vooroordelen**: negatieve gevoelens t.a.v. groepen mensen; 2) **stereotypen**: overdreven denkbepelden

over groepen mensen; 3) **sociale norm**: hoe anderen denken bepaald mee of discriminatie wel of niet geoorloofd is (Felten & Taouanza, 2018b). Bij de aanpak van discriminatie ligt de focus op drie **werkzame mechanismen**: 1) het **vergroten van inleving en empathie**: verhalen over discriminatie vanuit het perspectief van de persoon die wordt gediscrimineerd laten toe om zich in dat perspectief in te leven en zorgen voor meer empathie; 2) het **veranderen van sociale normen**: zien of horen dat anderen (uit jouw groep) discriminatie afkeuren vormt een motivatie om minder te discrimineren; 3) bewustwording en **controle over vooroordelen en stereotypen**: door beroep te doen op de intrinsieke motivatie van personen en deze met eigen vooroordelen en stereotiepe denkpatronen te confronteren, worden bewustwording gestimuleerd en negatieve gevoelens geïdentificeerd. Daardoor is men in staat om meer op negatieve gevoelens en stereotypen te letten en deze te controleren (Felten & Taouanza, 2018b).

Meer informatie: <https://www.kis.nl/publicatie/meerdere-vliegen-een-klap>

Movisie

Movisie, centrum voor kennis en aanpak van sociale vraagstukken, zet in op de aanpak van sociale vraagstukken op basis van wetenschappelijk onderzoek en praktijkervaring: “Movisie is hét landelijk kennisinstituut voor een samenhangende aanpak van sociale vraagstukken. Samen met de praktijk ontwikkelen we kennis over wat echt goed werkt en passen we die kennis toe. De unieke rol van Movisie is het versnellen van leerprocessen. We zijn alleen tevreden als we een duurzame positieve verandering voor mensen in een kwetsbare positie realiseren.” (Movisie, 2019b)

LHBT-emancipatie is één van de grote maatschappelijke thema's waarrond Movisie werkt (Movisie, 2019c). Eén van de subthema's daarin is het kruispunt met migratieachtergronden en etniciteit. In een expert-interview met Movisie-medewerker en onderzoeker Afiah Vijlbrief werd onder andere de benoeming van de doelgroep besproken. De ervaring van Movisie leert dat sommige personen “biculturele LHBT” verkiezen; voor anderen is dat te nauw omdat het niet de hele lading dekt, of omdat de term te hard focust op culturele *roots*. Ook “LHBT van kleur” is een manier waarop velen de intersectie van hun seksuele en etnisch-culturele identiteit benoemen. “LHBT's met een migratieachtergrond” verwijst naar dezelfde doelgroep, maar heeft minder negatieve bijklank dan “LHBT's uit een etnisch-culturele minderheid”; de term verwijst niet direct naar de machtsdynamieken die het woord “minderheden” bevat (expert-interview Afiah Vijlbrief).

Movisie heeft verschillende handreikingen, aanbevelingen, “wat werkt bij”-dossiers en e-learnings omtrent dit thema. Uit de expertise en ervaring van Movisie in Nederland kunnen we veel leren over mogelijke beleidsinitiatieven in Vlaanderen en België. Metingen van de acceptatie van homoseksualiteit in Nederland geven aan dat het thema net als in België moeilijker ligt bij bepaalde bevolkingsgroepen. De klemtoon binnen de werking van Movisie ligt op het feit dat bij biculturele personen de acceptatie

van gender en seksuele diversiteit gemiddeld lager ligt, en dat daardoor biculturele personen met lesbische, homo, biseksuele en transgender (LHBT) gevoelens **bijzonder kwetsbaar** zijn (Movisie, 2015). Geleidelijk aan wordt **verandering van binnenuit** gestimuleerd. Achterliggende thema's die met de aanvaarding van homoseksualiteit samenhangen worden daarin naar voren geschoven. Op een algemeen niveau werken rond zelfbeschikking heeft tot doel de veiligheid, gelijkheid en acceptatie van vrouwen en LHBT's te verhogen. Movisie legt ook nadruk op het feit dat er verschillende manieren van identiteitsbeleving en seksualiteitsbeleving zijn, en dat deze er voor biculturele LGBTQ's anders kunnen uitzien dan het Westerse model.

Opvallend is ook de **transparante communicatie** omtrent de initiatieven: via interviews en blogposts op de website van Movisie zelf, of platforms zoals www.socialevraagstukken.nl worden het belang van het thema en de manier van aanpak in verf gezet. Zoals we in bovenstaand literatuuroverzicht konden zien, kent de aanvaarding van LGBTQ's een positieve trend, algemeen maar ook bij personen met een migratieachtergrond. Het is belangrijk om deze veranderingen ook positief onder de aandacht te brengen. Geregeld verschijnen er artikels omtrent dit thema: "Het is een lange weg, het is voor sommige groepen echt nog een taboeonderwerp. Maar er is absoluut een verandering gaande." (Movisie, 2019a) In dergelijke publicaties wordt niet alleen op het sociaal vraagstuk gefocust, maar ook op mogelijke manieren en bestaande initiatieven om deze aan te pakken.

Hier bespreken we aan aantal van de belangrijkste initiatieven en aanbevelingen van Movisie omtrent dit kruispunt, aangevuld met een expert-interview met Afiah Vijlbrief.

Handreiking 'De kastdeur op een kier' (2016)

"De kastdeur op een kier" is een handreiking over seksuele en genderdiversiteit in multicultureel Nederland, en streeft ernaar LHBT-emanipatie te bevorderen. Deze brochure dateert van 2016, en de initiatieven die erin worden besproken getuigen meer van een top-down aanpak dan het meest recente materiaal van Movisie. De basisideeën blijven echter dezelfde.

In dezelfde lijn met de richtlijnen van het KIS, raadt Movisie aan om bij biculturele LHBT's niet aan te dringen op een coming out op z'n Nederlands: "Dwing ze niet tot een coming-out maar ondersteun hen om een steunend netwerk op te bouwen" (Movisie, 2016).

Op het niveau van gemeenten raadt Movisie aan om eerst samen met partners de lokale situatie in kaart te brengen, door enerzijds de noden van de doelgroep te verkennen en anderzijds reeds bestaande initiatieven, expertise en organisaties te inventariseren (Pierik, Boote, & Hoof, 2016, p. 9). In samenwerking met deze partners en voortbouwend op reeds bestaande expertise kunnen initiatieven worden opgestart. Daarbij is het belangrijk om drie aspecten samen aan te bieden:

- Ontmoeting met lotgenoten en versterking van zelforganisatie. Onder meer ontmoetingen met andere biculturele LHBT's kunnen de zelfacceptatie verbeteren, die bij biculturele LHBT's moeilijker kan verlopen;
- Goede en toegankelijke informatievoorziening en hulpverlening;
- Bespreekbaarheid van LHBT, oftewel het betrekken van de sociale omgeving en het bevorderen van tolerantie.

Gemeentes kunnen bovendien inzetten op het verankeren van het bewustzijn van dit thema binnen zorg- en welzijnsinstellingen door biculturele LHBT's specifiek als doelgroep te benoemen en een sociale kaart op te stellen. Ook ondersteuning van zelforganisaties is een goed initiatief voor gemeentes (Pierik, Boote, & Hoof, 2016). Voor belangen- zelforganisaties geeft Movisie mee, dat opvang en *outreaching* werken belangrijk zijn.

Meer informatie: <https://www.movisie.nl/publicatie/kastdeur-kier>

Alliantie "Verandering van binnenuit"

In 2018 sloegen in Nederland verschillende organisaties de handen in elkaar voor de alliantie "verandering van binnenuit". Movisie coördineert de alliantie en is de kennispartner in dit project. Met een handreiking en toolkit gaat de alliantie aan de slag om in 700 gespreksbijeenkomsten rond deze thema's te sensibiliseren. Zeven migranten- en vluchtelings-organisaties werken samen, met name Inspraakorgaan Turken (IOT), Stichting Kezban, Federatie van Somalische associaties in Nederland (FSAN), Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders (SMN), Stichting Landelijke Werkgroep Mudawwanah, HTIB (Turkse arbeidersvereniging in Nederland) en Vluchtelingen Organisaties Nederland (VON). DoetankPeer verzorgt de onlinecampagne. Concreet trekken meer dan 150 vrijwilligers die zelf een migratieachtergrond hebben door heel Nederland om in buurthuizen, bij maatschappelijke organisaties, in sportclubs en elders telkens drie keer met dezelfde groep over mensenrechten en ongelijkheid te praten.

Movisie-medewerker Hanneke Felten vat het opzet van de alliantie samen: "Kern van deze beweging is dat de **verandering van binnenuit** komt: er wordt niet van buitenaf, door instanties of overheden, geëist van mensen uit migranten- en vluchtelingengemeenschappen dat zij veranderen. Het gaat om vrouwen én mannen die zelf vaak last hebben van knellende taboes en rigide opvattingen over man-vrouwverhouding en vastberaden zijn daar zelf verandering in te brengen." (Felten, 2019) Op basis van wetenschappelijk onderzoek weten we "dat mensen meer hun best doen om anderen gelijk of goed te behandelen, als hun omgeving denkt dat 'het zo hoort'. Dit soort sociale normen kunnen zelfs meer invloed hebben op gedrag dan iemands eigen individuele opvattingen." (Felten, 2019) Normen en waarden mogen dan van bovenaf bepaald of opgelegd worden, maar duurzame verandering in de zin

van betere aanvaarding is alleen mogelijk als de verandering van binnen de eigen gemeenschap wordt gestimuleerd (expert-interview Afiah Vijlbrief).

De focus ligt niet alleen op LGBTQ-thema's, maar het gaat breder over gender, **gelijkheid, emancipatie en zelfbeschikking**. Ahmet Azdural, directeur van het IOT, licht toe dat het IOT over het algemeen het participatiemodel toepast: "De lokale organisaties krijgen de ruimte om het tempo en de aanpak van de verandering te bepalen. Sommige groepen lopen achter. We gebruiken dan positieve elementen uit cultuur en geloof. [...] De aanpak van de IOT richt zich op vaderschap en moederschap. Hoe voeden we onze kinderen op en welke waarden geven we mee? We merken dat dat resultaat oplevert." (Kennisplatform Integratie en Samenleving, 2018) Olave Basabose van DoetankPeer licht toe dat deze aanpak *empowerend* en effectief is: "'Van bovenaf' voelt vaak als vernederend en is vaak niet effectief. Mensen voelen zich van bovenaf op hun hoofd geslagen. Het model van gespreksbijeenkomsten is daarom goed. Als LHBTI zocht ik mijn aanknopingspunten vooral binnen mijn eigen gemeenschap. Dat was moeilijk en dat er überhaupt over gesproken wordt zou ik als bevrijdend hebben ervaren." (Kennisplatform Integratie en Samenleving, 2018)

In plaats van telkens in korte projecten onafhankelijk van elkaar rond de thema's gendergelijkheid en LHBTI-emancipatie te werken, werkt de alliantie met langdurige overheidssubsidies om echte verandering van binnenuit te kunnen bereiken: "Het doel is meer veiligheid, gelijkheid en acceptatie van vrouwen en LHBTI's binnen migranten- en vluchtelingengemeenschappen. Verandering van binnenuit bestaat grotendeels uit organisaties voor en door mensen met een migranten- of vluchtelingenachtergrond." (Kennisplatform Integratie en Samenleving, 2018)

Eenzijds richt het project zich op migranten- en vluchtelingengemeenschappen. Anderzijds worden ook sociale professionals en gemeenten gesensibiliseerd rond deze intersectie en intercultureel werken: "De laatste pijler van de alliantie is om ook gemeenten handvatten te bieden om de thema's genderongelijkheid en gendergeweld in de migrantengemeenschappen aan te pakken." (Kennisplatform Integratie en Samenleving, 2018)

Meer informatie: <https://www.kis.nl/artikel/migranten-en-vluchtelingenorganisaties-pakken-emancipatie-van-binnenuit-aan>

Handreiking 'Verandering van binnenuit'

De bovengenoemde principes van de alliantie worden in de handreiking en training "Verandering van Binnenuit" (2019) omgezet naar concrete tips en mogelijke acties. De invalshoek daarvoor is het recht

op zelfbeschikking.¹⁵ Hoewel de handreiking specifiek focust op de “rol die gemeenten kunnen spelen om een mentaliteitsverandering in de migranten- en vluchtelingengemeenschappen te ondersteunen en versterken”, kunnen veel zaken worden overgenomen naar andere contexten (Bakker & Felten, 2019).

Met recht op zelfbeschikking doelt Movisie niet alleen maar op het openlijk uit de kast komen van LGBTQ-personen, maar ook andere levenskeuzes:

In sommige orthodox-religieuze gemeenschappen en in migranten- en vluchtelingengemeenschappen hebben sociale controle en groepsdruk grote invloed op individuele levenskeuzes. Openlijk uitkomen als LHBT, gaan scheiden of een huwelijk weigeren kan sociale uitsluiting en soms zelfs geweld als consequentie hebben. Binnen de diverse migrantengemeenschappen is al jaren een beweging gaande om deze ongelijkheid aan de kaak te stellen en het recht op zelfbeschikking te bepleiten. (Bakker & Felten, 2019)

De aanpak van Movisie legt een **focus op de emancipatoire beweging die binnen de gemeenschappen reeds aan het gebeuren is**, in plaats van een idee naar voren te schuiven dat het “Westen” beter weet en westerse normen in verband met seksuele en genderdiversiteit op te dringen aan religieuze en etnisch-culturele minderheden: “Uitgangspunt is hierbij dat de verandering ‘van binnenuit’, vanuit de gemeenschappen zelf moet komen. Dit garandeert betrokkenheid, effectiviteit en duurzaamheid.” (Bakker & Felten, 2019) Het gaat hierbij om ‘verandering van binnenuit’: vanuit de gemeenschappen worden normen en gedrag ter discussie gesteld en zo kunnen deze verschuiven. Aangezien sociale normen binnen gemeenschappen een sterke invloed hebben op het gedrag van individuele personen, is “werken aan veranderende normen binnen hun gemeenschap dus een effectieve manier om te zorgen dat mensen hun gedrag daadwerkelijk veranderen” (Felten & Taouanza, 2018a).

In **samenwerking met migrantenorganisaties** zetten de initiatieven die gemeentes kunnen nemen in op **empathie en participatie**, op het tempo van de gemeenschappen. Wanneer migranten- en vluchtelingenorganisaties gevoelig liggende thema’s willen bespreken zoals huwelijksdwang, seksuele vrijheid van meisjes of LHBT-zijn, gebeurt dat vaak onder een bredere en ‘aantrekkelijker’ noemer. Zij sluiten aan bij de thema’s die leven bij de betreffende doelgroep (Bakker & Felten 2019). Dit is de aanpak die Movisie ook aanraadt om seksuele en genderdiversiteit binnen migrantengroepen te hanteren: het is geen goed idee om deze thema’s erg recht voor de boeg te bespreken, dit kan mensen voor de borst stoten en wegdrijven in plaats van tot meer wederzijds begrip te leiden. Concreet raadt Movisie (Bakker & Felten 2019) aan:

---

¹⁵ Onder zelfbeschikking verstaan we “het individuele recht op eigen keuzes en zelfstandigheid. Het is de mogelijkheid om over zichzelf en het eigen lichaam en leven te beslissen. Het kan gezien worden als een element van de persoonlijke vrijheid, en daarmee als een grondslag van de mensenrechten”. Bron: Amnesty International (2015): De encyclopedie van de mensenrechten.

- Probeer niet om verandering binnen migranten- en vluchtelingengemeenschappen te forceren of af te dwingen. Organiseer bijvoorbeeld geen campagnes die zonder de doelgroep zelf zijn ontwikkeld. Dit kan juist veel weerstand oproepen en averechts werken.
- Bied migranten- en vluchtelingenorganisaties geen korte en tijdelijke projectsubsidies met onrealistische doelstellingen zoals ‘acceptatie van LHBT’s’ of ‘gelijkheid man-vrouw’. Deze processen kosten veel tijd en kunnen niet in een projectperiode van een half jaar bereikt worden.
- “Baat het niet dan schaadt het niet” gaat niet op voor initiatieven omtrent het bevorderen van zelfbeschikking en verminderen van discriminatie van vrouwen en LHBT’s. Sommige aanpakken kunnen averechts werken.

Movisie waarschuwt er ook voor om gelijkheid van mannen en vrouwen en de acceptatie van LHBT’s als ‘typisch Nederlands’ te kaderen. Dit is enerzijds niet waar, ook in vele andere landen en culturen zijn deze waarden belangrijk. Anderzijds is het strategisch onhandig: als personen zichzelf niet ‘typisch Nederlands’ voelen maar deze waarden wel zo waarnemen, krijgen ze misschien de indruk dat gelijkwaardigheid van gender en seksuele diversiteit niet bij hen past, en keuren ze deze waarden juist daarom af. “Belangrijk is juist dat mensen van migranten- of vluchtelingenafkomst juist het gevoel krijgen dat het bij hun cultuur en hun waarden past om respectvol om te gaan met LHBT’s en gelijkheid tussen vrouwen en mannen te bevorderen. Het kan daarom helpen als mensen uit eigen kring zich durven uit te spreken voor man-vrouw gelijkheid en voor acceptatie van LHBT’s.” (Bakker & Felten 2019)

De Alliantie Verandering van Binnenuit stelt online een volledige *toolbox* ter beschikking, waarmee voorlichters en gespreksleiders binnen migranten- en vluchtelingenorganisaties aan de slag kunnen: <https://www.movisie.nl/tool/toolbox-verandering-binnenuit>

Stichting Maruf

Stichting Maruf is een kenniscentrum en platform specifiek rond, door en voor queer moslims. Maruf heeft enerzijds projecten specifiek voor queer moslims, zoals de Queer Iftar tijdens de Ramadan, en besloten bijeenkomsten. Hun QMEP (Queer Muslim Empowerment Program) is een gratis programma voor queer mensen met een islamitische achtergrond. Het gaat om een besloten programma voor biculturele LGBTQ’s bestaande uit zes bijeenkomsten, waarbij in een veilige omgeving aan *empowerment* van de doelgroep wordt gewerkt. Daarnaast organiseert Maruf ook publieke events en heeft het een activistische werking. Via sociale media publiceren zij ook opiniestukken. Maruf zet sterk in op getuigenissen van biculturele LGBTQ’s, via korte video’s en verhalen.

Meer informatie: www.maruf.eu/

Respect2Love

Dit initiatief van COC Nederland is een *community* voor LHBT’s met een biculturele achtergrond. Er worden bijeenkomsten georganiseerd in de grote steden, en er bestaan ook gesloten groepen om de

veiligheid en anonimiteit van de deelnemers te beschermen. Respect2Love “richt zich op biculturele LHBTI's en wordt door de doelgroep uitgevoerd. Respect2Love bouwt samen met biculturele LHBTI's sterke communities zodat zij de kracht vinden om zichzelf te zijn. Uit deze communities komen rolmodellen voort. Wij ondersteunen ook biculturele LHBTI's bij het op gang brengen van het gesprek over en acceptatie van seksuele voorkeur en genderidentiteit in hun eigen kring.” (<https://www.respect2love.nl/>).

Binnen het R2L Empowerment programma worden bovendien “frontliners” gezocht, gecoacht en gesteund; dat zijn biculturele personen die zichtbare rolmodellen worden en zich inzetten om “personen uit de bi-culturele LHBTI-gemeenschap te empoweren en te mobiliseren”.

Meer informatie: <https://www.respect2love.nl/>

Verenigd Koninkrijk

Stonewall UK, de grootste belangenorganisatie rond LGBTQ-thema's, kijkt met een intersectionele bril naar de doelgroep en focust ook op LGBTQ-personen met migratieroots. Hieronder volgt een greep uit de vele initiatieven omtrent dit kruispunt.

Werken aan meer **inclusieve werkplekken** is één van de hoofdtaken van Stonewall. Op vlak van werkomgeving vinden we verschillende bronnen en initiatieven met focus op het kruispunt BAME en LGBTQ. Op basis van het rapport dat in sectie 2.4.4 werd besproken, “One minority at a time”, werden een aantal concrete aanbevelingen geformuleerd voor openbare diensten (Runnymede Trust & Stonewall, 2012, p. 26-29):

- Geen hiërarchieën creëren tussen verschillende identiteitslagen: seksuele oriëntatie is niet belangrijker dan etniciteit en omgekeerd. Het is dan ook belangrijk om rekening te houden met het feit dat mensen meer dan één identiteitskenmerk hebben of tot meer dan één minderheidsgroep kunnen behoren.
- Laat in diversiteitstrainingen voor werknemers intersectionaliteit aan bod komen, door bijvoorbeeld expliciet de ervaringen van LGBTQ-personen van kleur te laten horen. Verwacht niet dat werknemers zelf de link leggen tussen seksuele diversiteit en etnisch-culturele diversiteit, maar spreek mogelijke kruispunten aan.
- Leer van de ervaringen van LGBTQ-personen van kleur door met hen te praten en daaruit over hun noden te leren, in plaats van op meerderheidsgroepen te concentreren.

Net zoals in dit rapport, werkt Stonewall UK ook elders met **getuigenissen** van BAME LGBTQ-personen. Recent werd een reeks van korte films met getuigenissen gepubliceerd. Stonewall roept personen die iets willen bijdragen aan de gemeenschap op om deze getuigenissen in de vorm van korte films te kijken,

delen en ervan te leren. De thema's zichtbaarheid, gender, religie, cultuur, ras, en bondgenootschap worden besproken.

De films werden ook door populaire media opgepikt en bereiken op die manier een breder publiek. Filmmaakster, activiste en regisseur Cherish Oteka vindt het belangrijk dat LGBTQ *people of color* zichzelf kunnen herkennen en zich gevalideerd voelen, aangezien deze doelgroep amper zichtbaar is in de media: "Intersectionality is too often left out of the conversation on LGBTQ equality. I want this series to enrich these conversations and encourage people to learn more about the compounded challenges people can face when they belong to several marginalised communities." (Stonewall UK, 2018) Representatie van BAME LGBTQ-personen speelt een cruciale rol voor de *empowerment* van de doelgroep: "Ik kon mezelf nergens zien, dus dacht ik dat ik de enige was, een anomalie", getuigt een queer vrouw van kleur.

Meer informatie: <https://www.stonewall.org.uk/about-us/media-centre/stonewall-debuts-bame-lgbt-voices-documentary>

Stonewall UK biedt een **BAME/POC Role Models programma** aan, dat personen uit de doelgroep aanmoedigt om een rolmodel te worden binnen de gemeenschap. Via dit programma worden de uitdagingen die BAME en POC LGBTQ-personen ervaren, verkend en bespreekbaar gemaakt. Deelnemers leren hoe ze meer veerkracht kunnen krijgen en aan positieve zelfzorg kunnen doen. Een netwerk van personen met gelijkaardige ervaringen wordt opgebouwd. Deze aanpak zet enerzijds in op individueel welzijn, en anderzijds op grotere zichtbaarheid van de doelgroep binnen de LGBTQ-gemeenschap, maar ook daarbuiten.

Meer informatie: <https://www.stonewall.org.uk/get-involved/get-involved-individuals-communities/community-bamepoc-lgbtq-role-models-programmes>

UK Black Pride en **Stonewall UK** werken alle vele jaren samen. In 2019 werd er een nieuwe, diepere samenwerking gelanceerd om de buitenproportioneel hoge discriminatie van BAME LGBTQ-personen ook binnen de LGBTQ-gemeenschap aan te pakken: "We have not achieved equality until every LGBT person, of every colour and background, is able to enjoy equality within our community and outside it." (Stonewall UK, 2019) Stonewall UK heeft als belangenverdediger grote invloed en vele privileges. Door samen te werken met de expertise van de *black-owned* UK Black Pride, kan die geprivilegieerde positie gebruikt worden om meer mensen in de diverse LGBTQ-gemeenschap te bereiken en te *empoweren*. Binnen Stonewall UK werd hier een specifieke positie voor gecreëerd.

Meer informatie: www.stonewall.co.uk

In de aanbevelingen op basis van het rapport “**LGBT in Britain - Home and Communities**” wordt de nadruk gelegd op intersectioneel werken op alle niveaus binnen LGBTQ-organisaties, verenigingen en locaties:

Ensure that black, Asian and minority ethnic, disabled, bi and trans people, and LGBT people of different ages and faiths, are represented on the board, the staff and volunteer team and in decision-making structures within your organisation. This shouldn't be tokenistic, but a genuine attempt to ensure that your organisation is inclusive of the diversity of LGBT communities. (Bachmann & Gooch, 2018, p. 15)

Een andere aanbeveling is om partnerschappen met andere niet-LGBTQ-verenigingen en gemeenschaps-vertegenwoordigingen aan te gaan, bijvoorbeeld met verenigingen van en voor personen uit etnisch-culturele minderheden, om van elkaar te leren, elkaars werk te steunen, informatie en bronnen te delen en gemeenschappelijke projecten, campagnes en trainingen op te starten (Bachmann & Gooch, 2018, p. 15). Het werk van de Alliantie Verandering van Binnenuit, zoals hierboven beschreven, is daar een uitstekend voorbeeld van.

The Proud Trust focust op LGBTQ-jongeren, en biedt een reeks resources omtrent het thema BAME LGBTQ jongeren aan. In een bondgenoten-training kunnen personen die met BAME-jongeren, BAME-gemeenschappen of religieuze gemeenschappen werken, de nodige informatie, vertrouwen en middelen krijgen om aan meer inclusieve BAME plaatsen en geloofsgemeenschappen te werken.

Meer informatie: <https://www.theproudtrust.org/training-and-education/training-for-professionals/bame-lgbt-allies/>

2.6. Tussentijds besluit en aanbevelingen

Uit bestaand onderzoek en praktijkervaringen kunnen we afleiden welk soort (beleids-)initiatieven rond dit kruispunt werken, en wat er juist moet worden vermeden. Op basis van boven vernoemde initiatieven kunnen we een aantal rode draden identificeren. We zien gemeenschappelijke kenmerken in theoretische aanzetten, tactieken en strategieën, in de gehanteerde praktijken en soorten initiatieven.

Rond het kruispunt LGBTQ en etnisch-culturele achtergrond wordt internationaal op twee manieren gewerkt: enerzijds wordt ingezet op **onthaal en empowerment** van deze kwetsbare doelgroep, en anderzijds zijn er initiatieven die zich richten op een **cultuursensitieve aanpak** van negatieve houdingen en discriminatie. Beide delen van deze parallelle beweging zijn essentieel om tot duurzame verandering te komen.

Initiatieven en verenigingen voor en door LGBTQ's van kleur of met een migratieachtergrond worden georganiseerd, bieden een *safe space* waar personen die gelijkaardige ervaringen delen zich niet moeten uitleggen of verantwoorden, maar gewoon kunnen zijn.

Seksuele diversiteit bespreekbaar maken binnen etnisch-culturele minderheden gebeurt best met respect voor culturele en religieuze achtergronden en **niet van bovenaf, maar van binnenuit**.

Het is belangrijk om te **werken binnen de comfort-zone en stretch-zone** van een persoon, en niet in de *panic zone*. Veranderingsprocessen kunnen “beter geleidelijk aan binnen een groep worden geïntroduceerd om een effectief resultaat te bereiken” (Aftab et al., 2013, p. 13). Voor de borst stoten en shock-tactieken werken niet (zie ook Nahas, 2015).

“Westerse” opvattingen van LGBTQ-emancipatie schieten vaak hun doel voorbij in islamitische gemeenschappen. De klemtoon op extravagantie, uitgaansleven en uitbundigheid in de westerse context druist in tegen algemene gedragsnormen in islamitische gemeenschappen, nog los van het feit dat het over seksualiteit en holebitransseksualiteit gaat (Nahas, 2005; Aftab et al., 2013; expert-interview Omar Nahas).

In dezelfde lijn ligt de aanbeveling om **niet aan te dringen op een coming out**, zoals we in het materiaal van Movisie zien. Dit sluit aan bij de ervaring van Chi-Kong Man, organisator van ShoufShouf: het idee dat een coming out de situatie van een LGBTQ-persoon zal verbeteren, gaat niet altijd op voor personen met een migratie-of vluchtelingsachtergrond (expert-interview Chi-Kong Man).

“Recht op Liefde” is een na te volgen *good practice* die ook aansluit bij internationale voorbeelden. Het opzet is om eerst meer inzicht te krijgen in de gelaagdheid van de identiteit van iedere persoon en in de normen en waarden die iedere persoon hanteert, normen en waarden die tot stand komen binnen een gemeenschap. Ook op interculturaliteit wordt dieper doorgewerkt, vooraleer de thema's gender, seksuele diversiteit en religie aan bod komen. Deze stapsgewijze benadering zorgt ervoor dat de kernthema's binnen een breder kader van diversiteit en intersectionaliteit worden geplaatst.

Het is best om **niet op basis van geëssentialiseerde identiteitskenmerken** te werken. De praktijk leert dat het beter werkt om over homoseksuele gevoelens of gedrag te spreken en over het religieuze in het algemeen dan één bepaald geloof in het vizier te nemen. Op die manier wordt een persoon niet gereduceerd tot één identiteitskenmerk, maar wordt er rekening gehouden met de gelaagdheid en interactie van verschillende identiteitskenmerken. Deze intersectionele aanpak van identiteit kan best worden gebruikt bij het informeren en sensibiliseren van gemeenschappen waarin de aanvaarding van seksuele en genderdiversiteit lager ligt, maar ook bij het benaderen van de doelgroep zelf.

“Nothing about us without us” is een leuze die vanaf de jaren 1990 door *disability*-activisme wordt gebruikt, maar ook door activisten uit andere minderheidsgroepen om aan te geven dat beleidskeuzes omtrent bepaalde vraagstukken en doelgroepen niet van bovenaf en zonder inspraak van de doelgroep mogen worden gemaakt. Pas als de doelgroep van in het begin en doorheen een beleidsproces wordt betrokken, kan er zinvol beleid rond hun noden en behoeften worden ontwikkeld. Dit principe zien we in vrijwel alle initiatieven omtrent LGBTQ-personen uit etnisch-culturele minderheden terug: van kleinschalige socio-culturele acties (bv. BeHuman vzw), over opvang en *empowerment* voor en door lotgenoten (bv. Merhaba vzw en ShoufShouf), tot beleidsaanbevelingen op regionaal en nationaal niveau (bv. Stonewall UK en Movisie). Het is essentieel om te praten mét de doelgroep in plaats van te praten over de doelgroep.

Ook wat **taalgebruik** betreft, geldt deze leuze. Zo is de term “etnisch-culturele minderheden” voor sommige personen behoorlijk geladen en wordt ze niet door iedereen positief onthaald. Het is best om leden van de doelgroep zelf te vragen met welke benoeming ze zich comfortabel voelen, of te spreken met belangenvertegenwoordigers over hoe zij met benoeming omgaan. Deze opmerkingen over taalgebruik komen ook overeen met tendensen die we in Belgisch en internationaal activisme zien: de acroniemen POC, “people of colour”, en BAME, “Black, Asian and Minoritised Ethnicities”, worden vaak gebruikt om vanuit een positief, *empowered*, en *empowerend* standpunt aan te duiden dat een persoon een migratieachtergrond heeft of niet tot de culturele of etnische meerderheid op een bepaalde plaats behoort.

Samenwerkingen en partnerschappen tussen LGBTQ-belangenorganisaties en verenigingen rond etniciteit, religie en afkomst zijn essentieel om aan duurzame verandering te werken. De expertise wordt gebundeld, en de aanpak van onzichtbaarheid, lage acceptatie en welzijn worden op elkaar afgestemd (zie Stonewall UK en Movisie).

Bij initiatieven omtrent deze doelgroep (net zoals omtrent andere kwetsbare minderheden) is het belangrijk om vanaf het opzet en op alle niveaus door een **intersectionele bril** te kijken, wat ook de geraadpleegde experts bevestigen. Dan denken we aan het design van de oproep voor interviews, een LGBTQ-persoon met een migratieachtergrond die geïnteresseerden kan benaderen, contacten kan helpen leggen, of (indien nodig) kan tolken. Ook de kanalen via dewelke het onderzoek wordt verspreid mogen niet alleen maar toegankelijk zijn voor witte, hoogopgeleide personen. Samenwerking met LGBTQ-personen van kleur of organisaties die op het kruispunt focussen is hierin essentieel. Hetzelfde geldt voor experts: ook hier moeten personen aangezocht worden die naast hun activistische of professionele expertise vanuit dezelfde positie als de doelgroep kunnen spreken.

Het is belangrijk in te zetten op **persoonlijke verhalen** in de vorm van schriftelijke getuigenissen, via filmpjes, portretten etc. Persoonlijke ervaringen en getuigenissen zorgen voor inzicht in de leefwereld en ervaringen van personen die tot de doelgroep toebehoren, vanuit hun eigen standpunt en in hun eigen woorden. Andere personen kunnen er zichzelf in herkennen, of kijken er met empathie naar, wat helpt om elkaars standpunten beter te begrijpen (zie ook Felten & Taouanza, 2018ab).

Het is ook belangrijk om **genueanceerd om te gaan met negativiteit**. Internationaal zien we dat homofobie negatief met islam en etnisch-culturele minderheden in verband gebracht wordt, terwijl bepaalde Westerse landen de aanvaarding van seksuele en genderdiversiteit als een norm beschouwen. Cijfers bevestigen inderdaad dat de acceptatie van holebiseksualiteit bij etnisch-culturele minderheden en sterk gelovige moslims lager ligt, maar al te vaak wordt hierover veralgemenend gesproken. De problematische, stereotyperende beeldvorming van de “homohatende moslim” draagt bij tot de problematisering van moslims in onze samenleving, en maakt het moeilijk om LGBTQ's binnen etnisch-culturele minderheden goed te begeleiden (Aftab et al. 2013, p. 56-57). Deze culturalisering ondermijnt bovendien de strijd voor aanvaarding van seksuele diversiteit, door te suggereren dat holebitransfobie in de bredere samenleving geen probleem meer is.

Culturele en socio-culturele projecten zorgen voor meer zichtbaarheid van LGBTQ's met een migratieachtergrond of van kleur. Deze initiatieven functioneren best wanneer ze vanuit de noden van de doelgemeenschap vertrekken, en door personen uit de doelgemeenschap worden getrokken. Zichtbaarheid zorgt voor herkenbaarheid en voorbeelden voor personen uit de doelgroep waardoor ze zich minder alleen zullen voelen. De LGBTQ-gemeenschap, migrantengemeenschappen en de bredere maatschappij worden gesensibiliseerd over het bestaan van en de mogelijke moeilijkheden van LGBTQ-personen met een migratieachtergrond of van kleur. Het opzet en de toon van dergelijke initiatieven zijn essentieel.

Werkplaatsen en scholen zijn belangrijke plaatsen waar op interculturaliteit, intersectionaliteit en diversiteit wordt ingezet.

3. Empirisch onderzoek: methodologie

In de rest van dit rapport staat het ervaringsperspectief van de deelnemers centraal. De interviews leveren rijk materiaal aan om de intersectie tussen LGBTQ-zijn en migratieroots te verkennen. De experts gaven ons specifieke kennis en inzichten vanuit hun vakgebied en ook ervaringsperspectieven wanneer ze zelf LGBTQ's met migratieroots waren. Het doel van deze hoofdstukken is om vooral de stemmen van de deelnemers zelf te laten horen. Daarbij volgen we ook de klemtonen die ze zelf in de gesprekken legden, in het bijzonder door niet alleen op hun eigen gemeenschappen te focussen, maar de problematiek binnen een ruimer maatschappelijk perspectief te plaatsen.

In dit hoofdstuk bespreken we de methodologie van het onderzoek, waarbij we ook aandacht besteden aan ethische aspecten en de beperkingen van het onderzoek. In hoofdstuk 4 geven we een schets van de deelnemers en van hun perspectief op de drie etnisch-culturele gemeenschappen. De deelnemers bespreken de reacties van familie en de bredere etnisch-culturele gemeenschap op hun seksuele en genderdiversiteit, voor zover ze ervoor kozen om die kenbaar te maken. Op basis van deze individuele ervaringen kunnen we niet zomaar veralgemenen naar de bredere etnisch-culturele gemeenschappen, maar krijgen we wel zicht op de concrete contexten van de deelnemers. In hoofdstuk 5 staan overkoepelende maatschappelijke thema's centraal, die doorheen de interviews aan bod kwamen. In hoofdstuk 6 gaan we dieper in op specifieke domeinen waar de deelnemers struikelblokken en hefbomen rond het kruispunt situeerden.

3.1. Expertinterviews

Voor de expertinterviews contacteerden we personen die beroepsmatig, omwille van hun activisme of persoonlijke ervaring veel kennis hebben over de intersectie van etnisch-culturele achtergrond, gender en seksualiteit. We namen contact op met personen die vertrouwd zijn met deze intersectie in de Vlaamse, Belgische en/of Nederlandse context. Naast middenveldorganisaties zoals Sensoa, Çavaria, Ella, Minderhedenforum, Forum, en Wel Jong Niet Hetero, werden organisaties en verenigingen gecontacteerd die specifiek werken rond seksuele en genderdiversiteit bij etnisch-culturele minderheden: BeHuman, ShoufShouf, Merhaba, Les Identités du Baobab, Rainbowhouse Brussels, en Rainbow Nation. Ook academici, onafhankelijke onderzoekers en ervaringsdeskundigen werden gecontacteerd, alsook Movisie, een Nederlands kenniscentrum voor sociale vraagstukken.

Eenzijds werden deze personen gevraagd voor een voorbereidend expertinterview omwille van hun rol binnen deze organisaties en hun expertise in verband met het kruispunt etniciteit en seksuele- en

genderdiversiteit. Anderzijds werden ze ook uitgenodigd om lid te worden van een begeleidingsgroep die gedurende de loop van het onderzoek zou samenkomen om input te geven. Veel gecontacteerde personen en organisaties waren bereid om eenmalig geïnterviewd te worden, maar voor de begeleidingsgroep waren weinigen te vinden. Ze vonden het thema zeer relevant en maatschappelijk belangrijk, maar konden zich niet langdurig engageren omwille van tijdsgebrek. Daarom kozen we een alternatieve aanpak: er vonden meer expertinterviews plaats dan oorspronkelijk gepland, maar dit doorheen de duur van het project in plaats van enkel op voorhand. De experts werden geconsulteerd over het onderzoek in het algemeen of over specifieke thema's en vraagstukken, en hun input werd doorheen het hele project verzameld en verwerkt.

De expertinterviews hebben verschillende functies: ze vullen de inzichten uit het literatuuronderzoek aan, en nuanceren indien nodig. Ze spreken vanuit hun werk in beleid, onderzoek en/of activisme, maar indien van toepassing spreken ze ook vanuit hun eigen ervaring als LGBTQ-personen van kleur of met een migratieachtergrond. Methodologische aspecten zoals rekrutering, ethiek, en het voorbereiden van de interviewthema's werden eveneens met hen besproken. De gesprekken met de experts brengen ook een aantal belangrijke inhoudelijke adviezen teweeg.

Overzicht experts

Naam	Functie	Organisatie	Contact
Afiah Vijlbrief	Onderzoeker	Movisie	Telefooninterview
Aïda Yancy	Projectmedewerker EqualCity	Rainbowhouse Brussels	Interview
Andrew Shield	Onderzoeker: LGBTQ's met een migratieachtergrond	Universiteit Leiden	Mail
Ann Trappers	Antropologe	Foyer Brussel	Interview
Chi-Kong Man	Voorzitter	Shouf Shouf vzw	Interview
Ilhame Amiri	Team Diversiteit	atlas · integratie & inburgering Antwerpen	Gesprek en mail
Klaartje van Kerckem	Medewerker	Merhaba	Informeel gesprek
Lukasz Szulc	Onderzoeker: LGBTQ's met een migratieachtergrond	Universiteit Sheffield	Mail
Mark Sergeant & Thomas Demyttenaere	Beleidsmedewerkers	Sensoa	Interview
Nadia Nsayi	Politicooloog, expert inzake dekolonisatie en Congo	-	Informeel telefoongesprek
Nyiragasigwa Hens	Oprichter vzw's en <i>community organizer</i>	Pride of Color vzw, BeHuman vzw	Interview
Omar Nahas	Voormalig hulpverlener voor LGBT-moslims en medewerker COC	Onafhankelijk expert & auteur	Interview
Raf Njotea	Scenarist, mediapersoonlijkheid	-	Interview
Sarah El Messaoudi Verryt	Praktijklector sociaal werk, opbouwwerker en mensenrechten- activiste	KDG Hogeschool; Stad Antwerpen	mail
Sarah Scheepers	Medewerker	Ella vzw	Interview
Thomas Hendriks	Onderzoeker: seksualiteit in Congo	Universiteit Oxford	Mail
Wim Peumans	Onderzoeker	-	Interview

3.2. Diepte-interviews met LGBTQ's met een migratieachtergrond

3.2.1. Opzet

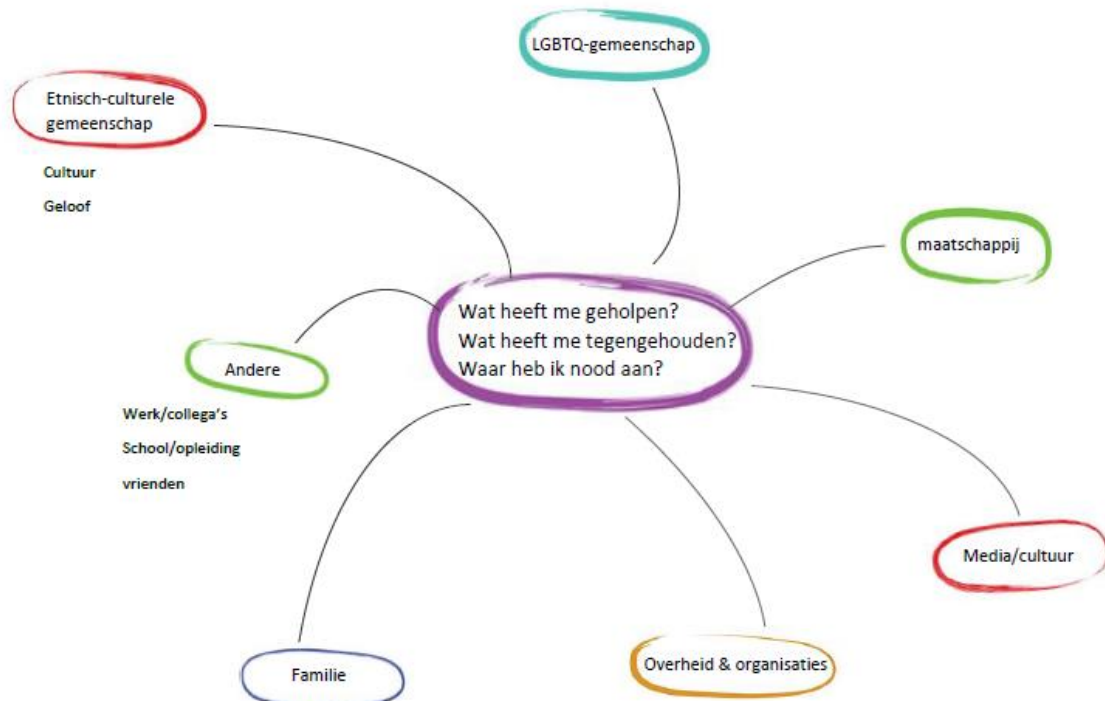
Voortbouwend op de inzichten uit het literatuuronderzoek, de schets van organisaties die rond LGBTQ-personen met een migratieachtergrond werken, en de expertinterviews, namen we diepte-interviews af met LGBTQ's met een migratieachtergrond om meer inzicht te krijgen in hun belevingswereld. Als centrale betrokkenen zijn zij immers best geplaatst om enerzijds hun specifieke situatie toe te lichten, en anderzijds oplossingen voor te stellen die nauw aansluiten bij hun noden. Het **doel** van deze diepte-interviews was om op basis van persoonlijke verhalen en ervaringen van personen op het kruispunt van seksuele en etnisch-culturele minderheidsposities inzicht te krijgen in hoe deze intersecties op een algemener, structureel niveau in onze maatschappij op elkaar inwerken (zie bv. ook Cense 2013, Peumans 2017, Sältenberg 2016).

Kwalitatief onderzoek wordt meestal gebruikt in dergelijk onderzoek, om verschillende redenen. Ten eerste is kwalitatief onderzoek beter geschikt dan kwantitatief onderzoek om de complexiteit en meerduidigheid van holebi-identiteiten te onderzoeken, met aandacht voor de eigen perspectieven van de bevrageden (Browne & Nash 2010; Gamson 2000). Ten tweede vormen LGBTQ's – en bij uitstek bij LGBTQ's met een migratieachtergrond – een verborgen populatie. Het trekken van een representatieve steekproef, wat van cruciaal belang is voor kwantitatief onderzoek, is heel moeilijk bij LGBTQ's en vrijwel onmogelijk voor een kleine en gestigmatiseerde doelgroep zoals LGBTQ's met een migratieachtergrond (Dewaele, Cox & Van den Berghe 2006; Sandfort et al. 2000).

Het **diepte-interview** is als kwalitatieve methode bijzonder geschikt om te praten over gevoelige thema's en daarbij diepgaand individuele perspectieven op het spoor te komen (Bryman 2004). Van groot belang in dergelijke interviews is ethiek, of het zoeken naar een respectvolle dialoog waarbij de participant zich veilig en comfortabel voelt. Daartoe – en ook om tot betere en meer diepgaande inzichten te komen – is het belangrijk dat de onderzoeker zich empathisch opstelt, en veel ruimte laat voor de persoonlijke inbreng van de participant, die zo ook zijn of haar grenzen kan aangeven (Kong, Mahoney & Plummer 2002).

De **semigestructureerde opbouw** van de interviews maakte het mogelijk om met alle deelnemers dezelfde thema's te bespreken, maar gaf de deelnemers voldoende vrijheid om hun eigen verhaal op eigen tempo te vertellen. Om het gesprek te openen vroeg de onderzoekster de deelnemers hoe ze hoorden over dit onderzoek. Daarna polste ze naar hun zelf-identificatie: hoe beschrijven ze hun seksuele voorkeur, genderidentiteit, en hoe beschrijven ze hun etnisch-culturele achtergrond? Zo kon

de onderzoekster doorheen het interview termen hanteren die voor de deelnemers zelf juist aanvoelden, in plaats van met voordien bepaalde categorieën te werken.

FIGUUR 1: INTERVIEWTOPICS

In het tweede deel van het interview werden verschillende sociale contexten besproken. Het uitgangspunt waren de persoonlijke ervaringen van de deelnemers met betrekking tot hun identiteit: wat heeft hen geholpen, en wat heeft het tegengehouden? Met deze zeer open vragen polste de onderzoekster naar problemen, hefboomen, actoren, tools en instrumenten die LGBTQ's met een migratieachtergrond in hun eigen identiteitstraject zijn tegengekomen. In dit deel van het interview werkten we met een topic-sheet, dat voor de onderzoekster en de deelnemer altijd zichtbaar was. Zo hadden beiden altijd een goed zicht op de interviewthema's, was er transparantie over die thema's, en konden de deelnemers deze thema's op hun eigen tempo bespreken. In het derde deel van het interview werd er specifiek naar beleidsinitiatieven gepeild. Daarbij polste de onderzoekster eerst naar initiatieven waar de deelnemers spontaan aan dachten. Omdat dit een vrij abstracte oefening was, legde ze hen vervolgens verschillende denkpistes en concretere beleidsvoorstellen voor, gebaseerd op het literatuuronderzoek, de expertinterviews, en het actueel maatschappelijk debat. De besproken beleidsinitiatieven staan in de bijlage.

3.2.2. Epistemologie en positionaliteit

In dit kwalitatief onderzoek dat het ervaringsperspectief van de doelgroep centraal stelt, volgen we een **sociaal-constructivistische epistemologie**. Het werk van Berger en Luckmann (1967) wordt als fundamenteel voor sociaal constructivisme beschouwd. Sociaal constructivisme verwerpt het bestaan van een externe realiteit niet, maar stelt dat deze pas betekenis krijgt in de interactie met mens en cultuur; zo wordt de werkelijkheid door sociale processen geconstrueerd (Berger en Luckmann, 1967). Als epistemologisch standpunt gaat constructivisme er dan ook niet van uit dat er essentiële waarheden bestaan, maar dat kennis altijd in intersubjectieve processen ontstaat.

Een sociaal-constructivistische epistemologie en feministische onderzoeksmethodes benadrukken dat er **geen objectief onderzoek bestaat**, los van machtsverhoudingen, politiek, sociale relaties, ethiek en waarden (Bell, 2014). Kennis wordt als *embodied* verstaan: sterk ingebed in de sociale, culturele, historische context en ontstaan op het specifieke moment van het interview, in de interactie tussen onderzoeker en deelnemer (van Stapele, 2014; Wasserbauer, 2016). Harraway beschrijft: “Feminist objectivity is about limited location and situated knowledge, not about transcendence and splitting of subject and object. It allows us to become answerable for what we learn how to see” (Harraway 1988, p. 583). De sterkte van dit soort onderzoek is juist het feit dat het sterk in de sociale, culturele en historische omgeving is ingebed.

Kennis wordt op een intersubjectieve manier verworven, en dus in interactie met elke deelnemer. Er wordt rekening gehouden met de relatie tussen onderzoeker en deelnemer, de invloed van gedeelde identiteitskenmerken, gedeelde of verschillende gemarginaliseerde of geprivilegieerde posities, alsook de stem en het perspectief van de deelnemer (Bornat, 2004, p.35). Deze aandacht voor intersubjectiviteit en positionaliteit sluit aan bij het kader van intersectionaliteit: verschillende identiteitskenmerken zijn binnen elke persoon met elkaar verworven en deze zijn aan maatschappelijke machtsverhoudingen verbonden. Om ongelijke machtsverhoudingen te bespreken en in evenwicht te brengen is een goede verstandhouding tussen onderzoeker en deelnemer wenselijk (Bourdieu, 1999). Daarbij is het belangrijk dat de interviewer en deelnemer sociaal dichtbij elkaar staan, er helder rond de opzet, inhoud en vorm van het interview wordt gecommuniceerd, en de onderzoeker intellectuele en emotionele betrokkenheid toont (1999, p. 610).

Vanuit de **feministische onderzoeks-ethiek** wordt tevens de nadruk gelegd op een verantwoorde en zorgzame relatie tussen de onderzoeker en de deelnemer (Bell, 2014). In plaats van een vaste, onveranderlijke positie als onderzoeker in te nemen, benadert de onderzoeker elke onderzoekssituatie op een reflexieve en flexibele manier (Bell, 2014; Nencel, 2014). In de praktijk betekent dit onder meer

het onderzoek met de deelnemer te bespreken, ophelderende vragen te stellen, contact te houden met de deelnemer, te reflecteren op de eigen positie als onderzoeker, en na te gaan hoe de deelnemers en hun standpunt het best gerepresenteerd worden in het onderzoek (zie ook Wasserbauer, 2016). Ook een reflectie op de manier waarop het onderzoek ingebed is in de specifieke culturele, historische en maatschappelijke context, en hoe de onderzoeker zich daarin tot het onderzoek verhoudt, maakt deel uit van zelf-reflexiviteit (Le Roux, 2017).

Deze discussies rond positionaliteit en epistemologie sluiten aan bij een **ruimer debat rond insider en outsider posities** in onderzoek binnen de sociale en humane wetenschappen. In recente literatuur wordt besproken dat de strikte dichotomie tussen *insider* en *outsider* meestal niet opgaat, net zoals onderzoeksdeelnemers bevinden onderzoekers zich op een continuüm van identiteitslagen (Voloder & Kirpitchenko, 2014). Zoals besproken onder 3.3. is de onderzoekster wat betreft de identiteitskenmerken die centraal staan in dit onderzoek op bepaalde vlakken een insider (zij maakt deel uit van de LGBTQ-gemeenschap), en op andere vlakken een outsider (zij is wit en heeft geen migratieroots buiten West-Europa).

We leggen een sterke **nadruk op de agency van de onderzoeksdeelnemers**; deze worden niet als passief object van onderzoek benaderd, maar als zelfstandige actoren en mondige personen (Harraway, 1988). In lijn met de sociaal-constructivistische epistemologie benadrukken we de manier waarop iedere deelnemer betekenis geeft aan de eigen identiteit en leefwereld: “From the social constructionist perspective, what is important is the meaning the individual ascribes to the sexual desires, behaviors, and identity” (Horowitz & Newcomb, 2002). Hetzelfde geldt ook voor het kruispunt van seksuele en genderdiversiteit, en toebehoren aan een etnisch-culturele minderheid. We stellen de deelnemers dan ook bewust centraal in het empirisch onderzoek, aangezien zij vanuit hun ervaringsperspectief de meest diepgaande inzichten hebben in dit kruispunt.

3.2.3. Rekruteringsproces deelnemers

De doelgroep van dit onderzoek, namelijk volwassen LGBTQ's met Marokkaanse, Turkse of Congolese roots, is een zeer diverse en maatschappelijk op vele vlakken gemarginaliseerde en onzichtbare groep. De oproep om deel te nemen aan het onderzoek werd daarom via verschillende kanalen en op verschillende manieren verspreid (zie bijlage voor de oproeptekst).

Op voorhand werd de benadering en rekrutering van mogelijke deelnemers **in verschillende expertinterviews besproken**, wat leidde tot kleine wijzigingen in de oproeptekst en verschillende sporen

om deelnemers te bereiken. Zo stelde Omar Nahas voor om het thema van het onderzoek zeer indirect aan te kondigen, en om op die manier ook personen te bereiken die niet openlijk LGBTQ zijn, zich niet comfortabel voelen met deze termen of zich er niet expliciet mee identificeren. Met Aïda Yancy werd besproken hoe personen uit de Congolese gemeenschap bereikt konden worden. Zij benadrukte dat de onderzoekers binnen het rekruteringsproces duidelijk moesten erkennen dat er ook kritiek op dit onderzoek mogelijk is, en dat zij bereid waren om over racisme en ongelijkheid in België te praten. Afiah Vijlbrief gaf mee dat een mogelijke manier om deelnemers uit een moeilijk te bereiken en diverse doelgroep te rekruteren is om met een divers team aan interviewers te werken, met gelijkaardige identiteitskenmerken als de doelgroepen, om zo de afstand tussen de witte onderzoekster als buitenstaander en de potentiële deelnemers te verkleinen. Dit is een zeer nuttige aanbeveling voor toekomstig onderzoek, maar kon in het kader van dit onderzoek niet gerealiseerd worden.

Een duidelijke aanbeveling van de experts was om **van meet af aan te erkennen dat het om een gevoelig thema ging**, en dat er ruimte was om kritisch over het onderzoeksopzet te reflecteren. Ze benadrukten ook dat er voor dit soort onderzoek geen uniforme manier van rekruteren is, gezien de grote diversiteit binnen de doelgroep, de verschillen in hoe openlijk mensen LGBTQ-zijn of zich met die termen identificeren, culturele verschillen in communicatie, en verschillen in hoe urgent het thema LGBTQ-zijn in het leven van deelnemers is.

Aansluitend bij deze uitgangspunten rekruteerden we **via verschillende kanalen**, gaande van breed toegankelijk en publiek tot discreet en privé. Ten eerste maakten we een website aan, waardoor de oproep gemakkelijk online, op sociale media en via privé-kanalen gedeeld kon worden.¹⁶ We vroegen relevante verenigingen en groepen om de oproep via hun sociale media te delen, en ook op Instagram werd de oproep gedeeld door een aantal personen met een groot en relevant bereik. Ten tweede werden er flyers en scheurbriefjes met de oproep opgehangen op evenementen, in horeca, in de lokale regenbooghuizen en in dienstverleningsplaatsen. Deze gaven potentiële deelnemers de mogelijkheid om op hun eigen tijd en op een meer anonieme manier op de oproep te reageren. Ten derde contacteerden we ook personen uit onze eigen netwerken, mensen met veel contacten binnen LGBTQ-gemeenschappen en de verschillende diaspora's, om *via via* mogelijke deelnemers te rekruteren. Ten vierde vroeg de onderzoekster aan het einde van elk interview om haar contactgegevens door te geven aan eventueel geïnteresseerde personen, of de oproep online te delen. Dit sneeuwbalprincipe is een beproefde manier om deelnemers uit minder zichtbare of gemarginaliseerde groepen te bereiken (Atkinson & Flint 2004). We verwachtten bij begin van het onderzoek dan ook om vooral via deze weg deelnemers te kunnen rekruteren, maar uiteindelijk vonden we maar drie deelnemers via de

---

¹⁶ <http://rootsandrainsbows.mystrikingly.com/>

sneeuwbalmethode. Ten vijfde werden een aantal publiek zichtbare LGBTQ-personen met migratieroots en BV's rechtstreeks gecontacteerd met de vraag of ze bereid waren om aan het onderzoek deel te nemen.

FIGUUR 2: SCREENSHOT VAN HET PROFIEL VAN DE ONDERZOEKSTER OP ÉÉN VAN DATING-APPS

Ten zesde werden ook dating-apps gebruikt. Die bieden een discreet platform voor LGBTQ-personen om elkaar te ontmoeten, en zijn plaatsen waarop ook mensen die niet publiek LGBTQ-zijn bereikt kunnen worden (Shield 2019). De onderzoekster gebruikte drie courante dating-apps (Her, GayRomeo en Grindr) om deelnemers te rekruteren. Op haar profiel was duidelijk te lezen dat zij personen zocht om te interviewen en gaf zij beknopte informatie over het onderzoek. Zij sprak niet zelf mensen aan op basis van hun profiel, maar was regelmatig online om voor zo veel mogelijk mensen zichtbaar te zijn. Op alle drie platforms kreeg zij reacties maar uiteindelijk werd slechts één van de interview-deelnemers via een dating-app gerekruteerd.

Ondanks het feit dat er op veel verschillende manieren werd gerekruteerd, was het **moeilijk om deelnemers voor dit onderzoek te vinden**. Enerzijds was het niet eenvoudig om potentiële kandidaten te bereiken: de onderzoekspopulatie is, zoals hierboven besproken, superdivers en onzichtbaar. Zeker personen die helemaal niet uit de kast zijn, konden dan ook niet bereikt worden. Andere personen die interesse toonden om aan het onderzoek mee te werken, moesten we weigeren omwille van de focus op de Marokkaanse, Turkse en Congolese diaspora. Er meldden zich ook nog meerdere personen met Turkse roots aan, die voor hun studie of werk een korte periode in België zijn, maar aangezien er al drie gelijkaardige “nieuwkomers” deelnamen, werden zij niet weerhouden. Anderzijds kwamen er negatieve reacties op het opzet van het onderzoek, op verschillende manieren. Voor sommige kandidaten was het geen optie om voor een opnametoestel te spreken of überhaupt *face to face* of via videochat af te spreken. Het thema lag te gevoelig om hun identiteit kenbaar te maken aan de onderzoekster, zelfs als anonimiteit verzekerd werd. Omwille van de complexiteit van de besproken thema's, kozen we ervoor om geen interviews via mail of chat te doen. Andere potentiële deelnemers wilden niet deelnemen omdat de opdracht voor dit onderzoek van de overheid kwam en gaven de onderzoekster duidelijk hun afkeuring te kennen. Het feit dat het moeilijk was om deelnemers te vinden, en ook het feit dat er zo veel negatieve reacties kwamen, hebben het onderzoek mee vorm gegeven. Veel personen die wél deelnamen, hebben tijdens het gesprek kritisch over het onderzoek gereflecteerd. Gezien de relevantie

van deze reacties voor het doel van dit onderzoek, met name drempels en hefbomen voor deze doelgroep te identificeren, nemen we ook deze kritische reacties mee in onze bespreking.

3.2.4. Dataverzameling

Alle potentiële deelnemers werden per e-mail of in een persoonlijk gesprek op voorhand **geïnformeerd** over het kader en het doel van dit onderzoek, alsook over het verloop en de inhoud van de interviews. Alle deelnemers tekenden een toestemmingsformulier, waarop ze konden aangeven of het interview geheel of gedeeltelijk gebruikt mocht worden en of ze hun echte naam, voornaam of een pseudoniem wilden gebruiken. Ze kregen ook de keuze om het transcript na te lezen, en konden aangeven of ze over het verdere verloop van het onderzoek op de hoogte wilden blijven. De personen die daarvoor kozen, kregen de transcripties van hun interview toegestuurd en konden daarin zaken verhelderen en laten verwijderen. In twee mail-updates werden de deelnemers ook op de hoogte gehouden van het verloop van het onderzoek. Deze werkwijze werd goedgekeurd door de Ethische Adviescommissie Sociale en Humane Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen op 17.09.2019 (SHW_19_27).

Tussen december 2019 en mei 2020 werden 22 LGBTQ-personen *face to face* of via videobellen geïnterviewd. Deze **interviews** werden verbatim getranscribeerd. Alle interviews van reguliere deelnemers werden met behulp van het kwalitatief data-analyseprogramma NVIVO gecodeerd. In een initiële open codering werden alle relevante passages in de interviews geïdentificeerd, en in een tweede fase van coderen (axiaal en selectief) werden verbanden tussen deze thema's geïdentificeerd. Uit deze analyse kwamen de belangrijkste thema's, noden en ervaringen naar voren, die de basis vormden voor het rapport. De 22 interviews met LGBTQ-personen met migratieroots staan op deze manier centraal en dienden als vertrekpunt voor de analyses. Doorheen het hele onderzoeksproces van augustus 2019 tot mei 2020 werden ook 10 **expertinterviews** afgenomen; ook deze werden getranscribeerd en in de analyses meegenomen. Daarnaast waren er ook **mail-uitwisselingen, telefoongesprekken en informele uitwisselingen met experts**, tussen augustus 2019 en juni 2020; notities van deze gesprekken werden meegenomen in het analyseproces. Ook het **onderzoekslogboek en memo's van de onderzoekster** vulden de interviews en expertinterviews aan.

Vrij snel na de start van het onderzoek bleek dat het moeilijk zou worden om even veel personen uit de Congolese diaspora te bereiken als uit de Maghrebijnse en Turkse. Om dit deels te compenseren, werd **aanvullende literatuur** geraadpleegd om de situatie van de Congolese diaspora en LGBTQ-personen binnen deze groep beter te kaderen. Bovendien is onderzoek rond dit soort maatschappelijke vraagstukken **sterk verankerd in een specifieke tijd en plaats**. Er werd dan ook rekening gehouden met de *Black Lives Matter*-beweging die vanaf eind mei 2020 ook in België het publieke debat omtrent

racisme, anti-racisme en dekolonisering aanwakkerde. In het licht van deze wereldwijde burgerrechtenbeweging kregen ook de interviews, waarin ervaringen van discriminatie en racisme van meet af aan overheersende thema's bleken, een nieuwe dimensie.

3.3. Disclaimers en ethische reflecties

Reeds van het begin van het onderzoek was duidelijk dat het thema en het opzet van dit onderzoek kritiek zouden oproepen. Daarop willen we hier nader ingaan, aangezien kritiek op het onderzoeksopzet in verschillende diepte-interviews en in de meerderheid van de expertinterviews aan bod kwam. Onderstaande bedenkingen komen voort uit de interviews met deelnemers en experts, en begeleidden het onderzoeksproces van meet af aan.

Een eerste punt van kritiek betreft de **opzet van het onderzoek**. Aansluitend bij de onderzoeksopdracht, ligt de focus van dit onderzoek op drie specifieke bevolkingsgroepen, hoe LGBTQ's zich voelen, en hoe er naar een betere aanvaarding van holebiseksualiteit kan worden toegewerkt. **Experten en deelnemers wijzen erop dat door de focus op deze drie gemeenschappen te leggen, deze met de vinger gewezen worden en als holebitransfoob worden gekenmerkt.** Aanvaarding van seksuele en genderdiversiteit wordt gekoppeld aan cultuur en afkomst, en de problematiek wordt geculturaliseerd. Cijfers, bijvoorbeeld van de SID-survey, bevestigen dat de aanvaarding van LGBTQ's inderdaad moeilijk ligt bij deze gemeenschappen, maar er wordt geen aandacht geschonken aan het feit dat de aanvaarding ook bij Roemeense, Poolse, en Belgische Belgen niet vanzelfsprekend is (Stuyck et al. 2018). Door het thema "aanvaarding van LGBTQ's" te koppelen aan specifieke culturen en zo te culturaliseren, wordt de aandacht volgens de experts en deelnemers afgeleid van het feit dat de acceptatie ook bij andere personen beperkt is. Op een diepgaander niveau wordt de aandacht ook afgeleid van de achterliggende mechanismes en indicatoren van negatieve houdingen, bijvoorbeeld klasse, opleidingsniveau, leefomgeving en leeftijd. Etnisch-culturele gemeenschappen worden op deze manier gestigmatiseerd als holebitransfoob, terwijl dit soort vingerwijzing net contraproductief is om diepgaande, oprechte acceptatie te stimuleren. Ook voor het welzijn van de LGBTQ-gemeenschap is het belangrijk om achterliggende mechanismes van holebitransfobie in de bredere maatschappij aan te pakken, die in alle culturen aanwezig zijn.

Een tweede punt van kritiek betreft de **beperkingen van het onderzoek**. Het onderzoek biedt een dieper inzicht in de ervaringen en noden van LGBTQ-personen met (gedeeltelijk) Turkse, Marokkaanse, Maghrebijnse, en Congolese roots en hun leefwereld anno 2019-'20 in België maar **laat geen vergelijking toe met witte Belgen of Belgen met andere migratieroots**. Dit onderzoeksopzet sluit aan bij een

gelijkaardig onderzoek dat in Nederland werd uitgevoerd: “Native young Dutch people were not included in the sample because the aim of the study was not to effect a comparison between groups but to gain insight into the framing of experiences by minority ethnic youth to deepen our understanding of the diversity of discourses and strategies.” (Cense 2014, p. 837). Ook hier benadrukken de onderzoekers dat er op basis van dat onderzoek geen vergelijking tussen witte Nederlandse jongeren en de deelnemers aan het onderzoek mogelijk is. Het was niet het opzet en is niet het doel van deze studie om ervaringen van LGBTQ’s van verschillende etniciteiten en gemeenschappen met elkaar te vergelijken. Dat kan dus ook maar tot op een bepaalde hoogte en met betrekking tot de drie diaspora’s die we hier bespreken, gedaan worden. Er werden geen data verzameld over de noden en ervaringen van witte LGBTQ’s en hun ervaringen in de eigen gemeenschap. Er bestaan ook geen gelijkaardige data over witte LGBTQ’s, en bijgevolg kunnen er geen uitspraken gedaan worden over hoe de reacties en houdingen in deze drie gemeenschappen zich verhouden tot reacties en houdingen in andere gemeenschappen.

Ook over hoe het gesteld is met de **meest onzichtbare personen** binnen de onderzoeksdoelgroepen, kunnen we op basis van dit onderzoek geen uitspraken doen, noch over wat hun noden en drempels zijn. Sommige deelnemers zijn openlijk LGBTQ, andere navigeren hun identiteit naargelang de context waarin ze zich bevinden en wat comfortabel voelt voor hen. Er is geen enkele deelnemer die het thema nog met helemaal niemand heeft gedeeld. Alle deelnemers voelen zich genoeg op hun gemak om voor een microfoon en met een onbekende onderzoekster over hun seksuele voorkeur en genderidentiteit te praten. De meeste deelnemers nemen geen blad voor de mond en spreken vrijuit over alle thema’s die in het onderzoek aan bod komen. Alle deelnemers reflecteren over het huidige maatschappelijke klimaat en verschillende vormen van uitsluiting; thema’s waarmee zij ook in hun dagelijkse leven veel bezig zijn en waarover ze een uitgesproken mening hebben. Het thema van het onderzoek blijkt interesse te wekken bij personen met een grote interesse in maatschappelijke dynamieken. Een aantal van de afwijzingen geven weer, dat zeker niet alle LGBTQ’s met een migratieachtergrond zo vrij over deze thema’s kunnen spreken, omdat ze discreet willen blijven. Door de rekrutering via dating-apps kregen we iets meer zicht op (vooral mannelijke) personen die niet publiek uit de kast zijn, en leerden we dat er zeker belangstelling is voor het onderzoek maar dat discretie belangrijker is.

Een derde kritisch aandachtspunt is de **positionaliteit van de onderzoekers**. Dit onderzoek vertrekt vanuit de theorie van intersectionaliteit, zoals beschreven in de literatuurstudie. Deze intersectionele lens dienen we ook toe te passen als we naar de context en het opzet van het onderzoek kijken. **De positie van de onderzoekers speelt, zeker in een kwalitatief onderzoek met diepte-interviews, een rol die we eveneens vanuit een intersectioneel perspectief moeten toelichten.** De onderzoekster maakt als queer cis-vrouw deel uit van de LGBTQ-gemeenschap, en heeft een migratieachtergrond binnen Europa.

Ze maakt echter geen deel uit van de Turkse, Marokkaanse of Congolesse diaspora. Hierdoor is de onderzoekster een buitenstaander en kent ze het perspectief van deze gemeenschappen niet van binnenuit. De onderzoekster behoort niet tot de doelgroep van dit onderzoek, en ervaart in Vlaanderen vele privileges op basis van het feit dat ze wit en hoogopgeleid is, en veelal als autochtoon wordt aanzien. Als witte en niet-moslim persoon behoort ze in België tot de geprivilegieerde meerderheid, die met dit project een gemarginaliseerde minderheid gaat onderzoeken. Deze beperkingen gelden des te meer voor de promotor van het onderzoek, die als hoogopgeleide witte man een bijzonder geprivilegieerde positie heeft, al maakt ook hij deel uit van de LGBTQ-gemeenschap.

De afstand van de onderzoekster tot de onderzoeksdoelgroepen is op vele vlakken groot, en dit kan ervoor zorgen dat het moeilijker is om contacten te leggen en een vertrouwensband te creëren. Het opzet van dit onderzoek, samen met de positionaiteit van de onderzoekster, werd door verschillende deelnemers en experts als ongepast en kolonialistisch ervaren. Over de positie van onderzoekers tegenover de onderzochte groepen is in wetenschappelijke kringen veel discussie, maar in deze context is het vooral belangrijk aan te geven dat de onderzoekster door veel deelnemers en experts zelf als een buitenstaander werd gepercipieerd, wat een impact had op het verloop van de interviews.

Een laatste kritische aandachtspunt betreft **de focus van dit project op de problemen en moeilijkheden** van LGBTQ's met een migratieachtergrond, waardoor de klemtoon in de interviews lag op moeilijke thema's en knelpunten. Daardoor geeft dit rapport noodzakelijkerwijze een eenzijdig beeld: het feit dat er weinig positieve verhalen en ervaringen aan bod komen, heeft te maken met het feit dat er niet naar gevraagd werd, al bestaan die ongetwijfeld wel. Zoals iedereen ervaren LGBTQ's met Maghrebijnse, Turkse en Congolesse roots problemen en hebben zij kritiek op bepaalde aspecten van hun familie en gemeenschap, maar uit de interviews bleek evenzeer een hechte band en liefde voor de familie en gemeenschap, die in dit rapport minder aan bod komt. Het is dan ook belangrijk in het achterhoofd te houden dat de spanningen die zij ervaren niet uniek zijn voor gekleurde of moslimgemeenschappen, ook witte Vlaamse LGBTQ's kennen gelijkaardige strubbelingen.

Deze eenzijdige focus op problemen leidt tot een **risico op een homonationalistische lectuur van dit rapport**, waarbij een LGBTQ-vriendelijk Vlaanderen of België tegengesteld zou worden aan holebitransfobe etnisch-culturele gemeenschappen (Dhoest 2020a en b). Het is expliciet onze bedoeling dergelijke wij-zij tegenstelling tegen te gaan, door ook oog te hebben voor diversiteit en genuanceerde houdingen tegenover LGBTQ's binnen de bestudeerde gemeenschappen, voor problemen van racisme en holebitransfobie binnen de Vlaamse samenleving, en voor gelijkenissen die de vermeende grenzen tussen al deze gemeenschappen in vraag stellen.

4. Schets van de deelnemers en hun leefwereld

4.1. Marokkaanse en Maghrebijnse diaspora

4.1.1. Schets van de deelnemers

Tien personen met (gedeeltelijk) Marokkaanse roots en één persoon met Tunesische roots namen deel aan het dit onderzoek. Hun leeftijd ligt tussen de 19 en 50 jaar, de meesten zijn twintigers en dertigers.

Naam	Leeftijd	Herkomst	Gender	Seksuele ID	opleiding
Alex	25-29	Marokkaans-Belgisch. Ouders zijn Joods-Belgisch en Marokkaans-Joods	non-binair (zij/haar)	biseksueel	hoger onderwijs
Amian	dertiger	Tunesisch. 2 ^{de} generatie, beide ouders Tunesisch	v	lesbisch	hoger onderwijs
Hind	25-29	Marokkaans-Belgisch. Vader Marokkaans, moeder Joods-Belgisch	v	queer	hoger onderwijs
Jaouad Alloul	dertiger	2 ^{de} generatie, ouders zijn beiden Marokkaans en in de jaren 1960 naar België gekomen	m/ gender-fluide	panseksueel ¹⁷	
Maryem	18-24	Marokkaans. 2 ^{de} generatie, beide ouders Marokkaans	v	lesbisch	secundair
Mostafa	veertiger	Marokkaans	m	gay maar houdt niet van hokjes	
Noor	18-24	Marokkaans-Belgisch. Vader Marokkaans, moeder Belgisch	v/non-binair	bi+/panseksueel	secundair, studente
Nora	dertiger	Marokkaans-Belgisch. 2 ^{de} generatie, ouders zijn Marokkaans en Belgisch (bekeerd tot islam)	v/non-binair	queer	hoger onderwijs

¹⁷ “Als je het aspect van gender geen belangrijke factor vindt bij een potentiële partner, kan je kiezen om je te identificeren als panseksueel. Panseksuele mensen noemen zichzelf soms ‘genderblind’.”

(<https://cavaria.be/woordenlijst>) Sommige personen beschrijven zich als panseksueel of biseksueel en bedoelen daarmee: “ik val op meer dan één gender” of “gender is niet de bepalende factor in of ik me aangetrokken voel tot een persoon”.

Racha	dertiger	Marokkaans-Senegalees-Libanees. Moeder is Marokkaans-Senegalees, vader Libanees	v	queer/gay/lesbisch	hoger onderwijs
Rabia	veertiger	Marokkaans-Belgisch. 2 ^{de} generatie, ouders zijn Marokkaans	v	lesbisch	hoger onderwijs
Tarik	25-29	Belgisch-Marokkaans. Geadopteerd uit Marokko door Marokkaanse Belgen	m	gay	hoger onderwijs

Over hun **afkomst of etnisch-culturele roots** spreken de deelnemers op heel verschillende manieren. Voor sommigen is deze identificatie zeer eenduidig, maar de zelfidentificatie van de deelnemers laat al blijken dat het om een **superdiverse groep** gaat. Tarik beschrijft zichzelf bijvoorbeeld “éérst en vooral als Belg” – Belg met Maghrebijnse roots: “Je suis Belge... Mais d’origine maghrébine. [...] je suis avant tout Belge. Ça c’est très important. [...] Je suis Belge Marocain gay en une fois.” Op de vraag hoe zij zichzelf zou identificeren, antwoordt Nora: “Queer en Marokkaans-Belgisch. Maar ik voel heel veel loyaliteit naar mijn Marokkaanse roots.” Zij voegt meteen toe dat het heel belangrijk is voor haar dat ze niet alleen maar binnen die twee identiteitskenmerken gezien wordt: “Ik ben veel meer, ja, er zijn honderd andere dingen die mij interesseren.” Beiden geven deze identiteitskenmerken samen in één dezelfde zin aan; er is geen “maar” te bespeuren, wat aangeeft dat er voor hen geen inherente tegenstrijdigheid is tussen gay of queer en een persoon met Marokkaanse roots te zijn.

Zoals Nora benadrukken veel deelnemers dat LGBTQ-zijn en van Marokkaanse origine zijn, slechts delen zijn van hun identiteit; er is **nog veel meer dat hen als persoon kenmerkt**. Opvallend is bijvoorbeeld dat veel van de deelnemers met kunsten en artistieke expressie bezig zijn, zoals schilderen, slam poetry, muziek, acteren, en zang. Ook de Marokkaanse identiteit van de deelnemers is **niet uniform**. Zo hebben twee deelnemers joodse en Marokkaanse roots. Alex identificeert zich voornamelijk met de joodse cultuur die ze van haar beide ouders heeft meegekregen, meer dan met de Marokkaanse aspecten van haar roots. Hind’s levensverhaal is dan weer veel meer gevormd door haar Marokkaanse roots.

Bepalend voor het identiteitsgevoel van de deelnemers is ook het feit dat ze tot de zogenaamde **tweede of derde generatie** van migratie behoren. Maryem beschrijft haar ervaring als persoon van de tweede generatie van migratie bijvoorbeeld als volgt:

Mijn ouders zijn echt geboren in Marokko en ook daar opgegroeid. Ik ben wel gewoon geboren in België, maar ik zou mezelf wel... Als mensen vragen: “Vanwaar ben jij?”, dan zou ik niet... dan is een Belg niet het eerste wat ik zeg. Ik ben hier wel geboren, maar qua opvoeding ben ik best lang met de Marokkaanse standaarden opgevoed, om het zo te zeggen. Mijn ouders zijn acht

jaar geleden of zo uit elkaar gegaan en mijn moeder is best modern, maar mijn vader is heel gelovig en zo en dat is dus echt wel... een gewone Marokkaanse opvoeding.

Racha behoort ook tot de tweede generatie van migratie, en haar ervaring is heel anders: “Ik ben hier geboren, getogen, ik voel mij Antwerpenaar.”

Ook op het vlak van **gender en seksualiteit** is deze groep zeer divers. Vier van de deelnemers geven aan dat hun genderidentificatie fluïde is en ze zich zowel in de klassiekere genderdefinitie als “man” en “vrouw” kunnen vinden, als in de labels “nonbinair”¹⁸ en “genderfluïde”. Deze tendens sluit aan bij de vaststelling van Çavaria in haar scholierenenquête, waarin 14,9% van de deelnemers hun genderidentificatie als non-binair beschrijven (Çavaria, 2018). Ook op vlak van seksuele voorkeur zien we vrij veel fluïditeit bij de deelnemers, bijvoorbeeld bij Jaouad:

Ik identificeer mij als mens, levend wezen. Als man, maar ook als vrouw, dus ik bestempel mij als genderfluïde, maar tegelijkertijd weet ik wel dat ik dikwijls als man door het leven ga omdat dat mijn leven makkelijker maakt. Ik ben aangetrokken tot mannen én vrouwen, maar momenteel ben ik in een relatie met een man en dat lijkt mij dat dat zo even gaat blijven, dus ja, dat ben ik zo. [...] Ik val op mensen.

Het is belangrijk om dit in perspectief te plaatsen: we weten niet hoe deze steekproef zich verhoudt tot de bredere groep LGBTQ’s met Marokkaanse roots, en hoe sterk deze fluïditeit op het vlak van seksuele voorkeur en genderidentiteit daar aanwezig is.

4.1.2. Reactie van de familie

In de verhalen zien we een **brede waaier aan reacties van de familie op holebiseksualiteit, die niet altijd negatief zijn**. In Alex’ familie bijvoorbeeld waren holebi’s altijd de norm; er werd openlijk over gepraat en de familie heeft ook enkele holebi’s in hun kennissenkring. Ook voor Tarik was de coming-out naar zijn ouders toe een gemakkelijke zaak: “Toen ik drie, vier maanden met mijn vriendje samen was, belde ik mijn ouders. Mijn vader zat toen in Marokko, ik belde hem, en ik vertelde dat ik gay ben. En dan heb ik mijn lief doorgegeven aan mijn vader, aan de telefoon. En aan mijn moeder heb ik het de dag nadien verteld, bij haar thuis. [...] Het is super goed verlopen.”

---

¹⁸ Een beknopte definitie van lumi.be: “Ook op vlak van genderidentiteit en genderexpressie zijn er mensen die niet passen in de klassieke tweesplitsing M/V. Non-binaire mensen herkennen zich niet in de strikte opdeling tussen man en vrouw. Sommigen noemen zichzelf genderqueer. Er zijn mensen die zich soms man en soms vrouw voelen. Zij noemen zich bijvoorbeeld bigender of genderfluïde. Anderen hebben het gevoel tot een derde gender te behoren. Er zijn ook mensen die agender zijn. Zij voelen zich genderloos, zonder gender.” (<https://www.lumi.be/info/gender/non-binaire-wereld/er-meer-dan-vrouw-man>). Hierbij is het belangrijk aan te geven dat non-binair niet noodzakelijk “tussen man en vrouw in” betekent; voor sommige personen betekent non-binair zijn dat ze zich helemaal niet kunnen vinden in deze tweedeling.

Bij sommigen zijn de reacties meer gemengd. Maryem heeft zich bijvoorbeeld nog niet lang geleden bij haar moeder geout, jaren nadat deze al wist dat haar broer homo is. Het is geen optie om er met haar Marokkaanse vader over te praten, maar de nieuwe partner van haar moeder maakte dat de reactie van die kant positief was. Verschillende deelnemers zijn niet expliciet uit de kast bij hun families, er wordt niet over relaties en seksualiteit gesproken. Mostafa bijvoorbeeld heeft ervaring als vrijwilliger binnen de LGBTQ-gemeenschap en heeft uit samenwerkingen en gesprekken met mensen van Arabische of islamitische afkomst, maar ook door samenwerkingen met Merhaba, geleerd dat altijd één ding voorkomt:

De angst om je familie te verliezen. En dat heeft elke jongere en daarom probeert die zich op de achtergrond te houden en dat is iets dat bij echt iedereen terugkomt. Familie is het belangrijkste. En ik denk de gemeenschap ook. Ik merk, bijvoorbeeld, ik herinner mij nog vroeger dat je zo iemand zag lopen op straat die heel vrouwelijk is en waarvan je denkt: "Ok, die mens is gay." En dan zie je zo een [...] een vriendin, iemand met een hoofddoek. Ik herinner mij de eerste keer dat ik dat zag, ik dacht: "Wow." Want je gaat ervan uit: die is praktiserend moslim, dat gaat niet. Maar dat zie je echt veel, meer en meer. Dus wat je wel hebt, dat ik merk, is: het wordt niet naar buiten gedragen naar iedereen, maar uw dichte vriendenkring, maar uw beste vrienden weten het wel. En die weten het altijd.

Voor sommige personen is een soort dubbelleven een oplossing die het mogelijk maakt om het contact met de familie en gemeenschap te behouden, maar ook de seksuele voorkeur openlijk te beleven. Amian leidt geen echt dubbelleven, maar houdt haar lesbisch-zijn wel gescheiden van haar moeder en haar moeder's omgeving. Ze probeert de verstandhouding met haar moeder goed te houden, ook al heeft ze geaccepteerd dat haar moeder haar nooit volledig zal aanvaarden.

Bij sommigen was de initiële reactie van de familie heel negatief. Jaouad werd bijvoorbeeld door zijn vader verstoten omwille van zijn homoseksualiteit, maar tien jaar later legden zij terug contact. Ook in Hind's familie ontstond er een breuk met haar Marokkaanse biologische vader omdat ze met een vrouw trouwde. Intussen zoekt de vader opnieuw toenadering en hebben beiden een staakt-het-vuren bereikt: "Het moet niet in zijn gezicht gesmeerd worden, maar hij weet het, maar hij houdt wel van mij, of zo. In die fase zitten wij nu. Da's nog altijd heel moeilijk."

4.1.3. Reactie van de bredere etnisch-culturele gemeenschap

Wanneer de deelnemers over de Marokkaanse en Maghrebijnse diaspora spreken, zien we opnieuw dat er geen éénstemmig verhaal bestaat. Verschillende deelnemers stellen dat gemeenschappen in de diaspora **vaak traditioneler gezind** (lijken te) zijn dan de landen van herkomst, wat onder andere te maken heeft met plattelandsvlucht binnen de landen van afkomst, en de dynamieken van internationale

arbeidsmigratie. In hoofdstuk 5 gaan we er dieper op in hoe het heden nooit los van het verleden te zien is, zeker als het over complexe sociale vraagstukken zoals de intersectie van seksuele en genderdiversiteit en migrantengemeenschappen gaat.

Wanneer we de deelnemers vragen naar hun ervaring met seksuele en genderdiversiteit in hun etnisch-culturele gemeenschap, wijzen velen op het **belang van de maatschappelijke en historische context**. Jaouad Alloul legt bijvoorbeeld uit hoe we LGBTQ-aanvaarding niet los kunnen zien van migratiegeschiedenis:

Omdat wij blijven vergeten, als mijn ouders in de jaren '60 zijn gekomen, die eerste jaren dat die hier waren, hebben die moeten overleven. En ik ben daar het resultaat van en ik zit in de middenklasse, waar mijn vrienden hun ouders zaten al in de middenklasse, hun grootouders zaten al in de middenklasse, dus mijn vrienden die nu al een huis hebben en een auto en ik weet niet wat [lacht], daar moet je ook rekening mee houden. Als je al je tijd en energie moet steken in het overleven in een land dat je niet bekend, dan heb je geen tijd om met emotionele thema's bezig te zijn als LGBT. En dat is waarom dat dat nu pas aan de orde, omdat er nu pas, die gezinnen hebben zo iets als: "Ah ja, OK. We kunnen ook bezig zijn met onze welzijn. We moeten niet alleen bezig zijn met: ik moet zorgen dat mijn gezin kan eten en hier kan overleven."

Sommigen wijzen op het **belang van religie** in de reactie op hun seksuele voorkeur. Zo heeft Noor bewust weinig contact met het Marokkaanse deel van haar familie en vertelt dat ze schrik heeft om terug contact te leggen, waarbij ze het belang van religie beklemtoont: "Ik weet dat dat redelijk conservatievere moslims zijn. Dus ik heb een beetje schrik om afgewezen te worden. Dus dan doe ik dat liever niet. Dus nee, met die familie heb ik dat niet zo – want ze weten dat niet." Anderen wijzen veeleer op het **belang van cultuur**, zoals Hind:

Maar ik krijg verschrikkelijke reacties hé, van, vanuit die community. Dat ge nen duivel zijt [...] of dat ze zich schamen in mijn plaats, voor mijn familie... Wat zal mijn familie wel niet denken. Da's niet religie hé, dat is echt cultuur hé. Zo die force van die community op individuele mensen en "schaam u en voor uw familie" want daar wordt ge mee opgevoed in de Marokkaanse community.

Verskillende deelnemers wijzen ook op **veranderingen** binnen hun etnisch-culturele gemeenschap. Zo ziet Mostafa dat de houdingen in Marokko en in de Marokkaanse diaspora veranderen. Dat uit zich onder andere door meer diverse representaties van LGBTQ's met een migratieachtergrond in de media, en door meer zichtbaarheid van personen die openlijk LGBTQ zijn.

Kijk, bijvoorbeeld, moest ik nu een organisatie hebben die rond LGBTQ werkt, ik zou bijvoorbeeld Abdellah Taïa laten komen. Een bekende schrijver, één van de eerste schrijvers die zich heeft ge-out, die boeken heeft geschreven. En zijn eerste roman, tot ieders verbazing, is in Marokko verfilmd geweest en we hebben een censuurcommissie. De allereerste gay-film is gewoon toegelaten in bioscopen, alles. Laat die komen, wat zijn zijn ervaringen? Laat Noor [Talbi] komen, de bekendste buikdanseres van Marokko, is een transvrouw. Is ooit man geweest. Mensen zijn

niet bezig van: "Noor, oh dat was een man." Nee: "Noor komt dansen." Tweehonderd kilometer reizen om haar show te gaan zien. Dat laat zien dat er eigenlijk in die landen ook al..., laat zien dat er veel mensen zijn en dat het ook normaal is en dat vele mensen [...] In Marokko is er zoveel aan het veranderen. Het is doodnormaal aan het worden.

Mostafa geeft hier meteen ook een concreet voorstel mee hoe Marokkaanse en LGBTQ-gemeenschappen elkaar kunnen vinden in kunst en cultuur.

Verskillende deelnemers brengen ter sprake dat ze geconfronteerd worden met **vooroordelen over de houding van mensen met Marokkaanse roots tegenover holebiseksualiteit**. Nora heeft het bijvoorbeeld niet eenvoudig om haar lesbisch-zijn te verzoenen met haar roots, maar tegelijkertijd heeft zij een hekel aan het stereotiepe beeld van LGBTQ's met migratieroots:

Nora: Bijvoorbeeld witte mensen zeggen: "Oh, amai, en uw papa is Marokkaan, da moet toch heel moeilijk geweest zijn." Dat vind ik al problematisch.

Marion: En zou je kunnen benoemen waarom dat dat problematisch is? [...]

Nora: Nee, omdat ze er dan van uitgaan dat dat per definitie zo is. Puur door mijn papa zijn nationaliteit, terwijl het in heel veel Belgische gezinnen ook problematisch is. Ik heb vriendinnen die zijn buitengesloten, die geen contact meer hebben met hun familie, en andersom zijn er ook heel veel gezinnen waar dat er geen probleem is, dus gewoon ... Dat is het culturaliseren van geweld op queer-mensen: dat ge het probleem bij de cultuur legt en dat vind ik...

Ook Maryem ervaart veel vooroordelen wat de intersectie van seksuele diversiteit en afkomst betreft:

Soms zijn mensen wel, als ik zeg dat ik van Marokko kom, dan zeggen die vol overtuiging van: "Je bent van Marokko, dan kan je toch niet lesbisch zijn?" Ik snap dat echt niet, dat... Dat is niet beledigend, dat is waarschijnlijk ook onwetendheid, ik weet het niet. Maar dan denk ik echt: "Komaan, hoe kan dat dat mensen nog nu nog zulke, tussen haakjes, domme opmerkingen geven?"

Deze kruispunt-specifieke ervaringen, waar veel deelnemers het over hebben, worden in hoofdstuk 5 nader geanalyseerd.

4.2. Turkse diaspora

4.2.1. Schets van de deelnemers

Negen deelnemers hebben (gedeeltelijk) Turkse roots. De leeftijd van deze deelnemers ligt tussen de 19 en 30 jaar, de meesten zijn twintigers. Deze steekproef biedt dus geen inzicht in de ervaringen en noden van oudere Turkse LGBTQ's, maar wel in de leefwereld van jongere Turkse LGBTQ's.

Naam	Leeftijd	Herkomst	Gender	Seksuele ID	opleiding
Aylin	18-24	Turks – nieuwkomer. Beide ouders in Turkije geboren en wonen in Duitsland	v	biseksueel	hogere onderwijs
Charly	dertiger	Turks – nieuwkomer	m	gay	hogere onderwijs
Hakan	25-29	Turks	m	gay	hogere onderwijs
Ilayda	18-24	Turks. Beide ouders zijn Turks, moeder in België geboren, vader in Turkije	v	lesbisch	secundair, studente
Kubra	18-24	Turks-Armeens-Belgisch. Vader is Turks en in België geboren, moeder in Turkije geboren	v	biseksueel	hogere onderwijs
Onur	18-24	Turks-Koerdisch. Beide ouders koerdisch Turks	cis-man	homoseksueel	secundair, student
Rachel	25-29	Turks - nieuwkomer	v	panseksueel	hogere onderwijs
Sam	18-24	Turks. Beide ouders in Turkije geboren	transman	biseksueel/ panseksueel	secundair niet afgewerkt
Winnie	18-24	Turks-Tsjetsjeens. Vader 2 ^{de} gen Turks, moeder Tsjetsjeens	v	biseksueel	secundair, studente

Op vlak van **herkomst** zien we, net zoals bij de deelnemers met Maghrebijnse roots, een grote **diversiteit**. Als we spreken over de Turkse diaspora in Vlaanderen en België, moeten we ervan bewust zijn dat dit een paraplu-term is. Hoewel uit de verhalen van de deelnemers een aantal algemene kenmerken naar voor komen, heeft iedere persoon een heel individuele ervaring. Kubra bijvoorbeeld ging in Turkije op zoek naar haar roots, en ontdekte daar haar complexe familieverhaal: “Ik ben hier geboren, dus ik ben zo Belg als buurman Frank. Maar ik heb ook een andere identiteit. Dus ik ben een Belg met Turkse migratieachtergrond en dan met dat project dat ik heb gedaan zou ik zeggen van: ‘Ik ben eigenlijk Turks-Armeens-Belgisch’.” Kubra vertelt verder: “Ik ben opgegroeid met het idee dat ik Turks ben. Maar ik heb een DNA-test gedaan en dan onderzoek gedaan en daaruit bleek dat mijn voorouders Armeens waren en tijdens de genocide zijn gevlucht naar Turkije, allee, gevlucht en dan zich hebben ‘verturkst’. En hun achternaam hebben veranderd en hun religie hebben aangepast om in leven te kunnen blijven.”

Onze steekproef bevat ook drie **nieuwkomers**, die ervoor kozen om hun masterstudies in België te doen, en om deze reden momenteel in België zijn. Voor nieuwkomers zijn andere thema’s relevant dan voor personen met Turkse roots die in België zijn opgegroeid, want zij kozen bewust om in België te wonen. Voor Rachel is bijvoorbeeld één van de redenen waarom zij niet in Turkije woont dat ze zich daar niet veilig voelt, mede omwille van haar panseksualiteit. Om gelijkaardige redenen was het voor Charly logischer om met zijn Belgische partner in België te blijven: “After all those experiences I had, there is no point to put myself in a situation in a country where I can’t hold my boyfriend’s hand in the street. I had it, so I don’t want to deal with that to be honest.”

Op vlak van **seksuele voorkeur** stellen we ten eerste vast dat de deelnemers niet noodzakelijk een tegenstelling zien met hun etnisch-culturele identiteit, zoals ook bij de Maghrebijnse deelnemers het geval was. Onur beschrijft zich bijvoorbeeld als bruine homoseksuele cis-man, en voegt toe: “Voor mezelf uitkomen als gay, dat vond ik eigenlijk, en da’s misschien raar, als ge kijkt naar mijn achtergrond van m’n familie en de cultuur waar ik vandaan kom. Eigenlijk vond ik, aan mezelf toegeven dat ik gay was, niet zo’ n groot probleem. Ik vond ‘t zeer leuk eigenlijk toen ik erachter gekomen was. Wauw, dit is een nieuwe wereld.” De manier waarop Onur hierover vertelt, geeft weer dat er een algemene verwachting is dat het onvermijdelijk moeilijk moet zijn voor moslims of Turkse personen om te beseffen te ze homo zijn. Voor Onur zelf was dat juist fijn.

Een tweede, opvallende vaststelling is dat ongeveer de helft van deze deelnemers zich als **biseksueel of panseksueel** beschrijft, ofwel meerdere termen zoals **bi/ queer/ lesbisch/ fluïde** door elkaar gebruikt. Wanneer Winnie bijvoorbeeld over haar biseksualiteit spreekt, nuanceert ze:

Ik denk bi. Maar echt wel wat meer naar de kant van de vrouwen. Omdat er aan het mannelijk geslacht vooral die negatieve dingen vasthangen. Er zijn wel exceptions, als die mannen bijvoorbeeld bi zijn, zijn ze wel lief, of, normaal. Dat is wel een overgeneralisatie, maar... er hangt wel zo een toxic masculinity in dat geslacht. Dusja. Ik denk bi, maar vooral [...] Vooral aan de kant van de normale mensen. Dat zal ik beter zeggen.

We kunnen uiteraard niet veralgemenen op basis van deze kleine steekproef, maar onze deelnemers lijken een algemene trend binnen de (jongere) LGBTQ-gemeenschap te bevestigen.

Eén deelnemer is een **transman**.¹⁹ Sam's voornaamwoorden zijn hij/hem, en hoewel hij gewoon als man door het leven gaat koos hij er bewust voor om binnen dit onderzoek wél over zijn trans-zijn te spreken, zodat verhalen zoals het zijne ook gehoord worden. Zijn trans-zijn had veel negatieve gevolgen voor zijn welzijn, de relatie met zijn familie, zijn schooltraject en zijn persoonlijke relaties. Hij kan geen vrede vinden met trans-zijn, zoals blijkt uit de volgende passage:

Ik kan mij daar gewoon niet over zetten, dat dat een zonde is. [lange stilte] Ik vind dat verschrikkelijk, hé. Dat ik trans ben, ik haat het. Ik zie er persoonlijk geen positieve dingen in. Want soms hoor ik dat mensen dat - hoe moet ik het zeggen? Dat die dat ni zo erg vinden. [stilte] 'k Weet niet, ik zie daar echt gewoon geen positieve dingen in. Ik probeer soms zo te zoeken gewoon van: misschien is dit wel goed, maar like, [pauze] ik heb littekens, ik heb geen dick, ik ben klein... mijn neef van dertien is langer dan mij. [stilte] Sociaal, met geloof. [zucht] Alles. [pauze] Ik haat het echt, ik haat het.

De verwachting die veel transpersonen hebben, dat alles beter wordt eens ze aan de fysieke transitie beginnen, is voor Sam niet uitgekomen.

4.2.2. Reactie van de familie

Hier moeten we er rekening mee houden dat de meeste deelnemers zeer jong zijn en (gedeeltelijk) financieel afhankelijk van hun familie. Hun ervaringen en behoeftes hebben daar voor een groot deel mee te maken, niet enkel met het feit dat hun ouders (gedeeltelijk) Turkse roots hebben.

Een aantal deelnemers vertellen dat hun families op de hoogte zijn van hun LGBTQ-zijn, omdat die er toevallig achter kwamen of omdat ze het zelf vertelden, en zij kregen **zeer diverse reacties**. Toen Aylin bijvoorbeeld op haar 19 beseftte dat ze bi was, was het geen optie om erover te praten met haar ouders omdat ze dacht dat het niet aanvaard zou worden. Op dat moment bood biseksualiteit de optie om te "kiezen" voor een heteroseksuele relatie, maar later vroeg haar moeder of zij een relatie met een vrouw zou kunnen hebben, en antwoordde ze positief: "And then this whole drama... [laughs] There was a lot

---

¹⁹ "Een persoon die geregistreerd werd met een vrouwelijk geboortegeslacht, maar een mannelijke genderidentiteit heeft" (<https://cavaria.be/woordenlijst>).

of *uhhh* screaming and crying you know the typical like ‘this is what happens when you hang out with people like this’ you know [...] She blamed my best friend for this, all of which is very stupid. It’s not like they made me gay.” Hoewel elke coming-out anders verloopt, is deze achtbaan van gevoelens, gecombineerd met onwetendheid over wat het allemaal juist inhoudt, herkenbaar voor LGBTQ-personen met eender welke afkomst.

Bij verschillende deelnemers compliceerde hun LGBTQ-zijn de familierelaties, maar **de band met de familie bleef wel sterk**. Voor Ilayda's ouders bijvoorbeeld is haar LGBTQ-zijn niet vanzelfsprekend: “Mijn pa heeft zich wel altijd beschreven als een heel *open-minded* man, maar als het puntje bij paaltje komt... Ja, totdat het je eigen kind is, dan weet je nooit hoe dat ze gaan reageren. En daarmee was ik zo bang, ondanks dat ze zo *open-minded* waren, hoe dat ze dan gingen reageren als hun enig kind lesbisch was.” Deze en gelijkaardige ervaringen bij andere deelnemers veraanschouwelijken dat homoseksualiteit moeilijker ligt wanneer het thema dichterbij komt. Uit internationaal onderzoek en de SID-survey weten we dat deze dynamiek geldt eender welke nationaliteit, ook voor Belgen zonder migratieachtergrond. Hoewel het niet vanzelfsprekend voor hen was, ondersteunen Ilayda's ouders haar, en doorheen het interview benadrukt zij hoe belangrijk die steun voor haar is, en dat ze door de relatief positieve reactie van haar ouders ook weinig negatieve reacties van de bredere familie en gemeenschap kreeg.

Een aantal deelnemers houden hun **privé-leven en hun familie gescheiden**. Ze zijn in bepaalde contexten zoals op werk, op de universiteit en onder vrienden uit de kast, maar niet tegenover hun ouders, familie en andere personen uit hun etnisch-culturele gemeenschap. Veel deelnemers navigeren de verschillende lagen van hun identiteit naargelang de sociale context waarin ze zijn, en leiden daardoor tot op zekere hoogte een “dubbelleven”, vooral om de band met de familie niet kwijt te raken. Voor Charly was het bijvoorbeeld geen optie om zijn in Turkije levende ouders te vertellen dat hij gay is, hoewel hij zeer vrij is opgevoed. Voor een stuk heeft Charly het daar moeilijk mee, omdat zijn ouders op deze manier aan veel aspecten van zijn leven niet kunnen deelnemen. Zo weten zij bijvoorbeeld niet dat hij een partner heeft waarmee hij samenwoont, en dat de partner één van de redenen is waarom hij in België blijft en niet terugkeert naar Turkije. Ook de Tsjetsjeense moeder van Winnie is vrij progressief, maar toch blijft homoseksualiteit een moeilijk thema. Winnie legt uit dat zijn moeder vooral bang is dat Winnie niet veilig zou zijn in de Tsjetsjeense gemeenschap, gezien de schrijnende situatie voor holebi's in Tsjetsjenië. Zolang zij financieel van haar ouders afhankelijk is, lijkt het geen keuze voor haar om zich te outen.

Over het algemeen stellen we vast dat **broers en zussen vaak bondgenoten** zijn. Zo steunde Sam's jongere zusje hem: “Zij ging gewoon mee met de *flow*, zo, weet je? Zo, echt ineens van: ‘Ok, ik ga u vanaf nu *bro* noemen.’ Maar ik vind dat heel raar dat mensen van veertig jaar dat niet kunnen doen en een kindje van [...] toen was ze acht [...] dat zij dat wel kan. *I don't know*. Ik vind gewoon dat ze geen

excuus hebben.” Twee deelnemers vertellen dat ze een **ander, ouder familielid hebben die (openlijk) lesbisch of biseksueel is**. Deze familieleden en hun partners zijn belangrijke rolmodellen in de nabije omgeving. Zo heeft Hakan een verre tante die hem de raad gaf om een zo “vlekkeloos” mogelijk leven te leiden, zodat mensen niets negatiefs over hem zouden kunnen zeggen, en die ook zelf een positief voorbeeld is in de familie: “Ik vind dat leuk dat er een voorbeeld is in mijn familie. [...] En zij doet dat, en de familie die accepteert dat. Die vrouw die komt mee op familiefeestjes en die gaan samen op vakantie, samen met mijn nichten en neven en er wordt gewoon niet over gebabbeld of, bijvoorbeeld mijn oma, die lacht er zelfs om, die vindt dat zo leuk dat dat kan.”

4.2.3. Reactie van de bredere etnisch-culturele gemeenschap

Ook voor de Turkse diaspora is een goed begrip van de **migratiegeschiedenis** belangrijk om de attitudes tegenover homoseksualiteit te begrijpen. Een goed voorbeeld is de familie van Onur, wiens ouders opgroeiden in een Koerdisch dorp in Centraal-Turkije in een zeer arme en laaggeschoolde boerenfamilie:

Mijn vader heeft maar drie jaar lagere school gezeten. Mijn moeder is terug naar school gegaan. Zij heeft pas op haar achttiende leren lezen en schrijven... Uiteindelijk rond dus ongeveer mijn leeftijd waren zijn ze naar België verhuisd omdat heel veel van hun broers en zussen ook naar Europa verhuisd waren. Ik heb bijvoorbeeld meerdere ooms in Frankrijk en in Duitsland en ook hier in Wallonië heb ik ook een beetje familie.

Meerdere deelnemers spreken over het feit dat de Turkse gemeenschap **zeer gesloten** kan zijn. Zo heeft Ilayda, die opgroeide in Limburg, een vrij progressieve vader, maar is de rest van de familie in België traditioneler:

Dat zijn nu tien gezinnen en ze zijn alle tien hetzelfde. Die komen gewoon niet uit hun vijf straten en uit hun huis. Die zitten zo vast in hun community... Mijn opa is naar hier gekomen in de jaren '60 en alle Turkse mensen hebben zich zo samen gevestigd. En die hebben kinderen gemaakt en die kinderen hebben zich daarbij gevestigd. In Leopoldsburg en in Limburg is dat echt duidelijk. Dat is echt zo een paar straten met alleen maar Turkse mensen en die komen daar niet uit.

Hoewel ze kritisch is voor deze beslotenheid, begrijp Ilayda ook waar ze vandaan komt:

Eigenlijk [zijn het] zo'n beetje de outsiders, de rand van de maatschappij die naar hier is gekomen, die veel waarde hechten aan hun cultuur en dat is het enige wat ze hebben meegenomen van daar. Daarom dat ze dat hier zo doordrammen. De mensen in Turkije zijn blijven evolueren, terwijl de mensen die naar hier zijn gekomen met die jaren 60-mindset nog altijd hier zitten en niet mee zijn geëvolueerd.

De specifieke context van de migratie van Turkse arbeiders in de jaren 60, waarin vooral arme, lager opgeleide personen uit landelijke streken naar België kwamen, en een migratiebeleid dat weinig aandacht had voor integratie en interculturele communicatie, leidden ertoe dat de Turkse gemeenschap grotendeels onder elkaar bleef en dat de Turkse waarden uit die tijd bleven domineren in de gemeenschappen. Zoals Ilayda beschrijft: veel personen hebben niets meegenomen naar hier behalve hun cultuur. Het is dan ook logisch dat mensen daaraan vasthouden.

Een ander terugkerend thema is dat men in Turkse gemeenschappen **beschermend of zelfs controlerend** is tegenover jongeren. Voor Onur is daar een duidelijke gender-dimensie aan verbonden: “In Turkse en Koerdische gemeenschappen zijn ze altijd zeer beschermend over vrouwen en, uh, echt verschrikkelijk om te zeggen, maar zijn vrouwen duidelijk minderwaardig, ja in de gemeenschappen en ‘t is, ja ik vind da echt verschrikkelijk dat dat zo is. [...] Ik moet wel zeggen dat ik heel blij ben dat ik man ben in mijn cultuur, want als vrouw, ik kan met niet inbeelden hoeveel moeilijker het zou zijn om te doen wat ik op dit moment doe. Zoals vaak uitgaan, [...] met vrienden laat opblijven, allee mijn zus heeft daar veel meer moeite mee.” Andere deelnemers bevestigen dat er een grote ongelijkheid is op basis van gender, en dat vooral vrouwen sterk worden beschermd of gecontroleerd.

Drie deelnemers drukken zeer duidelijk uit dat **seksuele en genderdiversiteit geen prioriteit** zijn binnen de Turkse gemeenschap. Ilayda legt uit waarom, en vat zo één van de belangrijkste inzichten van dit onderzoek samen:

Dat is ook niet echt een prioriteit voor de mensen, voor de Turken. Echt niet. Ik denk gewoon dat dat ook zo “weinig” voorkomt, omdat ze daar zo weinig mee te maken hebben. Die geven daar ook gewoon geen fuck op, om het zo te zeggen. “Wat boeien de gays ons?” De meesten hebben te maken met racisme, discriminatie, ... Wat boeien gays hun? Die moeten zien dat ze op hun benen staan, dat ze naar school gaan en dat ze op een gelijkwaardige manier afstuderen en iets van hun leven kunnen maken. Dat is echt geen prioriteit om begrip te maken voor gays. “Heb eens begrip voor ons”, gaan die zeggen. Dat gaan die zeggen. Als je gaat zeggen van: “Heb begrip voor de holebi’s”, dan gaan die zeggen: “Heb eens begrip voor ons” [...]. Wij zijn met 50 in de familie. Als ik u zeg dat van de tweede generatie dat hier is, twee mensen werken. Wat is dan hun prioriteit? Werk of gays? [lacht] Ik denk dat we de regering echt... Dat ook echt al een eerste... Zorgen dat die mensen zich meer thuis voelen in het land voor dat ze zich moeten aanpassen aan alle [...], want het is niet dat ze daar niet voor openstaan. Dat is gewoon hun prioriteit niet nu [lacht].

De samenhang tussen sociale en structurele ongelijkheden is complexer dan hier geschetst, maar de kern van de boodschap blijft wel overeind: diasporagemeenschappen hebben in België andere zorgen dan de aanvaarding van LGBTQ's. Ilayda en de andere deelnemers pleiten voor wederzijds respect: als er verwacht wordt dat personen met een migratiegeschiedenis LGBTQ's volledig aanvaarden, dan moeten witte Belgen ook personen met een migratiegeschiedenis volledig aanvaarden.

Een ander aspect dat in Ilayda's betoog aan bod komt, is dat veel Turkse personen **niet in aanraking komen met LGBTQ's**, en daarom geen voeling hebben met het thema en geen behoefte om erover te praten. Voor Onur is dit de motivatie om aan dit onderzoek deel te nemen: het onderwerp bespreekbaarder te maken.

Als ik dan naar mijn eigen gemeenschap kijk: er wordt niet gesproken over homoseksualiteit. En als het dan toch er wel op komt, dan is't alleen maar in negatieve zin. Er zijn geen onderzoeken. Er zijn geen voorbeelden waarnaar we kijken. Er zijn geen shimmers of hope waar we, waardoor we deels gerust kunnen stellen, waar we ons mee kunnen identificeren. De reden dat ik hieraan mee wou doen, misschien kan er iets uitkomen. Misschien kan ik met dit, dit kleins, aan iets meehelpen. [...] Ik weet dat er honderden mensen van met afkomst zoals ik zijn, die misschien niet hetzelfde ondersteuningssysteem hebben dat ik had, die misschien niet de juiste mensen kennen en die veel meer in hun eigen gemeenschap zitten. Die dan worstelen met hun gevoelens, hun seksualiteit. Dus ja, dat is de reden waarom ik mee wou doen.

Onur wenst vooral dat homoseksualiteit een thema wordt waar mensen over durven praten: "Al is 't in negatieve zin. Als mensen erover willen babbelen, dan zouden ze misschien ook durven luisteren naar wat andere mensen te zeggen hebben."

Verschillende deelnemers uit de Turkse diaspora geven aan dat het **thema trans-zijn** bijzonder gevoelig ligt. Ilayda kreeg bijvoorbeeld een bijzonder transfobe reactie van haar moeder:

Omdat ik er wel wat tomboy-ish uitzag en kort haar had... Ik was echt gewoon geen meisje-meisje. Ik droeg geen kleedjes, ik droeg geen rokjes, ik voetbalde, alles wat dat normaal is, zo dat een vrouw ook kan doen, maar je kent ouders en daarmee... Mijn mama die dacht dus omdat ik al die dingen deed dat ik een jongen wou zijn en die heeft thuis een keer tegen mij gezegd van: "Als jij transgender bent, dan hang ik mezelf op."

Zeker voor Sam domineert trans-zijn binnen de Turkse gemeenschap zijn levensverhaal. Zijn familie reageerde zeer negatief, wat hij toeschrijft aan onwetendheid. Sommige familieleden blijven naar Sam verwijzen als meisje, wat heel pijnlijk is: "Al verbeter ik hen, dan zijn ze van [...] dan worden ze zo boos dat ik hen verbeter. Zo van: 'Ok, ja, maar ik heb u zo lang zo gekend.'" Zijn coming-out leidde er ook toe dat Sam geen contact meer heeft met zijn vader, en alles samen heeft dit een zware impact op zijn welzijn. Bovendien kent hij geen andere Turkse trans-mannen. Eenzaamheid en onbegrip, zowel vanuit de Turkse diaspora als uit de LGBTQ-gemeenschap, tekenen hem. Iedereen uit de Turkse gemeenschap in zijn regio kent hem wel, omdat hij de enige Turkse transman is:

Dat is kei irritant na een tijd, da's echt heel irritant, want ge wordt dan constant geconfronteerd met dat je trans bent. En ik vind dat al verschrikkelijk dat zoveel mensen dat weten. En ik wil dat ook zo geheim houden, maar ik weet niet hoe ik dat moet aanpakken, omdat iedereen het toch doorvertelt. [...] Maar van de andere kant ben ik van: "Weet ge, ik ben Turks, ik ben trans, ik ken letterlijk geen andere Turk die trans is." Dan ben ik van: "Misschien moet ik toch vertellen dat

iemand" [...] stel dat een andere Turk zich zo zou voelen. Want bijna alle Turken kennen mij hier in België. Zelfs mensen die ik niet ken.

Zoals bij de Marokkaanse gemeenschap, stellen een aantal deelnemers met Turkse roots vast dat de **houdingen tegenover seksualiteit beginnen te veranderen**. Praten over seksualiteit is niet evident, maar Ilayda geeft aan dat haar neefjes en nichtjes meer dan hun ouders vrijuit over (heteroseksuele) vriendjes en vriendinnetjes mogen praten. Ook Kubra stelt vast dat er meer openheid komt in het praten over relaties en seksualiteit, maar homoseksualiteit blijft een vrij onbesproken thema:

Ja, dat is een enorm taboe. Niet bij iedereen, niet bij elk Turks gezin is dat een taboe. Maar de... [aarzeling] gemeenschap waar ik in zit, daar hoor ik wel vaak dat er zo geroddeld wordt over: "Die éne vrouw is gescheiden, want ze was lesbisch, goh, die was lesbisch." Dus dat is jammer, en ik weet niet wanneer daar verandering in gaat komen, want het is nu pas dat mensen uit mijn gemeenschap beseffen dat je niet met een Turk hoeft te trouwen. Dus dat is al één stap vooruit, but there's a long way to go.

Voor Kubra hangt het loslaten van traditionele opvattingen over relaties samen met meer openheid tegenover seksuele diversiteit. Indien er LGBTQ-personen in de nabije omgeving zijn, is er sneller een aanleiding om over het thema te praten; anders komen mensen die deel uitmaken van een meer gesloten omgeving ook gewoon niet in aanraking met het thema.

4.3. Congolese diaspora

4.3.1. Schets van de deelnemers

Naam	Leeftijd	Herkomst	Gender	Seksuele ID	opleiding
Anastasia	25-29	Congolees	v	bi	secundair
Valérie	18-24	Congolees. Beide ouders Congolees en in Congo geboren.	v	bi	hoger onderwijs

Er konden slechts twee deelnemers met Congolese roots voor dit onderzoek gerekruteerd worden. Beide deelnemers noemen zichzelf **biseksueel**. Voor Anastasia was het al vanaf haar twaalf jaar duidelijk dat ze niet alleen voor mannen, ook voor vrouwen romantische gevoelens kon hebben:

Ik beschouw mezelf sinds kort, sinds vorig jaar beschouw ik mij bi, maar ik gebruik dat woord niet graag, maar ik gebruik dat bijvoorbeeld eerder voor de andere mensen, precies. Want als ik mezelf geen titel opplak, dan zijn ze een beetje in de war. Maar ik val verliefd op dat wat genuine is, op wat dat oprecht is of wat dat oprecht voelt en op zich het maakt niet of uit of je een vrouw of een man bent, als je maar een hart hebt dat even hard als mij bonst en dat klinkt allemaal naïef, maar het is oprecht zo. Het is echt oprecht zo. [...] Sinds vorig jaar gebruik ik deze titel omdat dat het wat duidelijker maakt voor mijn omgeving; maar ik weet het sinds dat ik twaalf jaar ben.

Het is voor haar zelf dus geen nieuw besef, maar voor haar omgeving wel. Tijdens het interview vertelt Anastasia dan ook vooral over hoe zij probeert de reacties vanuit de Congolese familie en gemeenschap te navigeren.

Voor Valérie was er niet echt een specifiek moment waarop ze beseftte dat ze bi was: “Volgens mij heb ik dat gewoon... ontdekt, zal ik maar zeggen... Niet echt ontdekt maar zo gewoon: ‘Ah, die optie is er ook.’ Dus ik ging gewoon mee met de flow van: ‘Ah OK, zo voel ik me tegenover mannen en zo voel ik mij tegenover vrouwen.’” Voor Valérie is het echter belangrijk dat dit slechts één van haar identiteitskenmerken is: “Maar dat is ook misschien zo dat die mensen dan niet weten of... omdat ik daar nooit over praat. Ik heb altijd het soort gevoel van: ‘Het is aan hen.’ Als ik nu beslis van: ‘Vanaf nu ga ik er constant over praten’, dit dat, dan ga ik er wel iets groter van maken dat het is.”

4.3.2. Reactie van de familie

Zoals bij veel deelnemers uit andere etnisch-culturele gemeenschappen, was ook hier de **reactie van de ouders vrij negatief**. De ouders van Anastasia zijn per toeval te weten gekomen dat zij bi is, en sommige negatieve reacties zijn moeilijk voor haar:

Ze hebben het heel persoonlijk opgevat. Ze begonnen dan na te denken over wat dat ze fout hadden gedaan. Maar ben ik een probleem dan, dat er een fout, of iemand die geplaatst moet worden? Ze begonnen mekaar te beschuldigen: "Ja, jij was afwezig in haar leven, daarom heeft ze geen aandacht voor mannen, heeft ze geen respect voor mannen." "Nee, jij bent een slechte moeder geweest, want jij hebt haar met enkel met vrouwen omringd." Makes no sense at all.

Kort nadat haar ouders het te weten waren gekomen, stond er een reis naar Congo gepland: "In Congo zelf hebben ze zo ook allerlei rituelen gehouden om dan de slechte ziel uit mij te trekken. *I don't know, man.*" Anastasia vindt het wel belangrijk aan te geven dat ze niet naar Congo is gebracht speciaal voor deze rituelen.

Anastasia's familie leeft voor een groot deel verspreid in Europa en Amerika, maar velen werden na haar onvrijwillige outing op de hoogte gebracht door andere familieleden:

Ik heb er contact mee en sommige zijn veranderd na mijn "coming-out" – en ik zet het tussen aanhalingstekens, want ik heb geen coming-out gedaan [...] Ja, en het woord is gewoon rondgegaan, eigenlijk. Het woord is rondgegaan en ik kreeg telefoontjes binnen en berichtjes en dan heb ik gesprekken gehad met deze bepaalde familieleden en sommigen hebben hun rug gekeerd en sommigen hebben me uitgescholden en sommigen zeiden van: "OK ja, je blijft wie je bent. Ik ben ze nog steeds, maar als je gaat trouwen, verwacht me niet op jouw trouw." So, it's like: "I respect you, but not that much." [lacht]

Volgens Anastasia hebben religie en eergevoel ermee te maken dat haar familie zo negatief reageerde:

Ja, want ik stam af van een machtige stam in Congo, als we echt zo teruggaan naar de stammen. Ik kom van een heel fiere stam. Wij zijn degene die het geld beheerden vroeger met de Belgen, we waren zo de blanke-zwarten, zeg maar. En da zit echt nog in ons bloed, we zijn heel fier, heel koppig.

Valérie's **ouders weten niet veel over haar privé-leven**, en het is ook geen optie voor haar om over haar biseksualiteit te vertellen: "Een Congolese vader en moeder, dat is een no-go, maar voor de rest, buiten en zo, dat is nooit een geheim geweest. En dat is ook geen geheim thuis, maar we spreken daar gewoon niet over." Volgens Valérie zijn er verschillende factoren die ervoor zorgen dat ze er met haar ouders niet over kan praten. Hun Congolese roots en hun leeftijd spelen hierin mee, en ze stelt ook vast dat haar jongere moeder opener is dan haar oudere vader.

Zoals ook bij verschillende deelnemers van Turkse en Marokkaanse origine, bleken **broers en zussen** voor Anastasia een grote steun: “‘Ja, wij vallen echt niet uit de lucht, hoor. Wij wisten het.’ Zij wisten het, zij steunen mij. Ze blijven zeggen wat dat heel logisch klinkt in mijn oren van: ‘Jij bent nog steeds Anastasia. *So, just be happy and* maakt niet uit als mama en papa ambetant doen tegen jou. Wij zijn er.’” Wanneer het niet mogelijk is om met de ouders over seksuele voorkeur te praten of deze een negatieve houding ten aanzien van het thema hebben, blijken ook hier broers en zussen een belangrijke rol van bondgenoten in te nemen.

4.3.3. Reactie van de bredere etnisch-culturele gemeenschap

Vergeleken met de twee andere etnisch-culturele gemeenschappen die we in dit rapport bespreken, is de Congolese gemeenschap relatief kleiner. Er worden in België geen statistieken verzameld met betrekking tot etniciteit; daardoor is het niet mogelijk om een exact aantal weer te geven van personen met niet-Belgische roots. De Congolese diaspora behoort in tegenstelling tot de Marokkaanse en Turkse diaspora niet tot de top tien bevolkingsgroepen met buitenlandse nationaliteit in Vlaanderen (<https://www.statistiekvlaanderen.be/nl/bevolking-naar-nationaliteit>). Aangezien er slechts twee deelnemers zijn met Congolese roots, kunnen we alleen weergeven wat zij over de reacties en houdingen in hun omgeving vertellen.

Holebiseksualiteit is een thema dat volgens de twee deelnemers **moeilijk bespreekbaar** is in de Congolese gemeenschap:

Zoiets is echt moeilijk om te bespreken in onze gemeenschappen. Ik weet dat gewoon met de ouders, je gaat niet veel... Eens dat ze voorbij de 40, 50 zijn... Je gaat niet veel behalen op dat vlak met hun en vaak negeren ze dat gewoon liever. Hoe meer je iets negeert, hoe meer dat je denkt dat dat gaat verdwijnen. Ook al is dat daar nog, dan kijk je daar ook niet naar.

Voor oudere generaties is wegstijgen volgens Valérie een strategie om het bestaan van iets te ontkennen, in dit geval holebiseksualiteit. Ze geeft mee dat ze bij jongeren veel meer kans ziet om deze thema's bespreekbaarder te maken.

Eén van de redenen die volgens de twee deelnemers homoseksualiteit moeilijk doet liggen, is religie en hoe **geloof en cultuur** op elkaar inwerken. Valérie beschrijft hoe moeilijk het is om afstand te nemen van culturele verwachtingen:

Voor zoveel jaren word je opgevoed van: “Niet doen, want dan gebeurt dit” en “Dat mag niet” en “Dat hoort niet bij onze cultuur” en eens dat je wel in die wereld stapt dat je iets anders iets en interesse hebt in andere zaken onder mensen dan is er een beetje angst van wat je hebt meegekregen. En angst van wat je niet kent. Angst van hoe gaan de mensen denken... Allee, dat

is ook iets wat heel veel belang heeft in de cultuur. “Wat gaan de mensen denken, “Wat gaan de mensen zeggen”, dus dat is ook zoiets irritants.

Volgens Valérie zijn cultuur en geloof sterk verstrengeld:

Cultuur is één ding, geloof is een ander ding, maar doorheen de jaren werden die zoveel gemengd dat je niet eens maar een deftige lijn kunt trekken tussen het één en het ander. Ik vind gewoon van wat ik gezien en opgezocht heb, er zijn heel veel dingen die in geloof niet mogen, maar in cultuur wel wordt gedaan. Maar dat was vroeger en nu vergeten dat dat gewoon normaal is. Dat hoort bij ons en je ziet dat het niet mag in het geloof is van: “Dat mag niet. Vergeet het maar.”

Net zoals de LGBTQ's met Maghrebijnse roots, vertelt ook Valérie dat ze het vervelend vindt dat de **vooronderstelling heerst dat personen van kleur niet holebi kunnen zijn:**

Een huidskleur dat is sowieso altijd het eerste en ja, jammer genoeg hier in de maatschappij, word je eerst en vooral in een hoekje gezet. Vanaf dat je die huiskleur, kun je niet iets anders hebben. Maar ik denk dat dat ook te maken heeft met ons geloof en onze cultuur. Bij ons is het not done om homo te zijn, al dat... Dat is not done, dus iedereen neemt dat ook mee van: “Ah ja, maar zij kunnen dat. Zij mogen dat.” Dus waarom zou je denken van... “Misschien is zij wel zo.” Het eerste wat jij ziet: “Oh, dat is een Marokkaan. OK, ze mogen dat niet...” [...] Terwijl dat dat wel is. Ik kan... Dat is er wel, ze zijn er wel. Maar ja, zij worden veel minder gezien.

4.3.4. Aanvullende bronnen en reflecties

In deze sectie lichten we kort toe hoe we het perspectief van de twee deelneemsters met Congolese roots aanvulden met ander bronmateriaal, om specifiek het perspectief van Belgen met Congolese en Zwart-Afrikaanse roots toch iets meer te vertegenwoordigen in dit rapport. Er zijn immers alternatieve manieren waarop wij (witte wetenschappers en witte personen in het algemeen) meer te weten kunnen komen over de noden en ervaringen van gemeenschappen van kleur, en specifiek LGBTQ-personen met migratieroots.

Een aantal van de **experts** die zelf LGBTQ zijn en (gedeeltelijk) roots hebben in verschillende Afrikaanse landen, verstrekten naast hun specifieke expertise ook waardevolle inzichten in hun **persoonlijke ervaringen** als zwarte LGBTQ's in België. De expertinterviews met Nyiragasigwa Hens, Aïda Yancy en Raf Njotea vormen in dat opzicht een belangrijke aanvulling voor dit onderzoek. Persoonlijke ervaringen en professionele expertise gaan voor veel van de geïnterviewde experts hand in hand en informeren elkaar. In dat opzicht worden relevante passages van de expertinterviews mee verwerkt in de analyses.

Ook uit **populariserende boeken**, interviews en opiniestukken, (sociale) media en de kunsten kunnen we leren over ervaringen van uitsluiting op basis van meerdere identiteitskenmerken. Het boek *Dochter*

van de *dekolonisatie* van Nadia Nsayi (2020) is in dit rapport een belangrijke bron om de relatie tussen België en de Congolese diaspora beter te verstaan. Via haar persoonlijke familiegeschiedenis vertelt Nadia Nsayi over de geschiedenis van de kolonisatie in Congo, alsook over haar ervaringen als persoon met Congolees-Belgische roots in België sinds 1989. Nsayi bespreekt veel onderwerpen die informatie uit onze interviews bevestigen en onderbouwen. Ook uit het boek “Het laatste wat ik nog wil zeggen over racisme” van Dalilla Hermans (2020), kunnen we enkele belangrijke aandachtspunten meenemen. Hermans, die Rwandese roots heeft, is een belangrijke publieke stem in het Vlaamse cultuur- en medialandschap. Ook haar perspectief als ervaringsdeskundige en expert inzake racisme en structurele ongelijkheid biedt verdiepende inzichten die aansluiten bij de bevindingen uit de interviews.

Uit een studie van de Koning Boudewijnstichting uit 2017 weten we dat Congolese Belgen **zeer hoog opgeleid** zijn: 60% van de plus 18-jarigen heeft diploma hoger onderwijs, het nationale gemiddelde ligt op 33%. Er heerst echter hoge werkloosheid, en 56% van de werkende personen werkt onder hun opleidingsniveau (Demart et al.). Bovendien hebben personen met Congolese roots zeer **vaak met discriminatie te maken**: “Bijna 80% van de Congolese Belgen zegt discriminatie te hebben ervaren. Dit vindt vooral plaats op de arbeidsmarkt, in de huisvesting en in het onderwijs. De conclusie van deze studie is duidelijk: de Congolese diaspora is zeer goed opgeleid maar sociaal-economisch heel kwetsbaar.” (Nsayi 2020, p. 204).

Nadia Nsayi stelt vast dat er, in tegenstelling tot de afwezigheid van de stemmen van personen uit de eerste generatie van migratie, in België een **nieuwe generatie Nederlandstalige Afro-Belgen** zijn die als opiniemakers naar voren treden:

Tracy Tansia, Don Pandzou, Sandrine Ekofo, Lieven Kandolo, Primrose Ntumba. Het zijn maar enkele namen van twintigers en dertigers van Congolese afkomst, opgegroeid in België. In tegenstelling tot vorige generaties staan ze kritisch(er) tegenover de omgang met het koloniale verleden, ze wijzen op de pijnlijke racistische ergernis en ze delen hun ervaringen, analyses en ideeën in mainstreammedia. Deze evolutie is een goede zaak. Want de Europese kolonisatie van het Afrikaanse continent is een complex verhaal. In een samenleving die steeds diverser wordt, met onder meer zwarte burgers, is het niet meer geloofwaardig om bijna uitsluitend witte mensen – vooral oudere mannen – het woord te geven in het debat over het koloniale verleden. De verhalen moeten verteld worden door meerdere stemmen en vanuit verschillende perspectieven. (Nsayi 2020, 177)

Deze nieuwe stemmen geven niet alleen inzicht in het koloniale verleden, maar drukken ook uit wat er vandaag in deze gemeenschappen leeft en zijn best geplaatst om beleid te ondersteunen. Dit sluit aan bij het gevoel dat de meeste interviewdeelnemers, experts, en personen die niet aan dit onderzoek wilden deelnemen uitten: er zijn voldoende experts vanuit de relevante gemeenschappen die

onderzoek kunnen uitvoeren omtrent intersectionele thema's, en het is aan overheden en instellingen om hun aanwervingsbeleid intersectioneler te maken.

Deze bijkomende bronnen maken ook duidelijk waarom er een zekere **onderzoeksmoeheid** bestaat binnen de populatie van LGBTQ-personen met migratieroots. Veel daarvan heeft te maken met ervaringen van uitsluiting, racisme, en het feit dat witte mensen hun structurele privileges niet voldoende erkennen en op een gepaste manier inzetten. Experte Aïda Yancy, zelf een zwarte queer vrouw, legt uit waarom er volgens haar minder Congolese personen bereikt werden met dit onderzoek:

Because we are used to be exploited as black people. We are used to being taken as subjects and I think that people right now are exhausted at explaining these things to white people and exhausted at this. At being the experience that makes your expertise and people who are aware of those dynamics are more reluctant to take part of it. And I don't think it's because you don't speak the language, because the thing is that most Congolese experts I know, speak your language and others. [...] I think it's a question of humility and reference. Being able to see people as saying: "We've been exploited too much. We are exploited all the time, so we are not going there anymore. Also, we don't have a lot of time." And so, we, more and more, have decided to focus inwards, which I support completely. Uhm, but indeed, I think the conclusion shouldn't be that. I think the conclusion should be that we need to hire people who have a prior experience with, how they say it, intercultural communication.

Ook experte Nyiragasigwa Hens licht toe dat er onder zwarte personen een soort van wantrouwen heerst tegenover initiatieven die op hun gemeenschappen gericht zijn, maar wel door witte instanties worden geleid:

Dus het heeft te maken met een soort van vertrouwen... [...] Want zelf elke keer het verhaal gaan doen: dat is uitputtend, dat is op de duur ook gewoon zo uitputtend dat het geestelijk schadelijk begint te worden. Het heeft ook effect op je persoonlijk leven, en het blijven uitleggen... andersom is het niet zo. [...] Ik heb het met theater ook voorgehad: "Wat stoot je nu voor de borst, wat is daar nu zo koloniaal of racistisch aan?" Dus ik moet dat wéér die mens gaan uitleggen, en mijn enige antwoord is: "Ik ga dat niet uitleggen, want jij doet mij nu pijn. En je bent mij nu aan het slaan, kan je anders gewoon stoppen met slaan." En die blijven gewoon doorpraten. [...] En ik zeg: "Maar je doet me pijn!" echt letterlijk, je doet me pijn. En blijven doorvragen.

Dit is meteen ook een aanbeveling voor **toekomstige projecten** omtrent specifieke gemeenschappen: het is belangrijk dat projecten van meet af aan mee gedragen worden binnen de gemeenschappen, en dat er van meet af aan samengewerkt wordt met experts die zelf ook tot de gemeenschappen behoren.

5. Overkoepelende thema's

“Jouw verhaal kan bijdragen tot meer begrip en minder misvattingen en vooroordelen. En wat meer is, de resultaten van het onderzoek worden meegenomen in overheidsbeleid. Doe mee en laat je stem horen!” Dit stukje uit de online oproep voor deelname toont dat de deelnemers vanuit deze specifieke invalshoek aan het onderzoek deelnamen. De twee hoofddoelen van het onderzoek werden als volgt beschreven:

- Ondersteunen van de doelgroep LGBTQ-personen met een migratieachtergrond;
- Seksualiteit in minder evidente contexten bespreekbaarder maken.

In de volgende twee hoofdstukken bekijken we analyses van de huidige maatschappelijke situatie, uitdagingen en kansen vanuit het standpunt van LGBTQ-personen met een migratieachtergrond.

In het vorige hoofdstuk zagen we dat elk van de drie gemeenschappen specifieke eigenheden heeft, maar we stelden vooral vast dat er **veel overeenkomsten** zijn als het aankomt op de aanvaarding van holebi's binnen de familie en de bredere gemeenschap. Bovendien delen ze achterliggende mechanismes die leiden tot diverse vormen van uitsluiting, en vormt het maatschappelijke klimaat een belangrijke gemene deler in de verhalen. Daarom verlaten we in de volgende hoofdstukken de focus op specifieke etnisch-culturele gemeenschappen en zetten we samen met de deelnemers en experts een intersectionele bril op om gedeelde struikelblokken en hefboomen te identificeren. Aan de hand van de noden en ervaringen van de deelnemers denken we na hoe we in de toekomst naar meer aanvaarding en *empowerment* kunnen toewerken, en we polsten ook naar mogelijke concrete beleidsacties.

Het **ervaringsperspectief van LGBTQ's met een migratieachtergrond** staat ook in dit deel van het rapport centraal. Door veel citaten uit de interviews in het rapport op te nemen, willen we zo goed mogelijk weergeven wat er bij de deelnemers leeft. Om de analyse overzichtelijk te houden, moesten we echter ook veel selecteren. De citaten zijn dus louter voorbeelden, de werkelijke complexiteit, veelheid en diversiteit aan ervaringen en meningen bij onze deelnemers was veel groter. Ook onze deelnemers zelf wijzen op die **complexiteit**. Aylin vindt het bijvoorbeeld goed dat er rond dit kruispunt gewerkt wordt, maar geeft ook mee dat het om gevoelige thema's gaat:

This is hard [laughs]. No, it's good, I mean we need to talk about it, right, that's the whole point of it. No there is no solution, I mean if it would be easy it would have been done already.

Het citaat van Aylin zet de toon: het maatschappelijke vraagstuk om (holebi-)seksualiteit bespreekbaarder te maken in minder evidente contexten zoals migrantengemeenschappen en het ondersteunen van LGBTQ-personen met migratieroots, is niet eenvoudig op te lossen.

Vanuit haar persoonlijke ervaring en haar expertise in socio-cultureel en jeugdwerk benoemt Racha iets dat we ook zelf aanvoelen en waarom dit project in het leven geroepen werd: we staan voor maatschappelijke uitdagingen die we tot nu toe niet op deze manier kenden of benoemden, we voelen de spanning rond dit kruispunt van identiteitslagen aan. Aangezien het om **nieuwe uitdagingen** gaat, zullen er ook nieuwe benaderingen nodig zijn. Daarin gaan we mogelijk fouten maken, maar het is absoluut nodig dat we toch proberen:

We moeten op maat, ad hoc oplossingen bieden voor problemen die we nog niet kennen, en die we ook niet academisch kunnen teruglinken aan honderdvijftig jaar studie, die nu boven water drijven, en die we nu ad hoc moeten aanpakken. Wil dit zeggen dat we dit juist gaan doen? Waarschijnlijk niet, want binnen honderdvijftig jaar is er wel een hele resem van academici die erover hebben geschreven, zelfs onder andere jij, en dan gaat de generatie die dat hierna komt zeggen van: “bende prutsers.” [...] Maar, wij hebben wel de toon gelegd. En dat is hetgeen dat er nu aan het gebeuren is. Dat gaat stagneren, maar wanneer, we gaan dat misschien zelfs niet meer meemaken. Maar het is wel nodig om ad hoc en op maat te werken.

In die zin beginnen we met een bespreking van een reeks algemene en overkoepelende thema's die onze specifieke vraagstukken in een bredere maatschappelijke en sociale context plaatsen. Daarna volgt de bespreking van struikelblokken en hefbomen in een aantal specifieke domeinen en leefomgevingen.

Doorheen de bespreking van deze algemene thema's komen ook een aantal **kritische noten** aan bod. Reeds van het begin van het onderzoek was duidelijk dat het thema en het opzet van dit onderzoek veel kritiek zouden oproepen. Naast de algemene bedenkingen die we in de methodologische sectie al bespraken, zijn er een aantal specifiekere punten van kritiek die samenhangen met de thema's die de deelnemers in de interviews aanhaalden, en die we om die reden hier bespreken. Het gaat hier immers om een extra laag bovenop onze bevindingen: veel van de problemen waarmee de deelnemers in het dagelijkse leven te kampen hebben, zien ze ook terugkomen in beleid en onderzoek rond het kruispunt. Ook hier kiezen we ervoor hun meningen en ervaringen centraal te stellen. We zijn ook overtuigd dat deze kritische bedenkingen thuishoren in dit rapport, omdat we geloven dat deze kunnen bijdragen om toekomstige onderzoeken en beleidsinitiatieven ethischer en efficiënter aan te vatten, en daarmee sneller de gewenste resultaten te krijgen.

5.1. De aanvaarding van (homo-)seksualiteit

5.1.1. Culturele verschillen in de omgang met (homo-)seksualiteit

Zoals we in deel 1 van het rapport gezien hebben, geven verschillende deelnemers aan dat er in hun cultuur **algemeen niet over seksualiteit wordt gepraat**. Mostafa legt bijvoorbeeld uit dat seksualiteit in de Marokkaanse gemeenschap echt tot de privésfeer hoort: “Dat is uw seksualiteit en daar heeft niemand een affaire mee. Sowieso binnen heteroseksualiteit praten we ook niet over... OK, jonge gastjes wel, maar overwegend praat je niet over jouw seksleven. En dat heeft niks te maken met homoseksualiteit of hetero of wat dan ook.”

Het feit dat seksualiteit in Maghrebijnse culturen niet openlijk besproken wordt, heeft volgens Mostafa **voor- en nadelen voor LGBTQ-personen**. Enerzijds wordt er sowieso weinig over gepraat waardoor het ook niet nodig is om zich te outen, maar anderzijds is er daarom ook bijzonder weinig bewustzijn over seksuele en genderdiversiteit. Ook Jaouad Alloul bevestigt dat er weinig over seksualiteit wordt gesproken en voegt toe dat de witte gemeenschap zich daar niet in moet mengen: “Er gebeurt heel veel niet publiekelijk en dat hoort gewoon ook bij bepaalde etnisch-culturele gemeenschappen, die kiezen ervoor om niet publiekelijk hun *family issues* te voeren en ik vind dat wij dan, als witte gemeenschap of witte-dominante gemeenschap, dat ergens gewoon moeten aanvaarden voor wat dat is.”

Veel deelnemers zien wel een **nood aan mensen die binnen hun gemeenschappen het thema LGBTQ-zijn op tafel leggen**, zodat er gesprekken rond kunnen ontstaan en het beeld dat er rond heerst bijgesteld kan worden. Maar dat is niet eenvoudig, ook niet voor expert Raf Njotea die wél een publieke rol opneemt in de maatschappij. Hij geeft aan dat hij weinig voeling heeft met de Nigeriaanse gemeenschap:

Wij zijn echt super-westers, superwit opgevoed. Ons mama kon je echt alles vertellen, we gingen naar de muziekschool, naar de scouts en ons papa die was er wel in de eerste 18 jaar of zo waren die nog samen, maar die was altijd wat meer op de achtergrond. Dat is ook niet zo... Soms een beetje gemakzucht, dat is zo... Die heeft ook niet echt veel moeite gedaan om de connectie tussen Nigeria en ons zowat warm te houden, misschien ook wel door mijn mama. [...] Ik heb nooit gesprekken gehad met iemand in de Nigeriaanse community over iets diepzinnig, laat staan seksualiteit.

Biculturele personen zoals Raf Njotea weten vaak uit eigen ervaring dat de **Westerse manier niet de enige of juiste manier** is om met seksualiteit om te gaan. Men kan dat ook niemand opdwingen.

5.1.2. Problemen met de aanvaarding van LGBTQ's

Ondanks alle nuanceringen en contextualisering die volgen, is het belangrijk aan te geven dat de deelnemers erkennen dat er problemen zijn met de aanvaarding van LGBTQ's in hun etnisch-culturele gemeenschappen. Velen wijzen daarbij op de belangrijke rol van **religie en geloof**. Binnen Hakan's familie in Turkije heerst bijvoorbeeld een heel negatief beeld over homoseksualiteit:

Ik heb heel veel neven en nichten, en degenen die dus terug van Turkije komen, die hebben allemaal die mentaliteit van vroeg trouwen, en die kennen eigenlijk gay zijn, die kennen dat niet. En als ze erover horen, dan is het direct heel hard in de tegenaanval gaan, zonder enig begrip te tonen. Omdat dat niet mag. En dan verwijzen ze telkens naar één zelfde verhaal dat voorkomt in de Koran, dan verwijzen ze... Misschien ken je het, het verhaal van Lot, en da's dan blijkbaar een bevolking die ooit heeft geleefd, dat waren blijkbaar, ja, zoals bij de Grieken en Romeinen, ja, er waren ook homo's tussen... Maar volgens andere overdragingen waren er ook pedofielen tussen, en ik weet niet wat nog allemaal, en zou God hen dan gestraft hebben. [...] Ze zeggen "Ja je gaat branden in de hel" en blablabla.

Ook in de Belgische context zijn meerdere deelnemers in aanraking gekomen met religieuze familieleden die geloven dat LGBTQ's in de hel zullen branden, en dit zowel binnen islamitische als katholieke gemeenschappen.

Sommigen namen om die reden **afstand van hun geloof**, zoals Sam:

Ik ben zelf moslim, maar ik hou me nu echt niet meer bezig met het geloof, omdat het mij zo depressief maakt. Gewoon daarover denken van: 'Het wordt niet geaccepteerd.' Ik ga later naar de hel. En ik vind het zo eng, als ik erover denk. Ik kan mezelf echt depressief maken hierover. [Stilte]

Anderen zochten een manier om hun **seksualiteit en hun geloof te verzoenen**. Zo wijzen meerdere deelnemers erop dat er niet letterlijk in de Koran staat dat homoseksualiteit niet mag. Amian vertelt hoe zij haar geloof en haar lesbisch-zijn met elkaar heeft kunnen verzoenen, door te onderzoeken hoe zij de Koran kan begrijpen:

Maar ik heb zoiets van: "Religie wordt heel veel geschapen door de mens. Door het perspectief van mensen en door het perspectief van mannen." [...] Ik heb toen die discussie met mezelf: het is niet gelijk desondanks dat het er zo staat. "Iemand die homo is of lesbisch is, dat mag niet." Maar staat dat ook echt letterlijk in de Koran? Zover ik het weet, staat het niet echt expliciet erin van: "Homoseksueel zijn mag niet." Wel het verhaal van bijvoorbeeld Job en die gemeenschap die losbandige seks hebben, is dat meer op het fysieke, het losbandig seks hebben en dat je dan niet trouw bent aan uw partner... Dat is mijn interpretatie, hé. Ik vind dat vreemd als ik zagezegd niet mag bestaan, waarom besta ik dan? Men gelooft dat God geen ongelukjes maakt en toch bestaan er gehandicapten. Dus ja, mogen die zagezegd niet bestaan? Tuurlijk niet. Heeft dan God iemand geschapen die dan eigenlijk zagezegd niet 100% is? Dat zijn dan toch ook nog altijd

gelijkwaardige mensen. Dat was toch dan op die manier kon ik mezelf met mijn eigen geloof verzoenen.

Algemeen zien we dat dat jongere deelnemers, van in de twintig, een **kritische houding hebben tegenover dubbele standaard en hypocrisie** als het op geloof aankomt. Zo maakt het Hakan boos dat er geen probleem van wordt gemaakt dat sommige van zijn Turkse ooms vreemdgaan en buitenechtelijke kinderen hebben: “Dat is dan allemaal wel OK, en het feit dat ik gay ben en andere mensen geen kwaad doe, is dan wel een probleem.”

Noor brengt de nuance aan dat **moslim zijn niet automatisch betekent dat men holebitransfoob is:**

Ik ken bijvoorbeeld een vriendin die moslima is en zij vindt dat allemaal OK. Dat stoort haar niet, en 't is nu eenmaal zo, en God heeft dat zo gedaan. En ook bijvoorbeeld de evolutietheorie: ze gelooft wel in het wetenschappelijke want God heeft dat zo gedaan, zo van die dingen. Maar haar ouders geloofden dan in hetzelfde geloof en die zijn daar dan tegen. Dus ik denk niet dat dat een verband heeft [...] 't is niet omdat ge gelovig zijt, dat ge homofoob zijt. Ik denk dat dat een foute opvatting is van mensen.

Zowel deelnemers als experts benadrukken dat er geen intrinsieke tegenstelling is tussen moslims, personen met migratieroots, en LGBTQ-zijn. Verschillende deelnemers wijzen er ook op dat het thema LGBTQ-zijn niet alleen binnen deze drie gemeenschappen moeilijk kan liggen.

Naast geloof wijzen de deelnemers op een heel aantal andere verklaringen voor het gebrek aan aanvaarding. Voor Maryem ligt het aan **onwetendheid, gebrek aan kennis en aan contact met LGBTQ's:**

Mensen weten gewoon niet beter. Ik vind dat het daar echt wel hard op gehamerd moet worden en wat aan moet gedaan worden. Ook op cultureel vlak, want je hoort vaak, in Brussel gebeurt dat wel meer, maar dan... van die buitenlanders, allochtonen dat er dan homo's dan in elkaar gaan slagen, maar dat is totaal niet OK, maar die weten niet beter. En dat komt omdat die naar bepaalde scholen in bepaalde wijken gaan waar er dan helemaal niet over wordt gepraat, dus als je dan ook gewoon verplicht, dan voorkom je misschien zulke dingen. Er moet gewoon meer over worden gepraat, want anders gaat dat blijven gebeuren. Als je het meegeeft via de kinderen, zijn de ouders ook een beetje verplicht om ernaar te luisteren. Als kinderen terugkomen van school en erover praten, dan wordt dat misschien daar weer opgenomen en zo.

Ook het thema **eer en “wat zullen de mensen denken”** is volgens verschillende deelnemers een van de redenen waarom homoseksualiteit in families binnen verschillende culturen moeilijk aanvaard wordt. Zo stelt Tarik:

Je pense dans la communauté maghrébine – pas uniquement dans la communauté maghrébine, ce qu'il y a c'est une question d'une honte. Apprendre que ton fils ou ta fille sont gay, ben c'est une honte envers la famille, envers les voisins. "Comment les voisins vont réagir" et "ce que tu seras mal traité, bien traité." [...] J'ai l'impression dans certaines familles, là je généralise plusieurs communautés, plusieurs cultures on va dire... c'est "que-est ce que pense l'autre."

Peut-être en elle même va l'accepter mais craint le sentiment de ce que pensent les autres. Et ça c'est ce qui est le plus difficile.

Verschillende deelnemers vertellen over het belang van discretie en bezorgdheid over wat de mensen zouden denken en zeggen. Winnie legt uit dat er binnen vele diaspora's een hechte band is en dat dergelijk nieuws snel de ronde zou doen: "Want vele *communities*, de Turkse *community*, de Tsjetsjeense gemeenschap, zijn allemaal zeer sterk verbonden. En als iemand iets hoort van iemand, dan weet iedereen het op één of andere manier."

Meerdere deelnemers wijzen bij dit alles wel op het **verschil tussen de verschillende generaties van migratie**. Zo vertelt Amian dat ze een duidelijk verschil ziet tussen oudere en jongere moslims:

Ik ga niet spreken vanuit mijn afkomst, maar mensen die moslim zijn opgevoed. Er is zeker niet die acceptatie dat je kan verwachten bij een autochtoon, zeg maar. Dat is zeker wel nog aanwezig en dat zou onnozel zijn om dat te ontkennen en te doen alsof. Nee, dat is zeker wel aanwezig, absoluut. Dat is minder aanwezig dan vroeger. Met andere woorden, mensen die hier geboren zijn, zoals ik... Mensen die bijdragen door echt te gaan werken en in aanraking te komen met iemand die homo of lesbienne is, ontdekken dan van: "Wacht eens, dat zijn toffe mensen, die zijn niet zoals wij hadden gedacht." Vooroordelen van mensen met slechte bedoelingen, wat dan ook. Die mensen zullen dan mildere vooroordelen hebben en het is te hopen met de nieuwe generatie dat die denken: "Lesbisch, who cares?"

5.1.3. Shock-tactieken werken niet

Aangezien seksualiteit minder bespreekbaar is, en zeker homoseksualiteit heel gevoelig ligt, vinden zowel experts als deelnemers **shock-tactieken om deze thema's bespreekbaar te maken niet aangewezen**. Volgens Mostafa is het beter mensen de tijd te geven om te wennen aan de gedachte dat iemand LGBTQ zou kunnen zijn:

Mostafa: *Allee, coming-out, ik zeg tegen iedereen: 'Doe dat niet'.*

Marion: *Terwijl dat dat hier zowat de standaard is van een gelukkig verhaal.*

Mostafa: *En dat werkt écht niet bij ons. Bij ons heb ik zoiets van: 'Laat het gewoon rustig doorsijpelen.' Wij hebben jarenlang nodig gehad om te kunnen accepteren of te weten te komen wie dat we zijn. Onze familie, onze achterban zal ik maar zeggen, heeft dat ook nodig en in mijn geval is dat heel rustig doorgesijpeld bij mensen van: 'Wat is dat nu? [...] Is dat nu? Is dat niet?' En op een gegeven moment is het wel duidelijk. En ze zijn eraan gewend geraakt en ik moet zeggen van: 'Wow'. Ik heb mensen die... van religieuze praktiserende moslims niemand heeft ooit iets negatiefs gezegd of mij laten vallen of wat dan ook.*

Hakan sluit zich hierbij aan, en geeft een concreet voorbeeld over hoe holebiseksualiteit in het onderwijs subtiel aan bod zou kunnen komen:

Hakan: *Als mijn zus dan bijvoorbeeld zou thuiskomen met een boekje over dat homo's mogen of hoe dat dat werkt, en die komt thuis en die toont dat aan mijn ouders dan gaan mijn ouders zeggen van 'Ja, maar dat is niet waar' en 'Dat is niet goed' en dan gaat dat wel dubbel zijn. Dus ik zou het gewoon op een subtiele manier doen.*

Marion: *Ik snap het wel wat ge wilt zeggen, da's kei goed. Niet zo 'in your face' en je moet dat accepteren, maar, ja...*

Hakan: *Ja, ik zeg maar zowat, bijvoorbeeld in de Nederlandse les, een zinnetje over: 'Thomas en Jan die wandelen hand in hand door de straat', onderwerp ontleden, spv, wat is [...] Ik weet niet wat, zo'n dingen.*

Marion: *Of Thomas en Hakan?*

Hakan: *Ja, Thomas en Hakan.*

Dit sluit aan bij de werkwijze van Ella, Merhaba en Sensoa die besproken werd in het literatuuroverzicht: een zeer directe aanpak van het thema is niet de meest geschikte manier om het thema homoseksualiteit bespreekbaarder maken in minder evidente contexten. In de methodiek "Recht op Liefde" (2013) wordt gesproken over "het thema bespreekbaar maken", legt Sarah Scheepers van Ella uit:

Maar zeker niet "bij hen". En wat daar zo typisch aan is, en zo leggen we het ook uit in het boek zelf, dat het hoofdstuk religie helemaal achteraan komt. En als we het uitleggen is het: "Kijk, het gaat over identiteit, gender, seksualiteit; het gaat eigenlijk niet over religie." Dat moet je duidelijk maken, het verschil tussen cultuur en religie, het verschil tussen gewoontes en religie. Religie hoeft niet altijd de focus van het gesprek te vormen voor wie dat niet comfortabel is.

Op deze manier wordt vermeden om bepaalde bevolkingsgroepen of religies met de vinger te wijzen.

5.1.4. Alternatieve manieren van sensibilisering

In het kader van de bespreking van manieren waarop er binnen de gemeenschappen zou kunnen worden gesensibiliseerd rond seksuele en genderdiversiteit, geeft de grote meerderheid van de deelnemers aan dat een **informatiecampagne niet zou werken**. De onderzoekers legden een informatiecampagne als hypothetisch voorstel voor aan de deelnemers, die er zelf een invulling aan konden geven, waarbij verschillende voorstellen besproken werden. Zo bijvoorbeeld het voorstel om te werken aan de publieke zichtbaarheid van LGBTQ's met migratieroots door middel van een sensibiliseringscampagne, onder meer via posters, wat volgens verschillende deelnemers deugd zou doen aan LGBTQ's met migratieroots zelf, maar binnen de gemeenschappen mogelijk vooral als provocatie of als "Westerse propaganda" zou worden gezien en dus de meningen binnen migrantengemeenschappen niet noodzakelijk veranderen. Andere deelnemers hadden het over brochures met informatie per post, die volgens hen niet gelezen zouden worden of direct bij het oud

papier belanden, wat volgens hen samenhangt met een weerstand zowel tegen het thema en als tegen overheidsinmenging. Een *low-key* sensibilisering via sociale media zou volgens de deelnemers nog het best kunnen werken.

Winnie ziet het zo: “Het gaat werken voor de mensen die in de LGBT-gemeenschap horen. Maar niet voor andere mensen. [...] Ik denk dat het makkelijk is voor de Westerse wereld om zichzelf als een soort goede... ik weet niet, als een soort held van de wereld te beschouwen”. Volgens experte Nyiragasigwa Hens, maar ook andere experts, is het **Westerse model voor de emancipatie van LGBTQ's niet het enige of juiste:**

We moeten sowieso in het algemeen heel voorzichtig zijn met dingen op te leggen. Wat je juist in het begin zei: we moeten echt van binnenuit... Iedereen heeft individueel zijn parcours, soms is het een groepsparcours, maar nóóit, want dan ben je terug de kolonisator, gaan zeggen van “zo is het” en dat dan gaan opleggen. Kolonisator ben je dan!! [Laatste zin in theatrale stem, we lachen een beetje]

Hens grapt, maar is tegelijkertijd ook serieus: het idee dat de witte gemeenschap het beter weet en meer geciviliseerd is dan gekleurde gemeenschappen, is inderdaad de basisgedachte achter kolonialistisch beleid, een thema dat in de volgende sectie aan bod komt. Ook Mostafa waarschuwt ervoor om het Westers idee van LGBTQ-emancipatie aan mensen met een niet Westerse culturele achtergronden te proberen opleggen:

Ja, en vooral er niet van uitgaan van: "Wij hebben onze vrijheid zo gehaald en dat is niet alleen de democratie, dat is met alles. Wij in het Westen hebben het voor elkaar gekregen en heel de wereld... Als jullie iets willen, moeten jullie..." Nee, ieder heeft zijn eigen manier. En zijn eigen tradities, cultuur en daarin zoek je, in plaats van het ultiem voorbeeld van West-Europa en Amerika.

Veel deelnemers benadrukken dat er binnen hun gemeenschappen veel verschillende manieren zijn waarop met (homo-)seksualiteit wordt omgegaan, en dat er dan ook verschillende, specifieke manieren nodig zijn om dit thema bespreekbaarder te maken.

Jaouad Alloul vindt dat er een **combinatie van sensibiliseren over culturele diversiteit en seksuele diversiteit** nodig is:

Ja, er zijn zeker groepen waar er nog een groter parcours af te leggen is als het gaat over inclusie naar LGBT, absoluut. Dat ga ik ook niet verstoppen, maar in deze superdiverse maatschappij, waar je eigenlijk mini-maatschappijkes hebt daartussen, moeten we gewoon beseffen dat die mini-maatschappijkes ook gewoon door hun proces moeten. En dat is aan het gebeuren.

Hij legt verder uit dat bewustzijn over en aanvaarding van diversiteit intrinsiek te maken hebben met een **intern proces** dat van buitenaf slechts beperkt gestimuleerd kan worden:

Wat ik niet vind, is dat wij dan ook weer als maatschappij die mensen moeten gaan viseren en daar ook een soort heksenjacht gaan moeten doen, want dat is gepasseerd. Dat hebben we gehad en het is niet omdat wij nu het woord "verlicht" hebben gebruikt als een vorm van onze geest dat wij ook daadwerkelijk verlicht zijn. Omdat ik weet van mezelf als homoseksuele man hoe moeilijk het is om verlicht te zijn, bij wijze van spreken. Om woke te zijn, om wakker te zijn, om mij bewust te zijn van mijn denken en hoe ik kijk naar de wereld.

Uit de bespreking van de vraag hoe er voor meer bespreekbaarheid kan worden gezorgd, blijkt heel duidelijk dat men **aanvaarding niet kan forceren**. Wanneer men mensen probeert te forceren om opener te zijn tegenover LGBTQ's, kan dit juist **weerstand opwekken**. Jaouad Alloul stelt bijvoorbeeld dat het geen goed idee is om specifieke gemeenschappen met de vinger te wijzen:

Nee, omdat ik vrees een beetje dat er nu al door de troebele tijden waar Vlaamse identiteit zo wordt verdedigd, bestaat de kans dat heel veel gemeenschappen zoiets gaan hebben van: 'Maar, als wij nu gewoon echt zeggen dat dat niet iets is dat bij ons tolereerbaar is', wordt het bijna door hun strot geduwd waardoor mensen zich er bijna nog harder tegen gaan verzetten, weet je? Als ik spruitjes maak en ik zeg dat jij die spruitjes moet eten en dan ga ik zeggen dat je die moet leren eten... Dan na een tijd ga je echt gewoon... Ik ga u zelfs stimuleren om daar een walging tegen krijgen, omdat je zoiets hebt van: 'Ik weet dat ze er zijn. Ik zie ze ook overal, want ze komen in de media, ze zitten op mijn werk, ze zitten op school... Dat is eigenlijk die mensen ben je al aan het leren aanvaarden.' Je moet ook... Je mag zoveel informatie geven en zoveel campagnes... Mensen moeten in contact komen, dus ik denk dat er eerder campagnes moeten gedaan worden naar hoe dat we verschillende gemeenschappen samen kunnen brengen. Ik denk dat daar veel interessantere leercurves uit zouden komen, dan...

De spruitjesmetafoor illustreert op een anschouwelijke manier waarom het niet werkt om van bovenaf op te leggen dat bepaalde gemeenschappen LGBTQ's aanvaarden. Ann Trappers twijfelt eveneens aan de efficiëntie van een informatiecampagne vanwege de overheid en vreest dat die in het huidige klimaat van polarisering zelfs een sterk averechts effect zou kunnen hebben.

In het vorige hoofdstuk werd al aangehaald dat verschillende deelnemers aan het onderzoek aangeven dat binnen migrantengemeenschappen de houdingen tegen tegenover LGBTQ's aan het veranderen zijn. Amian voegt daaraan toe dat **LGBTQ-emanipatie in haar gemeenschap iets anders betekent** dan voor witte Belgen:

Dat klinkt bij jullie misschien van: "Dat is nog niet genoeg." Maar voor iemand met mijn ervaringen als tiener: dat is een wereld van verschil. Het is te hopen, met meer visibiliteit en met mensen vooral die ook hier geboren zijn en die kinderen hebben, die dat ook hier geboren zijn, die echt wel meer mee zullen zijn. Want je mag niet vergeten dat mensen die naar hier komen, die al groot zijn gebracht in een ander land met een heel ander idee, die komen naar hier en die leven ook een vrij geïsoleerd leven en die hechten ook veel belang aan de normen die ze hebben meegekregen. Zo ver dat ze niet willen buigen over wat er hier gaande is. Je zou denken van: "Die zouden toch net moderner moeten zijn dan degene die dan in hun moederland wonen?" Maar dat is dus niet het geval.

5.2. Gendernormen en -rollen

Aansluitend bij de culturele verschillen in de benadering van seksualiteit die in de vorige sectie besproken werden, is het belangrijk ook in te gaan op culturele verschillen in opvattingen over gender. Zoals we in de literatuurstudie zagen, zijn houdingen tegenover gendergelijkheid en holebitransseksualiteit nauw verweven, en is de acceptatie van LGBTQ's over het algemeen beter in landen met een grotere gendergelijkheid (Henry & Wetherell, 2017). Ook de verhalen van de deelnemers en experts bevestigen dit: opvattingen en normen rond gender vormen een rode draad doorheen de interviews, als één van de onderliggende factoren die de aanvaarding van holebiseksualiteit en de persoonlijke bewegingsvrijheid beïnvloeden. Om de complexe rol van gendernormen beter te begrijpen, gaan we dieper in op de manier waarop de deelnemers hier zelf over spreken.

5.2.1. Genderrollen in traditie, religie en cultuur

Een aantal deelnemers leggen de **link tussen genderrollen en culturele tradities**. Volgens Winnie, die Tsjetsjeens-Turkse roots heeft, delen veel Aziatische culturen een traditionele opvatting over gendernormen. Dat houdt onder andere strikte rolverdelingen volgens gender in, het feit dat het moeilijk is om het ouderlijke nest te verlaten, sterke verwachtingen over relaties en familie, en een zeer beschermende houding tegenover meisjes en vrouwen. Een centrale verwachting waarmee verschillende deelnemers voortdurend geconfronteerd worden is om te trouwen en kinderen te krijgen. Deze verwachting is niet cultureel specifiek en confronteert bijvoorbeeld zowel Anastasia, die Congolese roots heeft, als Hakan, die Turkse roots heeft: “Heel veel mensen verwachten ook dat ik, ja, ga trouwen en kinderen ga krijgen en zo. Kinderen wil ik zeker hé. Maar trouwen met een vrouw, dat is natuurlijk iets totaal anders. Dus, er zijn verwachtingen, ook in mijn familie. Elke keer als ik bij mijn tante kom, of bij mijn oma kom, hetzelfde onderwerp: ‘Wanneer ga je iemand vinden? Wanneer ga je met iemand afkomen?’”

Naast deze verwachting waar zowel mannelijke en vrouwelijke deelnemers mee kampen, zijn er ook veel **verschillen in de perceptie en behandeling van mannen en vrouwen**. Zo worstelt Kubra met de hoge verwachtingen om aan de normen van vrouwelijkheid te voldoen en probeert ze de traditionele tweedeling man-vrouw te doorbreken door bijvoorbeeld letterlijk tussen de traditioneel gescheiden groepen van mannen en vrouwen te gaan staan bij familiebezoeken van meer gelovige personen. Maar tegelijkertijd wijst ze op de problematische houdingen tegenover vrouwen die ook in de Westerse cultuur circuleren, bijvoorbeeld bij extreemrechts:

Dus het is niet alleen bij de Turkse gemeenschap. Er zijn zoveel dingen die overeenkomen met extreemrechts en extreme moslims, en ik vind dat we dat allebei evenveel aandacht moeten geven, want anders blijft extreemrechts de extreme moslims met de vinger wijzen terwijl dat zij exact hetzelfde doen.

Kubra verwijst hier naar het ophefmakende optreden van Jeff Hoeyberghs aan de Universiteit Gent in 2019, waar hij op uitnodiging van het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond KVHV een lezing kwam geven. Met seksistische uitspraken zoals "je kan een vrouw niet als gelijke behandelen zonder haar slaaf te worden" zorgde hij voor felle reacties.²⁰ Wat het nahouden van conservatieve gendernormen betreft is er volgens de deelnemers doorheen verschillende culturen werk aan de winkel, ook onder Vlamingen.

Ook **religie speelt een belangrijke rol in gender-opvattingen**. Los van het feit of een persoon een migratieachtergrond heeft of niet, of een persoon gelovig is of niet: door het christendom en de islam worden traditionele opvattingen over gender en seksualiteit versterkt. Zo legt Ilayda uit dat homoseksualiteit om twee samenhangende redenen niet aanvaard wordt binnen haar gemeenschap: enerzijds omdat het tegen de religie ingaat, en anderzijds omdat het tegen het idee van het traditionele gezin ingaat. Opvattingen over gender spelen hierin een belangrijke rol, want homo zijn staat haaks op het traditionele idee van mannelijkheid en getuigt van een zwakte in de mannelijkheid. Voor traditionele Turkse mannen is het heel moeilijk om een zwakte of ziekte toe te geven; alles samen zijn dit voor Ilayda symptomen van *fragile masculinity*, het idee dat mannelijkheid zeer broos is en daarom zo fel wordt verdedigd. Zij merkt ook op dat er een zeker hypocrisie is ten aanzien van holebi-zijn: ze denkt dat Turkse mannen niet zo negatief gaan staan tegenover vrouwen die seks hebben met vrouwen of lesbische koppels, "want daar kijken ze allemaal naar op hun computer".

Samenvattend kunnen we stellen dat de houding tegenover holebiseksualiteit nauw samenhangt met gendernormen, die de deelnemers op hun beurt verbinden met traditie, religie en cultuur. Toch is het belangrijk te benadrukken dat jonge personen en zeker jonge vrouwen een grote druk ervaren door de rollen die traditioneel aan gender verbonden worden, ook los van hun etnisch-culturele context.

5.2.2. Gender, bewegingsvrijheid en homoseksualiteit

Verschillende deelnemers wijzen erop dat de sterke genderverwachtingen, zeker voor vrouwen, leiden tot **bepaalde bewegingsvrijheid**. Amian stelt bijvoorbeeld dat traditionele genderopvattingen het moeilijker maken voor vrouwen om hun lesbisch of bi-zijn te gaan verkennen, omdat ze minder

---

²⁰ <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/12/13/studentenclub-kvhv-2-maanden-geschorst-en-moet-afstand-nemen-van/>

bewegingsvrijheid krijgen: “Je moet ook weten bij vrouwen, zeker als je jong bent en je woont nog thuis, je mag dat vergeten dat je nog tot twee uur ’s avonds wegblijft. [...] Bij vrouwen, er is zoveel sterke sociale controle... Gewoon hoe belemmerd je bent om makkelijk onder de mensen te zijn en naar clubs gaan.”

Ook in de **zichtbaarheid van personen die openlijk LGBTQ zijn**, ziet Amian een verschil tussen mannen en vrouwen. Ze ziet af en toe mannen die "vrij open paraderen" in voornamelijk Arabische buurten:

Maar nooit van mijn leven heb ik een lesbische vrouw gezien. Iemand die dat ook meer uit met kleding en wat dan ook, zoals je een paar homo's hebt die dat ook wel meer fysiek uiten dan iemand anders. Ik heb dat nooit gezien in [mijn buurt]. En ik heb ook gezien dat dat meer hush hush is onder de vrouwen dan bij mannen. Dat is gewoon omdat er in onze samenleving vrouwen jammer genoeg nog altijd niet gelijk zijn als mannen.

Ook wat de reacties op homoseksualiteit betreft, ondervindt Amian een verschil in haar gemeenschap en familie. Ze vertelt hoe ze dacht dat haar zus nog zou kunnen begrijpen dat ze lesbisch is, maar haar broers niet: “Jongens in onze gemeenschap, die zijn harder dan meisjes. Ik had gedacht dat die mij direct vies gingen vinden. Maar de enige hoop die ik had, was mijn zus.”

Uit een studie blijkt dat de **manier waarop LGBTQ-personen hun genderexpressie uiten**, wordt beïnvloed door traditionele opvattingen over gender, waarbij vooral mannen de druk voelen om aan conventionele normen van mannelijkheid te voldoen (El Feki, Barker, Heilman, 2017a, p. 132). Verschillende deelnemers bevestigen dat uiterlijk voorkomen en kledij sterk gebonden zijn aan gendernormen. Wanneer men daartegen ingaat, wordt dit onder de traditionelere leden van de etnisch-culturele gemeenschappen opgemerkt. Wanneer Amian zich bijvoorbeeld minder meisjesachtig kleepte, kreeg ze veel commentaar: “Elke dag dat ik naar buiten ging met mijn kleding, werd ik altijd bekeken. Ik was niet bereid om mij aan te passen aan de gemeenschap. Ik was niet bereid om ineens rokken te dragen, om een hoofddoek te dragen. Ik dacht: ‘Fuck dat, ik ben zo niet.’” Volgens verschillende deelnemers is de controle over kledij en kapsels ook een manier waarop traditionele opvattingen over gender de persoonlijke vrijheid beïnvloeden.

Samenvattend kunnen we stellen dat onze deelnemers een duidelijk verschil zien in de normen waaraan mannen en vrouwen moeten voldoen, en dat vooral meisjes en vrouwen minder bewegingsruimte krijgen, waardoor het voor hen nog moeilijker is hun seksualiteit te verkennen. De vaak zeer traditionele en conservatieve gendernormen binnen hun gemeenschappen vormen volgens de deelnemers één van de factoren vormen die homoseksualiteit moeilijk doen liggen. Dat blijkt al uit de **moeilijke omgang met seksualiteit in het algemeen** onder de meer traditionele personen binnen de gemeenschap. Zo wijst Kubra bijvoorbeeld op de opvatting dat een vrouw een man geen hand mag geven omdat hij anders opgewonden zou kunnen raken:

Er wordt zoveel verkeerde informatie of zo radicale informatie verspreid dat er dan soms een tante is en dat die mijn broer geen hand wil geven. Mijn ma is dan zo van: "Da's uw neefje, doe 's effkes normaal." Het feit dat jij zo denkt, is al ongezond. Da's al een probleem. Dat er zo van die ouderwetse dingen worden verspreid in mijn gemeenschap. En dan is het al moeilijk dat je het dan moet gaan hebben over de LGBTQ-community.

Kubra verwijst hier naar de samenhang tussen conservatieve opvattingen over gender en de moeilijke aanvaarding van holebiseksualiteit: het bespreekbaar maken van die conservatieve opvattingen over gender is nodig om seksualiteit bespreekbaarder te maken, wat op zijn beurt de basis kan zijn om LGBTQ-thema's bespreekbaar te maken.

5.2.3. Toxische mannelijkheid

In de vorige secties verwezen we al naar de belangrijke rol van opvattingen over mannelijkheid in de houding tegenover LGBTQ-zijn. Verschillende deelnemers spreken in dit verband over **toxic masculinity** of toxische mannelijkheid. In de literatuur vinden we volgende definitie:

Toxic masculinity is the idea that it is damaging to everyone when men endeavour to meet the ideals of masculinity: dominance, misogyny/homophobia, and repression of emotions except anger. The idea of toxic masculinity doesn't aim to demonize men, but to emphasize the harmful effects of conforming to ideal masculine behaviors. The normalization of violence, non-consent, entitlement, and power over others is implicated in domestic violence, sexual assaults, and hate-crimes. (Barker & Scheele, 2019, p. 57).

Winnie verbindt bijvoorbeeld de holebi-negativiteit in Tsjetsjenië en in de Tsjetsjeense diaspora met toxische mannelijkheid, en de verhouding tussen jongens en mannen in het algemeen. Er is behoefte aan samenhang onder mannen, en volgens Winnie verloopt die band vaak via traditionele of stereotiepe kenmerken van mannelijkheid:

In Tsjetsjenië is masculinity testosteron, OK? Goed, hier en daar zijn er wel verschillen, ze kunnen gerust elkaar een compliment geven, uiterlijke complimenten, want ze weten dat dat niks te maken heeft met gays, want homoseksuele Tsjetsjenen bestaan niet.

De **samenhang tussen een gepercipieerd falen van mannelijkheid en homoseksualiteit** wordt ook bevestigd als achterliggende reden voor negatieve attitudes tegenover homoseksualiteit in de grootschalige IMAGES MENA studie.: "Men, in particular, described their homosexual peers as less than 'real' men, and as giving Moroccan manhood, in general, a bad name. Homosexual men were marginally acceptable if they looked and behaved like 'ordinary' men; the failure to thus conform justified violent means to keep transgressive men in line." (El Feki, Barker, Heilman, 2017a, p. 132)

Ook in de expert-interviews kwam dit thema aan bod. Bij het bespreken van manieren om seksuele diversiteit bespreekbaarder te maken in minder evidente contexten, stelde Sensoa voor om breder te

werken en eerst te sensibiliseren rond seksuele en genderstereotypen. Voor Sensoa is het **belangrijk om stereotiepe mannelijkheid in vraag te stellen** en verwachtingen rond gendernormen kritisch onder de loep nemen, om zo toe te werken naar een beter begrip voor LGBTQ's. Als je niet voldoet aan stereotiepe mannelijke gendernormen, wat in de literatuur (bv. Hill et al. 2020) de *Man Box* wordt genoemd, is men volgens veel jongens een "meisje, mietje, homo". Hieruit blijkt dat mannelijke homoseksualiteit vaak in verband wordt gebracht met een vrouwelijke, minder sterke, onderdanige houding. Het begrip *toxic masculinity* of toxische mannelijkheid drukt uit dat er bepaalde vormen van mannelijkheid schadelijk kunnen zijn, "niet alleen voor de persoon zelf maar voor de hele samenleving" (Mark Sergeant). Dit is een fenomeen van vele culturen en contexten, witte zowel als gekleurde. Werken aan gendergelijkheid en sensibiliseren rond gendernormen draagt volgens Sensoa bij tot het in vraag stellen van een binair man-vrouwdenken en het afbouwen van negatieve houdingen tegenover homoseksualiteit.

Rond toxische mannelijkheid is duidelijk veel werk aan de winkel, maar **ook vrouwen spelen daar een belangrijke rol in**. Uit het grootschalige IMAGES MENA onderzoek naar gendernormen en gelijkheid in het Midden-Oosten en Noord-Afrika, blijkt dat ook vrouwen, in het bijzonder moeders, bijdragen aan het instandhouden van bepaalde normen omtrent mannelijkheid:

Changing these attitudes requires more than focusing on individuals. It requires engagement with religious, political, and community leaders; producers of new and traditional media; and the private sector. It also means working with women as well as men; in their roles as caregivers and mothers, women exert tremendous influence in perpetuating social norms. (El Feki, Barker, Heilman, 2017b, p. 24)

Chi-Kong Man van ShoufShouf bevestigt dat vrouwen een belangrijke rol spelen in de hoe er binnen de gemeenschappen over gender wordt nagedacht, en voor Mostafa is het belangrijk om moeders te betrekken in de strijd voor meer openheid: "Als je iets wilt bereiken, doe het ook via de moeders. Moeders zijn veel zachter en begrijpelijker en de moeder kan eventueel de vader overhalen. Maar doe het via de moeders, wat dat Merhaba doet." Merhaba erkent inderdaad in haar werking de kracht van het inzetten op vrouwen en moeders, bijvoorbeeld in het project *Ladies Talk* dat specifiek inzet op het *empoweren* van vrouwen uit migratiegemeenschappen:

Het doel: via een proces van bewustwording en reflectie uitsluitingsmechanismen blootleggen. Op deze manier kwamen vrouwen tot een diepgaand besef van de manieren waarop zij uitgesloten worden, en van hoe zij zelf bijdragen tot de uitsluiting van anderen. (Merhaba)²¹

---

²¹ <https://www.merhaba.be/nl/aanbod/community-building>

5.3. Aanvaarding in intersectioneel perspectief

5.3.1. Kruispuntspecifieke ervaringen

De deelnemers en, indien van toepassing, de experts, bespraken tijdens de interviews hun eigen ervaringen rond de intersectie van gender, seksualiteit en etniciteit. Eén ervaring die veel van de deelnemers delen, is het gevoel om **“nergens echt bij te horen”**. Zowel binnen de etnisch-culturele gemeenschappen, de LGBTQ-gemeenschap als de witte meerderheid binnen de Belgische maatschappij vallen de deelnemers op, of vallen ze uit de boot. Voor sommigen is dit pijnlijk, anderen stellen gewoon vast dat dit de realiteit is waarin ze leven. In deze sectie horen we hoe de deelnemers hun specifieke positie ervaren en hoe zij omgaan met de druk van het constante schipperen tussen verschillende groepen, wat we naar analogie met de Engelstalige literatuur ook het "navigeren" van hun identiteitsaspecten en sociale omgeving noemen.

Deelnemers die ouders uit twee verschillende gemeenschappen hebben, of die tot de tweede of derde generatie van migratie behoren, beschrijven dat ze **vaak tussen twee stoelen vallen wat betreft hun afkomst en hoe zij worden waargenomen**. Ilayda beschrijft bijvoorbeeld dat er veel negatieve vooroordelen zijn tussen de Turkse en de witte Belgische gemeenschappen:

Vanuit de Belgische gemeenschap is dat zoiets van: "Jij bent niet zoals hen, jij bent anders" en vanuit de Turkse gemeenschap zeggen ze tegen mij: "Je bent ver-Belgd." Dus dat krijg je dan ook te horen, dus je zit echt zo in het midden. Langs beiden kanten ben je iets, maar je hoort er nergens bij. Je slingert er ergens tussen.

Onur, een leeftijdsgenoot van Ilayda, voelde de nood om afstand te nemen van de Turkse gemeenschap. Nu zoekt hij soms zijn Turkse vrienden op, en het doet hem deugd om te merken dat hij zijn roots niet volledig moet achterlaten om een volwaardige Belg te zijn. Voor Noor, een jonge twintiger uit dezelfde leeftijdscategorie als Ilayda en Onur, is het belangrijk om een connectie te voelen met andere jongeren met gelijkaardige ervaringen wat migratieroots betreft. Samenvattend kunnen we stellen dat het thema **“nergens echt bijhoren”** de deelnemers in hun dagelijks leven bezighoudt, en dat ze ook vaak van buitenaf worden aangesproken of afgerekend op hun positie.

Hier ontwikkelen de deelnemers verschillende **copingmechanismes** voor. Eén van deze copingmechanismes, zelfs een vereiste om in onze superdiverse samenleving te kunnen functioneren, is **codeswitching**. Verschillende deelnemers geven aan dat ze zich, om hun identiteitsaspecten te navigeren, een beetje aanpassen naargelang de omgeving waarin ze zich bevinden of de personen waarmee ze omgaan. Expert Aïda Yancy brengt dit ook ter sprake: zwarte personen en personen van

kleur zijn experts in *codeswitching*²², dat wil zeggen, zich qua taal en register naar hun omgeving aanpassen. Racha beschrijft bijvoorbeeld hoe haar verschillende identiteitsaspecten naargelang de context een positieve of negatieve connotatie hebben:

Ik, die gay ben, of queer, is niet per definitie positief, da's voor de white community positief, omdat die zoiets hebben van "ah kijk, moslima, etnisch, en queer. Welkom." Terwijl dat, als ik dan op straat loop, in een land waar dat queers niet aanvaardt worden, en ik word gegaybashed, dan is dat iets negatief. Dan hoor ik wel bij de white gays. Dus die kruisbestuivingen lopen door mijn lichaam en aderen heen.

Verschillende deelnemers wijzen erop dat het feit dat **mensen met een migratieachtergrond deel van de LGBTQ-gemeenschap** kunnen zijn binnen de witte populatie nog niet volledig geaccepteerd is. Zo bijvoorbeeld Noor:

[Ik voel] me minder geaccepteerd door witte mensen door mijn geaardheid en in combinatie met mijn roots dan [door] mensen die zelf roots hebben. Dat vind ik ook iets interessant, want als ge dat tegen witte mensen zegt, dan gaan ze zeggen "Oh ik had dat niet verwacht euh, en zijt gij dan verliefd op mij?", zo van die dingen.

Zoals we ook in het literatuuroverzicht hebben gezien, is er op dit niveau sensibilisering binnen de hele populatie nodig: er moet bewust aandacht besteed worden aan het feit dat migratieroots hebben en LGBTQ-zijn elkaar niet intrinsiek uitsluiten, om naar een meer inclusieve maatschappij toe te werken. Op dezelfde manier is het belangrijk ook met andere mogelijke intersecties rekening te houden: er zijn ook oudere LGBTQ's, LGBTQ's die een handicap hebben, LGBTQ's die in armoede leven etc.

Racha probeert om de **complexe verhouding van witte LGBTQ's met gekleurde gemeenschappen** te verwoorden:

De witte LGBTQ's hebben een vooroordeel tegen bruinen in het algemeen, omdat die gebasht worden, omdat die nageroepen worden, "vuile lesbo!", "gij homo!", "gij janet!" hé. En da's niet alleen maar door de gekleurde mensen, of door geloof. [...] Als je zo hoort "ik ben gebasht," dat gebeurt evengoed door een blanke zatlap, maar dan wordt daar efkens de focus niet op gelegd. De focus wordt gelegd op de landen waar de doodstraf op hangt, en dat zijn gekleurde landen, en andere landen, enzovoort, enzovoort, enzovoort.

Op specifieke ervaringen van racisme binnen de LGBTQ-gemeenschap gaan we in een volgend hoofdstuk in. Ook Nora vindt het culturaliseren van geweld op LGBTQ's problematisch; witte mensen gaan er volgens haar te snel van uit dat mensen van kleur holebitransfoob zijn. Het klopt inderdaad dat

---

²² Het fenomeen *codeswitching* of codewisseling wordt in de taalkunde onderzocht; dan ligt de focus op het wisselen van talen en manier van spreken naargelang de context. Vanuit een sociologisch standpunt verwijst *codeswitching* naar de praktijk om binnen verschillende contexten van taal te veranderen of de manier waarop je je uitdrukt aan te passen. Dat kan bijvoorbeeld betekenen: thuis Frans spreken, en op werk Nederlands. Maar dat kan ook betekenen dat taal, register en expressie aangepast worden – en ook welke identiteitsaspecten naargelang welke context naar voren komen.

er holebitransfobe incidenten zijn waarin mensen van kleur de daders zijn, maar evengoed zijn er witte daders. Volgens Racha wordt daar echter minder publieke aandacht aan geschonken.

In de dynamiek die Racha beschrijft, kunnen we een **homonationalistisch thema** identificeren: LGBTQ's en gekleurde gemeenschappen worden tegen elkaar uitgespeeld, waardoor de kloof tussen beide groter wordt, en LGBTQ-zijn specifiek aan wit-zijn wordt gelinkt. Uiteindelijk zorgt dit mechanisme er weer voor dat LGBTQ's van kleur minder erkenning krijgen en ook meer racisme ervaren binnen de witte LGBTQ-gemeenschap. Racha stelt dat negatieve houdingen en geweld tegen LGBTQ's niet automatisch verbonden mogen worden aan gekleurde gemeenschappen. Dit sluit aan bij de bedenkingen die verschillende experts hebben bij de focus van deze studie op de specifieke herkomstlanden en het feit dat witte gemeenschappen die ook werden bevraagd in de SID-survey, niet zijn opgenomen. In sommige landen zien we dan weer dat de algemene houding tegenover LGBTQ's in de positieve richting aan het veranderen is, zoals het voorbeeld van Marokko dat Racha hier aanhaalt. Ook daar moeten witte mensen zich van bewust worden: niet alle landen waarin de islam de grootste geloofstrekking is, zijn intrinsiek holebitransfoob.

5.3.2. Aanvaarding van seksuele en culturele diversiteit in de bredere bevolking

Ik denk dat een nieuwkomer ook niet per se iemand is die nieuw in het land is, maar nieuw tot het thema van seksuele en genderdiversiteit - en dat zijn eigenlijk *practically* alle hetero's. (Jaouad Alloul)

Hoewel België door velen als veilig land voor LGBTQ's wordt waargenomen, en we het op het vlak van rechten in internationale perspectief goed doen (ILGA-Europe, 2020), is de volledige aanvaarding van seksuele en genderdiversiteit nog verre van behaald, ook niet bij witte Belgen. Daarbij kunnen we ons de vraag stellen **wat precies bedoeld wordt met aanvaarding**. Als antwoord op één van de besproken beleidsopties, namelijk hoe nieuwkomers omtrent seksuele en genderdiversiteit gesensibiliseerd kunnen worden, stelt expert Wim Peumans bijvoorbeeld:

Ik denk dat [nieuwkomers] mogen weten wat de wet is, maar dat vind ik wel iets anders dan zeggen dat dat een belangrijk waarde is. Ik denk dat het tegenwoordig gewoon sociaal aanvaardbaar is om te zeggen, en dat is al heel lang zo, "Ik heb niks tegen homo's of transgenders." Maar als je dan doorvraagt: "Mogen ze kussen voor uw ogen?", dan is ineens de acceptatie, ik heb het dan over witte Belgen, lager en lager. Om dan te gaan zeggen van: "Dit is een waarde die algemeen gedragen wordt", dan moet je echt weer die vraag gaan stellen van: "Wat is die acceptatie? Wat houdt die in bij de etnische meerderheid?" Want vaak wordt het gewoon aangenomen als iets dat een voldongen feit is, maar vaak is dat niet zo.

Deze bedenkingen sluiten aan bij de ervaring van vele deelnemers, die ook vinden dat de aanvaarding bij de (witte) Belgische meerderheid ook allesbehalve vanzelfsprekend is. Ook de resultaten van de SID-survey (Stuyck et al. 2018) bevestigen dit: hoe dichter holebi en transgender personen bij de persoonlijke leefomgeving komen, hoe minder open de survey-deelnemers er tegenover staan. Dit is een fenomeen dat we doorheen alle bevroegde bevolkingsgroepen zien, ook in andere grote surveys met betrekking tot de aanvaarding van LGBTQ's (European Commission, 2015 & 2019).

Jaouad Alloud maakt hierbij het **onderscheid tussen "tolereren" en echt aanvaarden**:

Dan krijg je zo'n soort van: "Maar die homo's zijn wel OK, eigenlijk." Dat is niet het begrijpen, dat is niet het aanvaarden, dat is het tolereren. [...] Dan vind ik ergens sommige gemeenschappen gewoon heel bloedeerlijk. Die duidelijk gewoon zeggen van: "Dit is voor ons een no go." Tegenover anderen die gewoon doen alsof ze grootste LGBT-friends zijn, maar eigenlijk echt totaal niet weten hoe diep het voor sommige mensen is.

Net zoals Peumans, Alloul en andere deelnemers, vindt Kubra het idee dat men van nieuwkomers zou verwachten dat ze LGBTQ's moeten aanvaarden, **hypocriet**:

Ge moet eerst zorgen dat België dat effectief aanvaardt en dat alles bij ons hier intern in orde is, voor dat ge dat verwacht van nieuwkomers. En ge moet er ook niet vanuit gaan dat nieuwkomers die waarden niet hebben. Want ja, hoe dat we met die thema's in België omgaan [...] hoeveel politieke partijen hebben wij en hoe verschillend gaan die allemaal om met genderdiversiteit? Dus da's, ja... [...] Dat is hier allemaal nog niet in orde. We moeten eerst werken aan onszelf.

Verskillende deelnemers verwijzen naar het feit dat wanneer het om het verbeteren van de aanvaarding van LGBTQ's gaat, er snel naar personen van kleur, moslims, en migrantengemeenschappen wordt gekeken, terwijl er **ook bij witte Belgen eveneens een nood is aan betere aanvaarding**. De deelnemers erkennen dat aanvaarding van holebiseksualiteit problematisch kan zijn in hun gemeenschappen, maar zijn het ook beu dat de problemen altijd bij niet-witte gemeenschappen worden gelegd en manen aan om deze dynamieken ook onder witte Belgen aan te pakken. Nora geeft aan dat ze het lastig vindt dat het kruispunt bijna automatisch wordt geproblematiseerd, in plaats van oprecht naar elk individueel verhaal te luisteren.

Een negatieve houding tegenover LGBTQ's en geweld tegen LGBTQ's worden vaak **geculturaliseerd**, dus als probleem van bepaalde etnisch-culturele gemeenschappen afgebeeld. Dit strookt niet met de beleving van alle LGBTQ's; Nora benadrukt dat bij families in witte én gekleurde gemeenschappen een aanvaardingsproces nodig is: "Ik geloof dat dat bij heel veel gezinnen gewoon sowieso een verwerkingsproces is. En er zijn [...] ge kunt ook niet ontkennen dat er soms moeilijkheden zijn." Op de thematiek van culturaliseren gaan we in de volgende secties nader in.

De deelnemers geven **voorbeelden van deze hypocrisie uit verschillende domeinen**, waaruit blijkt dat ook onder witte Belgen de aanvaarding van LGBTQ's een werkpunt is. Nora, Aïda Yancy en Sam halen bijvoorbeeld alle drie aan dat de aanvaarding van trans*personen moeilijk loopt. Nora haalt de vele negatieve en ridiculiserende reacties op de transitie van Bo Van Spilbeeck aan:

Hoeveel werd er gelachen met Bo Van Spilbeeck, bijna elke comedian heeft dat zo gebruikt [...] Ik denk dat ze ook niet anders kon [dan zo openlijk over haar transitie te praten]. Het was dat of zo... Ja, da's leven of... Ja, ik denk dat zij gewoon heel de tijd het gevoel had dat ze maar half leefde of zo. Maar de shit die zij over haar heeft gekregen, dat is echt ongelofelijk. Dus dan moeten we niet zeggen dat we zo "verlicht" zijn.

Aïda Yancy's werkervaring, waarin ze onder andere groepen van witte mensen opleidingen geeft over seksuele en genderdiversiteit, leert haar dat er onder witte mensen ook een groot gebrek aan kennis heerst. Zij stelt dan ook voor om niet op specifieke gemeenschappen te focussen, maar om op school breder in te zetten op LGBTQ-thema's, waar alle Belgen kunnen bijleren.

Ook op individueel niveau ervaren de deelnemers dat **LGBTQ-aanvaarding onder witte mensen niet vanzelfsprekend** is. Voor Sam bracht trans-zijn ook veel hypocrisie binnen de LGBTQ-gemeenschap zelf aan het daglicht:

Ik weet wel dat er zo heel veel shade²³ is binnen de community zelf. Maar da's altijd, hé. Gays die dan zo smeken voor gelijkheid, maar dan zijn ze van: "Transgenders? Mag er buiten." Hetzelfde met transmannen en transvrouwen: "Non-binary, da's nog iets anders." [...] Ik hoor ook van transmannen dat ze non-binary niet snappen.

Alex heeft dan weer ervaren dat bisexualiteit nog steeds niet goed wordt begrepen:

De meest negatieve zaken die ik heb gehoord op het feit dat ik biseksueel ben, heb ik van blanke Vlamingen gehoord. [lacht] Dat ik niet kan kiezen, of dat het maar een fase is, of "homo's snap ik wel en hetero's snap ik ook wel, maar biseksueel, dat gaat toch niet? Je moet op één geslacht vallen. Meer kan toch niet?"

De verwachting dat iedereen onder de LGBTQ-paraplu even veel respect en begrip heeft voor andere subgroepen, komt helaas niet uit.

Verschillende deelnemers halen ook **uitspraken van politici** aan als voorbeeld voor een gebrek aan aanvaarding onder witte Vlamingen en Belgen, zoals het "lingerie-incident" van toenmalig staatssecretaris voor Asiel en Migratie Theo Francken.²⁴ Alex analyseert de impact die dergelijke uitspraken kunnen hebben:

---

²³ Throwing shade = (licht) respectloze commentaar geven over iemand.

²⁴ <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2018/08/27/opvallende-facebookpost-van-theo-francken/>

Dat geeft het beeld natuurlijk voor cis-hetero mensen: "Oh nee, zie eens wat een rare mensen, die lingerie durven dragen." Terwijl dat ook een genderbeeld is dat genormaliseerd moet worden. Allee ja, genderexpressie is niet hetzelfde als genderidentiteit. Ik zou het heel tof vinden mochten mannen die make-up dragen genormaliseerd worden, bijvoorbeeld. Of mannen die, emoties voelen en zouden mogen huilen. Dat zou ook ineens het aantal zelfmoorden bij mannen verminderen en het aantal depressies verminderen [zucht] als die rigide genderstereotypen wat minder sterk zouden zijn en ja, als politici zich daar over uitspreken, dan gaan ze het natuurlijk vooroordelen normaliseren.

Als vooraanstaande politici publiekelijk kritiek geven op de manier waarop mensen hun genderidentiteit of seksuele voorkeur uiten, geeft dit de indruk dat het aanvaardbaar is om dergelijke uitspraken te doen. Dit specifieke incident toont ook aan dat er over het algemeen nog weinig begrip is voor het feit dat sekse, gender en genderexpressie niet voor iedereen overeenstemmen. Mannelijkheid die niet beantwoordt aan de normatieve verwachtingen, wordt geridiculiseerd. In het hoofdstuk rond traditionele en conservatieve gendernormen (zie 5.2) leren we dat dit soort toxische mannelijkheid bijdraagt tot meer verdeeldheid en in verband gebracht kan worden met verminderd welzijn bij mannen en ook met de acceptatie van LGBTQ's. Bij de deelnemers wekt het bittere gevoelens op dat er naar migrantengemeenschappen gekeken wordt omdat hun houding ten aanzien van LGBTQ's zou moeten verbeteren, terwijl een vooraanstaand politicus zelf uitspraken doet die kwalijk zijn voor de LGBTQ-gemeenschap. In die zin zijn er inderdaad nog veel "nieuwkomers" wat LGBTQ-thema's betreft, zoals Jaouad Alloul het uitdrukt:

Maar tegelijkertijd in de maatschappij, in de media is dat nog geen belangrijke waarde want die mensen worden nog steeds gestigmatiseerd en dat staat los van etnische-culturele gemeenschappen. Ik bedoel, Theo Francken heeft ook eens een tweet geplaatst over lingerie voor mannen, dus dat lijkt mij dan ook een nieuwkomer. [...] Ik denk dat een nieuwkomer ook niet per se iemand is die nieuw in het land is, maar nieuw tot het thema van seksuele en genderdiversiteit - en dat zijn eigenlijk practically alle hetero's.

Niet alleen wat seksuele en genderdiversiteit betreft moet de kennis van de bredere Belgische bevolking bijgeschaafd worden, maar ook wat betreft **etnisch-culturele diversiteit**. Ook hier halen deelnemers voorbeelden aan, waaruit duidelijk wordt welke verrijkende invloed de uitspraken van politici kunnen hebben als ze zich positief of negatief over gemarginaliseerde groepen uitlaten. Zo herinnert Mostafa zich dat Theo Francken in 2017 de hashtag #opkuisen gebruikte bij een Facebook-bericht over vluchtelingen in het Maximiliaanpark.²⁵

Een aantal deelnemers bespreken hoe LGBTQ's en migrantengemeenschappen of geloofsgemeenschappen tegen elkaar worden uitgespeeld in de politiek en de media. Daarmee

---

²⁵ <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2017/09/14/theo-francken-haalt-zich-digitale-woede-op-de-hals/>

benoemen ze mechanismes van **homonationalisme** (zie literatuuronderzoek). Alex benoemt het actuele klimaat van polarisatie en stelt dat homonationalisme verder verdeeldheid zaait:

Ik vind het ook niet echt leuk hoe sommige politici de hele uitspraak doen over: "Laten we onze holebi's beschermen van die slagende moslims." Vind ik ook niet echt leuk omdat het ook het beeld uitbrengt dat de ene groepering beter of slechter is dan de andere en dat de ene groepering de andere groepering gaat willen kwetsen. En dat zet de mensen die in de intersectionaliteit zitten, helemaal op een slechte plek. Dus, het hele "wij-zij" principe dat er momenteel in de politiek is, zou eigenlijk plaats moeten maken voor een veel inclusiever beeld en veel inclusiever taalgebruik.

Maryem vertelt dat dergelijke dynamieken haar boos maken: "Ik word daar heel boos van. [...] Ik vind dat echt te belachelijk voor woorden soms hoe dat dat tegen elkaar wordt uitgespeeld inderdaad, dus ik kijk er gewoon niet naar. [...] Het héle verhaal wordt nooit uitgelegd. Er wordt altijd een deel uitgepakt." Het feit dat LGBTQ's vaak in tegenstelling tot andere gemeenschappen zoals moslims worden geportretteerd, zorgt ervoor dat LGBTQ's met migratieroots onzichtbaar blijven. Het is juist belangrijk voor het welzijn van de personen op dit kruispunt, alsook voor een betere acceptatie van LGBTQ's binnen de etnisch-culturele gemeenschappen, om te erkennen en te normaliseren dat ook mensen met migratieroots tot de LGBTQ-gemeenschap horen.

5.3.3. De band met andere vormen van uitsluiting en discriminatie

In de opdracht voor dit onderzoek naar LGBTQ's met een migratieachtergrond was de aandacht specifiek gericht op de reacties op hun seksualiteit vanuit de migrantengemeenschappen. Uit de gesprekken met de deelnemers horen we echter duidelijk dat discriminatie op basis van seksualiteit en gender niet los gezien mag worden van andere vormen van discriminatie en uitsluiting, allen wezen ze op het bredere **maatschappelijke klimaat en structurele uitsluitingsmechanismen**. Dat is ook wat we uit het kruispuntdenken leren: verschillende identiteitskenmerken hebben invloed op elkaar, zowel op persoonlijk niveau als op structureel niveau.

Een centraal thema dat in alle gesprekken met de deelnemers en experts spontaan naar boven kwam was **racisme**. De deelnemers bespreken niet alleen hoe verschillende etnisch-culturele gemeenschappen omgaan met LGBTQ-thema's, maar vertellen ook over vooroordelen tegenover die gemeenschappen. Over het algemeen is er volgens de deelnemers en experts nood aan meer kennis en inzicht in hoe privileges en onderdrukking werken, op dagelijkse basis. Het herkennen van deze dynamieken in onze samenleving, dat racisme niet alleen een persoonlijke houding is maar een onderliggend machtssysteem, kan helpen om elkaar beter te begrijpen. Volgens Aïda Yancy is het vooral belangrijk dat witte mensen hun wit privilege erkennen.

Het is tekenend dat een aantal deelnemers aangaven dat ze **op basis van hun huidskleur en afkomst veel meer discriminatie ervaren dan op basis van hun seksuele voorkeur**. Voor Valérie bijvoorbeeld is holebitransfobie niet haar grootste zorg, omdat ze al zoveel andere dingen aan haar hoofd heeft:

Ik ben een zwarte vrouw. En dat is wel iets, daarom dat ik zeg: ik heb ook andere zorgen dat mijn seksualiteit, want het eerste wat mensen zien bij mij is mijn kleur. Daarnaast stellen ze zich geen vragen. Dus dat is sowieso... Het is niet dat dat mij tegenhoudt, maar het is wel iets dat ik meedraag. Het is er altijd, op mijn schouders.

Op basis van huidskleur gaan mensen ervan uit dat zwarte en gekleurde mensen niet LGBTQ kunnen zijn: “Een huidskleur dat is sowieso altijd het eerste en ja, jammer genoeg hier in de maatschappij, word je eerst en vooral in een hoekje gezet. Vanaf dat je die huiskleur hebt, kun je niet iets anders hebben”, aldus nog Valérie.

Alle deelnemers werden gevraagd of ze in het kader van hun intersectionele identiteit uitsluiting en discriminatie (hebben) ervaren. Het antwoord is duidelijk: alle deelnemers bepreken racistische dynamieken waarmee ze te maken krijgen, vooral in de vorm van **kleinere incidenten en microagressies**.²⁶ Terwijl ze vroeger vaak expliciet racistische uitspraken te horen kregen, spreken veel deelnemers over de subtielere en minder directe vormen van discriminatie waarmee ze nu geconfronteerd worden.

Een aantal deelnemers vertellen dat ze **onderschat worden** op basis van hun uiterlijk en aannames over hun afkomst, zoals Kubra: “Ik denk dat ik vooral zo’n dingen meemaak. Dat mensen denken dat ik geen Nederlands kan, of geshockeerd zijn als ik zeg dat ik aan het studeren ben of... Zo van die dingen.” Volgens Kubra speelt ook het feit dat zij een jonge vrouw is een grote rol in hoe zij wordt benaderd. In Racha’s beleving verandert het feit dat zij gestudeerd heeft, hoe zij wordt waargenomen:

Dan word je niet meer... die kleur vervaagt. Dan ben ik niet meer bruin. Op dat moment ben ik niet meer bruin, op dat moment is dat niet meer “Racha, ah vanwaar komt die naam? Ah OK, je bent exotisch, maar kom erbij...”, hé, die praten over de leuke dingen van etnisch zijn.

Nieuwkomer Rachel had in het proces van haar inburgering vaak het gevoel dat er op basis van haar nationaliteit, Turks, een aantal vooroordelen werden geactiveerd:

They look at the nationality, close the file, put it away and just assume that I’m basically uneducated, I never left my country, I’m here to get welfare from the Belgian government. They just assumed I was here to get money from the government basically which is really insulting cause I’m paying money to the government, not the other way around.

---

²⁶ Definitie volgens Merriam-Webster: “Een commentaar of handeling die op subtiële wijze en vaak onbewust of onopzettelijk een bevooroordeelde houding uitdrukt naar een lid van een gemarginaliseerde groep toe.” (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/microaggression>)

Een aantal deelnemers vertellen ook dat zij **op school anders werden waargenomen** dan hun witte medeleerlingen. Voor Nora hebben vooroordelen over Marokkaanse jongeren haar tegengehouden in het ontwikkelen van haar volle potentieel, omdat zij op basis van haar afkomst als minder goed werd ingeschat en op school ervoor heeft moeten vechten om naar het ASO te mogen gaan: “Ik denk dat ik meer last heb gehad van racisme dan van mijn LGBT-zijn. Ik denk dat ik meer last heb gehad van racisme dan van mijn LGBT-zijn.”

Eén van de contexten waarin racisme volgens de deelnemers voelbaar is, is **discriminatie op de arbeidsmarkt**. Rabia, een veertiger met Marokkaanse roots, vertelt dat ze al heel haar carrière sterk voelt dat ze als vrouw met Marokkaanse roots minder kansen krijgt dan witte collega’s. Nieuwkomer Charly heeft eveneens ervaren dat zijn expertise en diploma’s in België precies minder waard zijn en dat hij geen kansen krijgt die aansluiten bij zijn kwalificaties. Kubra, een jonge professional, stelt zich soms ook de vraag of ze effectief omwille van haar vaardigheden is aangenomen, en niet gewoon om de diversiteitsquota te halen, wat haar onzeker doet voelen over haar vaardigheden. Hind kreeg toen ze in de horeca werkte, dan weer vaak te horen dat haar tweede naam Bianca beter zou overkomen bij de klanten. Deze ervaringen van de deelnemers tonen dat discriminatie op de arbeidsmarkt vele gezichten kan hebben. Voor vrouwen met migratieroots komt gender naar voor als bijkomend domein van ongelijkheid.

Hind haalt ook een tweede context aan waarin racisme aan de oppervlakte komt, namelijk op de **huurmarkt**:

Of als ik dan een appartement aan ‘t zoeken was, gebruikte ik dat op den duur zelf omdat ik wist als ik zeg “Hey, met Hind [Marokkaanse achternaam]”, hoe mooi Nederlands ik ook zou spreken, zou dat hen gene zak kunnen schelen. Want, ik heb echt al gehoord: “Welke afkomst heb je?” “Euh ja, ik ben van België, gewoon Belg.” “We verhuren niet aan buitenlanders, daag, tuut, tuut, tuut.”

Niet alleen op basis van afkomst en huidskleur, maar **ook op basis van geloof** ervaren de deelnemers discriminatie en vooroordelen. Op basis van het feit dat Alex Marokkaanse roots heeft, gaan veel mensen ervan uit dat ze moslima is. Wanneer zij dan vertelt dat ze joods is, heeft ze het gevoel dat men haar positiever behandelt. Debatten en incidenten omtrent de hijab, het hoofddoek dat sommige moslima’s dragen, blijven volgens de deelnemers een belangrijk symbool voor islamofobie. Volgens Tarik wordt er ook snel een band tussen moslims en Islamitische Staat gelegd.

Op basis van al die vooroordelen hebben veel deelnemers het gevoel dat ze zich extra moeten bewijzen. Onur groeide bijvoorbeeld op in een vrij witte omgeving maar merkt aan kleine dingen dat hij vaak als “anders” wordt gezien wat hem het gevoel geeft dat hij **zich extra moet bewijzen**: “Ik moet echt duidelijk

maken aan iedereen dat ik geen vreemde boze Turk ben. Ik ben leuk en [Vlaams]²⁷ zoals jullie.” Dit gevoel kent hij vanaf het lager onderwijs, maar ook in het middelbaar, op de arbeidsmarkt en onder studiegenoten ervaart hij microagressies op basis van zijn donkerder huidskleur of Turkse afkomst.

Een ander voorbeeld van een microagressie is het fenomeen “**maar gij zijt een goeie**”. Onur vertelt: “Een vriend van me heeft zeer volkse ouders, echt [Vlaamse], oer-[Vlaamse] ouders en die hebben me zeer graag en ik heb hen ook zeer graag. Allee, dan zeggen ze een keer bijvoorbeeld van ‘Gij zijt ne goeien Turk, gij.’ [Lacht]. Wat zeg je daarop. En ik weet, da’s goed bedoeld hé, dat zijn zeer lieve mensen, maar... [...] Da’s geen compliment.” Ilayda deelt deze ervaring, en het probleem is volgens haar dat witte Vlamingen zichzelf beschouwen als standaard voor iemand die “goed” is, en personen met een migratieachtergrond die zich meer gedragen of qua uiterlijk meer lijken op de witte Vlaamse norm als “goede” Turken beschouwen. Ook andere deelnemers zijn het daarmee eens: zulke uitspraken zijn misschien als compliment bedoeld, maar in feite zijn het racistische microagressies.

Zes van de deelnemers hebben het over het feit dat zij (in bepaalde contexten) *white passing*²⁸ zijn, dus dat mensen op basis van hun uiterlijk aannemen dat ze tot de witte meerderheid horen, en dat ze daardoor minder geconfronteerd worden met racisme, bijvoorbeeld Aylin: “I know I’m very privileged with that. I have a lot of friends who like are from India or from Congo and they have a lot bigger issues than I do.” Ilayda stelt dat mensen met migratieroots te vaak gereduceerd worden tot hun afkomst en stereotiepe ideeën daarover:

Daarmee dat ik in begin ook zei van: “Ik heb ergens het ‘geluk’ dat ik er niet zo uitzie als the average Turkse persoon eruitziet.” Ik weet niet of je dat geluk kunt noemen, maar daarmee dat ze bij mij wel verder kijken dan mijn afkomst.

Nora wil het privilege dat ze door haar uiterlijk heeft gebruiken om stereotypes af te breken.

Bij dit alles is het belangrijk op te merken dat LGBTQ’s met migratieroots **ook binnen de LGBTQ-gemeenschap met racisme en microagressies geconfronteerd** worden. Racisme en vooroordelen uiten zich op verschillende domeinen. Mostafa vertelt bijvoorbeeld dat hij bepaalde LGBTQ-horeca mijdt omwille van racisme en vooroordelen. Expert Wim Peumans hoorde tijdens zijn onderzoek naar LGBTQ-moslims ook veel over racisme bij het (online) daten, iets dat de onderzoekster ook vaststelde tijdens het rekruteringsproces op datingapps. Daarbij las ze zowel minachtende als fetisjiserende uitspraken over mannen met migratieroots. Mostafa bevestigt: “De jongeren nu hebben een groot probleem: ze worden versierd. ‘Ik wil toch wel een bruintje in mijn bed hebben.’ Als je daar niet op ingaat, krijg je echt racistische opmerkingen. Dat heb ik echt vaak meegemaakt.”

---

²⁷ Om privacy-redenen vervangen we de stad waar Onur over spreekt door “Vlaams”.

²⁸ [https://en.wikipedia.org/wiki/Passing_\(racial_identity\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Passing_(racial_identity))

Nora geeft duiding bij de **complexe relatie tussen de witte LGBTQ-gemeenschap en LGBTQ's van kleur**. Enerzijds is er vanuit de witte gemeenschap solidariteit omdat mensen met een migratieachtergrond zich op vele vlakken niet zo vrij kunnen bewegen als witte LGBTQ's. Anderzijds is er volgens Nora ook wantrouwen, omdat witte LGBTQ's bevooroordeeld naar mensen van kleur kijken. Volgens Racha heerst er binnen de witte LGBTQ-gemeenschap een verkeerd beeld van LGBTQ's met een migratieachtergrond:

En dus om terug te gaan naar de white LGBTQ's, die hebben al een vertekend beeld van die doelgroep en "die gaan ons vertragen in hetgeen dat we aan het doen zijn, want die lopen keihard achter. Moeten wij echt terug in de kast? We hebben al zoveel honderden jaren gevochten om uit de kast te komen en nu moeten we er terug in omdat één doelgroep niet mee wil?"

In hoofdstuk 6.2 gaan we dieper in op de drempels en noden die personen met migratieroots binnen de LGBTQ-gemeenschap ervaren.

Ten slotte geven veel deelnemers aan dat **uitsluiting en negatieve beeldvorming van personen met een migratieachtergrond bijdragen tot het in stand houden van homofobe opvattingen**. Uitsluiting zorgt er immers voor dat migratiegemeenschappen meer onder elkaar blijven en nog sterker focussen op hun afkomst. Volgens Ilayda bestaat er binnen de Turkse gemeenschap een soort verdedigingsmechanisme:

Ik denk dat ze zichzelf zodanig zien als "wij zijn Turks" en "wij zijn anders", dat ze dat beeld van zichzelf ook hebben. Want het is echt uw ouders die tegen u zeggen: "Jij bent Turks, dus jij moet letten op wat je doet en wat dat je zegt." Dat ze zichzelf zodanig zien als anders en dat ze automatisch in zichzelf tegenover Belgen gaan afsluiten als verdedigingsmechanisme of zo. Dat wordt heel fel gedaan.

Deze mechanismes ontstaan niet in een vacuüm, maar in de context van een maatschappij die op veel vlakken een gepolariseerd klimaat kent. Tarik verwijst bijvoorbeeld naar een bepaalde koers in de Vlaamse politiek die een racistisch klimaat bevordert. Ook Alex kaart dit aan: "Het zou wel helpen als de burgemeester van Antwerpen geen negatieve zaken zou zeggen over [lacht] over mensen met een migratieachtergrond, of sommige ministers. Allee, ik denk niet dat dat gaat helpen."

Volgens Winnie is **homofobie deels een reactie op uitsluiting en homonationalisme**:

Ik denk dat die homofobie, ik denk dat dat bestaat wegens het feit dat wij genegeerd worden door iedereen. Dus ja het mag niet, het is niet OK, maar deels snap ik het wel. Wij worden zelf ook genegeerd en, ja, nee, omdat je buitengesloten wordt vorm je groepen met andere mensen die zich ook buitengesloten voelen, en dat [...] vormt er zo'n vijandigheid: "Ja, die Westerse mensen, we mogen hen ons niet laten beïnvloeden."

Winnie legt uit dat het voor haar belangrijk is om neutraal te blijven en niet mee te doen aan polarisering door groepen van de Belgische bevolking tegen elkaar uit te spelen. De experts van Sensoa zien in diezelfde homonationalistische dynamieken eveneens het risico dat er nog meer verdeeldheid

wordt gezaaid. Als een positieve houding tegenover LGBTQ's wordt voorgesteld als een typisch Westerse of Belgische waarde waaraan bepaalde bevolkingsgroepen niet voldoen, worden deze groepen en LGBTQ's tegen elkaar uitgespeeld:

Mark Sergeant: *Anders problematiseer je het nog meer, en duw je ook de holebi's in een hoek waar het probleem zit, want zij moeten zich daar dan tegen positioneren.*

Thomas Demyttenaere: *Misschien is het dan ook juist meer risico om slachtoffer te worden. Het idee "zij krijgen alle aandacht en zij worden bevoordeeld".*

Mark Sergeant: *Dat vind ik ook een beetje een risico nu: in een omgeving waar er zo veel racisme is, zo veel achterstelling, waar de meeste jongeren nu omwille van hun huiskleur geweld riskeren en eigenlijk achterstelling op alle vlakken, en dan ineens is het die ene groep, die bijna gefavoriseerd wordt of ten voorbeeld gesteld wordt... ik vind het gevaarlijk.*

5.3.4. Superdiversiteit en empathie

Aansluitend bij de hogere discussie over racisme en homofobie, twee uitingen van intolerantie, wijzen verschillende deelnemers wijzen op de nood om de **bestaande superdiversiteit in de samenleving te aanvaarden**. Op de vraag wat hem heeft geholpen om zijn eigen LGBTQ-zijn te aanvaarden antwoordt Jaouad Alloul bijvoorbeeld:

En dan heeft eigenlijk de maatschappij het meeste van al geholpen. Dat is omdat ik gewoon iemand ben die analyseert, dus ook gewoon hoe de gemeenschap, de maatschappij eruitziet, hier in Antwerpen. Megadivers. Dat heeft mij het meeste geholpen om gewoon eigenlijk mijn diversiteit ook gewoon te aanvaarden, zo van: "Ja, maar er is echt niemand [...]. Er zijn niet twee van hetzelfde."

Winnie, een jonge twintiger, groeide op in België maar heeft veel uitsluiting door witte Belgen ervaren in haar kindertijd. Ook zij pleit voor aanvaarding:

Behandel ons gewoon als mensen. Wij zijn de toekomst. Wij zijn fragiel. Ja, dat is het simpelste dat je kunt doen, en ook leren over de culturen. Niet alles is zwart-wit. Dat vergeten mensen vaak. ... Dus, ja. Ik zou zeggen behandel ons gewoon hoe dat jij een blanke persoon zou behandelen. Misschien is dat een beter antwoord.

In een gelijkaardige denklijn geeft Mostafa aan dat het tijd wordt dat men accepteert dat moslims ook Belgen zijn, iets wat voor hem nog niet het geval is: "Ik behoor tot die [Marokkaanse] gemeenschap en iedereen moet elkaar accepteren, dat is mijn ding. Maar dan denk ik in mezelf: 'OK, maar is gelijkheid van mensen ook niet iets van hier?'" Als respect voor diversiteit op vlak van LGBTQ's zo belangrijk is, zou ook respect voor culturele en religieuze diversiteit belangrijk moeten zijn volgens hem.

De sleutel tot dergelijke aanvaarding is volgens verschillende deelnemers dat iedere persoon eerst en vooral een individu is, een **mens van vlees en bloed**. Hierin ligt een belangrijke sleutel tot meer begrip volgens Anastasia:

Begrip tonen voor het feit dat de persoon die zich voor jou bevindt... Ja, dat is een mens van vlees en bloed, maar die heeft gewoon een ander verhaal, andere bagages, andere visies en dat moeten we leren respecteren. En het is niet omdat iemand jou niet verstaat, dat het niet waard is om daarnaar te luisteren.

Volgens Alex zouden meer kennis van en contact met andere gemeenschappen dan de eigen gemeenschap voor meer wederzijds begrip zorgen: "Dat zou inderdaad al helpen als mensen iets zouden weten over verschillende gemeenschappen, en zouden merken dat we eigenlijk niet allemaal zo anders zijn. Dat we allemaal gewoon mensen zijn en geen... Ik weet het niet, geen aliens zijn [lacht]."

Daarbij aansluitend beklemtonen verschillende deelnemers het **belang van verbinding** om te komen tot een betere aanvaarding van LGBTQ's in contexten waar het thema nu moeilijk ligt. De ervaring van uitsluiting kan juist een verbindende factor zijn die kan bijdragen tot wederzijds begrip voor personen uit verschillende minderheidsgroepen. Negatieve denkbeelden over LGBTQ's of personen met migratieroots versterken elkaar. Het concept intersectionaliteit staat ons toe om beter in te zien hoe verschillende vormen van ongelijkheid met elkaar verbonden zijn. Voor Racha bestaat er dan ook niet zoiets als een "single issue"-strijd; indien we echt verandering in de wereld willen teweegbrengen, moeten verschillende machtssystemen en ongelijkheden tegelijkertijd aangepakt worden:

Alles is echt gelinkt met elkaar. Racisme, discriminatie, armoede, gentrificatie, ik bedoel, alles, alles, alles, alles is gelinkt met elkaar. Dus, ge kunt niet zeggen "Ik kom op voor LGBTQ, maar ik kom niet op voor mensen met migratieachtergrond. Ik kom op voor vrouwenrechten, maar ik kom niet op voor euh klimaat." Dat gaat niet. Da's allemaal gelinkt, dus ge kunt niet... En dat maakt het moeilijk.

Ze wijst er niet alleen op dat alle strijd voor verandering aan elkaar gelinkt is, maar ook dat alle ongelijkheden aan elkaar verbonden zijn. Racha ligt hier precies uit wat Audre Lorde ook bedoelde met de bekende zin "There is no such thing as a single-issue struggle, because we do not live single-issue lives." (Lorde, 2007). Voor Raf Njotea is het eveneens belangrijk "om die verbindingen te maken over die verschillende diversiteitsbarrières heen." Hij heeft de indruk dat de jongere generatie dat meer en meer vanzelfsprekend doet.

Voor de deelnemers betreft is ook **empathie** een belangrijk ingrediënt voor betere aanvaarding. In het gesprek met Anastasia komt aan bod dat zij momenteel niet ondersteund wordt door haar ouders omdat ze biseksueel is, en dat empathie is wat ze nodig heeft: "Niet iedereen kan dat. En dat is wat we nodig hebben; eigenlijk. Want als iemand empathie heeft, dan heeft die een rem wanneer dat die

iemand wil aanvallen." Ook voor Jaouad Alloul vormen empathie en verbinding dé weg om aan een positievere kijk op LGBTQ-thema's te werken:

Je mag zoveel informatie geven en zoveel campagnes... Mensen moeten in contact komen, dus ik denk dat er eerder campagnes moeten gedaan worden naar hoe dat we verschillende gemeenschappen samen kunnen brengen. Ik denk dat daar veel interessantere leercurves uit zouden komen, dan... Want wat je nu gaat doen is een campagne over die gemeenschap, dan gaan we die net nog harder in hun... Van: "Jullie gaan daar in de hoek staan en jullie gaan leren hoe je homo's moet aanvaarden." Dat werkt niet.

5.3.5. Kritische noot: Een culturaliserend onderzoeksopzet

Zoals we reeds in het hoofdstuk methodologie aanstipten, zijn er verschillende punten waarop dit onderzoek en specifiek het opzet van het onderzoek bekritiseerd werden tijdens de interviews. Hier gaan we in op een concreter punt van kritiek, dat aansluit bij de hoger besproken thema's; die zijn niet alleen van toepassing op de alledaagse leefsituatie van de deelnemers en op toekomstig beleid, maar ook op dit onderzoek.

Een centraal punt van kritiek dat terugkwam doorheen de interviews met experts en deelnemers, in uiteenlopende contexten en verwoordingen, is het **culturaliseren van holebitransfobie**. Nora vroeg zich bijvoorbeeld af wat juist de bedoeling was van dit onderzoek:

Is het doel dan om zo te bevestigen dat we trager zijn, dat we wat achterlijk zijn, dat we niet mee zijn met de [twijfel] wat? Wat willen ze daarmee bewijzen? Dat is het punt. Eigenlijk willen ze daarmee bewijzen dat [lacht] dat de Westerse maatschappij verlicht is. [lacht] En dat wij nog zoveel moeten leren, dus ik vind dat een moeilijke. Ik wil ook niet bepaalde dingen ontkennen, hé. Ik denk dat er nog veel werk is, maar ik denk dat dat werk vooral moet gebeuren vanuit de gemeenschap zelf. Of vanuit mensen die voeling hebben met de gemeenschap en niet van buitenaf. Want dat voelt ook echt niet veilig.

Ook Rabia was heel kritisch, en weigerde om die reden zelfs deel te nemen aan het onderzoek, maar legde wel uit waarom: ze is het beu dat witte mensen problemen willen komen oplossen in gekleurde gemeenschappen, terwijl ze dagelijks micro-agressies en discriminatie ervaart. Noor uit gelijkaardige kritiek:

Ik vind dat wel heel spijtig, want ik denk dat er voornamelijk... dat ge ook moet focussen op witte mensen, ik denk dat dat ook een probleem is. [...] Ik vind dat uitsluitend en ik vind inderdaad dat er een hidden agenda is. [...] Als ge gaat werken voor de minderheidsgroepen, pak dan alle minderheidsgroepen mee. Ja die drie voornamelijke identiteiten, die zijn wel belangrijk, maar zo gaat ge mensen gaan uitsluiten. Dan ga je eigenlijk een beetje die cultuur veralgemenen over iedereen die allochtoon is.

Zowel experts als deelnemers stellen zich kritische vragen bij het uitgangspunt van het onderzoek, met name de **focus op cultuur en etniciteit**. Door alleen maar onderzoek te doen naar LGBTQ-personen en hun aanvaarding binnen drie specifieke gemeenschappen, worden deze gemeenschappen voorgesteld als homogene groepen die tegen holebi's zijn. Zo stelt Thomas Demyttenaere van Sensoa meteen het uitgangspunt van het onderzoek in vraag:

Omdat je al vertrekt van in begin van die SID-studie, van een aantal groepen waar je iets gaat onderzoeken. Ze hadden ook bijvoorbeeld bij voetbalhooligans, Vlaams-Belangers, de vraag kunnen gaan stellen en de vraag is of die zoveel beter zouden scoren. Nu komt het over alsof er bij witte Belgen geen probleem is, dat het probleem zich situeert bij minderheden. Niet dat er geen probleem natuurlijk is, maar het feit is dat er in de hele samenleving, onze volledige Vlaamse samenleving is er een groot probleem rond omgaan met seksuele diversiteit en diversiteit in het algemeen. En dat is zeker niet enkel bij minderheden, maar ook bij een aantal subcategorieën, en kan je zeker vinden bij witte Belgen. En dat vind ik problematisch omdat je eigenlijk al vertrekt vanuit wij-zij, en ik vind het beter om het te zien als een globaal probleem van onze samenleving, waar je samen naar een oplossing zoekt. En als je vanuit kruispuntdenken vertrekt moet je inderdaad ook kijken naar het volledige plaatje, en ook racisme in rekenschap nemen, en vooral ook sociaal-economische ongelijkheid. En de impact daarvan, en algemeen uitsluiting.

Verschillende experts stellen dat het culturaliseren van een probleem **de aandacht afleidt van onderliggende, structurele problemen** die samenhangen met LGBTQ-aanvaarding. Zo licht Sarah Scheepers van Ella toe dat klasse een onderliggende factor is waar te weinig aandacht aan wordt besteed:

In de Belgische samenleving zit kleur en lage sociale achtergrond, dat is bijna – niet volledig, maar dat is bijna een één op één relatie. Dus er is heel weinig gekleurde hogere middenklasse. Waardoor heel veel van de gedragingen en de opinies worden toegeschreven aan kleur en religie, terwijl ze eigenlijk door klasse bepaald zijn.

Expert Chi-Kong Man onderstreept dit vanuit zijn ervaring binnen ShoufShouf en legt uit dat het voor mensen met Marokkaanse roots omwille van klasse en opleidingsniveau niet makkelijk is om er in België bij te horen: “Ze vinden hun weg niet, juist omwille van dat een grote groep van vroeger hier is en een lager niveau hebben van scholing of zelfs geen scholing gehad hebben.” Man vergelijkt de situatie met Vlaamse arbeidersgezinnen: “‘Vader, ik ben een janet’. – ‘Gij zijt zot, zeker, wat zegde gij nu?’ Eigenlijk kan je dat zo vergelijken.”

We zien in de levensverhalen van de deelnemers dat cultuur en etniciteit veranderlijk zijn doorheen de tijd en door migratie (zie ook Peumans, 2017). Peumans waarschuwt dat het culturaliseren van LGBTQ-aanvaarding juist ook negatieve gevolgen met zich kan meebrengen, en Sarah Scheepers van Ella sluit zich daarbij aan:

De effecten van alles zo te culturaliseren, ook de negativiteit tegenover holebiseksualiteit, ja dat neemt ondertussen echt perverse vormen aan. Je krijgt bijna een self-fulfilling prophecy. Omdat mensen zo vaak te horen krijgen, dat zij negatief staan ten opzichte van, zullen ze zich ook gaan conformeren aan dat beeld. Als je tegen een moslimjongen van kleins af aan zegt "bij jullie is er een probleem man-vrouw" en "bij jullie is een probleem met...", wat doen mensen als ze constant geconfronteerd worden over hun "groep", onder aanhalingstekens? Ja ze gaan zich daar ook naar gedragen!

De experts wijzen op het belang van een genuanceerder beeld dat ook met andere factoren rekening houdt behalve afkomst. We kunnen hier ook verwijzen naar Sophie Withaecx en Gily Coenen die in hun onderzoek rond eer-gerelateerd geweld pleiten voor een **niet-culturalistische maar cultuursensitieve benadering**: "In tegenstelling tot de fixerende en determinerende notie van cultuur die wordt aangetroffen in het culturalistische perspectief, benadrukken verschillende auteurs de flexibele en fluïde aard van cultuur en identiteit, en de meervoudige betekenissen die door individuen aan culturele concepten gegeven worden" (Withaecx & Coene, 2011, p. 11).

Aansluitend bij de kritiek op de culturalisering die inherent is aan het onderzoeksopzet, reageerden verschillende experts en deelnemers ook verontwaardigd op het feit dat **niet alle zes bevolkingsgroepen die in de SID-survey bevestigd werden, ook in dit vervolgonderzoek aan bod komen**. Experte Aïda Yancy vindt het opzet van dit onderzoek racistisch, aangezien er alleen naar de gemeenschappen van kleur wordt gekeken en de witte Poolse en Roemeense gemeenschappen buiten beschouwing worden gelaten, terwijl er ook in Oost-Europese diaspora's negatieve attitudes bestaan: "It becomes racist from the moment that you exclude white people 'because they are OK'". Bovendien is in twee van de bestudeerde herkomstlanden islam de voornaamste religie, waardoor de focus volgens geïnterviewden te sterk op die ene religie ligt. Thomas Demyttenaere van Sensoa pleit ervoor acceptatie in een breder perspectief te bekijken: "Als we kijken naar sommige van de gruwelijkste landen, Oeganda, Kameroen, en daar is 't echt meer christelijk he. Polen en Hongarije ook."

Veel van de geïnterviewden vinden dat **door te focussen op drie specifieke bevolkingsgroepen, deze met de vinger gewezen worden en als holebitransfoob worden gekenmerkt**. Zo wordt de aandacht afgeleid van het feit dat ook personen uit andere groepen LGBTQ's minder aanvaarden, en meer fundamenteel van de achterliggende mechanismes en indicatoren van negatieve houdingen. Volgens de deelnemers en experts is dit niet fair tegenover de etnisch-culturele gemeenschappen en zal met de vinger wijzen niet helpen om diepgaande, oprechte aanvaarding te stimuleren. Het is ook niet fair tegenover de LGBTQ-gemeenschap, omdat achterliggende problemen van holebitransfobie in de bredere maatschappij op deze manier niet worden aangepakt.

5.4. Het heden valt nooit los te zien van het verleden

In de vorige secties bespraken we culturele verschillen in de aanvaarding van en omgang met (homo-)seksualiteit, het belang van genderrollen daarbij, en het belang van een intersectioneel perspectief om het thema bespreekbaarder te maken. Wat echter opviel in de interviews, zowel met deelnemers als met experts, is de sterke klemtoon die zij bij dit alles legden op het **belang van de historische context**.

Zo wijst experte Aïda Yancy op de **centrale rol van kolonisering** in het verspreiden van homofobie in Afrika:

It's because we have a very specific image of others and I tend to [hesitation] always tell white people, who are like: "Yes, those countries in Africa are all so homophobic", just remind them where those homophobic laws came from. Because they are all colonial laws, actually it all comes from the Napoleonic code.²⁹ It's all yours. It's your culture. Homophobia? It's in your culture. It's not our cultures. It's in yours. The same way that racism is your knowledge, it's your culture. For me, being an expert on racism, I had to read a lot of books by white people who created this science. It's your science, it's not ours. We did not invent racism. [short hesitation] So that's something that makes white people very uncomfortable, right? So, there are like: "What do you mean: it's our science? What do you mean: it's our cultural heritage?" [laughs]

In het kader van dit onderzoek gaan we niet verder in op de geschiedenis van de criminalisering van holebitransseksualiteit, noch op de mechanismes waardoor deze Eurocentrische negatieve houdingen en opvattingen omtrent holebitransseksualiteit via koloniale bezetting naar andere landen in heel de wereld werden uitgedragen. Samen met de deelnemers en experts verkennen we wel op welke manieren migratiecontexten en kolonialisme ook vandaag nog meespelen in de dynamieken omtrent het kruispunt van seksuele en genderdiversiteit, en migratieroots.

5.4.1. Migratiecontexten

Nadia Nsayi citeert Rachida Aziz: "Als ik en mijn generatiegenoten inzicht willen krijgen in onze situatie, dan moeten we het lot van onze ouders begrijpen." (Aziz 2020, p. 65) Nsayi en andere geïnterviewden wijzen erop dat de vraagstukken in dit onderzoek niet los te zien zijn van de Belgische geschiedenis. Als we echte verandering willen realiseren, mogen we niet alleen focussen op problemen in het nu; zo missen we hoe deze problemen überhaupt zijn kunnen ontstaan. Onze geïnterviewden beklemtonen dat witte Belgen geen oordeel mogen vellen over personen met een migratieachtergrond zonder de context van deze migratie mee in beschouwing te nemen.

---

²⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Napoleonic_Code

De **Marokkaanse, Turkse en Congolese gemeenschappen in België hebben elk een andere migratiecontext en -geschiedenis**. In haar boek beschrijft Nadia Nsayi de migratiecontexten van de drie doelgroepen waarop dit onderzoek focust bondig: "Aanvankelijk migreerden Congolezen, vooral na de onafhankelijkheid, naar België om te studeren (studiemigratie) terwijl Marokkanen migreerden om te werken (arbeidsmigratie). Ooit waren de arbeidsmigranten nodig om de Belgische economie te doen floreren. Vanaf de jaren 1970 werden ze problematisch door de economische crisis en te toenemende werkloosheid." (2020, p.152). Nsayi wijst erop dat er **geen noemenswaardig inburgerings- en integratiebeleid** bestond in de vroege jaren van de arbeidersmigratie vanuit Turkije en Marokko na de overeenkomst in 1964: "In die periode was er nog geen sprake van lessen Nederlands en inburgeringscursussen maatschappelijke integratie. De Belgische overheid dacht niet aan de integratie van de nieuwe inwoners omdat de mijnwerkersfamilies als tijdelijke 'gasten' werden beschouwd. Hield de regering er geen rekening mee dat de 'gastarbeiders' in België wilden blijven?" (Nsayi 2020, p. 152).

Jaouad Alloul pikt hierop in en stelt dat **mensen met migratieroots vaak niet als gelijkwaardige burgers worden beschouwd**. Volgens hem heerst er een hardnekkig fout denkbeeld over migratie:

Vlamingen moeten leren dat de aanvaarding van etnische en culturele diversiteit een belangrijke waarde is in België, omdat, allee, mijn vader was één van de eersten die heeft dit land mee opgebouwd. En niet alleen mijn vader, ook Italianen, ook Portugezen, ook Spanjaarden, ook Turken, ook echt letterlijk als je ziet naar België, dat is meer dan 50 jaar dat mensen mee dit land hebben vormgegeven door fysiek werk te doen, maar door ook gewoon hun cultuur hier mee te zetten. [...] Er is nog altijd een geloof dat enkel het land van aankomst een soort geste doet en een soort geef... en "Jullie hebben ons leeggeplukt", terwijl dat eigenlijk migratie is eigenlijk met de grootste, het grootste geschenk is eigenlijk van de landen die komen, want die brengen altijd nieuwe dingen mee.

Wat Jaouad Alloul betreft is het belangrijk om op een andere manier naar migrantengemeenschappen te kijken en in te zien op welke manieren migratie juist een verrijking van de Vlaamse cultuur is.

Nora geeft dan weer aan dat men mensen met migratieroots **niet mag reduceren tot drempels of moeilijkheden** die ze ervaren op basis van hun achtergrond:

Ik denk dat dat echt belangrijk is dat wij tonen dat wij veel meer zijn dan bepaalde drempels of zo. [...] Ik heb ook vrienden die zeggen van: "Amaj, ik zou echt niet van kleur willen zijn, want jullie hebben zoveel moeilijkheden en dan nog eens dat." En dan denk ik van: "Ja, maar ge vertrekt enkel van de kwetsbaarheden en ge ziet niet meer mijn krachten en de verrijking dat dat geeft." Ik ben echt heel blij dat ik [lacht] dat ik dat Marokkaanse ook in mij heb en ik wil ook tonen dat er heel veel mooie dingen aan zijn. Ook het feit zo dat er veel meer sociale cohesie is, veel meer onderlinge solidariteit die niet per se geïnstitutionaliseerd moet worden.

Naast de bekende grote migratiebewegingen die we hierboven schetsten, zijn er ook heel wat personen in België met een **complexer migratieverhaal**. Eén daarvan is Aylin, wiens ouders beiden in Turkije

geboren zijn en op verschillende momenten in hun leven naar Duitsland verhuisden, waar ze elkaar ontmoetten. Aylin is dus tweede generatie Turks-Duitse – of generatie 2,5, gezien haar moeder in Duitsland opgroeide – die al vier jaren in België woont. Ook andere deelnemers hebben vaak een complexe migratiegeschiedenis, waardoor ze niet eenduidig tot één generatie of gemeenschap behoren.

5.4.2. Kolonialisme en dekolonisering

Uit Nsai's analyse leren we het **évolué-denken uit koloniale tijden ook vandaag nog doorwerkt**, namelijk het idee dat sommige Congolezen een hogere status kunnen bereiken dan anderen:

De psychologische gevolgen van het évolué-denken zie ik ook bij Congolezen in België waar migranten worden aangezet om zich aan te passen aan de witte cultuur (taal, gewoonten, normen en waarden) als voorwaarde voor (gelijke) kansen. Congolezen, en bij uitbreiding Afrikanen, balanceren tussen de druk om te integreren (of te evolueren?) in een Europees samenlevingsmodel en de drang om de Afrikaanse identiteit te behouden. (Nsai 2020, p. 55).

Aïda Yancy bespreekt hoe **verschillende generaties van migratie omgaan met koloniaal denken**:

You know, the first generation usually comes in thinking: "OK, it's OK. Racism doesn't really exist. It's fine. They are welcoming me. I can work twice harder. It will work." The second generation learns about the "work twice as much and you will get the same", so you know, they really put in the work. "You go to university and you'll get the same thing as white people," OK. So, we have a full generation of people learning the language, forgetting their own language, going through school and all of those steps to manage to get the same thing and they realize it's not working. The third generation is like: "Actually, you know what? I know I'm supposed to work twice as hard, but I've seen what happened to my parents and obviously, it does not work. And also, I don't know anything about my culture anymore.

Vooraf vanuit de tweede en volgende generaties worden deze dynamieken kritisch onder de loep genomen, aldus nog Aïda Yancy.

Verschillende deelnemers en experts wijzen dan ook op de **nood aan een dekoloniseringsproces**, als een breder kader waarbinnen thema's zoals de aanvaarding van LGBTQ's aan bod kunnen komen. Onder dekoloniseren verstaat Nadia Nsai in de Belgisch-Congolese context:

Het erkennen van kolonialisme als een fundamenteel onrechtvaardig systeem van territoriale bezetting, economische uitbuiting, raciale discriminatie en fysiek en psychologisch geweld. Zo een ideologie kun je als samenleving niet goedpraten of relatievere, ondanks sociale realisaties en goede bedoelingen van individuen. Dekoloniseren betekent kolonialisme en dus ook de Belgische kolonisatie in Midden-Afrika ondubbelzinnig veroordelen. Dekolonisatie gaat ook over het erkennen van wit privilege, "witte superioriteit" en "zwarte inferioriteit" als koloniale denkbeelden. Deze hebben geleid tot ongelijke machtsverhoudingen tussen burgers, volkeren, organisatie, instituties, landen en continenten. (Nsai 2020, p. 189-190)

Ook deelnemer Racha wijst op het feit dat de rol van België als kolonisator te lang werd doodgezwegen of in een gunstig daglicht gezet:

Da's een decennialang beeld dat België voor haar eigen heeft gecreëerd van wat ze in Congo hebben gedaan. En jarenlang heeft toen de Congolese diaspora op tafel proberen te kloppen. Die worden de kop ingedrukt gehouden, dat mocht allemaal niet. Je weet zelf wat voor koloniaal verleden dat België heeft, en Leopold en "oh my God, nee." Dat is not done and not spoken of. Dus die werd in boeken beschreven als de held en als de redder en als kolonisator terwijl dat hij begot geen flauw idee had van wat hij daar aan het doen was.

Voor Racha is het noodzakelijk dat België zijn **koloniaal verleden onder ogen ziet**. Ze geeft aan dat de manier waarop er met de koloniale geschiedenis werd omgegaan weinig respect toonde voor de Congolese diaspora. Wanneer we de hedendaagse relatie tussen de Congolese diaspora en België willen begrijpen, moeten we er rekening mee houden dat de vragen met betrekking tot restitutie en verontschuldigingen weinig gehoor kregen, zodat het wantrouwen tegenover witte Vlaamse en Belgische instanties niet onbegrijpelijk is. Racha ziet wel een verandering merkbaar in de Belgische houding tegenover dekolonisatie. Zeker in het kielzog van de Black Lives Matter beweging vanaf juni 2020, werden ook in België meer publieke debatten omtrent racisme en dekolonisatie gevoerd.

Ook het **kruispunt van seksuele en genderdiversiteit en migratieroots moet op een dekoloniale manier benaderd** worden. Zoals expert Aïda Yancy hierboven al aanhaalde, werden in het koloniale tijdperk de Europese waarden omtrent homoseksualiteit meegenomen naar de gekoloniseerde landen en regio's en geraakten ze daar zo ingeburgerd. Op deze manier werden verschillende vormen van seksuele diversiteit en vrijheid die overal ter wereld bestonden, onderdrukt. Ook deelnemers Winnie en Nora wijzen erop dat er historisch gezien overal ter wereld vormen van genderdiversiteit en seksuele vrijheid bestonden, die door kolonisatie, corruptie en oorlog werden ingeperkt en verboden. Nora verwijst bijvoorbeeld naar het Perzische rijk, waar er ooit vrijer met seksualiteit werd omgegaan dan in veel Europese landen. Ook Aïda Yancy haalt het feit aan dat de "Oriënt" net een veel vrijere omgang met seksualiteit kende, wat de Westerse kolonistoren juist aantrok omdat de seksuele vrijheid in Europa beperkter was.

Dit is uiteraard een **sterk vereenvoudigde manier om complexe historische processen weer te geven**, maar in het kader van dekolonisatie is het nodig om deze historische verschuiving van houdingen tegenover seksuele en genderdiversiteit in het achterhoofd te houden. De deelnemers zeggen dan ook met nadruk dat het niet de juiste weg is om nu opnieuw Westerse waarden met betrekking tot LGBTQ's op te leggen aan personen met een migratieachtergrond.

5.4.3. Kritische noot: Dekolonisatie van onderzoek

“The master’s tools will never dismantle the master’s house.” Audre Lorde

De hoger besproken kritiek op kolonialisme heeft ook implicaties voor ons onderzoeksopzet. Wanneer we het opzet van dit onderzoek bespraken, was één van de vragen die verschillende experts stelden: **Wat halen deelnemers eruit om hieraan mee te werken?** Hoewel het belangrijk is om meer te weten te komen over de noden en ervaringen van personen op het kruispunt, moeten de onderzoekers en opdrachtgevers beseffen dat meewerken aan een onderzoek zoals dit emotioneel zwaar kan zijn voor deelnemers, wat verschillende deelnemers en experts ook expliciet zeggen. Zo zei Nora op het einde van haar interview met een zucht dat het toch wel weegt om het verhaal te vertellen, dat het emotionele arbeid is om haar verhaal te vertellen en ook om na te denken over positieve/ negatieve initiatieven.

De **verschillende machtsposities** van waaruit de deelnemers en de onderzoekers in een dergelijk gesprek vertrekken, spelen hier een belangrijke rol. Experte Nyriagasigwa Hens licht toe:

Eigenlijk ben je op zoek naar: "Hallo, mag ik jouw verschrikkelijk verhaal een keer horen van hoe jij het zo moeilijk hebt gehad met jou, want je komt uit een minderheidsgroep"— het gaat een moeilijke blijven. [...] Je wordt al niet geaccepteerd in de gemeenschap die er al sowieso de meerderheid is, die meerderheid vraagt aan jou: "Vertel me even je pijn, en dan ga ik daarmee naar huis en zal er even een verslagje over schrijven." En zij blijven gewoon achter, met nog altijd dezelfde positie. In die zin is dat eigenlijk sowieso geen eerlijk verhaal.

In onderzoek bij een minderheidsgroep moeten juist de personen die onderdrukt worden wéér het werk doen, hun verhaal doen, proberen uitleggen, maar verandert hun situatie niet.

In het licht van deze dynamieken kunnen we begrijpen **waarom veel potentiële deelnemers niet wilden meewerken** aan dit onderzoek. Ook Dalilla Hermans wijst erop dat het belangrijk is om in dialoog te gaan over thema's als racisme en bruggen te bouwen, maar ze stelt vast dat deze dialogen vaak volgens hetzelfde stramien verlopen. Voor haar is het vooral uitputtend om anderen voortdurend te moeten overtuigen dat structureel racisme een feit is in onze samenleving. Net zoals ervaringsdeskundigen en experts die meewerkten aan dit onderzoek stelt Hermans vast:

In dat soort interacties is ervoor mij één constante: zelf leer ik nauwelijks bij. We leven in een wereld waarin de ervaring van witte mensen al de hele tijd en op alle mogelijke manieren gedeeld wordt. [...] Tijdens zo'n gesprek ben ik meer dan de helft van de tijd bezig de ander er geduldig van te overtuigen empathisch te denken. Voor we op het punt belanden dat de dialoog effect heeft, dat de ander je begrijpt en ook actief wil meehelpen je situatie te verbeteren, heb je doorgaans al heel wat tijds en emotionele energie geïnvesteerd. De keren dat je niet op dat punt raakt, zijn veel talrijker dan de keren dat het wel lukt. Dus na een tijdje vraag je je af hoeveel zin al dat gepraat heeft, en vooral, in hoeverre het écht om een dialoog gaat. (p. 64-65).

Wat Hermans beschrijft, is dat **gesprekken over uitsluitingsmechanismes vaak alleen één van de gesprekspartners iets oplevert**, namelijk voor de persoon die niet tot de gemarginaliseerde groep behoort. In het kader van een beleidsgericht onderzoek komt daar de vraag bij wat er effectief met de verworven kennis gaat gebeuren. Experte Hens spreekt uit ervaring:

Wat je heel vaak krijgt is ook – misschien ben ik echt wel iets te negatief maar – dat je wordt gevraagd om je expertise uit te leggen aan een witte ploeg van mensen, zodat zij dat kunnen aanpassen, maar die witte ploeg verandert niet. Dus ze vragen iemand van kleur die dan over intersectionaliteit komt praten, die geeft al die informatie, die witte groep van mensen blijft gewoon op hun stoeltje zitten, en ze hebben al die informatie maar doen daar niets mee. Maar die gebruiken dat wel om in te spelen op de juiste die doelgroep.

Om naar een structurele verandering toe te werken, moeten ook de machtsposities verschuiven en mogen mensen van kleur niet louter als onderzoeksdeelnemers en objecten gezien worden. Structurele verandering en dekolonisatie betekent ook dat mensen van kleur die de vereiste expertise hebben, kansen krijgen om machtsposities in te nemen.

Om antiracistische en dekoloniale bondgenoten te worden en werkelijk bij te dragen tot de emancipatie van migratiegemeenschappen, moet men zich **afvragen wie “het werk” in veranderingsprocessen moet doen**. In het kader van dit onderzoek werd aan LGBTQ’s met migratieroots gevraagd om het emotionele werk te doen. We keren terug naar het citaat van Audre Lorde aan het begin van deze sectie, en nemen daarbij wat we in de bovenstaande secties hebben geleerd. Personen uit de diaspora’s, vooral personen uit de tweede en derde generaties, staan kritisch tegenover de huidige machtsverhoudingen in België tussen witte en gekleurde mensen, die gebaseerd zijn op kolonialistisch gedachtegoed en een ontbrekend integratiebeleid wat arbeidsmigratie betreft. Personen uit de diaspora’s zijn evenwaardige Belgen, en mogen niet alleen maar als groepen geïsoleerd worden waarbinnen zich maatschappelijke problemen voordoen. Dat is juist hoe het opzet van dit onderzoek hen benadert, en veel experts en deelnemers wijzen erop dat dit niet de juiste manier is om de problematieken omtrent dit kruispunt op een dekoloniale manier te benaderen. Om met Audre Lorde af te sluiten: “Each of us must find our work and do it.” Personen uit de diaspora’s vragen om hen niet als slachtoffers van holebitransfobe gemeenschappen te framen. In de komende hoofdstukken bespreken we manieren waarop migrantengemeenschappen enerzijds, en de witte gemeenschap anderzijds, hun werk kunnen doen om bij te dragen aan een inclusievere maatschappij.

5.5. *Nothing about us without us*

Doorheen de gesprekken met de deelnemers en experts komt de leuze ‘nothing about us without us’ naar voor als een centrale leidraad. Uit het literatuuronderzoek en de *best practices* leren we dat er best van binnenuit gewerkt wordt om verandering in houdingen en gedrag te stimuleren binnen specifieke doelgroepen. Maar ook wat het ondersteunen en *empoweren* van LGBTQ’s met migratieroots betreft, is het nodig om de daad bij het woord te voegen en hen zélf te betrekken bij elk initiatief.

In hoofdstuk 6.2. verkennen we uitgebreid op welke manieren de LGBTQ-gemeenschap kan bijdragen tot *empowerment* en beter welzijn van LGBTQ’s met een migratieachtergrond, en hoe de leuze ‘nothing about us without us’ vertaald kan worden naar de LGBTQ-gemeenschap. In dit hoofdstuk focussen we voornamelijk op de manieren waarop men seksualiteit in niet-evidente contexten bespreekbaarder kan maken.

5.5.1. De rol van de overheid

Voor veel deelnemers staat vast dat de **overheid slechts tot op bepaalde hoogte invloed** kan uitoefenen op de aanvaarding van LGBTQ’s binnen migrantengemeenschappen. De deelnemers vinden het thema zeker belangrijk, maar geven aan dat een aanpak van bovenaf niet zal werken. Anastasia vindt bijvoorbeeld dat het niet aan de overheid is om dit thema aan te pakken, maar aan individuele personen binnen een gemeenschap zelf:

Ik denk: de overheid ga je er bijhalen als er een probleem is. Wij zijn geen probleem [lacht]. Wij zijn geen probleem en als je een oplossing wilt vinden aan een probleem, dan ga je bij de kern. Dan ga je niet, bij de baas. Dan ga je naar de collega’s, dan vraag je aan je collega’s wat is er aan de hand op de werkvloer? En met dat antwoord ga je naar de baas. Maar een probleem op onze werkvloer, dat zit in ons hart. Dat zit echt gewoon in ons hart. Wij moeten onder ons werken. Ja. Zo is het, denk ik [lacht].

Ook volgens Mostafa kan de overheid niet direct iets doen om de aanvaarding van LGBTQ’s binnen migrantengemeenschappen te bevorderen: “Wij staan niet te wachten daarop. Wij zijn ons eigen strijd aan het leveren en ik geloof dat het alleen iets kan opleveren als het van binnenuit komt. [...] En het is ook heel paternalistisch, om te zeggen hoe dat ik mij moet gedragen.” Aylin vindt dat luisteren naar mensen op dit kruispunt een goed beginpunt is, en dat er voorts vooral moet worden ingezet op de ondersteuning van bestaande initiatieven, zonder een bepaalde aanpak op te dringen. Dit sluit helemaal aan bij hoe Anastasia vindt dat geslaagde initiatieven tot stand kunnen komen: de overheid moet “partneren met organisaties, met de juiste organisaties, met holebi-organisaties. Dan moeten ze niet vanalles zelf willen doen. Dat ze denken van: ‘Zo denk ik dat het moet.’ Neen. Ga luisteren, ga horen wat

dat er gedaan móet worden en ja, dan mag je het doen.” Ook de experts zijn het erover eens dat de overheid **eerder een ondersteunende dan een sturende rol** moet innemen in veranderingsprocessen.

Experte Afiah Vijlbrief beklemtoont dat om verandering van binnenuit echt te doen werken, ook een **mentaliteitsverandering binnen de “top” nodig** is:

Het is inderdaad verandering van binnenuit, maar tegelijkertijd is het eigenlijk ook die verandering juist in de top. Die verandering heb je ook nodig om überhaupt al een andere blik te hebben op kwetsbare groepen. Het is niet voor niets dat we de termen gebruiken als ‘minderheid’ en ‘kwetsbaar’. Dat alleen al zegt al wat over de verhouding van de top, de onderkant en het midden.

De manier waarop dit onderzoek opgesteld is, is in dit opzicht een klassieke top-down aanpak: de minderheid, in dit geval personen met migratieroots met een vooronderstelde negatieve houding tegenover LGBTQ’s, wordt geacht zich aan te passen aan de meerderheid, witte Belgen met een vooronderstelde positieve houding tegenover LGBTQ’s. Afiah Vijlbrief onderstreept dat verandering van binnenuit moet beginnen en niet van bovenaf kan afgedwongen worden. Beide kanten moeten naar elkaar toewerken.

Expert Mark Sergeant licht toe dat de overheid historisch gezien inzake LGBTQ-emancipatie tendensen van verandering binnen de bevolking volgde, en niet omgekeerd. Hij oppert dat dit ook wat het kruispunt LGBTQ en migratieroots betreft, de beste optie is:

Dit soort veranderingen is niet door de overheid; de overheid volgt de veranderingen die ingezet zijn in de bevolking. Zo is het ook gegaan met het homohuwelijk bijvoorbeeld, het is niet dat de overheid dat uitgevonden heeft, nee! De overheid zal misschien een aantal mensen die al bepaalde zaken aan het doen zijn versterken. Maar dan nog... En dan denk ik ook inderdaad dat het niet moet gaan over holebi’s of LHBTQ, maar rond andere dingen die daarboven zitten, bijvoorbeeld attitudes rond de positie van vrouwen, en gelijkheid van gender. Dat zal het effect hebben. Anders problematiseer je het nog meer, en duw je ook de holebi’s in een hoek waar het probleem zit, want zij moeten zich daar dan tegen positioneren.

Zoals Mark Sergeant aangeeft, kunnen LGBTQ’s zelfs onder druk komen te staan wanneer er initiatieven rond dit kruispunt geforceerd worden. De ervaringen van Sensoa leren dat het belangrijk is om te starten bij onderliggende mechanismes die mee verantwoordelijk zijn voor negatieve attitudes.

5.5.2. Verandering van binnenuit

Zoals verschillende andere deelnemers en experts ziet Kubra een grote **meerwaarde in initiatieven die werkelijk van binnenuit werken**:

Ik ben zelf heel gevoelig aan dingen die fake zijn. En zo'n verhaal is veel meer waard als ge weet dat de mensen die daaraan hebben gewerkt, dat niet hebben gedaan omdat ze dat moesten doen, maar omdat ze weten waarmee dat ze bezig zijn [...] Het is "door hen voor hen" een beetje.

Een oprecht verhaal brengen vanuit de eigen ervaringsdeskundigheid, is één van de sterktes van organisaties die van binnenuit en met nauwe betrokkenheid van de doelgroep werken.

Een belangrijke voorwaarde om houdingen tegenover LGBTQ's te veranderen, is dat **mensen ervoor moeten openstaan**. Mostafa ziet op dat vlak positieve veranderingen:

Emancipatie, dat werkt niet als ik uw handje pak: "Kom ik ga u even"... Nee, nee, nee, dat werkt niet. Hoe goed dat je het bedoelt of niet, dat werkt niet. Of dat nu de vrouwen zijn, of de zwarte bevolking of wat dan ook. Het moet uit jezelf komen. En ik merk dat er overal verschillende zaadjes geplant zijn ondertussen en dat die al aan het kiemen zijn. Dat merk ik wel.

De metafoer die hij gebruikt om deze processen te beschrijven, maakt enerzijds duidelijk dat er tijd en geduld nodig zijn; de groei gebeurt op eigen tempo en kan niet versneld worden. Anderzijds toont de metafoer ook dat er vruchtbare grond nodig is waarop de emancipatiegedachten kunnen wortelen. Ilayda is het daarmee eens: "Ja, als die mensen er niet voor openstaan, dan ga je er niks in krijgen. Echt niet. Ik weet dat. Ik ken het. Ik zie het bij mijn familie. Echt waar."

Eén manier om een verbinding te scheppen tussen de top en het hart van de gemeenschappen, is **samenwerken met experts uit het middenveld, organisaties en verenigingen** die een goede band hebben met de gemeenschappen. Kenniscentra kunnen bijdragen tot theoretische en praktische ondersteuning. In het literatuuroverzicht werden er bij de *best practices* een aantal voorbeelden uit Nederland toegelicht. Aïda Yancy licht toe ook Rainbowhouse Brussels hier aandacht aan besteedt:

You need to hire people from communities who are peers, who have the knowledge about the culture and all of those aspects linked to origin, as they say in Flanders, while also having the knowledge of all of the LGBTI situation. Basically, we need to hire people like me, like what Rainbowhouse did, because the only way to change things is to actually go and get the people in their own communities. You have experts in your communities.

De manier waarop dit onderzoek de doelgroepen benadert, is volgens Yancy niet de juiste manier en wordt door vele personen ook slecht onthaald. Volgens Yancy kan een verandering in houdingen omtrent LGBTQ's binnen bepaalde gemeenschappen, net zoals *empowerment* van LGBTQ's met een migratieachtergrond, alleen maar teweeggebracht worden onder leiding van personen uit de doelgroepen zelf, waarbij personen met migratieroots als volwaardige Belgische burgers benaderd worden.

Ook andere experten zitten op dezelfde lijn. Ann Trappers benadrukt vanuit haar werkervaring in Foyer "dat er veel wantrouwen is naar de overheid toe. En dat het bespreekbaar proberen maken of het

acceptabel proberen maken vanuit de overheid, wel 's een omgekeerd effect zou kunnen hebben". Verder geeft Ann Trappers mee dat **initiatieven met een langetermijnvisie die subtiel te werk gaan**, meer teweeg kunnen brengen dan kortstondige expliciete campagnes. Wim Peumans geeft aan "dat het heel belangrijk is dat als er iets gedaan wordt, dat dat echt in samenspraak gebeurt met de betrokkenen, dus de ervaringsdeskundigen en de verenigingen. Want anders ga je een averechts effect hebben." Hij verwijst naar organisaties zoals Merhaba, die in de loop der jaren veel expertise verzamelden en leerden hoe men gevoelige thema's onder de aandacht kan brengen, rekening houdend met culturele verschillen.

Een andere manier waarop er van bovenaf, dus vanuit instituties en overheden, voor meer gelijkheid kan worden gezorgd, geeft Dalilla Hermans mee wanneer zij het over haar rol als 'fellow' aan de VUB heeft. Deze **fellowship** bewijst dat een persoon niet per se een academische titel hoeft te dragen om expertise te kunnen bijdragen: "Academici zijn zich er steeds meer van bewust dat theorie zonder link met mens en maatschappij zelden verandering kan brengen. Fellows zijn als een brug tussen de theorie en de realiteit. Ik lees veel, ik luister veel, ik onderzoek op mijn manier." (Hermans 2020, p. 45) Op een gelijkaardige manier zouden ook LGBTQ-personen met een migratieachtergrond hun expertise in beleidsvorming kunnen bijdragen.

5.5.3. Kritische noot: "Nothing about us without us" in onderzoek

Ook dit thema heeft niet alleen implicaties voor beleid maar ook voor de opzet van onderzoek. De actieve deelname en consultatie van de minderheidsgroepen waarover onderzoek verricht wordt is cruciaal. Zowel deelnemers als experts pleiten voor **overheidsinitiatieven waarin de doelgroepen van in het begin een gelijkwaardige positie innemen**, en relevante middenveldorganisaties en verenigingen mee de onderzoeksagenda bepalen, aangezien zij een goed zicht hebben op de noden en ervaringen van de doelgroep. Zo is Merhaba met haar jarenlange expertise op het kruispunt van seksuele identiteit en migratieroots een voor de hand liggend aanspreekpunt voor dit onderzoek. Toch verkoos Merhaba niet mee te werken, mede omdat dat dit onderzoek niet *bottom-up* is opgestart: het vertrekt niet vanuit de expertise en ervaringen omtrent de thema's en de doelgroepen die in het veld al aanwezig zijn, maar vanuit een *top-down* beslissing. In een gesprek legde Klaartje van Kerckem, toenmalig medewerker van Merhaba, dit thema op tafel: waarom werden Merhaba en andere belangenorganisaties niet betrokken bij het opstellen van dit onderzoek? Zij zien dit als een signaal dat hun input niet gewaardeerd wordt, en dat hun inzet en expertise niet erkend worden.

In het kader van het principe "nothing about us without us", willen we ook een ander punt van kritiek op dit onderzoek bespreken, met name **het feit dat de onderzoekster wit is en dus niet zelf tot de**

doelgroep behoort. Naar aanleiding van de vraag wat de overheid omtrent het kruispunt LGBTQ en migratieroots best kan doen, zegt Kubra openhartig dat ook de positie van de onderzoekster ertoe doet:

Kubra: Ik denk dat het belangrijkste wat dat ze kunnen doen is [aarzeling] de juiste mensen zoeken. Niet dat jij niet geschikt bent of zo, dat wil ik niet zeggen hé! [lacht]

Marion: Nee, nee, nee. Zeg gerust. [lacht]

Kubra: Euhm, maar dat ze de moeite doen om op zoek te gaan naar die organisaties. Dat ze zelf ook begrijpen... dat ze zelf tonen dat dit belangrijk is voor hen en dat ze dat niet doen zomaar, omdat ze weten dat dat nu een hot topic is.

Ook verschillende experts spraken dit expliciet uit. "Je bent wit", was de eerste reactie van experte Ilhame Amiri toen de onderzoekster haar vertelde dat ze dit onderzoek uitvoerde. Zij denkt dat de afstand tussen een witte persoon en de onderzochte gemeenschappen heel groot is. Ook experte Aïda Yancy sprak dit uit: "Wow, you are in an uncomfortable position", met betrekking tot het feit dat de onderzoekster een witte persoon is die onderzoek doet naar drie gekleurde, gemarginaliseerde gemeenschappen.

Het feit dat de onderzoekster wit is heeft zeker implicaties op de personen die bereikt werden, en ook op de inhoud van de interviews. Niet alleen is er een grote afstand tussen de leefwereld van de onderzoekster en de geïnterviewden. Bovendien profiteren de deelnemers, behalve een kleine financiële vergoeding, niet van dit project, terwijl de onderzoekster met de gewonnen expertise haar carrière verder kan uitbouwen, een dynamiek die Aïda Yancy expliciet benoemt:

It's basically you're too privileged to carry it, because the problem with academia as we see it now is that we are being interviewed a lot by people who are going to make their career on this and their goal for them is not to open us the door of academia, obviously. Their goal is for us to be the object that has an experience and they can study that object, right? And they can have a career on this expertise.

Het feit dat de onderzoekster deze geprivilegieerde positie erkende en te verstaan gaf dat een openhartig gesprek over racisme en privileges mogelijk en gewenst was, creëerde voor Aïda Yancy een opening om toch mee te werken. Als er in een onderzoek zoals dit voortdurend over ras, etniciteit en uitsluiting wordt gesproken, is het ook noodzakelijk om wit privilege uitdrukkelijk te benoemen en openhartig over de structuren te spreken waarbinnen dit onderzoek tot stand is gekomen. Een belangrijke aanbeveling voor toekomstig onderzoek en toekomstige projecten is dan ook om personen aan te stellen die zelf van kleur zijn, die de nodige ervaring, expertise en interculturele vaardigheden hebben. Wanneer personen die écht toegang tot de gemeenschappen hebben rond dit kruispunt werken, zullen er initiatieven kunnen ontstaan die werkelijk gedragen worden.

6. Struikelblokken en hefboomen op specifieke domeinen

Terwijl hoofdstuk 5 inging op overkoepelende thema's die betrekking hebben op verschillende levensdomeinen, gaan we in dit hoofdstuk dieper in op een aantal specifieke domeinen.

Twee centrale domeinen kwamen doorheen de voorbije hoofdstukken al uitgebreid aan bod: de context van de **eigen familie**, en de **breder e etnisch-culturele gemeenschap**. We vatten kort samen: uit de verhalen van de deelnemers blijkt dat er in sommige families negatieve houdingen bestaan tegenover holebi's, of spanningen omtrent het thema. Bij een aantal van de deelnemers staan de families open voor het thema, bij anderen leidt hun LGBTQ-zijn tot afstand. Uit de meeste verhalen blijkt echter dat er een langzame, voorzichtige toenadering tot het thema wordt gezocht. Wat in vele verhalen ook duidelijk naar voren komt, is de hechte band binnen de families. De kinderen willen graag een goed contact met de familie behouden, en ouders willen hun kinderen beschermen. Hoewel we in hoofdstuk 4 en 5 veel kritische stemmen hoorden over negatieve aspecten, is het essentieel om te benadrukken dat voor vele deelnemers de verbinding met hun families, gemeenschappen en cultuur belangrijke en positieve aspecten van hun leven zijn. Een hechte band hebben en kritiek hebben op sommige elementen gaan hand in hand; het is voor vele deelnemers geen gemakkelijke evenwichtsoefening maar niettemin zien we vaak dat de deelnemers en hun families zich niet van elkaar afkeren.

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op **religie en geloof**, die vaak centraal gesteld worden in discussies over seksuele- en genderdiversiteit en weliswaar een belangrijke, maar ook variabele rol spelen in het leven van de deelnemers. Daarna gaan we in op de rol van **LGBTQ-gemeenschappen en organisaties** in het welzijn van LGBTQ's met een migratieachtergrond. **Middenveldorganisaties met een bredere focus** op gender, seksualiteit, en migratieroots spelen ook een rol in het welzijn van LGBTQ's met migratieroots, zij het op een meer indirecte manier. Deze organisaties werken actief in de brede bevolking om te sensibiliseren en deze thema's bespreekbaarder te maken. Het vierde grote domein is **representatie**. Een goede representatie van de superdiverse maatschappij in maatschappelijke functies en in de media is volgens de deelnemers belangrijk om enerzijds te sensibiliseren over seksuele en culturele diversiteit, en anderzijds gemarginaliseerde groepen te *empoweren*. We sluiten af met de bespreking van drempels en hefboomen in de context van **school, onderwijs en jongeren**, volgens alle deelnemers een cruciaal domein voor het sensibiliseren en *empoweren*.

6.1. Religie en geloof

Geloof en religie kwamen in verschillende hoofdstukken al aan bod, maar aangezien religie en gelovig zijn volgens de SID-survey (Stuyck et al. 2018) de aanvaarding van LGBTQ's beïnvloeden, gaan we hier nog een keer expliciet in op dit thema. Geloof, spiritualiteit en religie spelen een belangrijke rol in het leven van veel deelnemers, de meesten bespreken hoe ze hun LGBTQ-zijn en geloof met elkaar verzoenen. Over de verhouding van geloof, religie en houdingen tegenover LGBTQ's in hun etnisch-culturele gemeenschappen lopen de meningen uit elkaar.

Om te beginnen maken we een onderscheid maken tussen individueel geloof en georganiseerde religie een onderscheid dat ook Jaouad Alloul maakt:

Er is niets mis met geloof, omdat als we geloof niet zouden hebben dan zou ik niet hier met jou zitten en jij niet dit project leiden. Want jij hebt er ooit in geloofd dat jij dit project kon doen. Dus geloof, niks mis mee, integendeel, mensen moeten meer geloof hebben. Religie zoals we dat vandaag kennen, jammer genoeg, is gemaakt door de mens, is een heleboel regels, sommigen duidelijker als de anderen en een heleboel regels die ook gewoon bijna gepland gemeenschappen viseren, stigmatiseren en veroordelen. En daar is echt wel een ernstig probleem. En dat geldt jammer genoeg voor alle religies. Het hindoeïsme is het enige geloof dat eigenlijk geen enkele stelling inneemt naar mensen anders dan heteroseksuelen.

Zoals Alloul zijn veel deelnemers kritisch over religie, maar daarom zijn ze niet per se niet (meer) gelovig. Veel deelnemers zijn wél gelovig en hebben een evenwicht met hun religie gevonden, of zijn dat aan het zoeken. We volgen de logica van de deelnemers en maken daarom in deze sectie een onderscheid tussen geloof en religie.

6.1.1. Persoonlijke beleving van geloof

Uit de verhalen van de deelnemers leren we dat geloof een zeer persoonlijk thema is, iedere persoon gaat er anders mee om. Wel zien we twee terugkerende thema's: het vraagstuk hoe religie en LGBTQ-zijn kunnen samengaan, en de zoektocht naar een eigen invulling van geloof.

Wat het **samengaan van religie en LGBTQ-zijn** betreft, moeten we om te beginnen vaststellen dat niet iedere deelnemer gelovig is, verschillende geven aan atheïstisch of agnostisch te zijn. Onur bijvoorbeeld heeft in zijn tienerjaren veel over religie en gelovig zijn nagedacht en opgezocht, maar uiteindelijk kwam hij tot de conclusie dat hij atheïstisch is. Hij vertelt dat deze periode veel moeilijker voor hem was dan de periode waarin hij ontdekte dat hij gay was, maar het was voor hem nodig om afstand te nemen van het geloof: "Ik denk dat die moeilijke periode heel veel heeft vrijgemaakt voor mij. Op de weg naar zelfontdekking."

Voor verschillende deelnemers gaan **geloof en LGBTQ-zijn wél samen** en hoeven die geen intrinsieke tegenstelling te vormen. Zo is Hakan een gelovige moslim, die vindt dat LGBTQ-zijn en gelovig zijn niet in elkaars weg staan:

Ik vind dat dat perfect tezamen gaat. [...] Allee, ik kan dat perfect in mijn hoofd samenbrengen. Mijn ouders misschien niet. Maar ik kan dat perfect doen, en ik ga op de vrijdagen naar de moskee, ik doe mee aan de ramadan. Tot een tijd geleden dronk ik geen alcohol, maar nu doe ik dat héél af en toe. Ik gebruik geen drugs, dat zijn allemaal dingen die mijn geloof zeggen. Ik moet per maand, per jaar een bedrag aan armen schenken, dat doe ik ook. En een schaap slachten, dat doe ik ook allemaal.

Voor Hakan is het belangrijk om te respecteren dat iedere mens een eigen omgang heeft met het geloof, en dat men via verschillende religies God kan bereiken. Ook Maryem heeft een manier gevonden om geloof en lesbisch-zijn met elkaar te combineren, al was dat niet vanzelfsprekend. Ze begon zich minder aan te trekken van wat andere mensen denken, en is ook meer openlijk over lesbisch en gelovig zijn beginnen praten. Voor haar is geloof iets heel persoonlijks, waarover buitenstaanders niet mogen oordelen, al doen velen dat toch.

Een aantal van de deelnemers kregen een **gelovige opvoeding, waarin homoseksualiteit niet mocht**. Voor Amian was en blijft het een strijd om haar lesbisch zijn en haar geloof met elkaar te verzoenen, want in haar islamitische opvoeding werd homoseksualiteit als verwerpelijk gezien. Ze vertelt dat ze lang heeft gebeden om niet lesbisch te zijn:

Ik heb opgegeven om zagezegd niet lesbisch te zijn als 16-17-jarige. Toen dacht ik jarenlang wel dat ik praktiserend was, vijf keer per dag bidden. Tijdens het bidden heb ik elke keer gebeden om niet lesbisch te zijn, om die gevoelens weg te nemen en ik hoopte dat Hij dan zou luisteren en dat ik op één of andere dag plotseling toch fijne gevoelens zou hebben over jongens. Na jarenlang dat te doen, dacht ik: "Dit haalt niet veel uit."

Als tiener verloor Amian deels haar geloof omdat ze het niet kon verzoenen met het feit dat ze lesbisch was. Nu, als dertiger, heeft ze haar eigen manier van gelovig zijn gevonden: "Nu ben ik tot mijn eigen interpretatie gekomen van wat God van mij verwacht, zeg maar. Dat is moeilijk, want ik geloof echt wel in God, maar ik geloof niet dat doordat ik lesbisch ben, ik daarom een slecht mens ben."

Veel deelnemers zochten naar een **eigen invulling van geloof**; voor hen vormt **geloof een grote steun**. Anastasia krijgt bijvoorbeeld veel negatieve reacties op haar biseksualiteit van haar familie, vaak met religieuze argumenten, en twijfelde ook aan haar geloof, maar geraakte haar geloof niet kwijt:

God kent enkel liefde, God houdt van iedereen, God houdt van vergiffenis. God is je vriend, dus als ik mij daarop focus, dan gaat alles weer goed. 'Cause at the end of the day, ik vraag elke dag aan God van: "Als je niet van mij houdt hoe dat ik vandaag ben, toon mij het morgen of toon mij het aan het eind van deze week." Want ik weet dat hij dat toont. Ik heb dat echt oprecht al

gezien. Hij luistert en hij toont als je je ogen opent. En hij heeft mij tot nu toe nog niks anders getoond. Hij laat mij nog steeds houden van wie ik hou. Mijn relatie [met een vrouw] gaat prima. Beter als eender welke relatie, met een man. So, yeah. Ik geloof erin. [...] Dat is mijn enige houvast eigenlijk.

Zoals Anastasia hebben veel deelnemers uitgemaakt dat hun geloof en hun seksualiteit elkaar niet uitsluiten. “I think you can be both”, zegt Aylin. De belangrijkste boodschap is dat geloof iets zeer persoonlijk is, en iedere LGBTQ-persoon dit pad voor zichzelf moet verkennen.

Gezien het belang van geloof en religie in het leven van sommige LGBTQ-personen, pleit onderzoeker Wim Peumans voor het bieden van 'tools' die hun spirituele zoektocht kunnen ondersteunen:

Ik denk dat beleidsmakers vaak witte mensen zijn, waar het gewoon hip is om atheïst zijn of waar religie gewoon geen plaats heeft. Maar bij die mensen zelf heeft dat gewoon een heel belangrijke plaats in hun leven en dat van hun omgeving... Religie is vaak ook een houvast en steun in hun leven. Het is vaak wel ambigu maar het is wel iets waarin ze zich kunnen verlaten en in zekere zin hun identiteit mee vormen.

Volgens Peumans is het dan ook belangrijk bronnen over het samengaan van geloof en LGBTQ-zijn beschikbaar te maken en een opening te maken voor gesprekken over dit thema.

6.1.2. Geloof, religie en cultuur

Terwijl geloof een belangrijke plaats inneemt in het leven van veel deelnemers, is hun verhouding met georganiseerde religie vaak moeilijker. Zoals Alloul, die bij het begin van dit hoofdstuk geciteerd werd, vindt ook Amian dat religie sterk bepaald wordt door mensen, en dat vaak regels centraal staan en niet het persoonlijke geloof in god: “Religie wordt heel veel geschapen door de mens. Door het perspectief van mensen en door het perspectief van mannen.” De patriarchale trekken van religies, die ongelijkheid op basis van gender in stand houden, zorgen ook voor ergernis bij Kubra.

Verschillende deelnemers wijzen ook op de **band tussen religie en cultuur**. Voor Kubra zijn religie en cultuur met elkaar verweven maar toch twee verschillende dingen. Voor haar is het belangrijk om dat onderscheid te maken, want ze identificeert zich wél met de Turkse cultuur maar niet met religie:

Ik ben religieus niet meer echt gebonden, maar soms is dat moeilijk omdat dat heel hard verweven is met cultuur. Maar, ik voel absoluut niks als ik bezig ben met religieuze dingen. Terwijl dat vroeger wel nog zo was. Op een bepaald moment ben ik heel gelovig geweest. Maar nu kan ik wel zeggen dat ik daar... dat dat niet meer een subgroep is waarbij ik bij hoor. Maar ik ben wel blij dat ik dat onderscheid heb kunnen maken, want dat heeft ervoor gezorgd dat ik wel vrede heb kunnen sluiten met mijn identiteit, zonder dat religie daarbij moet komen kijken.

Alex heeft een vergelijkbare relatie met het jodendom: de joodse cultuur en tradities zijn belangrijk voor haar familie en haarzelf, maar met de joodse religie heeft zij niet veel voeling. Ze vat samen wat ook

andere deelnemer vertellen over de band tussen cultuur, geloof en religie: “Het is heel erg persoonlijk hoe je het jodendom meemaakt en het is niet omdat je niet gelovig bent dat je ineens geen Jood meer bent.”

Ondanks hun kritische houding tegenover religie, respecteren verschillende deelnemers wel **religieuze waarden**. Voor Nora is het bijvoorbeeld belangrijk dat mensen die gelovig zijn niet blindelings de regels volgen, maar ook de waarden volgen, bijvoorbeeld naastenliefde:

Dat is de basis, maar mensen gaan zich zo vastpinnen op de regels en niet op de waarden en de normen. Want heel veel van mijn waarden en normen zijn heel islamitisch. Terwijl ik niet praktiseer en dan denk ik: “Ge kunt pas een goede moslim zijn als ge ook goed bent naar de mensen rondom u en uzelf in vraag blijft stellen.” Maar puur de regels volgen, dat is voor mij niet...

Nora kan zich vinden in een aantal van de waarden van de islam, maar niet in de regels die deze religie voorschrijft. Anastasia, die christelijk werd opgevoed, ziet het ook zo. Haar familie is gelovig, maar ze bekritiseert dat er een zekere **hypocrisie** is in de manier waarop het geloof wordt gepraktiseerd: er wordt een beroep gedaan op bepaalde regels van het Christendom wanneer het goed uitkomt, maar andere regels worden niet nageleefd. Wanneer het binnen over haar biseksualiteit gaat wordt er wél naar de bijbel gerefereerd en wordt religie bijna strategisch gebruikt: “Als excuus! Als een joker, dat is de jokerkaart.”

6.1.3. Religie en de aanvaarding van LGBTQ's

Zoals hoger aangegeven speelt geloof een belangrijke rol in het leven van vele deelnemers, maar hun houding tegenover georganiseerde religie is gemengd, aangezien de aanvaarding van LGBTQ's daarin beperkt is. Is religie dan een goed startpunt om over de aanvaarding van LGBTQ's te praten?

Om te beginnen is het belangrijk aan te geven dat het om **verschillende religies** gaat, niet alleen de islam waaraan meestal gedacht wordt, maar ook het christendom. Bij het christendom, dat vooral in de Congolese gemeenschap belangrijk is, moeten we opmerken dat de verspreiding ervan een product is van de kolonisatie (Nsayi 2020, p. 54). Veel deelnemers wijzen erop dat er

naar alle religies moet gekeken worden als het neerkomt op negatieve houdingen omtrent seksuele diversiteit, zoals Valérie:

En niet alleen moslims, katholieken ook. Heel veel mensen gaan dan denken van: “Dat is hypocriet van jullie dat jullie daarover praten na alles wat er gebeurd is in de kerk.” Zie dat je eerst al die problemen daar oplost. Allee, dat zijn dingen die ik zelf lees en dat ik zelf zie. Ik hou mezelf mij daar zo ver mogelijk vandaan, maar ik weet wel hoe veel mensen daar over denken.

Jaouad Alloul trok met zijn autobiografische monoloog *Zeemeermin* door Vlaamse scholen en ging met de leerlingen in discussie over diversiteit. Daaruit leerde hij dat er binnen alle religies veel onwetendheid en negatieve houdingen tegenover LGBTQ's bestaan:

Ik heb nu drie jaar met Zeemeermin rondgetoerd en ik heb ook getuigen van Jehova gehad die ook echt uitspraken deden waar ik bang van werd. Ik heb, ja, protestantse jongeren gehad, ik heb joodse jongeren gehad, ik heb islamitische jongeren gehad, ... Ik bedoel ze zaten er allemaal tussen en ze waren echt gelijk aan onwetendheid als het kwam op gender en seks. Dus dan vind ik ook dat we dat ook gewoon soms moeten benoemen. Dat daar allemaal in al die religies een onwetendheid wordt gevoed en die wordt gepredikt als een soort ultieme kennis.

Voor hem is het dan ook belangrijk dat niet alleen de islam met de vinger wordt gewezen als het aankomt op negatieve houdingen tegenover seksuele en genderdiversiteit, maar dat men inziet dat alle religies op dat vlak gelijk zijn.

Volgens Valérie is religie ook om andere redenen **niet het beste startpunt om over de acceptatie van LGBTQ's te praten**:

Ik heb ondervonden als je over religie wilt praten met mensen, dan ga je heel veel kwade mensen krijgen. Dat is te begrijpen, want hun religie is hun houvast. Eens dat je... Tenzij dat die persoon zo vertrouwd is in zijn religie dat die echt wel bereid is om naar andere te luisteren, maar heel veel mensen beseffen zelf niet dat ze niet zo vastzitten daarin. Dat ze echt heel veel twijfels hebben naar elkaar en zichzelf en eens dat je dat aankaart, dan krijg je heel veel boze mensen. [...] Of als je religie wilt bespreken... [zucht]. Ik zou meer de nadruk leggen op gewoon: open[heid], "iedereen is welkom", want dat is eigenlijk... als je daarover praat, van: "Dat is in de Bijbel, dat staat in de Koran, dat staat in de Thora. God is barmhartig en open. Hij neemt iedereen aan". Maar dat vergeten ze vaak.

Zoals Valérie aangeeft, zijn er ook veel **verbindende elementen** in de verschillende religies. Als men toch over religie wil praten in de context van de aanvaarding van LGBTQ's, is het volgens haar best om te concentreren op verbindende factoren. Haar standpunt sluit aan bij de werkwijze van "Recht op Liefde" (2013), die reeds in sectie 5.1.3 aan bod kwam. Volgens de expertise en werkervaring van Ella en Merhaba is het niet opportuun om bespreekbaarheid te proberen creëren via religie.

Tijdens de interviews bespraken we een aantal hypothetische initiatieven die zouden kunnen bijdragen tot een betere aanvaarding van LGBTQ's onder migrantengemeenschappen en tot de emancipatie van LGBTQ's met migratieroots. Eén daarvan was via **religieuze brugfiguren**: "Religieuze en culturele brugfiguren moeten positiever spreken over LGBTQ- thema's en er bewust aandacht aan besteden." Op deze stelling kwamen er gemengde reacties, maar de meerderheid van de deelnemers is het erover eens dat het weinig realistisch is dat religieuze leiders zich positief over LGBTQ's zouden uitspreken. Hakan wijst bijvoorbeeld op de belangrijke rol van imams in de islam, maar maakt de bedenking dat het haast onmogelijk zou zijn om tijdens het vrijdagsgesprek over homoseksualiteit te spreken. Mostafa vindt

echter dat het niet per se moet gaan om de context van kerken en moskeeën, maar dat religieuze brugfiguren ook daarbuiten veel invloed zouden kunnen hebben: "Dat missen we hier zo, een religieus figuur om het zo te zeggen, gewoon een geleerde, het moet niet per se een imam zijn of zoals in Duitsland een vrouwelijke imam, maar gewoon iemand die tegen jongeren zegt: 'Ik kan gewoon mezelf zijn én mijn religie beoefenen'. Dat vind ik wel."

6.2. LGBTQ-gemeenschap en organisaties

De LGBTQ-gemeenschap kan een belangrijke rol spelen in de ondersteuning van LGBTQ's met een migratieachtergrond. Met de LGBTQ-gemeenschap bedoelen we enerzijds het collectief van alle LGBTQ-personen, en anderzijds het verenigingsleven, organisaties en initiatieven. Veel deelnemers geven aan dat de mainstream LGBTQ-gemeenschap niet altijd even toegankelijk is voor hen. In dit hoofdstuk bespreken we eerst de specifieke drempels die onze deelnemers ervaren, de noden die ze hebben, en hun ervaringen van discriminatie en racisme. Vervolgens gaan we in op *safe(r) spaces*, die door verschillende deelnemers en experts gezien worden als een antwoord op deze drempels en noden, en de rol die witte LGBTQ-personen, bondgenoten en initiatieven kunnen spelen.

6.2.1. Specifieke drempels en noden

Veel deelnemers hebben het over **drempels bij mainstream events en verenigingen**, onder meer omwille van hun publieke karakter. Voor Amian is het bijvoorbeeld geen optie om bij een mainstream LGBTQ-organisatie of regenbooghuis binnen te stappen:

Ik ben nooit naar een café geweest voor lesbiennes of gays of wat dan ook. Ook had ik er zeker nood aan als tiener, maar ik heb dat nooit gedurfd, gewoon omdat dat voor mij te openlijk was. Ik had ook schrik dat iemand mij zag die iemand kent die mijn moeder kent en dat het gewoon thuis zou ontploffen. Dus dat heeft mij ook tegengehouden om ook overdag naar cafés te gaan zoals het [regenbooghuis].

Voor Amian blijft de nood aan een neutrale plaats om gelijkgezinden te ontmoeten tot op heden onvervuld. Expert Wim Peumans bespreekt dat de regenbooghuizen niet privé genoeg zijn, vaak is er veel inkijk van buitenaf en wapperen er regenboogvlaggen. Voor een persoon die niet openlijk LGBTQ is, zijn dit zeer grote drempels: "Iedereen komt daar voorbij en kijkt daar ook naar binnen. Dat is heel moeilijk om een stap te zetten en ik denk dat het vaak onderschat wordt hoe moeilijk het is om die stap te zetten om naar zo'n vereniging te gaan."

Ook als het om evenementen specifiek voor LGBTQ's met migratieroots gaat, is een **discrete en toegankelijke locatie nodig**. Onur reflecteert:

Misschien zullen sommige mensen denken: "Stel ik ga naar die vereniging en ik ga daar iemand zien die mij kent of er gaan daar mensen zijn die daar aan het gaybashen zijn uit de Turkse gemeenschap." Dat soort angsten, al zijn ze misschien een beetje extreem, die angsten kunnen wel echt reëel zijn. Ik maak me ook soms zorgen om: stel dat mijn vader daar achter zou komen, wat zou het met mij doen. Allee. Dat, dat soort vragen, die je dan hebt. Ge wilt tuurlijk niet ge-out worden als ge er niet klaar voor zijt.

Verschillende deelnemers wijzen er ook op dat veel mainstream LGBTQ-evenementen draaien rondfeesten en alcohol. Voor een aantal vormt dat ook een drempel, om religieuze of andere redenen.

Ook **uitsluiting en racisme** spelen op een structureler niveau een rol binnen de LGBTQ-beweging, met name in middenveldorganisaties. Medewerker Jenebah Kamara van Wel Jong Niet Hetero kaart in een open brief met de titel “Uitsluiting en racisme in middenveldorganisaties, de keerzijde van goede intenties”³⁰ uitsluiting racisme en uitsluiting in organisaties zoals Wel Jong Niet Hetero en Çavaria aan. Door de overheid gesubsidieerde organisaties hebben vaak het doel om meer intersectioneel te werken en voor diversiteit op te komen, maar in de praktijk zijn de meeste medewerkers wit en schrijven deze witte mensen projecten uit voor mensen van kleur: “Voor mijn werk zit ik dagelijks in vergaderingen en netwerken over onderwerpen als dekolonisering, racisme, anti-racisme en intersectionaliteit. Vergaderingen waar ik steeds dezelfde gesprekken voer over mijn identiteit en intersecties waar ik niet gehoord word. Maar waar iemand die zelf wit is als expert wordt gezien over mijn ervaringen.” Intersectionaliteit moet volgens Kamara op alle niveaus meespelen: “Beste middenveldorganisaties, jullie zijn deel van het probleem. Jullie beleid zorgt ervoor dat de status quo in stand gehouden wordt en mensen van kleur, met een beperking of queer personen systematisch niet worden aangeworven. [...] Het wordt tijd dat de juiste mensen op de juiste plaats terechtkomen. Het wordt tijd dat organisaties die de expertise hebben, daar de erkenning en de middelen voor krijgen. Vanaf nu is het *for us by us*.” Op deze laatste leuze gaan we verder in.

Kamara roept op om de expertise van **POC-owned en bottom up organisaties te steunen en duurzame samenwerkingen aan te gaan**: “Organisaties als For All Queens, Rainbow nation, Ballroom scene Benelux, Café Congo... geven al jaren een veilige ruimte aan jongeren en volwassenen die hun weg niet vinden naar de reguliere organisaties. Zij bereiken wel veel queer mensen, zwarte mensen, jongeren van kleur, jongeren met een migratieachtergrond en mensen uit de kansarmoede. Deze organisaties worden ironisch genoeg wel gevraagd voor samenwerking, maar ze krijgen er vervolgens niets voor in de plaats, geen geld of ondersteuning bij hun werking. Een samenwerking moet een win-situatie zijn voor beide partijen.” Volgens Kamara houden witte organisaties, ondanks hun goede bedoelingen, zelf racistische mechanismes in stand. Ook deelnemer Alex stelt dat er nood is aan meer inclusiviteit, maar dat er daarvoor een mentaliteitsverandering nodig is: “Ja, blanke spaces inclusiever maken, maar dat gaat niet gaan door gewoon te zeggen: ‘We zijn inclusief en er is diversiteit hier’, maar door structurele problemen aan te pakken.”

---

³⁰ <http://www.weljongniethetero.be/nieuws/open-brief-uitsluiting-en-racisme-middenveldorganisaties-de-keerzijde-van-goede-intenties?fbclid=IwAR17p2tN5oAuXhMXiVeYbzX9uFwPHxiH4cRIQmYs7CEq47-CRdlrXCalcB0>

Een andere tendens die we in Kamara's brief kunnen herkennen, is **tokenisme**.³¹ Organisaties zijn zich inmiddels bewust geworden dat ze niet inclusief genoeg zijn, maar zoals Kamara aangeeft is het niet voldoende om een persoon van kleur aan te stellen, hun stem moet ook effectief gehoord worden. Tokenisme, of een vermoeden ervan, bestaat ook op het niveau van kleinere grassroots-evenementen, zoals Nora vertelt:

Ik ben dan zo een stem die ze niet zoveel horen en dat ze dan mij echt bij hen willen betrekken en dan denk ik: 'Kennen jullie mij écht of is het puur omdat ik én Marokkaans én queer ben dan?' Dat is zo mijn angst zowat. Van: is het echt voor wie ik ben of voor wat het betekent om deel te zijn van jullie organisatie vanuit mijn achtergrond?

Jaouad Alloul kijkt ook met een kritische blik naar de motivatie van mainstream LGBTQ-organisaties wanneer ze werken rond etnisch-culturele diversiteit. Hij kijkt daarbij in de richting van grote LGBTQ-organisaties die zich traditioneel vooral voor witte LGBTQ's inzetten:

En dan [zijn er] andere organisaties die wél gezichten hebben, alleen maar witte gezichten. En daar krijg ik soms het gevoel van dat het toch een beetje white saviour-verhaal is. Van: "Ik zal die wel redden." En daar wordt ook niet met de nodige emotie mee omgegaan omdat die – vrees ik – dat eerder doen uit: "Dan voel ik mij daar goed bij dat ik mensen heb geholpen."

LGBTQ's met een migratieachtergrond mogen volgens Jaouad Alloul niet als een markt gezien worden: inzetten op etnisch-culturele diversiteit moet vanuit een oprecht engagement komen en niet om tot een beter imago te komen.

Zoals hoger besproken gaan verschillende culturen op verschillende manieren om met (homo-) seksualiteit, dus **cultuursensitieve benaderingen van seksuele en genderdiversiteit** zijn belangrijk wanneer mainstream LGBTQ-organisaties inzetten op etnisch-culturele diversiteit. Zo heeft Mostafa ook met mainstream LGBTQ-organisaties samengewerkt en merkt hij op dat hun kijk op LGBTQ-emancipatie vaak botst met andere elementen in zijn leven zoals geloof en afkomst. Terwijl LGBTQ-zijn een factor is die mensen doorheen verschillende culturen met elkaar verbindt, is er volgens Mostafa te weinig begrip voor dat er binnen verschillende culturen op verschillende manieren wordt omgegaan met seksuele diversiteit: "Die hebben echt zo een kijk van: 'Bij ons is het zo en wij hebben het zo gedaan en dat hoort zo'. Terwijl dat wij een heel andere manier van benadering nodig hebben."

---

³¹ "Tokenism is the practice of making only a perfunctory or symbolic effort to be inclusive to members of minority groups, especially by recruiting people from underrepresented groups in order to give the appearance of racial or sexual equality within a workforce". (<https://en.wikipedia.org/wiki/Tokenism>)

6.2.2. Nood aan organisaties gericht op LGBTQ's met migratieroots

Als antwoord op de hoger besproken drempels, zien de deelnemers een nood aan verschillende initiatieven. Om te beginnen zien ze een nood aan specifieke organisaties om kwetsbare LGBTQ's op te vangen, zeker de meest kwetsbare groep, **LGBTQ-asielzoekers**. Wanneer er bij asielcentra LGBTQ-personen toekomen, worden deze naar verenigingen zoals Rainbowhouse Brussels, Merhaba, of ShoufShouf doorverwezen. Die vangen hen op, maar zijn als socio-culturele verenigingen die voor een groot stuk op vrijwilligers bouwen niet gespecialiseerd in de opvang van asielzoekers. Chi-Kong Man licht toe dat nieuwkomers niet snel hun weg naar mainstream LGBTQ-organisaties vinden, maar dat asielcentra binnen de provincie Antwerpen wel vaak contact opnemen met het lokale Roze Huis, dat op zijn beurt doorverwijst naar ShoufShouf. Dit was oorspronkelijk een vereniging voor LGBTQ's met migratieroots, maar het doelpubliek is in de laatste jaren volgens Man sterk veranderd en omvat nu meer asielzoekers.

Daarnaast is er ook meer **structurele opvang** nodig, niet alleen voor nieuwkomers maar ook voor mensen uit de tweede of derde generaties binnen migrantengemeenschappen, die in moeilijke situaties terechtkomen omwille van hun seksuele voorkeur of genderidentiteit. Hakan, tweede generatie Turks, vraagt zich bijvoorbeeld af of er zo'n organisaties bestaan:

Ik ben niet uit huis gezet, nadat ze het doorhadden. Maar ik ken wel mensen die uit huis gezet zijn, toen dat de ouders dat wisten. En die zijn eigenlijk van de één op de andere dag op straat terecht gekomen. En dat zijn heel jonge mensen, die waren op hun achttiende al op straat. En die moesten onderdak gaan zoeken, bij vrienden van hen of zo. En ook lang. En dan hebben ze zich aangemeld bij OCMW en dergelijke. Dat zou wel mooi zijn om [...] Ik weet niet of dat bestaat, misschien bestaat dat al? Zo'n soort van opvang voor dergelijke gevallen.

Deze verhalen onderstrepen de kwetsbare positie waarin personen kunnen terechtkomen wanneer hun families te weten komen dat ze LGBTQ zijn. In dergelijke gerichte opvang, zeker voor nieuwkomers, moet men volgens de deelnemers **rekening houden met taalbarrières**. Ilayda stelt voor om relevante informatie in de talen van de nieuwkomers beschikbaar te maken, dat verlaagt de drempel om naar een LGBTQ-organisatie toe te stappen alvast.

Het **welzijn en empowerment** van LGBTQ's in een kwetsbare positie, nieuwkomer of niet, is belangrijk, zo stelt Jaouad Alloul:

Er is een gebrek aan psychologische ondersteuning. Ik weet wel dat daarop wordt gemikt, dat er mensen zijn waar je mee kan gaan spreken, maar ik denk dat daar nog meer op gemikt moet worden. Dat je echt met het welzijn van die personen bezig zijn en zeker als op vlak van LGBT komt, het zelfbeeld. En, hoe dat ze zichzelf vertellen. Want ik heb ook lang tijd en zelf het verhaal verteld van poor little muslim boy die het zo moeilijk heeft... Terwijl dat eigenlijk... heb ik dat

kunnen veranderen. Ik leef wel in een land waar ik wel gewoon inderdaad heel vrij kan zijn. En dat is dat is dikwijls wat overheid en organisaties niet hard op mikken. Gewoon... mensen empoweren.

In de Belgische context is Merhaba de organisatie waar de meeste deelnemers naar verwijzen. Zo contacteerde Hakan, nadat zijn ouders ontdekten hadden dat hij een vriendje had, Merhaba en had hij een opvanggesprek. Dat gaf hem een nieuw perspectief en deed hem beslissen om voor zichzelf te kiezen in plaats van een dubbelleven te gaan leiden, wat hij eerst als enige uitweg zag. Hakan's verhaal toont hoe belangrijk persoonlijke opvang op maat is.

Ook andere deelnemers vertellen over hun positieve ervaringen met Merhaba, een organisatie die actief **inzet op welzijn en weerbaarheid**. In het literatuuroverzicht beschreven we dat er onder andere in het VK en in Nederland emancipatietrainingen van en voor LGBTQ's met een migratieachtergrond worden aangeboden, en Nora vertelt dat Merhaba een gelijkaardige werking heeft. Uit de interviews met deelnemers en ook uit de literatuurstudie leerden we dat emancipatie van binnenuit moet gebeuren, en in dat opzicht is het belangrijk dat meer LGBTQ's met migratieroots bereid zijn om hier openlijk over te vertellen. Wanneer gevoelige thema's zoals seksuele diversiteit aan bod komen, kunnen LGBTQ's met migratieroots negatieve reacties krijgen en moeten ze sterk in hun schoenen staan en op de juiste manier reageren. *Empowerment*-trainingen kunnen hier een belangrijke rol in spelen, zoals Nora aangeeft. Ze voegt meteen toe dat ook hier geldt: "For us, by us".

Een aantal deelnemers, waaronder Ilayda, benadrukken dat het belangrijk is dat zo'n organisatie **zichtbaar** is: "Het is al moeilijk om die stap te zetten, laat staan dat je eerst nog moet gaan zoeken naar waar je die stap moet gaan zetten. Terwijl er echt nergens uitleg over gegeven wordt. Ik wist zelf niet dat het bestond." Verschillende deelnemers en experts betreuren dat Merhaba niet zichtbaarder is, waaronder Nyiragasigwa Hens: "Merhaba, ja, maar die zijn niet zichtbaar. Dat vind ik een beetje spijtig dat ze niet zo zichtbaar zijn, dat niet iedereen de weg weet naar Merhaba toe. Dat is heel waardevol, en zeker voor de Maghrebijnse mede-*brothers* en *-sisters*. Ik denk dat heel veel mensen de weg niet naar daar vinden."

Hoewel de deelnemers wijzen op de nood aan meer zichtbaarheid, vinden ze wel dat mensen **discreet** naar Merhaba toe kunnen stappen. Hakan vertelt dat hij Merhaba op Facebook wel volgt, "maar ik heb het niet op 'vind-ik-leuk' gezet, bijvoorbeeld. Ik volg hen niet, want ik weet dat mensen mij op Facebook kunnen zien, welke pagina's je volgt. En als ik dat doe, en mijn ouders die controleren mijn Facebook af en toe, ja, dan zit ge er hé: 'Merhaba, en wie is dat?'" Organisaties zoals Merhaba die een veilige omgeving willen creëren en discretie hoog in het vaandel dragen, zijn heel belangrijk. Het blijft volgens de deelnemers wel een moeilijk evenwicht tussen discretie en veiligheid enerzijds, en voldoende zichtbaarheid anderzijds. Beide factoren hebben invloed op de toegankelijkheid van de werking.

Voor verschillende deelnemers is **afstand** een drempel, aangezien Merhaba in Brussel gevestigd is en er in andere steden geen gelijkaardige organisaties zijn. Vooral voor jongeren die nog thuis wonen, is het moeilijk om naar een bijeenkomst in een andere stad te gaan. Wat concrete acties vanuit de overheid betreft, geeft Kubra aan dat het haar alleen maar logisch lijkt om Merhaba en gelijkaardige organisaties te ondersteunen: "Als die organisaties niet bestaan, dan hebben wij niets. En ge hebt al zo weinig. Want ge hebt ook op uw school waarschijnlijk heel weinig informatie gekregen, dus die organisaties zijn nodig om wat je niet hebt gekregen op school, of in uw omgeving, om dat aan te vullen met informatie en met juiste informatie." Ilayda sluit hierbij aan: haar familie stond ervoor open om te luisteren en aanvaardt haar ook, maar zij ziet een grote nood aan organisaties die personen opvangen, en zeker wanneer er niemand anders is.

Verschillende geïnterviewden wijzen op het **belang van kleinschalige *bottom up* initiatieven**. Zo benadrukt Nadia Nsai het belang om samen te werken met kleinschalige initiatieven die voor en door LGBTQ POC worden georganiseerd, zoals Massimadi, Cafe Congo, Le Space. Juist het feit dat dit *bottom up* initiatieven zijn, maakt dat LGBTQ-personeel van kleur ook effectief worden bereikt. Ook Racha pleit ervoor om kleinere, gespecialiseerde organisaties te waarderen:

Hun expertise erkennen en plaats geven aan die grote tafels. Niet meer als klein broertje zien. Die zijn er. En die kunnen voor verandering zorgen. Geeft ze de tools, geeft die de methodieken, geeft die de werkvormen, geeft die de mogelijkheden om verder te groeien ook. Laat die niet onder de vleugels van die ivoren toren zitten. Die kunnen veel meer. En die kunnen ook heel veel expertise en nieuwe inzichten brengen. Geef hen de kans.

6.2.3. Safe(r) spaces

Naast opvang voor en bescherming van LGBTQ-personeel in precaire situaties, bespreken veel deelnemers de **nood aan organisaties die LGBTQ's met een migratieachtergrond samenbrengen**. Veel deelnemers bespreken de nood om hun ervaringen te kunnen delen met gelijkgezinden, met aandacht en respect voor hun culturele achtergrond. Een concept dat de laatste jaren internationaal binnen de LGBTQ-gemeenschap meer en meer aandacht kreeg is dat van "safe spaces" of "safer spaces". We maken het onderscheid tussen beide, hoe klein het ook mag lijken, omdat zogenaamd veilige plaatsen ook maar tot op bepaalde hoogte veiligheid kunnen garanderen. Verschillende experts en deelnemers bespreken deze concepten als een manier om contact en gemeenschapsgevoel met gelijkgezinden te realiseren. Als we het in de context van dit onderzoek over safe(r) spaces hebben, spreken we in het algemeen over organisaties, plaatsen, en evenementen specifiek en exclusief voor LGBTQ-personeel van kleur, moslims, en personen met een migratieachtergrond.

Alex bespreekt hoe zij het LGBTQ-landschap ervaart en **waarom er safe(r) spaces nodig zijn**:

Het is heel belangrijk dat meer mensen met een migratieachtergrond zich ook welkom zullen voelen op plaatsen die heel blank zijn. Maar op die blanke plaatsen kun je jezelf nog steeds niet zijn, want je moet nog steeds dat werk verrichten. Terwijl als je een plek hebt die gewoon is voor mensen die LGBT zijn én met een migratieachtergrond, dan kun je pas écht jezelf zijn. Dan hoef je niet elke keer op je woorden te letten om ervoor te zorgen dat iemand niet gekwetst wordt door je woorden, dat je je eigen ervaringen niet op een positieve manier moet proberen te verdraaien, dan kun je gewoon jezelf zijn en als je ergens last van hebt, dan kun je dat ook tegen andere mensen zeggen. Van: 'Argh, ik heb dat weer meegemaakt.' En die andere mensen snappen je dan ook. Daar moet ge het ook geen achtergrond geven van tien minuten lang om uit te leggen waarom het je stoort.

Op deze manier sluit een safe(r) space aan bij de hoger beschreven specifieke drempels en noden die personen met migratieroots kunnen ervaren.

Het hoofddoel van het project *Equal City* in Brussel, waarin Rainbowhouse Brussels partner is, is om safe(r) spaces voor LGBTQ+ personen met migratieroots te voorzien. Expert Aïda Yancy licht de **mechanismes van safe(r) spaces** toe en gebruikt daarbij de metafoer van loopgraven:

It means that it is not exactly a safe space, it is a safer space. You are less exposed than when you are on the battlefield, right? But you can still get a bomb from one time or another, you know? Sometimes, you just get a bomb in there. It happens. But it's safer. This is the place where you rest, where you gather, where you plan, where you strategize before moving to the battlefield. And there are different battlefields. You know, you have the big war, but you have small battle and a small small battle. And I think we need trenches. Sometimes those trenches are going to be just one small small group, sometimes it will be all POCs for example or people from a migrant background, depending on the subject and what we are treating. And sometimes they can be to the larger LGBTQI organization.

Naast safe(r) spaces, wordt er ook gesproken over *mixed* en *non-mixed* spaces, aan de ene kant ruimtes die gemengd zijn en voor iedereen toegankelijk maar daardoor niet voor iedereen ook veilig, en aan de andere kant niet-gemengde ruimtes waarin subgroepen onder elkaar kunnen zijn en die daardoor veiliger zijn.

We weten dat de cijfers omtrent **welzijn en suïcidaliteit** binnen de LGBTQ-gemeenschap slechter zijn dan in algemene bevolking (zie literatuuronderzoek). Voor LGBTQ-persone van kleur komen daar vaak nog ervaringen van microaggressie en discriminatie op basis van ras en etniciteit bovenop. Een ruimte waarin het welzijn van LGBTQ's van kleur of met een migratieachtergrond centraal staat, is dringend nodig: "Where are we going to find a place to tackle the psychological cost of constant racism and homophobia and so on?", vraagt Yancy zich af.

Eén van de redenen waarom safe(r) spaces zo belangrijk zijn, is het hoger besproken **racisme binnen de mainstream LGBTQ-gemeenschap**, zij het in de vorm van microagressies, zij het in de vorm van directe discriminatie. Deelnemers vertellen dat ze voortdurend moeten uitleggen wat racisme is en waarom een bepaalde handeling of uitspraak racistisch is. Ze klagen aan dat het voor witte LGBTQ's simpelweg niet mogelijk is om te begrijpen wat het betekent om een gekleurde LGBTQ-persoon te zijn. Het concept intersectionaliteit kan ons helpen om deze dynamiek beter te begrijpen. Voor personen die bij de meerderheid of bij geprivilegieerde groepen horen, is het minder evident om aan te voelen wanneer een omgeving voor anderen (on)veilig aanvoelt, omdat ze die omgeving zelf niet als onveilig ervaren. Zo kunnen witte mensen zich in Vlaanderen vrij vanzelfsprekend in de LGBT-community bewegen, zij moeten niet stilstaan bij hun huidskleur, afkomst en de manier waarop deze gepercipieerd worden. Personen van kleur of zwarte personen worden daar wél keer op keer op gewezen of worden gevraagd om dat uit te leggen.

Om werkelijk een safe(r) te kunnen creëren voor LGBTQI+ personen met migratieroots, is het belangrijk dat de **organisatie vanuit de eigen gemeenschap** gebeurt, volgens de leuze “nothing about us without us”. Ook als het met de beste bedoeling gebeurt, voelen activiteiten die van buitenaf of van bovenaf georganiseerd worden vaak onveilig aan als de organisatoren zelf bijvoorbeeld wit zijn. Dat heeft ook de Joods-Marokkaanse Alex aan den lijve ervaren: “Ik ben wel vaker naar plekken geweest waar het een *safe space* zou moeten zijn. [korte pauze] En het is inderdaad een *safe space* voor de meeste blanke mensen daar [lachen].” Alex geeft een voorbeeld waarin iemand in een zogezegde safe space een jodenmop maakte, en toen ze aangaf dat die persoon ermee moest stoppen, volgden er nog tien jodenmoppen. Ook Voor Nora is zelforganisatie een basisbeginsel als het om safe(r) spaces gaat:

Ge ook weet dat ge gaat beoordeeld worden en ja, er is ook veel fragiliteit [vanuit witte mensen]. Als wij dingen benoemen, worden wij vaak gezien als degenen die polariseren. Dus da's niet veilig en het is daarmee dat we... bijvoorbeeld binnen Merhaba is het veel veiliger om over die dingen te praten, omdat ge al niet al die afweermechanismen [van witte mensen] moet bestrijden. En daarmee dat ik denk dat er veel meer zelforganisatie gaat zijn.

Anastasia geeft aan dat diezelfde mechanismes die safe(r) spaces minder veilig maken ook spelen wanneer er van overheidswege initiatieven genomen worden omtrent dit kruispunt. Diezelfde mechanismes zorgden er trouwens voor dat dit onderzoek voor veel (mogelijke) deelnemers niet veilig aanvoelde en wantrouwen wekte.

Terwijl de organisatie van safe(r) spaces volgens de deelnemers en experts best vanuit de eigen gemeenschap gebeurt, kunnen **witte mensen wel bijdragen aan een minder racistische of anti-racistische samenleving**. Zo krijgt Aïda Yancy vaak de vraag wat witte mensen kunnen doen in het kader van workshops omtrent anti-racisme die ze geeft:

Sometimes to make a safe space safer or to help antiracism, maybe sometimes your job is just to leave the room. And that is an action. Not doing anything is doing something. Uhm, it's working with your own people. Because the thing is, and again, you know, you say you're well-meaning and the intention part is really important, something we always talk about is this gap between intention and impact, and that's the issue for example with organizations.

Witte bondgenoten willen graag bijleren, betere bondgenoten zijn, en bijdragen aan een inclusievere LGBTQ-gemeenschap en bredere maatschappij. De deelnemers en experts wijzen er echter op dat het niet in de eerste plaats moet gaan over de vraag “hoe kunnen we bijleren of bijdragen?”, maar om “wat heeft de doelgroep echt nodig?” En dat is vaak een veilige plaats zonder witte mensen die meekijken of iets willen meepikken.

Daar hoort ook bij om **safe(r) spaces te respecteren**. Aïda Yancy merkt op dat er een dynamiek ontstaat waarbij witte mensen uit interesse, waardering voor de cultuur, of uit bondgenootschap naar evenementen gaan die oorspronkelijk bedoeld waren als safe(r) spaces of als viering van POC. Daardoor worden zwarte en POC mensen wéér een minderheid, en kan een evenement minder veilig aanvoelen. Ook Nyiragasigwa Hens, medeorganisator van de Pride of Colour in Antwerpen, kaart deze dynamiek aan. De eerste editie van de POC Pride in 2019 trok veel witte bondgenoten aan, “daar moeten we zeker aan werken. Het is allemaal goed verlopen, maar het publiek was heel wit. Dat was een beetje tegenstrijdig. Zeker voor de sprekers was dat een beetje heftig, want dan kom je terug tot het punt: ‘we zijn ons weer aan het uitleggen aan een wit publiek’”. Een safe(r) space houdt onder andere juist in dat dat niet hoeft, aldus nog Nyiragasigwa Hens: “Dat is inderdaad herkenbaarheid, community, er niet alleen voor staan. [...] Je hebt bepaalde dingen die je dan niet meer moet uitleggen.” Hens en Yancy wijzen erop dat witte mensen dit als uitsluiting of zelfs als racistisch kunnen ervaren, maar Hens spreekt dit tegen:

Als een bepaalde groep van mensen niet de tijd en de kans hebt gegeven om een eigen DNA te creëren, of te laten groeien, dan krijg je gewoon dit. En je moet het gewoon de tijd en ruimte geven, en een eigen taal,... we moeten gewoon echt terug aansterken. En ik spreek nu in “we-vorm”, maar dan spreek ik ook voor alle minderheidsgroepen, die constructie is voor iedereen nodig, in iedere minderheidsgroep. Dat die mensen alleen maar met zichzelf afspreken, de koppen bij elkaar leggen, praten, huilen, lachen, zodat je een gedeeld draagvlak hebt.

Volgens de geïnterviewden is de nood aan niet-gemengde safe(r) spaces niet separatistisch of vijandelijk, maar gaat het **voor één keer niet om het meerderheidsperspectief**, aldus ook Kubra:

Zie, witte mensen voelen zich heel snel op hun tenen getrapt omdat ze gewoon [aarzeling] denk ik, in het algemeen, of omdat we in het algemeen gewoon zoveel privileges hebben en als er dan eens eentje wordt weggenomen, dan [lacht] dan is da zo “aah”. [maakt een schreeuwend geluid] Ja, maar ik denk dat echt, he? Dat is echt white fragility en da's ook iets dat ik zelf [...] Ja, ge

moet u daarvan bewust worden. Ik heb me daar ook zelf van moeten bewust worden en ge moet gewoon, ja, soms moet ge gewoon uw privileges afstaan en daar niet over zagen.

Schrijfster en anti-racisme experte Robin DiAngelo onderzoekt in haar boek “White Fragility” (2018) deze dynamieken en beschrijft hoe witte mensen anders met hun privileges kunnen leren omgaan. Er zijn andere manieren waarop witte bondgenoten iets kunnen bijdragen, bijvoorbeeld door voor praktische ondersteuning te zorgen, te doneren, hun privileges te leren herkennen en zichzelf bij te scholen over racisme. Ook Nyiragasigwa Hens spreekt over de **nood aan bondgenoten die zich actief anti-racistisch opstellen**: “We hebben ook witte *allies* nodig, het, we hebben elkaar ook wel nodig. En misschien is het ook wel dat soms witte mensen – witte mensen! [lacht een beetje omdat ze de uitdrukking vreemd vindt] dat die eigenlijk het pad ook moeten ontmythen voor ons, wat ook wel heel belangrijk is. En daar heb je dan echt wel betrouwbare *allies* voor nodig.”

Terwijl de nood aan safe(r) spaces voor alle deelnemers geldt, hebben **verschillende groepen verschillende noden**. Aïda Yancy stelt bijvoorbeeld dat het voor LGBTQ's met Sub-Saharaanse roots nog moeilijker is:

Because in Belgium, we have a very, very strong LGBTQI population that is from Moroccan descent. And being lighter also [...] it's easier for them to mix in spaces. And there is also much less trauma around being exoticized, because there is a huge problem of exoticization around black bodies. Because we come from very colonial countries, and Belgium is a very colonial country, still hasn't been decolonized and especially in cis-gay spheres, there is a cult around black men that makes them really icky. It gets really, really uncomfortable.

Wat initiatieven voor LGBTQ's van kleur betreft, mogen we volgens verschillende experts naar Nederland als voorbeeld kijken. Hens getuigt dat LGBTQ-POC veel zichtbaarder zijn in Nederland, terwijl in België de mainstream LGBTQ-gemeenschap voornamelijk wit is: “Ik loop al meer dan 10 jaar rond in de scene en ik heb vooral gemerkt dat op de meeste activiteiten, lezingen, feestjes, ik meestal de enige van kleur ben en dan meestal de enige van Zwart-Afrika en dat dat ook soms teleurstellend is, en dat je soms in je eentje een hele gemeenschap moet gaan verdedigen.” Ook voor vrouwen is het een stuk moeilijker om gelijkgezinden te ontmoeten dan voor mannen. Om die reden denkt Aylin eraan om een eigen *support group* te starten voor **LGBTQ-vrouwen van kleur**: “Just with my friends, but I just I really wanted a space for especially women that are LGBT and of colour because I feel like this intersection has almost no space anywhere.”

Ondanks de gedeelde nood aan veilige ontmoetingsplaatsen, zijn **niet alle deelnemers en experts voorstander van 'safe(r) spaces'**. Noor vindt bijvoorbeeld dat de term in bepaalde contexten wordt geridiculiseerd, en raadt aan om van de term af te stappen. Andere deelnemers pleiten vooral aan de nood om meer verbinding te creëren tussen verschillende initiatieven en gemeenschappen. Anastasia

voelt bijvoorbeeld op dit moment in haar leven niet de nood om specifiek andere LGBTQ's van kleur te ontmoeten: "Ik zie eigenlijk gewoon iedereen als een mens. Als ik u moet leren kennen, dan leer ik u kennen hé. Maar ik ga niet naar een gemeenschap gaan om omringd te zijn met 'mijn' mensen, want dan zijn we ook weer aan het discrimineren." Ze kan wel helemaal begrijpen waarom andere mensen daar wel nood aan hebben. Voor Nora zou er in een ideale wereld ook geen nood meer zijn aan safe(r) spaces: "Het is jammer dat het nodig is, omdat de maatschappij zo onveilig is. Een safe space is niet nodig als de maatschappij op zich veilig is." Voor haar is het tegelijkertijd belangrijk dat de mainstream LGBTQ-gemeenschap inclusiever gaat worden, en daarom blijft ze daar ook naartoe gaan en haar stem laten horen.

Samenvattend kunnen we stellen dat er bij LGBTQ's met een migratieachtergrond verschillende noden bestaan: enerzijds de nood aan veilige, discrete ruimtes om elkaar te ontmoeten en te ondersteunen, anderzijds ook de nood om te feesten, vreugde te uiten, en culturele roots te vieren. Allebei vergen een veilige omgeving, en respect vanuit de witte (LGBTQ) gemeenschap. Safe(r) spaces kunnen daarvoor een antwoord bieden, en daarbij zijn de leuzen "for us by us" en "nothing about us without us" van centraal belang. Middenveldorganisaties, vzw's en kleinschaligere initiatieven gericht op LGBTQ's met migratieroots hebben de expertise en ervaringsdeskundigheid die nodig zijn om duurzame en effectieve initiatieven uit te voeren. Wanneer er initiatieven worden genomen om deze doelgroepen te ondersteunen, is het belangrijk om dit van meet af aan in samenspraak met de doelgroep zelf te doen en de leiding bij de organisaties in kwestie te leggen.

6.3. Middenveldorganisaties en (socio-)cultureel werk

6.3.1. Het middenveld is levensbelangrijk

Wanneer ze gevraagd worden naar zinvolle initiatieven om aan een betere aanvaarding van LGBTQ's in minder evidente contexten te werken, wijzen verschillende deelnemers op het **belang van het middenveld**. Ze bespreken dat socio-cultureel werk een belangrijke rol speelt in het sensibiliseren rond diversiteit en bijdraagt tot meer sociale cohesie. Zo reageert Nora in ons interview op de in 2019 aangekondigde besparingen in het middenveld: "De subsidies nu terugschroeven is echt het slechtste idee dat ge kunt hebben. Dus doe dat alstublieft niet. [lacht] Nee, we hebben dat écht nodig. Daar worden zoveel waardevolle dingen gedaan". Uit het literatuuronderzoek blijkt dat samenwerkingen met organisaties uit het middenveld tot zinvolle initiatieven leiden, en dat samenwerkingsverbanden juist gestimuleerd moeten worden. Racha, die beroepservaring heeft in socio-cultureel werk met jongeren in een multiculturele context, ziet in haar eigen ervaring dat dit werk mensen dichter bij elkaar brengt en wederzijds begrip stimuleert. Ze vindt dergelijke organisaties levensbelangrijk:

Wat voor de overheid vooral heel belangrijk om te weten is, is dat die organisaties die rond cultuur en voor gender en maatschappelijke kwesties werken, dat die levensbelangrijk zijn. In het proces van aanvaarding. En ik ben niet alleen over LGBTQ bezig. Want de reden dat jongeren met een etnische achtergrond ervoor open staan, jongeren met een andere socio-economische achtergrond, verschillende achtergronden, dat die het oké vinden om met doelgroepen te werken waar dat die tien jaar geleden nooit aan tafel mee zouden zitten: dat komt door die organisaties.

Besparingen in het middenveld en bij organisaties die socio-cultureel werk doen, zullen volgens Racha een negatief effect hebben in onze samenleving en zeker niet bijdragen tot meer wederzijds begrip en verdraagzaamheid. Hind stelt voor om net meer in te zetten op het middenveld, omdat dergelijke organisaties bij uitstek de doelgroep kunnen bereiken.

6.3.2. Stemmen uit het middenveld

Zoals ook in de literatuurstudie werd besproken, zijn inzichten uit belangenorganisaties en het middenveld essentieel om sociale vraagstukken (zoals het bespreekbaar maken van homoseksualiteit in minder evidente contexten en de ondersteuning van LGBTQ's met een migratieachtergrond) **op een gedragen en efficiënte manier** aan te vatten. Deze organisaties putten uit jarenlange ervaring in het veld en staan nauw in contact met de belanghebbenden. Zo staan onder andere Sensoa, het

Minderhedenforum, Ella, Merhaba, en Çavaria in contact met elkaar en wisselen ze belangrijke kennis uit omtrent dit kruispunt.

Er is **veel vraag naar ondersteuning door deze organisaties**, bijvoorbeeld vanuit superdiverse scholen waar doorgedreven gendernormen moeilijkheden veroorzaken, onder andere in de vorm van negatieve houdingen tegenover homoseksualiteit. In het Mechelse volgden in 2018 een aantal scholen een gendertraject, begeleid door Ella, Çavaria en Sensoa.³² Sarah Scheepers beschrijft dat er veel interesse was en dat dergelijke projecten broodnodig zijn. Voor Ella is het echter onmogelijk om op alle vragen in te gaan omwille van een gebrek aan medewerkers en financiering:

We kunnen niet én geen middelen meer krijgen, én meer werk doen – het is ‘t een of ‘t ander. Ja, we zitten al allemaal boven onze grenzen. Het is al voor iedereen die daar zit een grote brok engagement bovenop de uren. We houden onze uren al niet meer bij gewoon, we doen ook vrijwilligerswerk voor onze werkplek. Maar allee, dat is nog OK. Maar ook daar: er zijn gewoon grenzen aan wat je in 24u van de dag kunt doen. We kunnen gewoon niet met dit teampje alle Vlaamse scholen gaan bedienen.

Ella brengt onder de aandacht dat reguliere publieke instanties zoals CAW's en CLB's niet altijd naar behoren werken als het op gender, seksualiteit en migratieroots aankomt. Daardoor komen individuele vragen voor hulpverlening terecht bij het middenveld, waar de middelen afnemen en er veelal op vrijwilligersbasis wordt gewerkt.

In de werking van Rainbow House Brussels zien we een gelijkaardig beeld. Yancy beklemtoont dat LGBTQI+ personen met migratieroots, en in het bijzonder asielzoekers, in de eerste plaats hun weg vinden naar verenigingen en grassroots-organisaties, en minder naar publieke instellingen of diensten. Dit sluit aan bij het principe “nothing about us without us”: het is natuurlijk dat het doelpubliek sneller zijn weg vindt naar organisaties in het middenveld. De manier waarop de overheid hierin kan ondersteunen, is om organisaties die van binnenuit en “van en voor” het doelpubliek werken, meer te subsidiëren en in te zetten op de expertise die reeds aanwezig is binnen deze organisaties. Als conclusie kunnen we meenemen dat **essentiële maatschappelijke vraagstukken momenteel op de schouders van kleine organisaties en vrijwilligers terechtkomen, die vaak geen adequate middelen en medewerkers ter beschikking hebben.**

6.3.3. Cultuur en het culturele landschap

Opvallend veel deelnemers zijn beroepsmatig of in hun vrije tijd met **kunst en cultuur** bezig. Via kunst en cultuur kan volgens hen veel verbinding gemaakt worden en kunnen ook gevoelige thema's bespreekbaarder worden. Ilayda zegt bijvoorbeeld:

---

³² <https://www.mechelen.be/gendertraject>

Als je mensen op één of andere manier zich begrepen wilt doen voelen, dan is cultuur en media de beste manier om dat te doen, voor mij toch. Ik denk, je kunt niet in cultuur gaan besparen om dan te zeggen: "Oh kijk, mensen gaan zich misschien beter begrepen voelen en beter kunnen functioneren in de samenleving als ze een soort van voorbeeld hebben of een inspiratiebron of zo". En die inspiratiebronnen komen bijna allemaal uit media, cultuur, theater, muziek, kunst. Dat doet zoveel.

Kunst en cultuur zijn volgens Hind een veilige omgeving waarin voor meer bewustwording over maatschappelijke thema's kan worden gezorgd:

Mensen voelen zich niet zo snel aangevallen met kunst. [...] Dat is meer herkenbaar. [...] Dat is een heel fijn middel om activisme mee uit te spreken. Maar ik hou van kunst los daarvan, dat moet niet altijd maatschappijkritisch zijn... Dat is wel een hele goeie manier om bewustwording te brengen. Als ge zo mensen kunt raken, want dat doet kunst. En kunst hoeft niet blij te maken, kunst hoeft niet altijd gelukkig te maken.

Naast de maatschappelijke rol van kunst, spreken verschillende deelnemers erover dat muziek en kunst voor steun en toeverlaat bieden, ook in tijden die mentaal moeilijk zijn.

Ook wat betreft **dekolonisatie** is er de afgelopen jaren in de culturele sector meer bewustzijn aan het groeien. Nadia Nsayi beschrijft dat een museumbezoek voor personen uit de diaspora niet vanzelfsprekend is, en ze cureert zelf in het Antwerpse museum aan de stroom (MAS) een expo omtrent de Congolese collectie in de stad Antwerpen.³³ Door samen te werken met Afro-Belgen hoopt Nsayi de diaspora meer aan te spreken. Ze geeft ook voorbeelden van meer activistische initiatieven die er wel in slagen om een aanbod uit te werken waar ook de Afrikaanse diaspora op afkomt, bijvoorbeeld Black History Month met acties in heel België en Le Space van Rachida Aziz in Brussel. Initiatieven zoals deze zouden mits meer financiële steun nog meer kunnen bijdragen aan het ondersteunen en *empoweren* van LGBTQ's met een migratieachtergrond.

---

³³ <https://www.mas.be/nl/100xCongo>

6.4. Representatie

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op het belang van representatie en zichtbaarheid van LGBTQ's van kleur. In alle interviews werden zichtbaarheid en de representatie van personen op het kruispunt besproken, alsook het belang van rolmodellen. De meeste deelnemers zouden graag méér en betere representatie zien van LGBTQ's met migratieroots, maar ook van personen met migratieroots en LGBTQ's in het algemeen. Uit de interviews blijkt dat er meer kritiek is op de representatie van seksuele en genderdiversiteit en van culturele diversiteit apart, terwijl vooral de afwezigheid van intersectionele representatie wordt aangekaart. Eerst bespreken de representatie en rolmodellen in het dagelijkse leven en in maatschappelijke functies, daarna in de media. Tot slot bespreken we hoe levensverhalen kunnen bijdragen tot meer zichtbaarheid en bespreekbaarheid.

6.4.1. Maatschappelijke representatie en rolmodellen

Dalilla Hermans beklemtoont in haar boek "Het laatste wat ik nog wil zeggen over racisme" (2020) het belang van voldoende en correcte representatie van diversiteit:

Door de juiste verhalen te tonen, verander je de harten en geesten van een natie. Door de juiste verhalen te tonen, reik je jonge mensen een toekomstperspectief, mogelijkheden aan. Rolmodellen genereren toekomstige rolmodellen. Diversiteit in onze klaslokalen alleen zal geen zoden aan de dijk brengen als de leraarskamers, de managementbureaus, de parlementen en de redacties niet diverser worden. [...] Representatie genereert empathie, een gebrek aan representatie leidt tot een gebrek aan empathie. (p. 83)

In deze sectie bespreken we op welke manier de deelnemers over maatschappelijke representatie en rolmodellen spreken. Het problematische onevenwicht in de verhouding van leerlingen van kleur en onderwijzers van kleur dat Hermans hier aanhaalt, komt in het volgende hoofdstuk aan bod.

Veel deelnemers beklemtonen het **belang van publieke figuren van kleur**. Zo vertelt Raf Njotea dat het belangrijk is om zich in publieke figuren te kunnen herkennen of zich eraan te spiegelen, zelfs al is dat op een onbewuste manier. Als er meer gekleurde personen in relevante maatschappelijk posities zichtbaar zijn, en gekleurde mensen openlijk als LGBTQ zichtbaar zijn, wordt dat ook in de algemene perceptie ingeprent. Verschillende deelnemers zijn het daarmee eens: je huidskleur is altijd het eerste wat mensen waarnemen, en dan stopt het vaak. Mensen denken dat het niet mogelijk is om gekleurd te zijn én LGBTQ; of gekleurd te zijn en een belangrijke maatschappelijke functie te hebben. Wat Vlaanderen betreft, haalt Njotea "the usual suspects" Dalilla Hermans en Jaouad Alloul als voorbeelden aan. Er zijn in Vlaanderen en België inderdaad heel weinig breed bekende publieke personen van kleur die vaak in de publieke opinie komen zoals Hermans, en die ook tot de LGBTQ-gemeenschap horen, zoals Alloul.

Zeker wat een **intersectionele representatie** betreft, geven de deelnemers aan dat er nood is aan méér LGBTQ's met migratieroots die publiek out zijn. Jaouad Alloul is zich ervan bewust dat hij op dit moment in België een zeer zichtbare positie heeft, en ziet daarin een kans om seksuele diversiteit in minder evidente contexten bespreekbaarder te maken:

Het feit dat ik mega visible ben geeft de kans, en dat weet ik, dat er gezinnen intern ook gesprekken hebben daarover. "Wat als ons kind homoseksueel is? Wat als een kind lesbisch is? Wat als ons kind trans is?" Er zijn ook al gesprekken waarvan ik weet waar dat het ook zo is, dus waar dat er ook met het kind wordt gesproken.

Op zijn beurt noemt hij Sidi Larbi Cherkaoui als een belangrijke persoon die als herkenningspunt voor hem diende, niet alleen op basis van seksuele voorkeur en migratieroots, maar ook wat betreft zijn prominente functie in het Belgische culturele landschap. In april 2020 namen beiden nog samen deel aan een steunbetuiging voor Marokkaanse queers.³⁴

Publieke figuren kunnen fungeren als rolmodellen. Zo maakte Onur contact met een voormalige deelnemer aan Mister Gay Belgium die zich inzette voor meer zichtbaarheid voor LGBTQ's met migratieroots: "Een Marokkaanse man, die houdt zich daarmee bezig. Ik heb ook met hem 's gepraat en die was dan op zoek naar manieren om dat ter sprake te brengen, maar voor de rest ken ik echt niemand." Tarik haalt voormalig Belgisch premier Elio di Rupo aan, die Italiaanse roots heeft en openlijk gay is. Mensen zoals hem kunnen volgens Tarik het pad effenen voor meer diversiteit in de politiek en posities met een groot maatschappelijk aanzien, en **wie mee aan tafel zit** bepaalt volgens hem mee hoe het beleid op bepaalde niveaus wordt gevoerd. Ook volgens Hind hebben personen met aanzien de mogelijkheid om de publieke opinie te veranderen wanneer zij vanuit hun eigen ervaring spreken. Senator Fourat Ben Chikha is voor Hind zo een persoon: "Dat is zo belangrijk. Ik snap dat niet iedereen dat kan. Maar, zolang mensen zich blijven uitspreken over bepaalde zaken, kunnen taboeonderwerpen doorbroken worden, denk ik."

Maar niet alleen bekende mensen kunnen rolmodellen zijn, ook benaderbare **rolmodellen in de directe omgeving** zijn belangrijk. Hind is zelf voor velen een rolmodel als één van de weinige lesbische Belgische vrouwen met migratieroots die daar ook openlijk over spreekt:

Dat was nooit expres om een rolmodel te worden, of zo. Da was niet mijn intentie. Ik probeer wel mijzelf te zijn en heel eerlijk te zijn tegen mijzelf, over mijzelf. En ik vind dat we dat moeten kunnen zijn. En als mensen zich daaraan kunnen optrekken en ik kan bepaalde jongeren helpen in gelijkaardige situaties, dan is het helemaal waard.

Hoewel Hind ook negatieve reacties krijgt vanuit haar gemeenschap, is het voor haar toch belangrijk om een herkenningspunt te zijn voor anderen. Veel deelnemers vertellen immers dat zij zelf geen

---

³⁴ <https://zizomag.be/binnenland/belgisch-en-nederlands-marokkaanse-queers-en-hun-bondgenoten-reageren-met-video-op-haatboodschap-influencer>

rolmodellen hadden waar ze naar konden kijken in de verkenning van hun LGBTQ-identiteit en waaraan ze zich konden optrekken.

Een belangrijk aandachtspunt bij dit alles is het **gebrek aan diversiteit van maatschappelijke rolmodellen**.

Zo kaart Sam aan dat vaak dezelfde mensen aan het woord komen:

Het zijn zo dezelfde mensen qua... [aarzeling] Het zijn Belgen, het zijn witte mensen, het zijn mensen die het allemaal goed hebben. [...] Maar ook zo met transgenders [...] Het zijn toch vaak heel veel zo van die transmannen, die aan het woord komen. Transvrouwen heb ik tot nu toe nog niet gezien. Maar zo, non-binary heb ik ook echt amper gezien. Of zo, ja, ik weet niet, mensen die zich zo anders identificeren. Het zijn altijd zo: ofwel gays, ofwel lesbiennes. Biseksuelen, panseksuelen, aseksuelen, what's that? En hetzelfde met gender: het zijn ofwel mannen, of vrouwen, en nooit wat ertussen is.

Sam wijst erop dat vooral homo's en lesbiennes aan het woord komen, geen mensen met andere seksuele of genderidentiteiten. Bovendien gaat het meestal om witte Belgen, waar het op verschillende vlakken goed mee gaat (socio-economisch, mentaal, relationeel). Sam pleit ervoor dat het woord ook vaker aan personen met een ander profiel zou moeten gegeven worden, om voor een meer realistische representatie van de LGBTQ-gemeenschap te zorgen.

6.4.2. Representatie in de media

Naast maatschappelijke representatie komt ook mediarepresentatie uitgebreid in aan bod in de interviews. Raf Njotea is scenarist en hij beschrijft drie fases in de **mediarepresentatie van minderheden**:

De eerste fase is zo dat die heel superstereotiep zijn en dat die altijd maar een heel klein rolletje hebben, dus echt marginaal behandeld worden in een serie of een film. Dan heb je een soort van fase waar we nu ongeveer zitten nog, waarin die wél belangrijk gevonden worden in het verhaal, maar dat die wel bijna altijd net op het punt dat hun diversiteit... dat ze divers zijn, is dan ook het punt waar het verhaal over draait, waar hun conflict zich altijd bevindt. Dus dat wordt altijd geproblematiseerd op de één of andere manier. En dan pas komt pas eigenlijk de "goeie fase" waarin dat je een Arabische psycholoog hebt en er eigenlijk niets gebeurt met zijn achtergrond.

Njotea ziet een parallel tussen de manier waarop minderheden in beeld worden gebracht, en de manier waarop ze in de bredere maatschappij worden bekeken. Het is volgens hem dat we uiteindelijk op TV diverse personages zien van wie de verhaallijn niet enkel rond hun identiteit draait, zoals LGBTQ-zijn, gelovig zijn, of migratieroots hebben. Ook in de maatschappij moeten we anders leren kijken naar minderheden: "Nu kijken mensen nog altijd, denk ik, heel hard naar minderheden als zijnde daarop vastpinnend op hun anders-zijn. Voilà, en we moeten eigenlijk naar dat derde stadium."

Hind haalt een ander belangrijk punt aan: **als men mensen via de media wil bereiken, moeten die zich ook aangesproken en betrokken voelen**. Dat gevoel van betrokkenheid hangt dan weer samen met

herkenbaarheid, voldoende en gepaste representatie. Hind zegt zelf dat mensen met haar migratieachtergrond moeilijker te bereiken zijn, en verbindt dit aan het feit dat er te weinig representatie is van mensen met Marokkaanse roots in de Vlaamse en Belgische media. Vanuit communicatiewetenschappelijk onderzoek leren we dat representatie in de massamedia invloed heeft op hoe een individu zich verbonden voelt met de maatschappij. Een verantwoorde en correcte representatie maakt het bovendien mogelijk meer over elkaar te leren, en dat bevordert op zijn beurt aanvaarding (Trebbe et al., 2017). Volgens Hind is er vooral nood aan meer intersectionele representatie: “Ge moet inderdaad een poule van mensen hebben die divers genoeg is, waardoor heel de samenleving zich gerepresenteerd voelt.”

Verschillende deelnemers vinden dat door meer LGBTQ's in beeld te brengen, een groter deel van de bevolking in contact kan komen met seksuele diversiteit, en dat is een belangrijke **stap in de richting van aanvaarding**. Alex haalt het voorbeeld aan van de groeiende representatie van trans-personen in de Vlaamse media in de afgelopen jaren. Zij is ervan overtuigd dat media een belangrijke rol kunnen spelen in een betere aanvaarding van LGBTQ's, meer dan een gerichte campagne over seksuele en genderdiversiteit. Ook volgens Hakan is meer zichtbaarheid van LGBTQ's in de media nodig, maar moet het op een subtiele manier gebeuren om binnen de Turkse gemeenschap een positief effect te hebben:

Door ze zo heel opvallend in beeld te zetten, gaan ze zich daar ook heel op tegen op instellen, in een tegenaanval terug. En ze gaan daar heel hard op in. Ze zeggen van “ja kijk, er is een homokoppel getrouwd”, vorige keer was het in Blind Getrouwd denk ik? Dus ja, dat was ook even op het nieuws. Dus ja, dan zijn ze weer bezig, “de gays worden... iedereen, de media probeert het gay zijn te promoten. Kijk hoe dat ze dat doen.” Maar ja de media doet dat ergens ook, die zetten dat zo hard in beeld dat dat is precies van: “Het was niet normaal maar nu is het wel, of nu kan het wel,” van “kijk ‘s aan!”

Hij voelt aan dat als LGBTQ-zijn te sterk in de verf wordt gezet in de media, dit juist een negatief effect kan hebben. Volgens hem moet er meer worden gewerkt aan het normaliseren, voor zichtbaarheid zorgen zonder het anders-zijn te onderstrepen.

Verschillende deelnemers spreken over **stereotiepe representatie** van gemarginaliseerde groepen, zowel mensen met migratieroots als LGBTQ's. Mostafa stelt vast: “Vaak in de media willen ze iets tonen zo dubbel en dik erop.” Identiteitskenmerken worden uitvergroot, of er wordt te veel aandacht besteed aan een specifiek kenmerk. Ook de **diversiteit binnen de LGBTQ-gemeenschap** komt volgens de deelnemers niet voldoende aan bod. Zo wordt biseksualiteit vaak “vergeten” of onzichtbaar gemaakt in de media. Alex legt het fenomeen *bi-erasure* uit:

Ik vind al niet dat er genoeg mensen met een migratieachtergrond in de media komen op een positieve manier. [lacht] Dus LGBT+ mensen met een migratieachtergrond is nog moeilijker om te zien. Het meeste wat je ziet zijn cis, blanke homomannen. Het is ook niet dat je veel lesbiennes ziet of biseksuelen. Ah ja, biseksualiteit wordt ook heel vaak gewoon weggewerkt. Iemand die in

een straight passing³⁵ relatie zit, wordt gezien als straight. Iemand die met iemand van hetzelfde gender in een relatie zit, wordt gezien als homo of lesbienne, dus bisexualiteit op zich wordt al heel veel weggevaagd. En dan nog de migratieachtergrond erbij, ja dat is nog moeilijker om te vinden.

Het **gebrek aan een goede intersectionele representatie** van LGBTQ's wordt door meer dan de helft van de deelnemers expliciet besproken. Onur vertelt van een tv-uitzending waarin een jonge witte homoman zijn autobiografisch boek over zijn worsteling met zijn seksualiteit en opvoeding kwam voorstellen:

Ik voel me zo ondergerepresenteerd. Ik vind dat raar om op die manier te denken, maar toch voelde ik mij zo. Ik voel mij bitter als ik dan wéér, nog een blanke 'twink'³⁶ op tv zie die... [lacht]. Natuurlijk steun ik dat ook, ik vond dat super. Ik merk dat ik nood heb aan mensen die zoals ik zijn, zoals ik eruitzien om een rolmodel te zijn, of, niet per se een rolmodel, maar ook gewoon om te tonen: "Ja wij zijn hier ook, wij bestaan ook en wij hebben ook onze struggles. En wij willen ook geaccepteerd worden", laten we zeggen.

Het is voor Onur fijn dat LGBTQ's zichtbaar zijn, maar te vaak zijn dat alleen witte LGBTQ's die binnen bepaalde normen vallen en attractief, jong en slank zijn. Onur vertelt verder dat de persoon in de hogergenoemde uitzending opgroeide in een progressief gezin opgroeide en zijn ouders zijn homoseksualiteit omhelsden; ook dat is een narratief dat voor hem en vele anderen niet herkenbaar is.

De deelnemers wijzen ook op het belang van de **context waarin personen uit gemarginaliseerde groepen in de media aan bod komen**. Wat non-fictie betreft, pleiten de deelnemers ervoor om personen ook aan het woord te laten wanneer het níét specifiek om deelaspecten van hun identiteit gaat. LGBTQ's zouden ook buiten de context van gay-bashing of de pride aan bod moeten komen, terwijl personen van kleur ook in de media zouden moeten komen wanneer het niet over racisme gaat. LGBTQ's, personen van kleur en LGBTQ's van kleur kunnen bijvoorbeeld ook als experts over andere zaken worden uitgenodigd, stelt Alex voor: "Als je bijvoorbeeld iemand interviewt over iets compleet anders, dat ze daar ook misschien mensen met een migratieachtergrond voor vragen. Experten die daarover ervaringen in hebben, die niet toevallig blank en man zijn. Want het is al moeilijk genoeg om tenminste een vrouw op tv te krijgen." Jaouad Alloul vertelt uit eigen ervaring dat het frustrerend is om telkens weer alleen maar als "die Marokkaanse homo" in beeld gebracht te worden:

Ik word dikwijls gevraagd als het gaat over gender en seksualiteit. Maar dan wordt er altijd terug gelinkt naar: "Want jij had het ook niet makkelijk, hé". En ik ga dat dit jaar gewoon... als ik nog eens op televisie kom, gewoon een thema en er wordt naar mij dan gevraagd, dan ga ik zeggen van... moet ik nu echt durven de positie in te nemen van "luistert, ik heb een theatervoorstelling,

---

³⁵ Een relatie die er van buiten af uit ziet als een hetero-relatie.

³⁶ [https://nl.wikipedia.org/wiki/Twink_\(term\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Twink_(term))

ik heb een boek, ik heb muziek. Je kan ze allemaal beluisteren en lezen. Ik ben hier om eigenlijk andere dingen te bespreken.”

Dit thema zagen we ook reeds hogerop bij andere deelnemers, die benadrukken dat LGBTQ-zijn en migratieroots hebben, slechts delen van hun identiteit zijn en dat ze nog zo veel meer zijn.

Anderzijds is het in het kader van *nothing about us without us* ook noodzakelijk dat er **stemmen van personen uit gemarginaliseerde groepen zelf** aan het woord komen wanneer het in het publieke debat en de media gaat over thema's die hen aanbelangen. Scenarist Raf Njotea is openlijk homo en sinds 2016 één van de relatief weinige gekleurde stemmen die in het maatschappelijk debat zichtbaar zijn. Zeker in zaken die personen van kleur aangaan, is het belangrijk om ook het perspectief van gekleurde personen te laten horen. Voor Njotea is het daarin belangrijk om een verbindende stem te zijn en niet te polariseren.

In het volgende hoofdstuk zullen we zien dat de meeste deelnemers het zeer belangrijk vinden om in te zetten op **kinderen en jongeren**. Ook het medialandschap speelt hierin een belangrijke rol. Zo zegt Raf Njotea dat kinderprogramma's cruciaal zijn om seksuele en genderdiversiteit onder de aandacht te brengen voor een breed publiek: "Ik weet dat Ketnet heel hard inzet op diversiteit. Op elk vlak, proactief, en dat is echt... als het ergens moest, als het maar op één plek moest, was Ketnet het belangrijkste voor jonge mensen. Voor de rest zie ik [in de Vlaamse media] nog niet zoveel verandering." Ook de experts van Sensoa spreken positief over initiatieven zoals Dr. Bea, waardoor seksuele voorlichting op een andere manier en van jongs af een in beeld komt. Kubra vond als kind een rolmodel in W817:

Als ik ga nadenken voor mezelf van: "Heb ik ooit een rolmodel gehad?" was het enige rolmodel dat ik heb gehad Birgit van W817, omdat ze een Turkse naam heeft. En dat was het enige dat ik kon herkennen, en dat was ook fijn dat ze niet geprofileerd werd als een Turkse vrouw, maar gewoon als een Birgit die ook maar deed wat dat ze wou en die ook zat kon zijn en zo. En dat is het belangrijkste.

Ook Onur haalt W817 aan:

En daar was er een homofiguur in. Ik was echt 'lijk, acht, negen of zo. En die werd op de meest normale manier in beeld gebracht. Dat is gewoon nog een van de personages. En die [was] zelfs een beetje een autoriteitsfiguur. [...] Dat heeft al veel gedaan, vond ik. En misschien zelfs vandaag nog steeds, hé.

De publieke omroep kan vandaag de dag volgens Kubra wel nog beter doen wat intersectionaliteit en representatie betreft, ook in kinderprogramma's:

En als ik nu kijk naar Ketnet, omdat mijn neefjes en mijn nichtjes naar Ketnet kijken, dan zie ik soms zo kinderprogramma's waar bijvoorbeeld een Mohammed in voorkomt maar dan is die Mohammed de meest stereotype versie van een Mohammed die je kunt inbeelden en dan wordt dat gespeeld door, voor zover ik kon raden, een autochtoon die met een fel accent aan het praten was.

In Kubra's analyse van de stereotiepe representatie van personages met migratieroots zien we veel elementen terug die we hierboven ook in de analyse van Raf Njotea zagen, en die aansluiten bij onderzoek en theorieën over representatie (Trebbe et al., 2017; Mastro, 2017).

In de sectie over het belang van de representatie van LGBTQ's en personen van kleur in maatschappelijke posities, leren we dat **wie mee rond de tafel zit**, ook invloed heeft op de inhoud of werking. Dat geldt ook in de media. Raf Njotea wijst erop dat er personen van kleur rond de tafel nodig zijn om witte collega's erop te wijzen hoe ze voor meer inclusiviteit kunnen zorgen. Als hij als diversiteitsconsultant wordt aangenomen, geeft hij altijd deze raad mee:

Achter de schermen is minstens even belangrijk als voor de schermen. Je kan andere verhalen vertellen en je vertelt verhalen anders. En dat is zelfs niet alleen bewust, ook onbewust ga je andere dingen belichten of highlighten of dingen anders aanpakken. Hoe diverser uw writers room of uw redactie bij een nieuwsprogramma is, dat gaat zich sowieso uiten in de items die je maakt.

6.4.3. Levensverhalen

Eén van de besproken hypothetische initiatieven om bij te dragen tot een betere aanvaarding van LGBTQ's in migrantengemeenschappen en tot de emancipatie van LGBTQ's met migratieroots, is het sensibiliseren via levensverhalen. Deze piste werd positief onthaald door veel deelnemers en experts en is toepasbaar op uiteenlopende domeinen: media, de socio-culturele en culturele sector, en educatieve en activistische initiatieven. Het idee is simpel: personen op het kruispunt vertellen over hun eigen ervaringen, positief en negatief. Een persoonlijk perspectief stimuleert empathie, en uit onderzoek weten we dat empathie en inleving inwerken op de aanpak van discriminatie (Felten & Taouanza, 2018b).

Levensverhalen van LGBTQ's met migratieroots kunnen enerzijds een **houvast bieden voor personen met migratieroots** die twijfelen over hun seksuele voorkeur en genderidentiteit, en uit de interviews blijkt dat meer zichtbaarheid van mensen op dit kruispunt ook belangrijk blijft voor personen die daar niet meer over twijfelen. Anderzijds kan meer zichtbaarheid van LGBTQ's met migratieroots ook binnen de bredere samenleving **zorgen voor meer bewustzijn en bijdragen tot een destigmatisering van het thema**. Zo vindt ook Hakan: "Niet alleen voor mensen die homo's niet kennen maar ook voor homo's zelf, of lesbische mensen. Dan hoort ge 's hoe het zit bij een ander en soms is dat geruststellend en soms denk je van 'amai, ik heb het eigenlijk wel goed gehad'. Ja, ik denk dat je er wel veel van kan leren".

Toch **nuanceren verschillende deelnemers de mogelijke impact** van levensverhalen. Als er initiatieven komen die met levensverhalen werken, is de ontstaanscontext daarvan belangrijk volgens de deelnemers, en moet dit vanuit de reeds gekende principes *nothing about us without us* en *for us by us* gebeuren. Ook de context waarin levensverhalen aan bod komen, doet ertoe. Zo gelooft Sam niet dat levensverhalen zouden werken in de context van een **informatiecampagne gericht op etnisch-culturele gemeenschappen**: "Dat zij daarmee geconfronteerd worden? [pauze] Ik weet niet wat dat zou opleveren. Ik weet het niet. Ik denk dat dat niks zou uitmaken. [...] Dat gaat langs één oor erin en langs het ander eruit." Ook volgens andere deelnemers is een informatiecampagne niet de juiste aanpak, om verschillende redenen: een informatiebrochure in de brievenbus zou niet gelezen worden of direct bij het oud papier belanden; mensen uit de gemeenschappen zouden zich geïsoleerd voelen als de campagne rechtstreeks op hen wordt gericht, en dat zou alleen een averechts effect tot gevolg hebben; zichtbaarheidscampagnes in de vorm van posters zouden als provocatie gezien worden, of als voorbeeld van hoe het niét moet. Mostafa's reactie vat de gevoelens van de meeste deelnemers samen:

Dat heeft echt geen nut om een brochure te maken. Dat is zo van: "Hey, we hebben het gedaan..." Dat is voor uw eigen ego een beetje. "Wij zijn ermee bezig". Maar het heeft geen nut. Geldverspilling. Of je geeft dat geld aan organisaties die er zelf iets mee kunnen bereiken.

Waar levensverhalen volgens verschillende deelnemers wel een belangrijke rol kunnen spelen, is in **cultureel en socio-cultureel werk**. Nyiragasigwa Hens verwijst bijvoorbeeld naar de voorstelling Zeemeermin:

Dat wordt in scholen gegeven, misschien 30-40-60 kinderen van 15-18, die hoeven niet deel te nemen, die luisteren gewoon, die horen dat het verhaal er is, die horen dat Jaouad [Alloul] zijn parcours heeft afgelegd van: uit een Marokkaans gezin niet geaccepteerd omdat hij uit de kast is gekomen, na tien jaar toch terug naar huis gegaan en toch geaccepteerd. Ook omdat het een – ik vind het toch achteraf gezien een positief verhaal. Ze kunnen daarnaar luisteren, ik vind dat dat belangrijk is: ze hoeven nergens aan deel te nemen, ze kunnen wel luisteren, dat meenemen naar huis, en ze hoeven niet actief al te handelen. Dus zo'n verhaal op zich is heel belangrijk voor mensen die nog niet durven spreken en nog niet out zijn.

Ook de publicatie “Stille Stemmen” van Merhaba is een goed voorbeeld. Via korte levensverhalen van mensen van verschillende leeftijden (18-45) die hun positieve en negatieve ervaringen als LGBTQ-persoon vertellen, wordt er op een empathische manier inzicht gegeven in hoe het is om in België een LGBTQ-persoon met migratieroots te zijn. De subtiele en toch uiterst persoonlijke aanpak van Merhaba in deze publicatie sluit aan bij aanbevelingen van experts, de literatuur en bij de noden die de deelnemers bespreken. Naast LGBTQ-personen, komen ook familieleden aan het woord en licht psycholoog Redouane Ben Driss een mogelijke manier toe om binnen de Arabische moslimcultuur over homoseksualiteit na te denken.

6.5. School, onderwijs en jongeren

Bij de deelnemers was er eensgezindheid over het feit dat men moet inzetten op een betere aanvaarding van seksuele en culturele diversiteit bij jongeren en in het onderwijs. Eerst bespreken we het belang dat ze hechten aan het inzetten op de jeugd, en hun visie op onderwijsmateriaal en de aanpak van diversiteitsthema's. Daarna bespreken we ervaringen van pesten en uitsluiting op school, en delen we inzichten over hoe men binnen het onderwijs superdiversiteit kan omhelzen.

6.5.1. Het belang van inzetten op kinderen en jongeren

Een rode draad doorheen de interviews is dat deelnemers vinden dat **inzetten op de jeugd de beste manier is om aanvaarding van seksuele diversiteit te stimuleren**. Jongeren vormen namelijk nog hun waardenstelsel, en kunnen die vervolgens mee doorgeven aan oudere generaties. Zo wijst Ilayda op het belang van de schoolcontext:

Ik wil nog zeggen dat het op school heel veel verschil kan maken. School. Begin bij onze jeugd, hé [lacht]. Dat is de toekomst van morgen, dus. [...] Het is de jeugd die nog lang gaat leven, dus zorgen dat die in de juiste mindset zitten. En dan volgen de ouderen sowieso. Ik kan mijn ouders makkelijk overtuigen en ik denk dat veel kinderen dat gaan doen.

Verschillende deelnemers benadrukken dat het moeilijk is om houdingen bij mensen van oudere generaties nog te veranderen. Daarom is het des te belangrijker om nu te concentreren op jongeren, zegt ook Noor:

Ik denk niet dat ge mensen van de ene dag op de andere dag kunt veranderen. Ik denk dat daar [best vanaf] in het begin op geoefend wordt. En misschien is dat voor sommigen al te laat. Om van standpunt te veranderen. Maar, dus ik denk dat dat van in het begin aanpakken, allee, ik denk dat dat het beste is. Dus dan vooral focussen op wat kunnen we voor kinderen doen. En mensen die in 't lager onderwijs, in het middelbaar zitten.

Volgens Noor is het belangrijk om kinderen ook voldoende uit te leggen *waarom* bepaalde waarden zoals openheid tegenover LGBTQ's belangrijk zijn: "Ge kunt inderdaad alle mensen aanleren van 'ge moogt dat niet zeggen', maar ze gaan niet snappen waarom. Allee, soms wel, maar het is uitzonderlijk. Terwijl, bij kinderen kun je dat wel aanleren, als ge die waarden meegeeft."

Valérie pleit er ook voor om kinderen **zo jong mogelijk** in contact te brengen met seksuele diversiteit:

Ik ben altijd zo degene die zei van: "Hoe jonger dat je begint, hoe beter". Maar het probleem is... Heel veel mensen ook van mijn leeftijd, wij hadden een tijdje geleden een discussie over een kinderboek waarin dat ze seksualiteit uitlegden. Maar als je oplet op school, kinderen zijn op heel jonge leeftijd daarmee bezig. Ze leren elkaars lichaam kennen op een heel jonge leeftijd. En dat is het best, als je hen dan al begint te leren...

Seksuele opvoeding moet voor Valérie niet pas beginnen in de schoolboeken, maar al vanaf kleuterleeftijd. Valérie vertelt dat zij en vele van haar leeftijdsgenoten, met name jonge twintigers, zelf op zoek zijn moeten gaan naar informatie rond seksuele diversiteit. Het onderwijs heeft ook de verantwoordelijkheid om juiste informatie te verstrekken en misinformatie, mythes en vooroordelen omtrent seksuele en culturele diversiteit tegen te gaan.

De meeste deelnemers spreken over lager en middelbaar onderwijs, waar wij dan in dit hoofdstuk ook de nadruk op leggen. Enkele deelnemers halen echter aan dat seksuele en culturele diversiteit **ook in het hoger onderwijs** op de agenda moeten staan. Amian licht toe:

Ik vind dat juist de leeftijd of de maturiteit dat je nodig hebt om daar over te kunnen praten. Negatief of positief. "Ik ben daartegen omwille van zus en zo". Maar dat je als volwassene over kunt praten, in plaats van op de middelbare school: "Ik vind dat slecht, want dan ga je naar de hel". Heel onvolwassene gesprekken, tegenover wanneer je op de universiteit zit waarin je echt wel gedwongen wordt om je volwassen te gedragen of uw mening te leren formuleren om niet zomaar iemand aan te vallen, zeg maar.

6.5.2. Discriminatie, pesten, uitsluiting en structurele ongelijkheid in het onderwijs

Hoger bespraken we al uitgebreid de ervaringen van uitsluiting en discriminatie onder de deelnemers, hier richten we de aandacht specifiek op de onderwijscontext. Verschillende deelnemers vertellen dat er op school **geen andere leerlingen zaten die openlijk LGBTQ waren**:

Dat was wel eng dan om uzelf te zijn terwijl je geen voorbeeld hebt. Je kan niet zien wat andere mensen doen, dus dat was wel... Ik had daar totaal geen ervaring mee en geen vrienden... dus dat was wel... Of toch geen mensen die dat durfden te zeggen, want nu dat ik ouder ben zie ik toch wel van een paar mensen van: "Toch wel". Die dachten sowieso gewoon hetzelfde, "ik zie het niemand doen, dus ik doe het zelf ook niet".

Het feit dat Maryem geen LGBTQ-voorbeeld had in de schoolcontext, maakte dat zij zelf ook niet wist hoe ze uit de kast zou moeten komen. Sommigen werden **gepest omwille van hun seksualiteit**. Tarik bijvoorbeeld herinnert zich één specifiek moment:

C'était en secondaire mais je ne me rappelle plus de quelle année exactement, je me rappelle qu'il y avait un camarade de ma classe qui avait écrit sur le mur de l'école: "Tarik, pédé." [lacht] [...]. Bon, j'étais petit, c'était stressant parce que, ma famille ne le sait pas, je me dis "imagine ma famille voit ça, j'essaie de voir si y avait d'autre Tariks à l'école" [lacht].

Vandaag kan Tarik met dit incident lachen, maar als jongere bezorgde het hem veel stress. Bij Sam ging het verder: hij maakte in de loop van zijn schoolcarrière veel **discriminatie** mee op basis van zijn trans-zijn. Leerkrachten gebruikten bijvoorbeeld zijn *deadname*, dus de naam die hij bij zijn geboorte kreeg,

in plaats van zijn huidige naam: “Ik voel mij heel vaak gewoon vernederd, dat zelfs leerkrachten dat niet serieus namen, en als ik dan zoiets ging zeggen bij de directie, was het van: ‘Ja, maar het is moeilijk om ons aan te passen daaraan en ge moet dat tijd geven.’ En weet ik veel.” Sam voelde zich niet alleen niet gesteund in zijn transitie, maar werd omgekeerd net gediscrimineerd. Op verschillende momenten werd zijn privacy geschonden door leerkrachten die zonder zijn toestemming en weinig respectvol aan andere leerlingen kenbaar maakten dat hij trans is. Uit de manier waarop met zijn transitie werd omgegaan, blijkt dat er onvoldoende en foutieve kennis over genderdiversiteit heerste op zijn school.

Terwijl relatief weinig deelnemers geconfronteerd werden met holebitransfobie op school, werden veel meer deelnemers geconfronteerd met **racisme en microagressies op basis van hun afkomst**. Om te beginnen vertellen een heel aantal deelnemers over hun ervaringen als **enige kinderen of jongeren met migratieroots** op school. Voor Hind was haar schooltijd niet eenvoudig: “Wij zaten met vijf buitenlandse op die school. Wat zorgt dat ge direct een buitenbeentje zijt ook. En ik was dan zo een beetje mollig en een beetje arm [lacht] en zij allemaal niet. Dus, snapt ge, ge zijt heel snel uitgesloten.” Een aantal deelnemers vertellen dat zij **op basis van hun afkomst anders werden behandeld** in het onderwijs, gaande van de kleuterklas tot het hoger onderwijs. Zo vertelt Winnie dat zij en haar broertje slechter werden behandeld omwille van hun afkomst, vooral in de kleuterklas en het lager onderwijs. Terwijl hij goed Nederlands praatte, werd haar broer bij de “gekleurde” kindjes geplaatst:

De kleuterjuf [had] besloten om de klassen op te delen. En er was een duidelijk verschil tussen de huidskleuren. Mijn broer werd gestoken in een klas vol met Turken en Marokkanen. En opnieuw, hij kon de taal niet. Hij had daar geen vrienden. Dus mijn mama vroeg of dat hij in de klas mocht met vooral Vlamingen, ik denk dat het enkel maar Vlamingen waren, blonde jongens, witte, blanke jongens. En ze vroeg aan haar of dat hij in die klas kon gaan, want hij kon niet communiceren met die kinderen. Hij had geen vrienden. En opnieuw, buitengesloten zijn, dat is iets dat letterlijk pijn geeft. Ja, zo van die simpele dingen. En dat was niet mogelijk, blijikbaar.

Ook Kubra werd op school herhaaldelijk als “de ander” en “de anderstalige” uit de groep gepikt, ondanks het feit dat Nederlands één van de talen is waarmee ze opgroeide. Ze herinnert zich ook dat ze onterecht een B-attest kreeg:

Ik heb ook al meegemaakt dat ze ervan uitgingen dat niemand in mijn familie Nederlands kon en dat ze mij een B-attest hadden gegeven, terwijl ik geen enkele buis had. En toen kwam mijn zus naar het oudercontact en ze was zo van: “Hoe kan zij een B-attest hebben, want ze heeft geen enkele buis?” En dan: “Ah ja, oei, sorry, dat is verkeerd.” En dan: “Ah ja, hier is toch uw A-attest.” Maar als ge effectief zit in een situatie waar niemand buiten uzelf Nederlands kan of niemand die meerderjarig is, dan zit ge daar mee opgescheept. Dan denkt ge dat het zo is en dan kan niemand u helpen.

Dit verhaal sluit aan bij de ervaring van Nora, die de raad kreeg om niet naar het ASO te gaan en als een zwakkere leerling werd ingeschat omwille van haar Marokkaanse roots.

Volgens verschillende deelnemers ligt **structurele ongelijkheid aan de basis van ongelijkheid op het vlak van onderwijs**. Ze vertellen dat hun ouders in armoede zijn opgegroeid en alleen lager of middelbaar onderwijs hebben gekregen. Mensen die in de tweede generatie in de Turkse of Marokkaanse diaspora opgroeien, zijn soms de eerste generatie in een familie die naar secundair of hoger onderwijs kan doorstromen. Zo stelt Onur vast dat jongeren met migratieroots vaak van thuis uit te weinig gestimuleerd worden om verder te studeren:

De meeste Turkse studenten, op mijn school toch, haalden het niet in het ASO. Ik ben er zeker van dat dat niets te maken heeft met intelligentie, dat heeft gewoon te maken met de thuissituatie, [hoe] ouders hun kinderen steunen. De meest jongeren met buitenlandse roots, die hier opgroeien, hun ouders, dat zijn geen mensen die naar de universiteit gegaan zijn. Vaak hebben ze geen middelbare schoolopleiding gehad.

Zoals Onur beklemtoont, heeft het feit dat jongeren met een migratieachtergrond niet in het ASO en het hoger onderwijs geraken vaak niets te maken met hun intellect, maar met de stimulatie, kansen en mogelijkheden die ze van thuis uit mee krijgen.

Uit dit alles blijkt opnieuw dat aandacht voor seksuele en genderdiversiteit in een onderwijscontext niet los mag staan van aandacht voor andere vormen van diversiteit en ongelijkheid. Discriminatie, pesten, uitsluiting en structurele ongelijkheid zijn belangrijke aandachtspunten, maar ze beperken zich niet tot het domein van seksuele en genderdiversiteit.

6.5.3. Diversiteit in onderwijsmateriaal en inhoudelijke aanpak

Aansluitend bij hoger besproken inzichten, vinden de deelnemers het **onderwijs dé plaats bij uitstek om alle kinderen en jongeren te bereiken**. Volgens hen is het in scholen, binnen de lessen, dat we uitsluitingsmechanismes kunnen beginnen aanpakken, opdat toekomstige generaties volwassen Belgen niet meer dezelfde vooroordelen over LGBTQ's, maar ook personen van kleur, personen met een beperking en andere gemarginaliseerde groepen aangeleerd zouden krijgen.

Volgens de deelnemers heeft de **manier waarop scholen omgaan met seksuele diversiteit een grote invloed op houdingen tegenover LGBTQ's**. Onur vertelt dat hij naar een andere school ging dan zijn zussen, die naar een school gingen met vooral Turkse leerlingen en waarin de nadruk meer lag op de Turkse cultuur en Islam, terwijl hij zelf naar een katholieke school ging met vooral Vlaamse vrienden en leerkrachten die openlijk atheïstisch waren: "Een paar ervan waren zelfs openlijk gay en één ervan is dan een zeer goeie vriend van mij geworden en die heeft me ook heel veel geholpen met mijn coming out. Dat is eigenlijk de eerste persoon waar ik aan toegegeven heb dat ik gay was." Volgens Onur heeft de schoolomgeving een grote invloed gehad op zowel hoe hij zijn eigen homoseksualiteit leerde aanvaarden, als op de negatieve reactie van zijn zussen.

12 van de 22 deelnemers zeggen expliciet dat **seksualiteit anders moet worden besproken** in het onderwijs. Verschillende jonge twintigers, wiens schoolervaring nog vers in het geheugen zit, vertellen dat seksuele en genderdiversiteit niet voldoende aan bod komt, maar geven ook mee hoe daar verandering in gebracht kan worden. Volgens Ilayda hebben LGBTQ-leerlingen niet veel aan de lessen seksuele opvoeding: “Daar wordt geen woord gezegd over homoseksuele seks of voorbehoedsmiddelen of... het gaat altijd over heteroseks.” Kubra is het daarmee eens:

Stop met diezelfde oude videocassette te tonen waar seksuele voorlichting alleen maar gaat over voortplanting. [lacht] Ik ben echt getraumatiseerd door die tekenfilm. Ik zie die zaadcellen nog zo... [lachen] Allee, dat is echt achterhaald dat seks alleen maar gaat over voortplanting en, OK, op die leeftijd kunt ge het nog niet hebben over fantasieën en genot, misschien gaat dat nog niet. Maar het enige wat ik in het middelbaar heb gehad is dat een van mijn leerkrachten een condoom smeed op mijn hoofd en dan een rubberen penis, en dan: “Hier, Kubra, zet die condoom op die penis.” Ik was zo van: “What the fuck?” En dat was het. Dat was de enige seksuele voorlichting die ik heb gehad in het middelbaar.

Noor ervoer dezelfde lacunes in seksuele opvoeding en vertelt dat LGBTQ-thema's niet aan bod kwamen, maar ook thema's als relaties en toestemming niet, thema's die niet LGBTQ-specifiek zijn maar wel van toepassing voor alle leerlingen en die seksualiteit uit een ander gezichtspunt kunnen belichten.

Eén mogelijkheid om ook LGBTQ-stemmen te laten horen en aandacht te besteden aan de specifieke noden van LGBTQ-leerlingen, is volgens Ilayda om **LGBTQ-personen uit te nodigen om over hun ervaringen te praten**: “Levensverhalen. Ja. Ik zeg het, hé. Dat kan op school. Als er ervaringsdeskundigen gaan praten. Dat kan heel veel doen. Dat zou met mij al heel veel gedaan hebben.” Ook Amian, een dertiger, vindt het ook een goed idee om leerlingen met ervaringsdeskundigen in contact te laten komen: “Wat super zou zijn, en moeilijk zou zijn, is mensen met ervaring zoals die van mij die echt wel hun woord kunnen doen aan de jongere generatie. Als die daar nood aan hebben of als die naar over willen praten.”

Ook leeftijdsgenoot Maryem geeft aan dat er meer aandacht moet besteed worden aan LGBTQ-thema's, ook bijvoorbeeld **via (korte) films**. Als de inhoud op een interessante manier gebracht wordt, kan dit er volgens Maryem ook toe leiden dat er buiten de lessen meer over gepraat wordt:

Wij waren altijd van als we een les hadden gekregen over iets interessants, dan ben je daar na de les over aan het praten en over bezig met uw vrienden. Dus ik denk dat als je dat op een interessante manier brengt, wordt er ook gesproken en is dat al wat soepeler om een gesprek erover te hebben, om het zo te zeggen.

Alex verwijst dan weer naar een **workshop** van de LGBTQ-jeugdorganisatie Verkeerd Geparkeerd:

Zij hebben die workshop van Wel Jong Niet Hetero overgenomen waarbij ze lesgeven in scholen gedurende twee uur, over genderdiversiteit en seksuele diversiteit. Ik heb het eens meegemaakt

en het was héél goed gebracht, heel goed uitgelegd en die leerlingen... ik denk wel dat ze daar ook wel iets goeds uit hebben geleerd.

Sam verwijst daarnaast naar **informatiebrochures**, die ook een rol gespeeld hebben in zijn eigen inzicht over genderdiversiteit:

We zijn naar het JAC geweest en daar was er een boekje: "Alles wat je altijd wilde weten over holebi's en transgenders"³⁷. [...] En ik had dat op de weg naar huis in de tram efkes doorgelezen. [grinnikt] En ik was zo van "oh my god". Ik herinner mij dat nog. Ik zei ineens tegen dat meisje die naast mij zat, zo een klasgenoot, van: "Oh my god, ik ben dat." [...] En ik was zo boos, omdat ik... omdat niemand mij dat nooit eerder heeft uitgelegd. Want ik was 16 toen. En ik vond dat zo raar dat ik er nooit over heb gehoord...

Sam's ervaring toont aan hoe belangrijk het is binnen de schoolcontext voldoende informatie over seksuele en genderdiversiteit ter beschikking te stellen. Op basis van de publicaties van Çavaria, die in samenwerking met Gelijke Kansen Vlaanderen zijn ontstaan, vond hij een naam voor de gevoelens waar hij al langer mee zat.

Ook buiten seksuele opvoeding zien deelnemers kansen om het in de schoolcontext over LGBTQ's te hebben. Verschillende deelnemers geven mee dat het thema ook op indirecte manieren aan bod kan komen en zo genormaliseerd kan worden. Voor Hakan is het bijvoorbeeld juist belangrijk dat LGBTQ-thema's niet als iets apart of als uitzondering worden gekaderd, maar besproken worden in een breder geheel. Dat moet volgens hem wel subtiel gebeuren, aansluitend bij wat we hoger schreven over een cultuursensitieve aanpak van seksuele en genderdiversiteit hebben gezien:

Als mijn zus dan bijvoorbeeld zou thuiskomen met een boekje over dat homo's mogen of hoe dat dat werkt, en die komt thuis en die toont dat aan mijn ouders dan gaan mijn ouders zeggen van "ja, maar dat is niet waar" en "dat is niet goed" en dan gaat dat wel dubbel zijn.

Een te expliciete aanpak van het thema is voor hem niet de juiste weg, en kan juist zorgen voor wrijvingen met de waarden die thuis worden meegegeven. Ook Onur pleit voor een **aanpak die niet focust op het "anders zijn" van LGBTQ's, maar het thema zo natuurlijk mogelijk aan bod laat komen:**

Als gewoon kinderen met een migratieachtergrond, als zij al op een jongere leeftijd in contact komen met, op een heel simpele manier natuurlijk. "OK, jongens, dit is seks, dit is seksualiteit, dit is liefde. Dit zijn twee mannen, die houden van elkaar, dat is normaal. Dit zijn twee vrouwen die van elkaar houden, dat is normaal. Sommige mensen zijn transgender, dat kan, dat is allemaal geen probleem". Dat is zo die manier, zonder veel spel van te maken, om al in contact gebracht te worden met LGBTQ-thema's. Dan denk ik dat dat al veel kan doen.

---

³⁷ <https://shop.cavaria.be/product/alles-wat-je-altijd-al-wilde-weten-over-transgenders/> en <https://shop.cavaria.be/product/alles-wat-je-altijd-al-wilde-weten-over-holebis/>

Ook **schoolvoorstellingen** kunnen hier een rol spelen. Alloul trok bijvoorbeeld met zijn autobiografische monoloog *Zeemeermin* drie jaar langs Vlaamse scholen en ging in gesprek met jongeren over seksuele en genderdiversiteit en afkomst. Voor hem is de boodschap dat er, om tot een betere aanvaarding te komen, eerst meer kennis en begrip nodig zijn: “Voor dat je iets kan aanvaarden, moet je dat ook eerst begrijpen.” Hind, zelf ook moeder, ziet veel potentieel in het werk van artiesten zoals Alloul die hun eigen verhaal op een kruispunt van identiteiten bespreken, en in dialoog gaan met jongeren.

Bij dit alles wijzen verschillende deelnemers op de **nood om ook andere vormen van diversiteit aandacht te geven, in het bijzonder culturele diversiteit en racisme, vanuit een intersectioneel perspectief**. Wat Aylin betreft, moeten naast seksuele diversiteit en culturele diversiteit ook andere maatschappelijke thema’s meer aan bod komen:

Both sides need to understand each other [...] That's where you start making decent human beings, you know [laughs]? [...] So, it's so much more important that schools picks up certain knowledge that might not be taught at home and that includes cultural things, that includes LGBT things, other... Like why are we not talking about feminism and racism in school?

Wanneer LGBTQ-thema’s aan bod komen, kan dat best in intersectioneel perspectief zodat duidelijk wordt dat één identiteitskenmerk zoals afkomst niet een ander identiteitskenmerk zoals LGBTQ-zijn hoeft uit te sluiten. Voor Ilayda kan dat in de lessen geïntegreerd worden:

Die gemeenschap en niet alleen LGBTQ, maar ook voor mensen met een andere huidskleur of cultuur. Want het gaat altijd maar over de eindtermen en nooit de invulling daarvan en als wij ons iets moeten inbeelden op school, we beelden ons altijd een blanke persoon als ze... Iemand kan lesbisch zijn, iemand kan homo zijn, maar in mijn hoofd was dat dan altijd een blanke man of... Ik kon mij nooit inbeelden dat dat iemand met een andere huidskleur was en ik denk dat dat dan voor kinderen ook zo is.

Dit thema kwam eerder in het rapport al aan bod: volgens de deelnemers is het belangrijk om aandacht te vestigen op het feit dat LGBTQ’s in alle etnisch-culturele gemeenschappen bestaan. Enerzijds wordt LGBTQ zijn zo verder genormaliseerd, en anderzijds komen er herkenningpunten voor LGBTQ-kinderen en -jongeren met migratieroots.

Aandacht voor andere vormen van diversiteit, zoals culturele diversiteit, houdt ook in dat er aandacht is voor de **verschillende manieren waarop andere culturen omgaan met normen rond gender en seksualiteit**, wat opnieuw aansluit bij de hoger besproken nood aan dekolonisering, ook in het onderwijs. Doorheen haar verhaal legt Winnie verschillende keren de nadruk op het feit dat scholen kinderen en jongeren ook de weg zouden moeten wijzen in hoe zij zelfstandig kunnen worden: “Ik denk dat het belangrijk is om op scholen ervoor te zorgen dat kinderen onafhankelijk kunnen worden en weten waar dat ze naartoe moeten gaan. En dat het niet moet verwacht worden dat ouders echt alles gaan doen zoals verwacht.” Winnie vertelt dat zij zeer gecontroleerd is opgevoed en daardoor nu ook

zeer afhankelijk is van haar moeder. Het zou goed zijn als scholen handvaten zouden aanbieden voor meisjes en jonge vrouwen in gelijkaardige situaties.

Divers onderwijsmateriaal speelt bij dit alles een cruciale rol. Noor wijst erop dat het zo niet alleen afhangt van de inzet van individuele scholen op welke manier en hoe vaak diversiteitsthema's aan bod komen. Ook Mostafa legt uit dat het niet alleen maar om LGBTQ-thema's moet gaan, maar dat diversiteit in de ruimere zin aan bod moet komen:

Ik heb een tijd geleden schoolboeken gehad van mijn neefjes. Er staan tekeningen in, maar voor mij is dat niet LGBTQ of zo, voor mij... schoolboeken, als je dat zo ziet is dat heel wit, "moeder, vader op vakantie gaan". Snap je? Wat met eenoudergezinnen? Die zijn niet vertegenwoordigd in onderwijs. Twee mama's, twee papa's in de kou, maar dat is... niet alleen LGBTQ, maar dat is zo... Er wordt zo nog altijd een beeld gegeven van de traditionele familie en daar moeten we van afstappen. En dan LGBTQ, een bruine mama en een witte papa bij wijze van spreken. Twee mama's... een papa of een mama alleen. En dat missen we allemaal in een schoolboek en in het onderwijs in het algemeen.

Volgens Mostafa gaat de meeste aandacht in schoolboeken nog steeds uit naar geprivilegieerde bevolkingsgroepen. Nora sluit hierbij aan en geeft concrete voorbeelden van hoe seksuele en culturele diversiteit op een subtiele manier aan bod kan komen: "Dat er in de boeken niet altijd Bob en Marie [staat], maar ook Marie en Inge, of Jawed en Adel, of wat dan ook. Dat er veel meer... want op dit moment is het onderwijs geen weerspiegeling van de maatschappij en dat is wel erg eigenlijk. Dat zou moeten zijn."

Naast onderwijsmateriaal wijzen de deelnemers en experts nog een aantal andere manieren aan om diversiteit binnen het onderwijs bespreekbaarder te maken. Eén daarvan is wanneer **leerkrachten openlijk voor hun LGBTQ-zijn uitkomen**, zo stelt Nora: "Ook dat we leerkrachten hebben die ervoor uitkomen dat ze getrouwd zijn met iemand van hetzelfde gender". Toen Amian halverwege de jaren 2000 in haar laatste middelbaar zat, nam ze een leerkracht in vertrouwen over haar lesbisch-zijn, en die wou haar in contact brengen met twee lesbische leerkrachten:

Die heeft dus geprobeerd om mij in contact te brengen met leerkrachten waarvan zij weet dat die lesbisch zijn, maar toen was dat ook niet makkelijk voor lesbiennes, maakt niet uit van welke achtergrond. Toen was het sowieso ook niet makkelijk. En die voelde zich daar ook niet 100% zeker van, en die was dus hun aan het overtuigen: "En ben je zeker dat je daarmee een gesprek wilt voeren?" In ieder geval was het op een punt gekomen dat als ze er zelf zo bang voor waren, hoeft het voor mij ook niet.

Dat de lesbische leerkrachten geen vertrouwelijk gesprek met haar wilden voeren, bevestigde Amian's eigen onzekerheden. Uiteraard is het de persoonlijke keuze van een leerkracht om openlijk over hun

seksuele voorkeur te spreken, maar een schoolklimaat dat voldoende veilig is voor leerkrachten om uit de kast te komen, kan op zijn beurt weer een veiliger klimaat creëren voor LGBTQ-leerlingen.

Sarah Scheepers van Ella, die vaak met scholen samenwerkt, pleit voor het **aanpassen van de lerarenopleiding**. Leerkrachten zijn vaak niet voorbereid op de realiteit van superdiverse scholen en onderwijsomgevingen. De problematieken die aan bod komen in het echte leven worden in de lerarenopleiding niet voldoende behandeld, en leerkrachten hebben vaak geen voeling met de achtergrond van leerlingen.

Volgens Noor zou het ook goed zijn als het **onderwijzend personeel meer de superdiversiteit in de samenleving en in de schoolpopulatie zou weerspiegelen**, niet alleen op vlak van seksualiteit maar ook op vlak van culturele achtergrond: “Ook meer mensen van kleur in het onderwijs. En dat zou natuurlijk een pluspunt zijn als ze van de LGBTQ+-gemeenschap zijn.” Nyiragasigwa Hens gaf tien jaar lang les in het kunstonderwijs in Brussel en stelde vast dat de leerkrachten de populatie van de school en van de stad niet weerspiegelden:

Ik had ook allemaal kinderen met, ja, geen migratieachtergrond, maar ze hebben roots ergens anders. En meestal merk je ook wel: die representatie is zo belangrijk. Die zijn zo onzeker, door het feit dat zij op een bepaalde manier toch altijd benaderd worden; altijd in een witte klas, witte leerkrachten, witte directeur: eigenlijk is dat ook gewoon heel wit. Ik ben daar de enige van kleur, in heel de school als leerkracht, maar de leerlingen waren 70% kinderen van kleur – maar heel het team was gewoon wit!

Hind voegt nog één bijkomende manier toe waarop scholen meer diversiteitsbewustzijn kunnen tonen, namelijk in de **communicatie met de ouders**. Als lesbische moeder vindt zij het vervelend om in brieven van de scholen fout te worden geadresseerd:

Weet ge hoe lang ik zo een brief heb gekregen met “beste mama’s en papa’s”?! [...] Kei lang nog, ik heb daar kei veel... “Ja we kunnen daar niks aan doen, da’s een template”. Ik heb zelf in het onderwijs gewerkt. Gewoon aanpassen voor iedereen in de Drive en dan is dat voor iedereen hetzelfde. Gewoon “beste ouders”, zo moeilijk is het niet, sorry.

Administratieve standaardzinnen zoals deze aanspreking houden soms geen rekening met niet-heteroseksuele ouders. Zaken zoals het aanpassen van de aanspreking naar een inclusievere vorm, vergen weinig moeite maar maken een groot verschil voor de ouders in kwestie.

7. Algemeen besluit en beleidsaanbevelingen

Onze opdracht was om na te gaan hoe men kan bijdragen aan de aanvaarding van holebiseksualiteit binnen bepaalde herkomstgroepen, met name de Marokkaanse, Turkse en Congolese gemeenschap in Vlaanderen. Van bij het begin was duidelijk dat dit geen eenvoudige opdracht is, en gaandeweg werd steeds duidelijker dat het nodig is een aantal uitgangspunten en veronderstellingen van deze opdracht in vraag te stellen. Uit de literatuurstudie en de verkenning van het veld volgden al een aantal tussentijdse bedenkingen en aanbevelingen, die in de interviews met betrokkenen en experts verder bevestigd werden. Het eindresultaat is een uitgebreid rapport, waarin de **stem van de betrokkenen** prominent naar voor komt. Zij uitten veel kritiek, maar boden ook veel handvaten om dit thema aan te pakken. Zij wezen daarbij op de complexiteit van het thema, en de nood om de aandacht niet enkel te richten op de aanvaarding van holebiseksualiteit binnen bepaalde gemeenschappen, maar binnen de hele Vlaamse gemeenschap, en tegelijkertijd ook aandacht te hebben voor andere uitsluitingsmechanismen die gemeenschappen met een migratieachtergrond treffen. Volgens de deelnemers is het belangrijk dat er aandacht wordt besteed aan het kruispunt van seksuele en genderdiversiteit met migratieroots, maar dat het kruispunt niet intrinsiek geproblematiseerd mag worden. De verhalen van de deelnemers tonen immers aan dat het wél mogelijk is om LGBTQ te zijn én migratieroots te hebben.

Bij de aanvang van ons empirisch onderzoek schetsten we ter inleiding de leefwereld van de deelnemers, met een focus op hoe er binnen de **familie en de etnisch-culturele gemeenschap** naar LGBTQ-zijn wordt gekeken.

Vervolgens identificeerden we **vijf grote achterliggende thema's** die enerzijds invloed hebben op de aanvaarding van LGBTQ's, en anderzijds aanzetpunten bieden om naar een betere aanvaarding van seksuele en genderdiversiteit toe te werken. Ten eerste is de omgang met (homo-)seksualiteit mede cultureel bepaald, en om het thema op toegankelijke en efficiënte wijze bespreekbaarder te maken is een **cultuursensitieve benadering** nodig. Ten tweede hebben **opvattingen over gendernormen en -rollen** doorheen verschillende culturen invloed op houdingen tegenover LGBTQ's. Ten derde helpt kruispuntdenken ons om **aanvaarding in een breder maatschappelijk perspectief** te zien. LGBTQ-personen met migratieroots ervaren discriminatie vaak op basis van meer dan één identiteitskenmerk. Ten vierde is het belangrijk om de **historische contexten van migratie en kolonisatie** in rekening te brengen in het discours over migratie en acceptatie van LGBTQ's. Om de situatie in het heden ten volle te begrijpen en de aanvaarding van seksuele en genderdiversiteit te verhogen, is het nodig om te

depolariseren en de historische achtergrond van de verhouding tussen migrantengemeenschappen en de Belgische samenleving ter erkennen. Ten vijfde vormt de leuze “**nothing about us without us**” een cruciale basis voor een succesvolle emancipatie van LGBTQ-personen met migratieroots en het bespreekbaar maken van seksuele en genderdiversiteit in minder evidente contexten.

Doorheen dit alles leerden we dat het niet mogelijk is om de aanvaarding van LGBTQ-personen in migrantengemeenschappen los te zien van een aantal **contexten**: het maatschappelijke klimaat, verschillende elkaar kruisende vormen van uitsluiting, en de historische context. De aanpak van initiatieven ter bevordering van LGBTQ-aanvaarding moet bijgevolg ook binnen deze kaders gebeuren.

Naast deze overkoepelende thema’s die het vraagstuk binnen de ruimere sociale en maatschappelijke context plaatsen, identificeerden we **struikelblokken en hefbomen op vijf specifieke domeinen**: geloof en religie, de LGBTQ-gemeenschap, het middenveld en socio-cultureel werk, representatie en rolmodellen op maatschappelijk vlak en in de media, en school, onderwijs, en jongeren.

Ondanks de rijkdom van de verzamelde inzichten is het belangrijk ook bewust te blijven van de **beperkingen van dit onderzoek**. Er is een grote diversiteit onder onze Turkse en Marokkaanse deelnemers wat roots, gender, seksuele voorkeur, en andere identiteitskenmerken betreft, maar we hebben vooral jongere generaties kunnen bereiken. Stemmen van oudere LGBTQ’s met migratieroots en personen die helemaal niet uit de kast zijn, blijven ook in dit onderzoek ongehoord. Op basis van deze interviews is het niet mogelijk om te veralgemenen naar hele bevolkingsgroepen. Dat is ook niet wenselijk, want dan dreigt een culturalisering van de problematiek, die veel complexer is en niet enkel gerelateerd is aan culturele achtergronden. Dit geldt in het bijzonder voor de Congolese gemeenschap, waarvan weinig stemmen te horen zijn in dit rapport.

Op basis van het ervaringsperspectief van LGBTQ’s met migratieroots, de expertise van personen die rond deze thema’s werken, de literatuurstudie en het in kaart brengen van bestaande initiatieven in Vlaanderen en Brussel, formuleren we onderstaande beleidsaanbevelingen. **De beleidsaanbevelingen focussen op overkoepelende zaken en zijn niet gericht op specifieke gemeenschappen**, omdat ons onderzoek ook aantoont dat dit niet productief is. Niet alleen zijn deze gemeenschappen intern divers; bovendien spelen in de verschillende gemeenschappen gelijkaardige dynamieken. Meer fundamenteel zijn wij ervan overtuigd dat men vooral op zoek moet gaan naar gedeelde ervaringen en uitdagingen, niet alleen tussen deze gemeenschappen maar ook met andere (ook witte) Belgen. Zo vermijdt men in een wij-zij dynamiek te belanden die enkel weerstand kan oproepen. Intersectionaliteit is een denkkader dat enerzijds toelaat om over de uitdagingen voor personen op specifieke kruispunten van identiteitskenmerken na te denken. Anderzijds helpt een intersectionele kijk om te erkennen dat verschillende vormen van uitsluiting met elkaar samenhangen en op gelijkaardige achterliggende

mechanismen berusten. Het bespreekbaar maken van seksuele diversiteit kan als transversaal aandachtspunt worden meegenomen, net zoals het belang van diversiteitssensitieve communicatie.

Wat **toekomstige initiatieven en onderzoek rond dit kruispunt** betreft, stellen we op basis van dit onderzoek vast dat als er bij overheden interesse en belangstelling is in dit thema, het belangrijk is van meet af aan nauw samen te werken met de relevante middenveldorganisaties en ook met kleinere vzw's. Deze hebben reeds zicht op de noden, drempels en beschikbare kennis die in dit onderzoek werden verkend. Als er fondsen voor initiatieven omtrent dit kruispunt beschikbaar worden gemaakt, is het opportuun om vooral in organisaties te investeren die op basis van jarenlange ervaring in het veld een grote expertise hebben opgebouwd. Zij kunnen rechtstreeks aan de slag, weten waar de middelen dringend nodig zijn, en weten welke aanpak in een specifieke context het best werkt. De overheid neemt dan bij voorkeur een ondersteunende in plaats van sturende rol in.

Beleidsaanbevelingen

1. Ondersteun de doelgroep op maat

Ondersteuning van de doelgroep, LGBTQ's met een migratieachtergrond, moet het hoofddoel van beleidsmaatregelen zijn. Voor iedere LGBTQ-persoon met migratieroots is de identiteitsbeleving anders; er bestaat dan ook geen universele aanpak om tegemoet te komen aan de noden van personen op dit kruispunt. Wel zijn er een aantal manieren waarop het *empowerment* van de doelgroep kan worden ondersteund.

Bouw voort op reeds bestaande expertise en versterk het middenveld en organisaties die rond het kruispunt werken:

- **Versterk daarbij het middenveld.** Geef structureel middelen aan organisaties die de nodige expertise en ervaring hebben.
- **Stimuleer en ondersteun samenwerkingen tussen middenveldorganisaties.** De manier waarop bijvoorbeeld Merhaba en Ella, ook in samenwerking met Sensoa en Çavaria, rond het kruispunt van seksuele en genderdiversiteit en migratieachtergronden werken, ligt in lijn met de *best practices* die we ook internationaal zien.
- **Steun specifieke LGBTQ-organisaties op het kruispunt.** Zet daarbij in op kleinere organisaties die reeds veel expertise en een goed contact met het doelpubliek hebben. Steun in het bijzonder ook bottom-up initiatieven, door personen die zelf ervaringsdeskundige zijn. Vertrouw op hun expertise, geef hen structurele ondersteuning maar ook voldoende vrijheid.
- **Groeppeer specifieke expertise,** bijvoorbeeld door van één organisatie in Vlaanderen een "referentiepunt" te maken. Van daaruit kunnen acties opgezet worden en materiaal verspreid worden, bijvoorbeeld om culturele sensitiviteit binnen andere LGBTQ-verenigingen te stimuleren. Bied daarvoor structurele ondersteuning.
- **Bouw voort op de methodieken die al ontwikkeld werden door organisaties in het veld.** Op basis van hun ervaringen in het veld ontwikkelden zij methodes om deze problematische dynamieken aan te pakken. Zo dateert de veel gebruikte en succesvolle methodiek "Recht op Liefde" van 2013 en zou die, mits financiële steun, herwerkt kunnen worden op basis van jarenlange ervaringen in het veld.

Leg de focus op welzijn en *empowerment*:

- ***Zet in op welzijn en empowerment, en voorzie gerichte opvang en onthaal*** op minstens één plaats per provincie. Voorzie opvang en middelen voor jongeren en financieel afhankelijke personen (al dan niet met een migratie-achtergrond), een plek waar ze veilig zijn en terecht kunnen als ze het ouderlijke huis moeten verlaten omwille van hun seksuele voorkeur.
- ***Besteed specifieke aandacht aan transgender en non-binaire personen (al dan niet met migratieroots)***. Zij worden geconfronteerd met nog grotere vooroordelen en negatieve reacties, en zijn extra kwetsbaar op het vlak van welzijn.
- ***Biseksuele personen*** en personen met een meer fluïde seksualiteit blijven vaak onzichtbaar en stoten vaak op onbegrip en vooroordelen.
- ***Ondersteun de organisatie van safe(r) spaces***. Een intersectionele blik leert ons: wat voor bepaalde mensen een inclusieve en toegankelijke ruimte is, is voor andere mensen géén veilige plaats. In de organisatie van safe(r) spaces voor LGBTQ's met migratieroots is het noodzakelijk om vanuit het "for us by us" principe te werken. Zelforganisatie is de sleutel tot het al dan niet werken van een initiatief en maakt dat een ruimte effectief veilig is voor de personen waarvoor ze bedoeld is.

Ga bewust om met de **verhouding van de mainstream LGBTQ-gemeenschap en de specifieke noden van LGBTQ's met migratieroots**:

- ***Stimuleer culturele sensitiviteit binnen de bredere LGBTQ-beweging***, en maak interne (etnisch-culturele, religieuze, raciale) diversiteit een aandachtspunt. Werk ook actief aan het wegwerken van drempels bij mainstream events en organisaties. Bouw daarbij voort op de expertise van personen op het kruispunt, en betrek hen van bij de start bij deze acties.
- ***Witte bondgenoten zijn belangrijk, maar moeten bereid zijn een positie op de achtergrond in te nemen***. Witte bondgenoten kunnen LGBTQ's met migratieroots op andere manieren ondersteunen, bijvoorbeeld door achter de schermen organisaties te ondersteunen. Ook een ruimte verlaten kan een belangrijke steun zijn.

2. Aanpak van bespreekbaarder maken van (homo)seksualiteit binnen minder evidente contexten

Vermijd volgende denkfouten met betrekking tot het kruispunt van seksuele en genderdiversiteit en migratieroots:

- De **ervaring en identiteitsbeleving van LGBTQ-personen met migratieroots is zeer individueel**. Niet iedereen heeft moeilijkheden met dit kruispunt, en niet iedereen krijgt slechte reacties vanuit de familie of gemeenschap.
- **Vele LGBTQ's met migratieroots zien deze twee identiteitskenmerken niet in conflict met elkaar**. Ze gaan niet altijd hand in hand, maar zijn met elkaar te verzoenen. Plaats daarom in het maatschappelijk debat en in beleidsinitiatieven seksuele en genderdiversiteit ook niet in contradictie met migrantengemeenschappen. Beiden zijn geen uiterste tegenovergestelde, en een framing van LGBTQ's in tegenstelling tot bepaalde migrantengemeenschappen of religies draagt bij tot polarisering en meer negatieve houdingen.
- **Ga er niet vanuit dat religie en geloof altijd centraal staan in opvattingen over homoseksualiteit**. Religie en geloof spelen een belangrijke rol in opvattingen over seksualiteit, maar niet bij iedereen in dezelfde mate. Koppel ook etnisch-culturele afkomst niet automatisch aan geloof.
- **Focus niet alleen op etnisch-culturele achtergrond, maar besteed ook aandacht aan andere factoren die meespelen in de aanvaarding van LGBTQ's**, zoals leeftijd, gender, opleidingsniveau, mate van gelovigheid en politieke ingesteldheid. Die factoren spelen ook een rol bij Belgen zonder migratieachtergrond.
- **Steek de hand in eigen borst**. Ook bij de witte bevolking is de aanvaarding van LGBTQ's niet perfect en is holebitransseksualiteit niet altijd zo bespreekbaar. Daarnaast bestaan er ook vooroordelen en racisme binnen de witte LGBTQ-gemeenschap. Dat erkennen kan een basis vormen voor dialoog.

Aanzetpunten om (homo)seksualiteit bespreekbaarder te maken in minder evidente contexten:

- **Focus vooral op verandering van binnenuit**. Dit blijkt het beste te werken, zowel uit onderzoek, nationale en internationale *best practices*, als de ervaring van de deelnemers en experts die we interviewden. Veranderingsprocessen zijn binnen de gemeenschappen zelf aan het gebeuren, en de overheid kan een ondersteunende en faciliterende rol innemen.
- **Zet in op verbinding, empathie en dialoog**. Gedeelde ervaringen zijn een sleutel tot verandering. Werk aan plaatsen en initiatieven waarbinnen mensen vanuit gemeenschappelijke ervaringen kunnen praten over verschillende opvattingen over seksuele en andere vormen van diversiteit.

- **Verbind de aanvaarding van seksuele diversiteit en LGBTQ's aan gendergelijkheid.** Meisjes en vrouwen zijn vaak minder vrij om zich te bewegen en zelfstandig te leven, ze worden vaak sterk gecontroleerd binnen hun families. Inzetten op de thema's gender, (toxische) mannelijkheid en recht op zelfbeschikking is een belangrijke stap in een betere aanvaarding van holebitransseksualiteit.
- **Maak gebruik van levensverhalen,** die de complexiteit en samenhang van verschillende identiteiten in het leven van individuen aanschouwelijk maken. Zij kunnen aanleiding geven tot herkenning en reflectie over normen rond seksualiteit en gender.
- **Geef een platform aan rolmodellen,** personen die de brug kunnen vormen tussen verschillende gemeenschappen en van binnenuit kunnen meewerken aan aanvaarding.

Mogelijke valkuilen in beleidsinitiatieven:

- **Gebruik geen shock-tactieken, die werken niet.** (Homo)seksualiteit wordt in verschillende culturele contexten op verschillende wijze en in verschillende mate besproken. Thema's heel direct en openlijk bespreken is niet per se productief, en een cultuursensitieve aanpak is nodig om het thema voorzichtig bespreekbaarder te maken in minder evidente context.
- Wees ervan bewust dat **door de overheid geïnitieerde sensibilisering,** zoals informatiecampagnes in de publieke ruimte of een informatiebrochure in de brievenbus, **kritisch kan worden onthaald** en mogelijks ook een averechts effect hebben.
- **Leg niet eenzijdig Westerse waarden en normen op,** dat is neokolonialistisch. Verwacht niet dat spreken over seksualiteit bij mensen met een andere culturele achtergrond op dezelfde manier werkt. Wees cultuursensitief en respecteer culturele verschillen in hoe men over (homo-) seksualiteit praat.
- **Wijs ook geen bevolkingsgroepen met de vinger.** Het culturaliseren van negatieve houdingen tegenover LGBTQ's zal alleen maar weerstand uitlokken. Personen van kleur en moslims ervaren in België op vele vlakken uitsluiting en discriminatie. Als we verwachten dat iedere persoon respect heeft voor holebi's, moeten we ook verwachten dat iedere persoon respect heeft voor personen met een andere huidskleur, afkomst of religie.

3. Focus op intersectionaliteit, op alle niveaus

- **Wees steeds bewust van intersectionaliteit**, want diversiteit en ongelijkheid situeren zich altijd op verschillende, kruisende niveaus. Maak van intersectionaliteit een automatisme, hou als vanzelfsprekend rekening met het feit dat onze samenleving superdivers is.
- **Erken dat de aanvaarding van LGBTQ's niet los te zien is van andere vormen van structurele ongelijkheid** zoals racisme, islamofobie, de invloed van klasse en sociaal-economische status. Een voorwaarde voor een betere aanvaarding van LGBTQ's binnen etnisch-culturele minderheden is dat ook andere vormen van uitsluiting waarmee zij geconfronteerd worden erkend worden. Zet daarbij in op dekolonisatie; erken onrecht uit het verleden, in het bijzonder om te werken aan een betere relatie en meer vertrouwen vanuit de Congolese, Rwandese en Burundese diaspora.
- **Erken dat de agenda mee bepaald wordt door de personen die aan tafel zitten**. Zowel op beleidsniveau als in middenveldorganisaties zijn een grote meerderheid van personen in invloedrijke functies wit. Een betere representatie van de maatschappelijke superdiversiteit in functies die verandering teweeg kunnen brengen, kan ervoor zorgen dat ook de belangen van meer mensen aan bod komen.

4. Leg in onderwijs de basis voor verandering

- **Sensibiliseer rond seksuele- en genderdiversiteit op alle niveaus van het onderwijs**, van de kleuterklas tot hoger onderwijs. Studies tonen aan dat meer openheid op school zorgt voor een beter schoolklimaat.
- **Maak lessen seksuele opvoeding en inhoud waarin seksuele- en genderdiversiteit aan bod komen intersectioneel**. Kader zo seksuele- en genderdiversiteit in een bredere aandacht voor alle vormen van diversiteit. Lesinhoud die de samenstelling van onze maatschappij beter weerspiegelt biedt de kans om diversiteit op een subtiele manier aan bod te laten komen en te normaliseren. Leren omgaan met, en respect tonen voor, verschillende vormen van diversiteit is cruciaal: niet alleen rond seksualiteit en specifiek gericht op jongeren met een migratieachtergrond, maar ook rond ras en etniciteit, en gericht op alle jongeren.
- **Besteed ook buiten lessen seksuele opvoeding aandacht aan seksuele en andere vormen van diversiteit**. Dat kan in lesmateriaal, maar ook door het uitnodigen van ervaringsdeskundigen, het organiseren van workshops of filmvoorstellingen, of het ter beschikking stellen van brochures. Bij het lerarenkorps is sensitiviteit voor seksuele en andere vormen van diversiteit belangrijk, en ook zichtbare diversiteit in het lerarenkorps zelf.

- **Subsidieer organisaties in het middenveld met de nodige expertise en ervaring structureel**, zodat die continu en op grote schaal scholen kunnen sensibiliseren rond (de kruispunten tussen) gender, seksualiteit en etniciteit.

5. Zet in op (media-)representatie

- **Zet in op een grotere maatschappelijke zichtbaarheid van LGBTQ's met een migratie-achtergrond.** LGBTQ-personen ervaren vaak dat er vooral gefocust wordt op hun migratieachtergrond, en dat hun seksualiteit op de achtergrond verdwijnt. Deze onzichtbaarheid heeft een impact op het dagelijkse leven maar ook in het contact met bijvoorbeeld openbare diensten en de medische sector.
- **Zet in op een betere representatie van LGBTQ's met een migratie-achtergrond in de media.** In zowel non-fictie als fictie worden zeer weinig LGBTQ's met een migratieachtergrond en van kleur afgebeeld, ze komen zelden aan het woord. Meer zichtbaarheid in de media kan een breder publiek bewust maken van het bestaan van deze intersectie. Voor de doelgroep zelf kunnen dergelijke representaties dienen als punt van herkenning en rolmodellen.
- **Let daarbij op de manier van representatie:** stereotiepe representaties of het voortdurend vernoemen van bepaalde doelgroepen in negatieve context moeten worden vermeden. Inzetten op cultuursensitieve communicatie (bv. Tiggelovend, 2019) en ervaringsdeskundige media-experts kan dit helpen bewaken.
- **Meer zichtbaarheid** en een betere weerspiegeling van onze superdiverse maatschappij in publieke functies en in de media **zorgt voor meer betrokkenheid en verbondenheid** onder gemeenschappen die niet tot de dominante meerderheid behoren; dat geldt zowel voor minderheden op basis van seksuele en genderdiversiteit als ook op basis van migratiegeschiedenis, huidskleur en religie.

6. Toekomstig onderzoek

- **Spreek bij toekomstig onderzoek rond dit kruispunt van bij het begin personen aan die ervaringsdeskundige zijn en deze identiteitskenmerken zelf dragen.** Om initiatieven zo efficiënt mogelijk te laten verlopen en ook te zorgen voor gedragenheid vanuit de betrokken gemeenschappen, dienen vanaf het eerste moment experts, ervaringsdeskundigen en relevante organisaties betrokken te worden. Voorzie daarbij een adequate vergoeding voor deze experts en organisaties.

- ***Ga in op de noden die vanuit de doelgroep zelf naar voor komen.*** Organisaties hebben op basis van hun ervaring in het veld en door onderzoek een goed zicht op bestaande noden. Ze hebben niet noodzakelijk nood aan meer onderzoek, wel aan meer structurele ondersteuning. Bovendien geven leden van de doelgroep aan dat er een onderzoeksmoeheid bestaat als het om dit kruispunt gaat.
- ***Zet ook in op structurele en duurzame onderzoeksvormen,*** naar analogie met het vroegere Steunpunt Gelijkekansenbeleid. Een orgaan waarin onafhankelijke onderzoekers zich met sociale vraagstukken bezighouden bestaat ook in het buitenland (bv. Nederland: Movisie, Sociaal-cultureel planbureau, KIS).
- ***Een basisvoorwaarde voor een constructieve samenwerking rond deze thema's is bewustzijn van witte positionaliteit, kolonialistische structuren en racisme.*** Verschillende deelnemers en experts vertelden dat ze enkel wilden deelnemen aan het onderzoek omdat ze vertrouwen hadden in de onderzoeker, omdat die zelf bewust en kritisch stilstond bij de eigen positie: omdat ze aangaf zelf queer te zijn, zich opstelde als een *ally* en aangaf bewust te zijn van de machtsverhoudingen die in dit soort onderzoek en samenwerkingen spelen; omdat ze probeerde intersectioneel te denken en niet te culturaliseren en stigmatiseren, en aangaf dat een gesprek over racisme mogelijk was. Bij toekomstig onderzoek is het belangrijk bewust te zijn van deze machtsonevenwichten, en ze zoveel mogelijk te vermijden.

Referenties

- Abdi, S., & Van Gilder, B. (2016). Cultural (in)visibility and identity dissonance: Queer Iranian-American women and their negotiation of existence. *Journal of International and Intercultural Communication*, 9(1), 69- 86.
- Aerts, S., Dewaele, A., Cox, N., & Van Houtte, M. (2014). Homonegativity in the technical and vocational track: A survey of secondary school students in Flanders. *Journal of LGBT Youth*, 11(4), 364-387.
- Aftab, S., Mouissat, S., Bracke, S., Longman, C., & Scheepers, S. (2013). *Recht op Liefde. Handleiding: Seksuele diversiteit bespreekbaar maken binnen etnisch-culturele minderheden*. Brussel. Ella vzw en Merhaba vzw.
- Atkinson, R., & Flint, J. (2004). Snowball sampling. In M. S. Lewis-Beck, A. Bryman, & T. F. Liao (Eds.), *The Encyclopaedia of Social Science Research Methods*: Sage.
- Bachmann, C. L., & Gooch, B. (2018). *LGBT in Britain. Home and Communities*. Retrieved from https://www.stonewall.org.uk/sites/default/files/lgbt_in_britain_home_and_communities.pdf
- Badgett, M. V. L., Durso, L. E. M., Christy, & Kastanis, A. (2013). *The Business Impact of LGBT-Supportive Workplace Policies*. The Willams Institute. Retrieved from <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Business-Impact-of-LGBT-Policies-May-2013.pdf>
- Bakker, H., & Felten, H. (2019). *Verandering van Binnenuit. Zelfbeschikking bevorderen binnen migranten- en vluchtelingengemeenschappen*: Movisie: Alliantie Verandering van Binnenuit.
- Barker, M.-J., & Scheele, J. (2019). *Gender: A Graphic Guide*. London: Icon Books.
- Bell, L. (2014). Ethics and Feminist Research. In S. N. Hesse-Biber (Ed.), *Feminist Research Practice: A Primer*. Los Angeles, London, New Delhi: Sage Publications.
- Bereket, T., & Adam, B. D. (2008). Navigating Islam and Same-Sex Liaisons Among Men in Turkey. *Journal of Homosexuality*, 55(2), 204-222. doi:10.1080/00918360802129428
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality/ A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Penguin.
- Bertelsmann Stiftung, E. (2015). *Religionsmonitor, verstehen was verbindet. Sonderauswertung Islam 2015. Die wichtigsten Ergebnisse im Überblick*. Retrieved from <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/publications/publication/did/sonderauswertung-islam-2015/>
- Bornat, J. (2004). Oral History. In C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium, & D. Silverman (Eds.), *Qualitative Research Practice* (pp. 34-47). London et al.: Sage.
- Bourdieu, P. (1999 [1993]). Understanding. In P. Bourdieu (Ed.), *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society* (pp. 607-626): Polity Press.
- Browne, K., & Nash, C. (2010). *Queer Methods and Methodologies: Intersecting Queer Theories and Social Science Research*.
- Bryman, A. (2004). *Social research methods. 2nd Edition*. New York: Oxford University Press.
- Çavaria. (2018). *Vlaamse LGBT+ schoolklimaat enquête 2016 – 2017*. Gent: Çavaria. <https://www.cavaria.be/enquete-schoolklimaat>

- Cense, M. (2013). *Over diplomaten en activisten. Strategieën rondom seksuele identiteit van biculturele lesbische vrouwen, homoseksuele mannen en biseksuelen*. Online: <https://www.movisie.nl/publicatie/over-diplomaten-activisten>
- Cense, M., & Ganzevoort, R. (2016). Navigating Identities: Subtle and Public Agency of Bicultural Gay Youth. *Journal of Homosexuality*, online doi: <https://doi.org/10.1080/00918369.2016.1196992>
- Chikwendu, M. (2013). Circular Consciousness in the Lived Experience of Intersectionality: Queer/LGBT Nigerian Diasporic Women in the USA. *Journal of International Women's Studies*, 14(4), 34-46.
- Choo, H. Y., & Ferree, M. M. (2010). Practicing intersectionality in sociological research: A critical analysis of inclusions, interactions, and institutions in the study of inequalities. *Sociological Theory*, 28(2), 129-149.
- Crenshaw, K. W. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989, 139-167.
- Demart, S., Schoumaker, B., Godin, M., & Adam, I. (2017). *Burgers met Afrikaanse roots: een portret van Congolese, Rwandese en Burundese Belgen*. Brussel: Koning Boudewijnstichting
- Dewaele, A., Cox, N., & Van den Berghe, W. (2006). *De maatschappelijke positie van holebi's en hun sociale netwerken: Over vriendschap en andere bloedbanden*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid
- D'haese, L., Dewaele, A., & Van Houtte, M. (2014). *Geweld tegenover holebi's: Een online survey over ervaringen met holebigeweld in Vlaanderen en de nasleep ervan (tweede tussentijds rapport – februari 2014)*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid
- Dhoest, A. (2015a). Connections that matter: The relative importance of ethnic-cultural origin, age and generation in media uses among diasporic youth in Belgium. *Journal of Children and Media*, 9(3), 277-293. DOI: 10.1080/17482798.2015.1022562
- Dhoest, A. (2015b). Audiences out of the box: Diasporic sexual minorities viewing representations of sexual diversity. *European Journal of Cultural Studies*, 19(6), 690-707. DOI:10.1177/1367549415597923
- Dhoest, A. (2016a). Identifications, communities and connections: Intersections of ethnicity and sexuality among diasporic gay men. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 23(2), 174-192. DOI: 10.1080/1070289X.2015.1009463.
- Dhoest, A. (2016b). Media, visibility and sexual identity among gay men with a migration background. *Sexualities*, 19(4), 412-431. DOI: 10.1177/1363460715604330
- Dhoest, A. (2016c). Feeling (dis)connected: Diasporic LGBTQ's and digital media. *International Journal of E-Politics*, 7(3). DOI: 10.4018/IJEP.2016070103
- Dhoest, A. (2018a). Complicating cosmopolitanism: Ethno-cultural and sexual connections among gay migrants. *Popular Communication*, 16(1). DOI: 10.1080/15405702.2017.1413190
- Dhoest, A. (2018b). Learning to be gay. LGBTQ forced migrant identities and narratives. *Journal of Ethnic and Migration Studies*.
- Dhoest, A. (2020a). LGBTQs in, Muslims out: Homonationalist discourses and counterdiscourses in the Flemish press. *International Journal of Communication*(14), 155-175.

- Dhoest, A. (2020b). Eastern others: Homonationalism in the Flemish press. *International Communication Gazette*, DOI: 10.1177/1748048520918495.
- Dierckx, M., Meier, P., & Motmans, J. (2017). "Beyond the Box". A Comprehensive Study of Sexist, Homophobic, and Transphobic Attitudes Among the Belgian Population. *DiGeSt. Journal of Diversity and Gender Studies*, 4(1), 5-34.
- Duyvendak, J. W., Bos, D., & Hekma, G. (2010). 'De kast op een kier: Ontwikkelingen in de acceptatie van homoseksualiteit onder etnische en religieuze minderheden in Nederland'. In S. r. Keuzenkamp (Ed.), *Steeds gewoner, nooit gewoon: Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. (pp. 320-323). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- El Feki, S., Heilman, B., & Barker, G. (2017a). *Understanding Masculinities: Results from the International Men and Gender Equality Survey (IMAGES) - Middle East and North Africa*. Cairo and Washington: UN Women and Promundo-US.
- El Feki, S., Heilman, B., & Barker, G. (2017b). *Understanding Masculinities: Results from the International Men and Gender Equality Survey (IMAGES) - Middle East and North Africa: Executive Summary*. Cairo and Washington: UN Women and Promundo-US.
- El-Tayeb, F. (2012). 'Gays who cannot properly be gay': Queer muslims in the neoliberal European city. *European Journal of Women's Studies*, 19(1), 79-95.
- Espín, O. (1999). *Women Crossing Boundaries: A Psychology of Immigration and Transformation*. New York: Routledge.
- European Commission. (2015). *Special Eurobarometer 437. Discrimination in the EU in 2015. Report*. Retrieved from http://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2077_83_4_437_ENG
- European Commission. (2019). *Eurobarometer on Discrimination 2019: The social acceptance of LGBTI people in the EU*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/surveyky/2251>
- Felten, H. (2019, 08/03). Emancipatie van binnenuit is effectiever dan kritiek van buiten. *Sociale Vraagstukken*. Retrieved from <https://www.socialevraagstukken.nl/emancipatie-van-binnenuit-is-effectiever-dan-kritiek-van-buiten/>
- Felten, H., & Taouanza, I. (2018a). *Wat werkt bij het verminderen van discriminatie?* Utrecht: Movisie.
- Felten, H., & Taouanza, I. (2018b). *Wat werkt bij het verminderen van discriminatie? Factsheet*. Utrecht: Movisie.
- Felten, H., Taouanza, I., & Broekroelofs, R. (2018). *Meerdere vliegen in één klap. Onderzoek naar hoe verschillende vormen van discriminatie tegelijkertijd te verminderen zijn*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving
- Fisher, D. (2003). Immigrant Closets: Tactical-Micro-Practices-in-the-Hyphen. *Journal of Homosexuality*, 45(2/3/4), 171-192.
- FRA - European Union Agency for Fundamental Rights (2013). *EU LGBT survey. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Results at a glance*. Retrieved from <https://fra.europa.eu/en/publication/2013/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-results>

FRA - European Union Agency for Fundamental Rights (2019). EU LGBTI Survey II Retrieved from <https://fra.europa.eu/en/project/2018/eu-lgbti-survey-ii>

Gabiam, K. (2013). Visibiliteit van zwarte gays in Brussel. *Agora*, 1(26-29).

Ganzevoort, R. R., van der Laan, M., & Olsman, E. (2011). Growing Up Gay and Religious. Conflict, Dialogue, and religious Identity Strategies. *Mental Health, Religion, and Culture*, 14(3), 209-222.

Gamson, J. (2000). Sexualities, queer theory, and qualitative research. *Handbook of Qualitative Research*, 347-365.

Ghaziani, A. (2011). Post-gay identity construction. *Social Problems*, 58(1), 99-125.

Giametta, C. (2014). 'Rescued' subjects: The question of religiosity for non-heteronormative asylum seekers in the UK. *Sexualities*, 17(5-6), 583-599. doi:10.1177/1363460714526130

Gieghase, I. (2019, 17/01). Rachael Moore: "Seksisme bestaat. Racisme bestaat. Ook binnen de LGBT+ community. Dat is gewoon een feit". *ZIZO*. Retrieved from <https://zizomag.be/interviews/rachael-moore-seksisme-bestaat-racisme-bestaat-ook-binnen-de-lgbt-community-dat-gewoon-een-feit>

Hall, D. E., & Jagose, A. (2013). Introduction. In D. E. Hall & A. Jagose (Eds.), *The Routledge Queer Studies Reader* (pp. xiv-xx). London: Routledge.

Harraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist studies*, 14(3), 575-599.

Henry, P. J., & Wetherell, G. (2017). Countries with Greater Gender Equality Have More Positive Attitudes and Laws Concerning Lesbians and Gay Men. *Sex Roles*. doi:10.1007/s11199-017-0744-0

Hermans, D. (2020). *Het laatste wat ik nog wil zeggen over racisme*: Borgerhoff & Lamberigts.

Hill Collins, P., & Bilge, S. (2016). *Intersectionality*. Cambridge: Polity Press

Hill, A. L., Miller, E., Switzer, G. E., Yu, L., Heilman, B., Levtov, R. G., Coulter, R. W. S. (2020). Harmful masculinities among younger men in three countries: Psychometric study of the Man Box Scale. *Preventive Medicine*, 139. doi:10.1016/j.ypmed.2020.106185

Hooghe, M., Claes, E., Harell, A., Quintelier, E., & Dejaeghere, Y. (2010). Anti-gay sentiment among adolescents in Belgium and Canada: A comparative investigation into the role of gender and religion. *Journal of Homosexuality*, 57(3), 384-400.

Hooghe, M., & Meeusen, C. (2012). Homophobia and the transition to adulthood: A three year panel study among Belgian late adolescents and young adults, 2008-2011. *Journal of Youth and Adolescence*(41), 1197-1207.

Horowitz, J. L., & Newcomb, M. D. (2002). A Multidimensional Approach to Homosexual Identity. *J Homosex*, 42(2), 1-19.

Huijnk, W. (2014). *De acceptatie van homoseksualiteit door etnische en religieuze groepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Huysentruyt, H., Dewaele, A., & Meier, P. (2014). *De context van homofoob geweld in de publieke ruimte: een etnografisch onderzoek in het centrum van Brussel: eindrapport*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.

ILGA-Europe. (2019). Rainbow Europe. Retrieved from <https://rainbow-europe.org/>

- ILGA-Europe. (n.d.). Gay vs God? Breaking down myths about religion and identities of LGBTI people. Retrieved from <https://www.ilga-europe.org/gayvsgod>
- Jivraj, S., & de Jong, A. (2011). The Dutch homo-emancipation policy and its silencing effects on queer Muslims. *Feminist Legal Studies*, 19, 143-158.
- Kennisplatform Integratie en Samenleving. (2018, 24/05). Migranten- en vluchtelingenorganisaties pakken emancipatie van binnenuit aan. Retrieved from <https://www.kis.nl/artikel/migranten-en-vluchtelingenorganisaties-pakken-emancipatie-van-binnenuit-aan>
- Koopmans, R. (2015). Religiöser Fundamentalismus und Fremdenfeindlichkeit. Muslime und Christen im europäischen Vergleich. In J. Roose (Ed.), *Empirische Kulturosoziologie. Festschrift für Jürgen Gerhards zum 60. Geburtstag, Wiesbaden* (Vol. 455-490). Wiesbaden.
- Kuyper, L. (2016). *LHBT-monitor 2016*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kuyper, L. (2018). *Opvattingen over seksuele en genderdiversiteit in Nederland en Europa*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Le Roux, C. S. (2017). Exploring rigour in autoethnographic research. *International Journal of Social Research Methodology*, 20(2), 195-207.
- Lorde, A. (2018). *The Master's Tools Will Never Dismantle the Master's House*: Penguin.
- Lorde, A. (2007). "Learning from the 60s," in *Sister Outsider: Essays & Speeches by Audre Lorde*. Berkeley, CA: Crossing Press.
- Luibhéid, E. (2005). Introduction: Queering migration and citizenship. In E. Luibhéid & L. Cantù Jr. (Eds.), *Queer migrations: Sexuality, U.S. citizenship, and border crossings* (pp. ix-xlvi). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Manalansan IV, M. (2006). Queer Intersections: Sexuality and Gender in Migration Studies. *International Migration Review*, 40, 224-249.
- Maryns, K., & Van Belle. (2017). *Taal en meertaligheid in de asielprocedure*. Presentatie op: Vorming holebi's en transgenders op de vlucht, Antwerpen, 13/12/2017.
- Mastro, D. (2017). The Role of Media in the Well-Being of Racial and Ethnic Groups. In L. Reinecke & M. B. Oliver (Eds.), *The Routledge Handbook of Media Use and Well-Being. International Perspectives on Theory and Research on Positive Media Effects* (pp. 409-421). New York & London: Routledge, Taylor & Francis.
- Mepschen, P., Duyvendak, J. W., & Tonkens, E. H. (2010). Sexual politics, orientalism and multicultural citizenship in the Netherlands. *Sociology*, 44(5), 962-979.
- Meuleman, B., Abts, K., Sloopmaeckers, K., & Meeusen, C. (2017). Gedifferentieerde dreiging en de verklaring van vooroordelen: anti-immigrantenattitudes, islamofobie, antisemitisme en homonegativiteit vergeleken. *Sociologos*, 38(1-2).
- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: conceptual issues and research evidence. *Psychological bulletin*, 129(5), 674-697. doi: 10.1037/0033-2909.129.5.674

- Missiaen, J., & Seynaeve, H. (2016). *Onderzoek Naar het Psychisch Welzijn van Vlaamse Holebi's en/of Transgender Personen. Risico- en Bescherm en de Factoren in Kaart Gebracht voor Lifetimeprevalentie van Suïcidepogingen*. (Masterthesis), Universiteit Gent, Gent.
- Motmans, J., T'Sjoen, G., & Meier, P. (2015). *Geweldervaringen van transgender personen in België*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid
- Motmans, J., Wyverkens, E., & Defreyne, J. (2018). *Leven als transgender person in België. Tien jaar later*. Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
- Movisie. (2015). Tussen twee vuren: bicultureel en LHBT. Retrieved from <https://www.movisie.nl/artikel/tussen-twee-vuren-bicultureel-lhbt>
- Movisie. (2016). Voor biculturele LHBT's liever een warm bad dan uit de kast. Retrieved from <https://www.movisie.nl/artikel/biculturele-lhbts-liever-warm-bad-dan-uit-kast>
- Movisie. (2019a, 01/08/2019). Acceptatie LHBTI onder migranten neemt langzaam toe. Retrieved from https://www.movisie.nl/artikel/acceptatie-lhbt-i-onder-migranten-neemt-langzaam-toe?utm_medium=email
- Movisie. (2019b). Hoe werkt Movisie? Retrieved from <https://www.movisie.nl/hoe-werkt-movisie>
- Movisie. (2019c). LHBTI-emancipatie. Retrieved from <https://www.movisie.nl/lhbt-i-emancipatie>
- Nahas, O. (2005). *Homo en moslim - hoe gaat dat samen?* Utrecht: FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling.
- Nasyi, N. (2020). *Dochter van de dekolonisatie*: EPO.
- Nencel, L. (2014). Situating Reflexivity: Voices, Positionalities and Representations in Feminist Ethnographic Texts. *Women's Studies International Forum*, 43, 75-83.
- Peumans, W. (2011). *Seks en stigma over grenzen heen: Homoseksuele en lesbische migranten in Vlaanderen en Brussel*. Leuven: Acco.
- Peumans, W. (2014). Queer Muslim migrants in Belgium: A research note on same-sex sexualities and lived religion. *Sexualities*, 17(5/6), 618-631.
- Peumans, W. (2017). Same-sex sexualities and Belgian Moroccan communities. In C. Timmerman, N. Fadil, I. Goddeeris, N. Clycq, & K. Ettourki (Eds.), *Moroccan Migration in Belgium. More than 50 years of settlement*. (pp. 285-303). Leuven: Leuven University Press.
- Peumans, W. (2018). *Queer Muslims in Europe. Sexuality, Religion and Migration in Belgium*. London & New York: I.B. Tauris.
- Pierik, C., Boote, M., & Hoof, J. v. (2016). *De kastdeur op een kier. Seksuele en genderdiversiteit in multicultureel Nederland*. Utrecht: Movisie.
- Poelman, M. (2011). *Drempels die allochtone holebi's ervaren bij coming-in, met specifieke aandacht voor het genderperspectief: een explorerend kwalitatief onderzoek*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- Pokorny, S. (2016). *Was uns prägt. Was uns eint. Integration und Wahlverhalten von Deutschen mit und ohne Migrationshintergrund und in Deutschland lebenden Ausländern*. Forum Empirische Sozialforschung. Sankt Augustin/Berlin: Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.

- Puar, J. (2007). *Terrorist assemblages: Homonationalism in queer times*. Durham and London: Duke University Press.
- Plummer, K., Kong, T., & Mahoney, D. (2002). Queering the Interview. In J. Gubrium & J. Holstein (Eds.), *Handbook of Interview Research* (pp. 239 - 259): Sage.
- Rahman, M. (2010). Queer as intersectionality: Theorizing gay muslim identities. *Sociology*, 44(5), 944-961.
- Roggemans, L., Spruyt, B., Van Droogenbroeck, F., & Keppens, G. (2015). Religion and Negative Attitudes toward Homosexuals: An Analysis of Urban Young People and Their Attitudes towards Homosexuality. *YOUNG*, 23(3), 254-276.
- Runnymede Trust & Stonewall UK. (2012). *One minority at a time. Being black and gay*. Runnymede Trust & Stonewall UK.
- Sältenberg, H. (2016). *Queer Migrants in Sweden: Subjectivities and Spatiotemporal Multiplicities*. (Master of Science in Social Studies of Gender). Lund University, online.
- Sandfort, T., Schuyf, J., & Duyvendak, J. (2000). *Lesbian & Gay Studies: An Introductory, Interdisciplinary Approach*.
- Savenije, T. (2012). *Het Amsterdams hulpverleningsaanbod voor allochtone homoseksuele, lesbische, biseksuele en transgender jongeren*. Amsterdam: GGD.
- Sensoa. (2018). *Eindrapport Seksueel Overdraagbare Aandoeningen*. Antwerpen: Sensoa.
- Shield, A. (2019). *Immigrants on Grindr: Race, Sexuality and Belonging Online*: Palgrave.
- Siraj, A. (2012). "I Don't Want to Taint the Name of Islam": The Influence of Religion on the Lives of Muslim Lesbians. *Journal of Lesbian Studies*, 16(4), 449-467. doi:10.1080/10894160.2012.681268
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2018). Nederlanders steeds positiever over homoseksualiteit en genderdiversiteit. Retrieved from https://www.scp.nl/Nieuws/Nederlanders_steeds_positiever_over_homoseksualiteit_en_genderdiversiteit
- Speksnijder, A. (2017). Handout Zones van Karl Rohnke. online: www.bridge2learn.nl.
- Stonewall UK. (2018, 27/11/2018). Stonewall debuts BAME LGBT voices documentary. Retrieved from <https://www.stonewall.org.uk/about-us/media-centre/stonewall-debuts-bame-lgbt-voices-documentary>
- Stonewall UK (2019, 25/02/2019). UK Black Pride and Stonewall announce groundbreaking partnership. Retrieved from <https://www.stonewall.org.uk/uk-black-pride-and-stonewall-announce-groundbreaking-partnership>
- Studiedienst Vlaamse Regering. (2017). *VRIND 2017. Vlaamse Regionale Indicatoren*. Retrieved online.
- Stuyck, K., Doyen, G., Feys, Y., Noppe, J., Jacques, A., & Buyschaert, P. (2018). *Survey Samenleven in Diversiteit 2017*. Retrieved from Brussel: Agentschap Binnenlands Bestuur.
- Szulc, L. (2019). *Queer #PolesinUK: identity, migration and social media*. Online: LSE.
- Taylor, Y., Hines, S., & Casey, M. E. (2011). *Theorizing intersectionality and sexuality*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Tiggelovend, I. (2019). Diversiteitscommunicatie. Verbindende communicatie & marketing. Studio Sesam.
- Torreken, C., & Adam, I. (2015). *Marokkaanse en Turkse Belgen: een (zelf)portret van onze medeburgers*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Trebbe, J., Paasch-Colberg, S., Greyer, J., & Fehr, A. (2017). Media Representation: Racial and Ethnic Stereotypes. In P. Rössler, C. A. Hoffner, & L. van Zoonen (Eds.), *The International Encyclopedia of Media Effects* (pp. 1-9). Malden: John Wiley & Sons.
- Van Cauwenberg, G., & Motmans, J. (2019). *Synthesenota Transgender adolescenten en hun omgeving*. Brussel: Vlaamse Overheid.
- van der Klein, M., Buijs, L., & Hermens, F. (2014). *Meer gewicht in de schaal. Gay-Straight Allianties als strategie in LHBT-beleid*. Verwey-Jonker Instituut.
- van der Klein, M., Oostrik, S., & Duysak, S. (2016a). *Van Homolulu en geheimen: doen en laten van Turks-Nederlandse LHBT's*. Retrieved from Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- van der Klein, M., Oostrik, S., & Duysak, S. (2016b). *Roze djellaba's, dubbellevens en moederliefde: doen en laten van Marokkaans-Nederlandse LHBT's*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- van der Klein, M., Oostrik, S., & Duysak, S. (2017). *400 Bronnen voor Biculturele LHBT's en Hun Hulpverleners*. Retrieved from Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.
- Van Hove, H. (2004). *Allochtone holebi's. RoSa-factsheet 36*. Brussel: RoSa vzw.
- van Stapele, N. (2014). Intersubjectivity, Self-Reflexivity and Agency: Narrating About 'Self' and 'Other' in Feminist Research. *Women's Studies International Forum*, 43, 13-21.
- Voloder, L. & Kirpitchenko, L. (eds.) 2014. *Insider research on migration and mobility: international perspectives on researcher positioning*. Surrey and Burlington: Ashgate
- Vuylsteke, C. (2008). *Onder mannen: Het verzwegen leven van Marokkaanse homo's*. Antwerpen: Meulenhoff/Manteau.
- Waling, A. (2019). Problematizing 'Toxic' and 'Healthy' Masculinity for Addressing Gender Inequalities. *Australian Feminist Studies*, 34(101), 362-375. doi:10.1080/08164649.2019.1679021
- Wasserbauer, M. (2016a). 'That's What Music Is About—It Strikes a Chord': Proposing a Queer Method of Listening to the Lives and Music of LGBTQs. *Oral History Review*, 43(1), 153-169. doi:10.1093/ohr/ohw021
- Wimark, T. (2016). The impact of family ties on the mobility decisions of gay men and lesbians. *Gender, Place & Culture*, 23(5), 659-676. doi:10.1080/0966369X.2015.1034246
- Withaekx, S., & Coene, G. (2011). Voorbij de tegenstelling tussen vrouwenrechten en cultuur. Pleidooi voor een cultuursensitieve benadering van cultuurgerelateerd geweld *Tijdschrift voor genderstudies*, 14(1), 7-20.
- Yue, A. (2014). Sexualities/queer identities. In C. Carter, L. Steiner, & L. McLaughlin (Eds.), *The Routledge companion to media and gender* (pp. 81-91). London: Routledge.

Bijlagen

Oproep voor interviews

OPROEP VOOR INTERVIEWS

Onderzoek roots & rainbows

Kan jij je hierin herkennen:

vrouw die (ook) gevoelens heeft voor vrouwen

man die (ook) gevoelens heeft voor mannen

trans*, nonbinair, queer

en heb je:

Marokkaanse, Turkse, of Congolesse roots?

Ik ben benieuwd naar jouw verhaal! Voor onderzoek rond diverse culturele achtergronden, gender en seksualiteit ben ik op zoek naar personen (18+) die graag met mij willen praten. Een kans om jouw ervaringen te delen met de wereld. Uiteraard anoniem. Jouw verhaal kan bijdragen tot meer begrip en minder misvattingen en vooroordelen. En wat meer is, de resultaten van het onderzoek worden meegenomen in overheidsbeleid. Doe mee en laat je stem horen!

Anoniem, op je eigen tempo, vergoeding voorzien (40 €).

Wil je graag meer informatie, eerst gewoon een keer afspreken om elkaar te leren kennen of meteen afspreken voor een interview?

marion.wasserbauer@uantwerpen.be

MEER INFO

Marion Wasserbauer
onderzoeker

marion.wasserbauer@uantwerpen.be

Besproken hypothetische beleidsinitiatieven

Brugfiguren

Religieuze en culturele brugfiguren moeten positiever spreken over LGBTQ- thema's en er bewust aandacht aan besteden.

Rolmodellen

Er zijn meer zichtbare **rolmodellen** nodig, die openlijk LGBTQ zijn en een migratieachtergrond hebben. Er moet op ingezet worden mensen training te geven om die functie op te nemen. Ook in de media moet er meer zichtbaarheid voor het kruispunt van identiteiten komen.

Levensverhalen

Via **verhalen** van LGBTQ's van kleur of met een migratieachtergrond kan er voor meer begrip worden gezorgd. In de levensverhalen moet de focus niet alleen maar liggen op moeilijkheden, maar ook op positieve aspecten; tevredenheid en zelfacceptatie mag je ook laten zien.

Ondersteuning van de doelgroep

Ondersteuning door **ontmoetingen** met andere LGBTQ met etnisch-culturele roots. Structurele ondersteuning voor verenigingen en organisaties die zich inzetten voor LGBTQ's met een migratieachtergrond helpt om *safer spaces* en ondersteuning te verwezenlijken.

Onderwijs & diversiteit

Seksuele en genderdiversiteit en culturele diversiteit moeten in **onderwijs** voor iedereen aan bod komen. Niet alleen maar mensen met een migratieachtergrond hebben meer informatie en begrip nodig, dit geldt voor iedereen.

Cultuur & media

Theatervoorstellingen of muziekvoorstellingen van mensen op het kruispunt seksuele diversiteit en roots en over dat thema kunnen het dichterbij mensen brengen.

Informatiecampagne

De overheid moet een plan opstellen om migrantengemeenschappen over seksuele en genderdiversiteit te **informer**. Dit kan bijvoorbeeld door een informatiecampagne in verschillende media en brochures. De informatie moet specifiek op maat zijn voor mensen met Marokkaanse/ Congolese/ Turkse roots.

Nieuwkomers

Nieuwkomers moeten leren dat de aanvaarding van seksuele en genderdiversiteit een belangrijke waarde is in België en hoe er hier met die thema's wordt omgegaan.